



Avrupa Birliğı tarafından
finanse edilmektedir.



Göstergeler Aracılığıyla Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Hak Temelli İzleme Kılavuzu

2025 Güncellemesi

GÖSTERGE UZMAN GRUBU

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz III

Göstergeler Aracılığıyla Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Hak Temelli İzleme Kılavuzu 2025 Güncellemesi

Gösterge Uzman Grubu

Prof. Dr. Gülay Toksöz
Prof. Dr. Burça Kızılırmak
Doç. Dr. İlknur Yüksel-Kaptanoğlu
Doç. Dr. Emel Memiş
Dr. Hilal Arslan
Dr. Aslıhan Kabadayı
Dr. Hasan Kürşat Akcan
Meziyet Yıldız

Şubat 2026

CEİD YAYINLARI

Göstergeler Aracılığıyla Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Hak Temelli İzleme Kılavuzu 2025 Güncellemesi

Kaynak gösterilmek kaydıyla yararlanılabilir.

ISBN: 978-625-7666-54-1



Tel: 0 312 440 04 84

www.ceid.org.tr

www.ceidizler.ceid.org.tr

Kapak/İç Tasarım: Hasan Kürşat Akcan

Bu yayın Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir. İçeriği yalnızca Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği sorumluluğundadır ve her zaman Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmaz.

CEİD-Gösterge Uzman Grubu

Gülay Toksoz (Prof. Dr.), İlkur Yüksel-Kaptanoğlu (Doç. Dr.), Emel Memiş (Doç. Dr.), Hilal Arslan (Dr.), Aslıhan Kabadayı (Dr.), Burça Kızılırmak (Prof. Dr.), Hasan Kürşat Akcan (Dr.) ve Meziyet Yıldız’dan oluşmaktadır. CEİD üyelerinden oluşan Gösterge Uzman Grubunda, akademik çalışmalardan, araştırma tasarımı, veri analizi, gösterge oluşturulması gibi konulardaki farklı alanlarda birikim bir aradadır. CEİD’in toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı hak temelli izleme alanında ürettiği tematik alanlara ait göstergelerin revizyonu, seçimi ve bu kılavuzda anlatılan göstergelerin hazırlanmasından Gösterge Uzman Grubu sorumludur.

İçindekiler

Kısaltmalar	ix
Giriş	1
1. İstihdam	4
1.1. İstihdamın Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması Açısından Önemi	4
1.2. Temel Kavramlar	5
1.3. Veri Kaynakları	6
1.4. Mevcut Göstergeler	8
1.5. Önerilen Göstergeler.....	14
2. Yoksulluğun Önlenmesi ve Sosyal Koruma	17
2.1. Yoksulluğun Önlenmesi ve Sosyal Korumanın Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi.....	17
2.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar	18
2.3. Veri Kaynakları	19
2.4. Mevcut Göstergeler	20
2.5. Önerilen Göstergeler.....	24
3. Eğitim	27
3.1. Eğitimin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi	27
3.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar	28
3.3. Veri Kaynakları	28
3.4. Mevcut Göstergeler	29
3.5. Önerilen Göstergeler.....	35
4. Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (STEM).....	38
4.1. STEM Alanının Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi	38
4.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar	39
4.3. Veri Kaynakları	40
4.4. Mevcut Göstergeler	40
4.5. Önerilen Göstergeler.....	43
5. Kentsel Haklar ve Hizmetler	46
5.1. Kentsel Haklar ve Hizmetlerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi	46
5.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar	47
5.3. Veri Kaynakları	48
5.4. Mevcut Göstergeler	48
5.5. Önerilen Göstergeler.....	53
6. Kadın Mülteciler	56

6.1. Kadın Mülteciler Alanında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlanmanın Önemi	56
6.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar	57
6.3. Veri Kaynakları	57
6.4. Mevcut Göstergeler	58
6.5. Önerilen Göstergeler.....	62
7. İnsan/Kadın Ticareti.....	64
7.1. İnsan/Kadın Ticaretinin Önlenmesinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi	64
7.2. Göstergelerde kullanılan kavramlar	65
7.3. Veri Kaynakları	65
7.4. Mevcut Göstergeler	65
7.5. Önerilen Göstergeler.....	66
8. Sağlık.....	68
8.1. Sağlığın Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi	68
8.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar	69
8.3. Göstergelerin Veri Kaynakları	69
8.4. Mevcut Göstergeler	70
8.5. Önerilen Göstergeler.....	76
9. Spor	79
9.1. Sporun Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi.....	79
9.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar	80
9.3. Göstergelerin Veri Kaynakları	80
9.4. Mevcut Göstergeler	81
9.5. Önerilen Göstergeler.....	83
10. Kadınlara Yönelik Şiddet.....	86
10.1. Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi.....	86
10.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar.....	87
10.3. Veri Kaynakları.....	89
10.4. Mevcut Göstergeler	90
10.5. Önerilen Göstergeler	96
11. Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilik	98
11.1. Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi.....	98
11.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar.....	99
11.3. Veri Kaynakları.....	99

11.4. Mevcut Göstergeler	100
11.5. Seçilmiş Önerilen Göstergeler	104
11.6. Araştırma ve Gösterge Önerileri	105
12. Medya.....	107
12.1. Medyanın Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi	107
12.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar.....	108
12.3. Veri Kaynakları.....	108
12.4. Mevcut Göstergeler	108
12.5. Önerilen Göstergeler	112
13. Adalete Erişim	114
13.1. Adalete Erişimin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi	114
13.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar.....	115
13.3. Veri Kaynakları.....	115
13.4. Mevcut Göstergeler	116
13.5. Önerilen Göstergeler	119
14. Din Hizmetlerine Erişim.....	121
14.1. Din Hizmetlerine Erişimin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi.....	121
14.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar.....	122
14.3 Veri Kaynakları.....	123
14.4. Mevcut Göstergeler	124
14.5. Önerilen Göstergeler	130
15. Erkeklik.....	132
15.1. Erkeklik ve Erkekliklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi....	132
15.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar.....	133
15.3. Veri Kaynakları.....	133
15.4. Mevcut Göstergeler	135
15.5. Önerilen Göstergeler	141
16. Siyasete ve Karar Alma Mekanizmalarına Katılım.....	143
16.1. Siyasete ve Karar Alma Mekanizmalarına Katılımın Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi.....	143
16.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar.....	144
16.3. Veri Kaynakları.....	145
16.4. Mevcut Göstergeler	146
16.5. Önerilen Göstergeler	154
17. Yaşlılık	155
17.1. Yaşlılıkta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Hak Temelli Çerçeve ve Önemi	155

17.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar.....	156
17.3. Mevcut Göstergeler.....	157
17.4. Seçilmiş Önerilen Göstergeler.....	160
18. Afet Yönetimi	163
18.1. Afet Yönetiminin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasındaki Önemi	163
18.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar.....	164
18.3. Göstergelerin Veri Kaynakları.....	164
18.4. Önerilen Göstergeler	164
19. İklim Değişikliği ve Kırsal Alanlar	167
19.1. Göstergelerin Önemi.....	167
19.2. Veri Kaynakları ve Sıklığı.....	168
19.3. Kavramlar	169
19. 4. Mevcut Göstergeler	169
19.5. Önerilen Göstergeler	172
20. İşyerinde Şiddet ve Tacizin Önlenmesinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasındaki Önemi	175
20.1. Göstergelerin Önemi.....	175
20.2. Veri Kaynakları ve Sıklığı.....	175
20.3. Kavramlar	176
20.4. Mevcut Göstergeler	177
20.5. Önerilen Göstergeler	180
21. Kamu Harcamaları	186
21.1. Kamu Harcamalarının Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi	186
21.2. Temel Kavramlar	187
21.3. Veri Kaynakları.....	187
21.4. Mevcut Göstergeler	188
21.5. Önerilen Göstergeler	189
22. Sahne Sanatları.....	192
22.1 Sanatın Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi	192
22.2 Temel Kavramlar:	193
22.3. Mevcut Göstergeler:.....	194
21.4. Seçilmiş Önerilen Göstergeler	196

Kısaltmalar

AÇSGB	Aile, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ADRB	Aile Dini Rehberlik Büroları
AIHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
AÖA	Anne Ölümleri Araştırması
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASTS	Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi
AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
BİST	Borsa İstanbul
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK/UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği
BYGEM	Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü
CEDAW	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi (Tasfiye Edilmesi) Sözleşmesi)
CEİD	Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği
CEİM	Cinsiyet Eşitliği İzleme Merkezi
CEMR	Yerel Yaşamda Avrupa Kadın Erkek Eşitliği Şartı
CEPEJ	Adaletin Etkinliği için Avrupa Komisyonu
CTS	Cinsel Taciz ve Saldırı Ağı
ÇEZE	Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DIYK	Din İşleri Yüksek Kurulu
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
EIGE	Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü
EUROSTAT	Avrupa Birliği İstatistik Ofisi
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GKK	Geçici Koruma Kapsamı
GSB	Gençlik ve Spor Bakanlığı
GYKA	Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması
HABİTAT-III	Üçüncü Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Konferansı
HİA	Hanehalkı İşgücü Araştırması
HSGM	Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü
HÜNEE	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
KA-DER	Kadın Adayları Destekleme Derneği
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
KYŞ	Kadına Yönelik Şiddet
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MEB-DÖGM	Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü
MERNİS	Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

ÖSYM	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
PISA	Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
RTÜK	Radyo Televizyon Üst Kurulu
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SHGM	Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü
SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
STEM	Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (Science, Tecnology, Engineering and Mathematics)
ŞÖNİM	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
TAYA	Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TMMOB	Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası Başkanlığı
TMOK	Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi
TNSA	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TSA	Türkiye Sağlık Araştırması
TTB	Türk Tabipleri Birliği
TBB	Türkiye Belediyeler Birliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UAV	Ulusal Adres Veritabanı
UEİVT	Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı
UK	Uluslararası Koruma
UNDP	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNECE	Avrupa Ekonomik Komisyonu
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
WB	Dünya Bankası
WVS	Dünya Değerler Araştırması (World Values Survey)
YKS	Yüksek Seçim Kurulu
YÖK	Yüksek Öğretim Kurulu
YMA	Yaşam Memnuniyeti Araştırması
YSK	Yüksek Seçim Kurulu
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
ZKA	Zaman Kullanım Anketi

Giriş

Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği kurulduğu günden beri, cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusundaki çalışmalarını eşitliğin izlenmesi konusundaki çalışmaları ile sürdürmektedir. Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi’nin 2017 yılından bugüne devam eden çalışmalarının kapsamı giderek genişletilmektedir. Bu kapsamda; toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli izleme konusunda eşitsizliklerin olduğu 22 alana ilişkin mevcut durum analizi ve göstergelerle izleme yaklaşımını temel alan haritalama raporları hazırlanmıştır. Belirtilen alanlara ilişkin Türkiye’nin mevcut durumunu göstergeler ile birlikte analiz eden Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İzleme Raporu’nun ilki 2021¹ yılında, ikincisi 2022² yılında ve sonuncusu ise 2025³ yılında yayımlanmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin benimsenmesi amacıyla sivil toplum örgütlerinin gösterge temelli izleme kapasitelerinin artırılması; toplumsal cinsiyet eşitliğinin, hak temelli izleme yapan örgütler ile yerel yönetimlerin politikalarına, uygulama ve izleme süreçlerine dahil edilmesinin sağlanmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Bu amaçların hayata geçirilmesi için, sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler ve ilgili birimleri, meslek örgütleri, üniversiteler, sendikalar ve yerel eşitlik izleme platformları ile birlikte çalışılmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin izlenmesi konusunda yapılan tüm çalışmaların yer aldığı [Cinsiyet Eşitliği İzleme Merkezi \(CEİM\)](#) aracılığıyla da bu alanda yapılan çalışmaların erişilebileceği bir platform oluşturulmuştur.

Bu çalışma, toplumsal cinsiyete duyarlı veri temelli bir izlemede kullanılabilecek göstergelerin nasıl üretildiğine ilişkin bilgi sunan ve göstergelere ilişkin örnekler içeren bir kılavuz niteliğindedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli izleme için birçok gösterge kullanılabilir. Bu kılavuzda, CEİD’in toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna ilişkin 22 tematik alandan CEİD-TCE İzleme Raporu’nda yer alan seçilmiş göstergelere yer verilmiştir. Bu alanlar, istihdam; gelir, yoksulluk ve sosyal adalet; eğitim; bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik disiplinleri; kentsel haklar ve hizmetler; kadın mülteciler; insan/kadın ticareti; kadınlara yönelik şiddet; çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler; sağlık; spor; medya; siyasal kararlara katılım; adalete erişim; erkeklik ve erkeklikler; din hizmetlerine erişim; yaşlılık; afet yönetimi; iklim değişikliği ve kırsal alanlar; işyerinde şiddet ve tacizle mücadele; kamu harcamaları ve sahne sanatlarıdır.

Kılavuzun amacı, hak temelli izlemenin toplumsal cinsiyet ile ilişkisinin kurulması ve göstergelerin nasıl ve hangi veri kaynaklarından elde edileceğine dair bilgi sunmaktır. Böylece, hak temelli izlemenin yaygınlaşmasına katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Bu kılavuzun hazırlanmasında, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve bu alanda gösterge üretilmesi konusunda çalışmaları olan UNECE’nin kılavuzlarından⁴ yararlanılmıştır.

¹ Sancar, S., Toksöz, G., Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Memiş-Parmaksız, E., Arslan, H., Kabadayı, A., Akyıldırım, O. ve İnanç, B. (2021). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu 2019-2020. CEİD Yayınları.

(<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/1792>)

² Toksöz, G., Şener, Ü., Demircan, S., Karababa, R., Memiş, E., Arslan, H., Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Kabadayı, A., Akyıldırım, O. ve İnanç, B. (2022). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu 2021-2022. CEİD Yayınları.

(<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2121>)

³ Toksöz, G., Memiş, E., Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Kızılırmak, B., Şener, Ü., Arslan, H., Kabadayı, A., Akcan, H.K., Tuncer, S. ve İnanç, B. (2025). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu 2023-2024. CEİD Yayınları.

(<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2594>)

⁴ Gardner, J. (2016). Using gender statistics: A toolkit for training data users. UNECE. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1835>)

Veri kılavuzunda yer alan yirmi iki tematik alana ilişkin seçilmiş göstergeler hakkındaki bilgi dört ana başlık altında verilmektedir.

1. Tematik Alanların Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi:

Tematik alandaki göstergelerin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında nasıl bir önemi olduğunun anlatıldığı bu bölümde, tematik alan ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin hangi uluslararası sözleşmeler, politika belgeleri ile kurulduğuna dair bilgi de yer almaktadır. Türkiye’nin bu alana ilişkin yasal mevzuatına dair bilgiyi de içeren bu bölüm, daha çok tematik raporların yapısal izleme bölümlerine referans vermektedir. Daha ayrıntılı bilgi için tematik alan raporlarına⁵ başvurulabilir.

2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar: Her tematik alana ilişkin göstergelerde yer alan temel kavramlara ilişkin kısa açıklamalar yer almaktadır.

3. Veri Kaynakları: Tematik alanlara ilişkin göstergelerde farklı veri kaynakları kullanılmakla birlikte, birçok gösterge aynı veri kaynağından üretilmektedir. Bu bölümde, seçilen göstergelerin veri kaynaklarına ilişkin genel açıklamalar (veriyi üreten kurum, veri üretme sıklığı vb.) yer almaktadır. Gösterge özelinde gerekli olan açıklamalar ise göstergelerin veri kaynakları bölümünde yer almaktadır.

4. Göstergeler: Her tematik alana ilişkin farklı sayıda göstergeye ilişkin ayrıntılı bilginin yer aldığı bu bölümde, seçilen mevcut göstergeler ile önerilen göstergeler ayırımında açıklamalar yer almaktadır. Kutu içinde verilen her gösterge için, göstergenin nasıl üretildiği, nasıl yorumlandığı, veri kaynağı ve (varsa) göstergeye ilişkin öneriler bulunmaktadır. Göstergeler, verisi bulunan ve kullanılmakta olan mevcut göstergeler ile önerilen göstergeler başlıkları altında sunulmaktadır. Göstergelere ilişkin açıklamalar, aşağıdaki formatta sunulmaktadır:

CEİD-Gösterge adı-Gösterge no:

Nasıl üretilir? Göstergenin nasıl üretildiğine dair açıklama ile (varsa) formülü açıklanmaktadır. Tanımlanan göstergenin birden fazla olması durumunda, bir örnek verilerek bu örneğin **koyu** olarak yazılması yoluna gidilmiştir. Önceliğin daha çok kullanılan göstergeye verilmesi yoluna gidilmiş; kadınlar ve erkekler için üretilen göstergelerde öncelik genellikle kadınlara verilmiştir. Göstergenin formülünde, **kadın sayısı** koyu ile yazılmış ve değişebileceği vurgulanmıştır.

Nasıl yorumlanır? Göstergenin basit haliyle yorumuna yer verilmiştir, bazı göstergelerde daha detaylı açıklama da eklenmiştir.

Göstergenin veri kaynağı: Genel olarak veri kaynaklarına ilişkin açıklamalar tematik alan bölümünde yapıldı ise sadece veri kaynağının ismine yer verilmiştir. Farklı bir veri kaynağı kullanıldığı durumlarda ise veri kaynağına ilişkin gerekli açıklamalar eklenmiştir.

⁵ Tüm tematik alanların haritalama ve izleme raporlarına CEİM E-kütüphane üzerinden <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/172> linki aracılığıyla erişebilirsiniz.



1. İstihdam

1.1. İstihdamın Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması Açısından Önemi⁶

İnsan hakları belgelerinde, emek piyasası ve çalışma yaşamında ayrımcılık temel bir sorun alanı olarak ele alınır. Başta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi olmak üzere tüm uluslararası insan hakları belgelerinde temel normlar eşitlik, dayanışma ve ayrımcılık yasağıdır. Bu normlar çalışma hakkıyla ilgili maddeler de içermektedir ve herkes açısından geçerli olarak tanımlanmış adaletli ve insan onuruna yakışır bir yaşam için eşitliğin, elverişli koşullarda çalışmanın ve işsizlikten korunmanın da çalışma hakkına dâhil olduğu vurgulanmıştır (Toksöz ve Memiş, 2018). Burada izlemeye konu olan en temel normlar çalışma hakkı, sosyal korunma hakkı, örgütlenme hakkı ve insan onuruna saygı olarak belirtilmiştir. İstihdamdan yoksunluk, çalışma hakkının ihlali olup bireyi insan onuruna yakışır bir yaşam kurabilme hakkından mahrum bırakmaktadır. Ancak istihdamda yer almak onurlu yaşam hakkını fiilen garanti etmemektedir. İstihdam fırsatlarının yanı sıra nasıl bir istihdama erişilebildiği, hangi koşullarda çalışma sunulduğu çok önemlidir. Bu nedenle, istihdamda eşit fırsatlar ve muamele başlığı altında, eşit muamele hakkı ve ayrımcılık (çoklu ayrımcılık) yasağı normlarına ilişkin, çalışma şekli, tipik olmayan ve son dönemde yaygınlaşmakta olan yarı zamanlı, geçici çalışma türleri, işin sürekliliği, sektör, meslek temelinde ayrışma, kayıtdışılık, işyeri ve işteki durum gibi derin eşitsizliklerin gözlemlendiği göstergeler seçilerek sunulmuştur.

Türkiye’nin taraf devletler arasında yer aldığı ve onayladığı CEDAW Sözleşmesi, Pekin Eylem Planı’nda da çalışma hakkının insan onuruna yakışır bir şekilde gerçekleşmesi, hukuki ve fiili eşitliğin yanı sıra dönüştürücü eşitliğin sağlanmasına ilişkin önlemler dahil ederek, çalışma hakkı ve eşit muamele ilkesinin kapsamını genişletmiştir. Bunlar arasında özellikle kadınların hane içinde eşitsiz biçimde üstlendiği ücretsiz ev içi ve toplumsal işlerin boyutlarını ortaya çıkaracak ölçüm tekniklerinin geliştirilmesi, bu işlerin kamusal ve özel hizmetlerin yaygınlaştırılması ile yerine getirilmesinin altı çizilmiştir. Ayrıca Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) ayrımcılık karşıtı önlemlere yer verilen Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararları da Türkiye tarafından kabul edilmiştir.

Ulusal mevzuat kapsamında da çalışma yaşamında ayrımcılığa karşı yasal düzenlemeler olarak Anayasa, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, çalışma yaşamına ilişkin yasalar ve diğer hukuki metinler ayrımcılık karşıtı hükümleri içermektedir. Tüm bu uluslararası ve ulusal belgelerde verilen taahhütlerin yerine getirilip getirilmediği nicel ve nitel hak temelli göstergelerle izlenmelidir. İstihdam göstergeleri Birleşmiş Milletlerin Küresel Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Programı, BM Avrupa Ekonomik Komisyonu’nun (UNECE) Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü’nün (OECD) Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, Dünya Bankası’nın (WB) Toplumsal Cinsiyet

⁶ Tematik alan haritalama raporu için bkz. Toksöz, G. & Memiş, E. (2018). İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları: 5. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/171>)

Tematik alan güncelleme raporları için bkz. Toksöz, G. (2020). İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması: 2017-2020 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/978>)

İzdeş-Terkoğlu, Ö. (2024). İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme çalışması: 2021-2023 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2585>)

İstatistikleri, Avrupa Birliği İstatistik Ofisi’nin (Eurostat) Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri’nde de sıklıkla kullanılır ve farklı ülkeler arasında karşılaştırma imkanı sunar. UNECE İstatistik Birimi’nin Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu’ndan yola çıkarak oluşturduğu ve sekiz tematik alan halinde gruplandığı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Göstergeleri altında üç alt alan istihdam alanına dair belirlenmiştir: a) işgücüne katılım, b) istihdam, c) ücretlendirilmeyen çalışma ve iş-yaşam dengesi. Her bir alt alanda ayrıntılı biçimde göstergelere yer verilmiştir.

CEİD yıllık raporunda sunulan istihdam gösterge setinin oluşturulmasında uluslararası sözleşmelerde ekonomi alanında yer alan stratejik hedeflere bağlı olarak geliştirilen göstergeler yol gösterici nitelikte olmuştur. Göstergelerin kavramsal açıdan net olması, yorumlanması kolay ve uluslararası düzeyde üzerinde uzlaşının sağlanmış olması, izlemeye geçerlilik ve kolaylık sağlayacaktır. Göstergelerin oluşturulmasında kullanılan veri kaynağının erişilebilir, güvenilir olması ve süreklilik bakımından kısıtlayıcı olmaması sağlıklı, uygulanabilir göstergeler oluşturulması bakımından da önemlidir. Bütün bu hususları gözetenek göstergeler şu dört alt başlık altında sunulmaktadır: a) işgücüne katılım/istihdam fırsatları, b) istihdamda eşit fırsatlar ve muamele, c) işsizlik, d) iş-yaşam dengesi.

1.2. Temel Kavramlar⁷

İstihdam: İstihdam edilen kişiler yevmiyeli, ücretli, maaşlı, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişilerdir. İstihdam tanımında yer alan bir saatlik çalışma kriteri parça başı, kısa süreli çalışma, geçici çalışma, düzensiz çalışma, vb. tüm istihdam türlerinin kapsanabilmesi için kullanılmaktadır.

İşgücüne dâhil olmayanlar: İşsiz veya istihdamda olanların dışında kalan çalışma çağındaki nüfustur. Çeşitli nedenlerle bir iş aramayan, ancak 2 hafta içinde işbaşı yapmaya hazır olduğunu belirten kişiler de işgücü dışındadır. İşgücü dışında kalanlar iki gruba ayrılarak istatistiklerde sunulur. İlki iş bulma ümidi olmayanlar; daha önce iş aradığı halde bulamayan veya kendine uygun bir iş bulabileceğine inanmadığı için iş aramayan ancak işbaşı yapmaya hazır olduğunu belirten kişilerdir. İkincisi ise diğer olarak adlandırılan başka nedenlerle iş aramayan, ancak işbaşı yapmaya hazır olduğunu belirten kişilerdir.

İşsiz nüfus: Referans dönemi içinde istihdam edilmeyen (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan tüm kişiler işsiz nüfusa dâhildirler. Ayrıca, üç ay içinde başlayabileceği bir iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş ancak işe başlamak ya da işbaşı yapmak için çeşitli eksikliklerini tamamlamak amacıyla bekleyenler de işsiz nüfus kapsamına dâhildirler. İşsizlik oranı cinsiyet açığı erkek ve kadın işsizlik oranları arasındaki fark olarak hesaplanmaktadır.

Kendi hesabına çalışan: Serbest çalışan veya bir iş sahibi olarak kendi adına çalışan ve işveren olmayan kişiler.

⁷ TÜİK İşgücü İstatistikleri altındaki Hanehalkı İşgücü Anketi metaverisi altında yer alan tanımlardan yararlanılmıştır.
<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>

Kayıtdışı istihdam: İstihdam edilenlerin içinde sosyal güvenceden yoksun çalışanlar kişiler.

Potansiyel işgücü: Referans haftasında ne istihdamda ne de işsiz olan çalışma çağındaki kişilerden; iş arayan fakat kısa süre içerisinde işbaşı yapabilecek durumda olmayanlarla, iş aramadığı halde çalışma isteği olan ve kısa süre içerisinde işbaşı yapabilecek durumda olan kişilerdir. Genişletilmiş işsizlik oranı göstergesi olarak kullanılan potansiyel işgücü TÜİK tarafından 2021 yılından itibaren hesaplanmaktadır.

Ücretlendirilmeyen emek: Piyasa değeri olarak karşılığı olmayan, meta ekonomisi sınırları dışında gerçekleşen, büyük bir kısmı günlük yaşamsal ihtiyaçları sağlayan ev içi işlerin oluşturduğu ekonomik veya ekonomiyi doğrudan etkileyen faaliyetler. Ev işleri ve bakım emeği, geçimlik emek, gönüllü emek, hane işletmelerinde ücretsiz çalışma faaliyetlerini kapsar.

Ücretsiz aile işçisi: Aile işletmesinde, işyerinde, tarlada ücret karşılığı almadan piyasada alınıp satılan mal veya hizmet üreten kişi.

Yevmiyeli çalışan: Belirli çalışma saatleri veya günleri olmayan günlük veya düzenli olmayan yevmiye karşılığında çalışan kişiler.

Zamana bağlı eksik istihdam: Referans haftasında istihdamda olan, esas işinde ve diğer işinde/işlerinde fiili olarak 40 saatten daha az süre çalışmış olup, daha fazla süre çalışmak istediğini belirten ve mümkün olduğu takdirde daha fazla çalışmaya başlayabilecek olan kişilerdir.

1.3. Veri Kaynakları

İstihdam alanındaki göstergelerin üretilmesi farklı veri kaynakları kullanılarak mümkündür. Bu veri kaynaklarından en önemlisi **TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması HİA** verisidir. Araştırmanın uygulamasında Eurostat tarafından uygulanan haftalık (sürekli) anket yöntemini temel almaktadır. İBBS Düzey-2’ye göre 26 bölge olmak üzere 15+ yaş grubuna dair toplanan işgücü istatistiklerine mikro veriden erişim sağlanabilmektedir. Anket formunun içeriği ve uygulamada Eurostat standartları sağlanmıştır. Bölgesel düzeyde üçer aylık ve yıllık veri mevcuttur. İl düzeyi-yıllık olarak elde edilmektedir. İl bazında temel işgücü göstergeleri 2008 yılından itibaren TÜİK tarafından tahmin yöntemiyle hesaplanmakta ve web sayfasından erişim sağlanmaktadır ancak bu göstergelerde cinsiyet, yaş, eğitim ve diğer kırımlarda bilgiye ulaşmak mümkün değildir. 2011 yılında Sağlık Sorunları ve Faaliyet Güçlükleri Yaşayanların İşgücü Durumu Araştırması hastalık ve engellilik üzerine detaylı bilgi sunmakta ancak sürekli izleme için düzenli veri toplanması önem arz etmektedir.

Gelir eşitsizliğine dair göstergelerin hesaplanmasında **TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA)** kullanılmıştır. GYKA’nın amacı gelir dağılımı yanında, yaşam koşulları, sosyal dışlanma ve göreceli gelir yoksulluğu gibi konularda veri üretilmesidir. Anket formunun içeriği ve uygulamada Eurostat standartları sağlanmıştır. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, faaliyet gelirlerine⁸ dair detaylı biçimde bilgi sunmaktadır. Gelir dışında fertlerin

⁸ Faaliyet gelirleri arasında 1. Maaş, ücret, yevmiye gelirleri, 2. Müteşebbis gelirleri): ve faaliyet dışı gelirleri (1. Gayri menkul gelirleri, 2. Menkul kıymet gelirleri, 3. Karşılıksız transfer gelirleri, 4. Sosyal transferler ve 5. Hanehalkları arasında transferler yer alır.

sağlık, eğitim, konut, medeni durumları, istihdam durumları ve iş geçmiş deneyimlerine dair bilgiye erişmek mümkündür. Yıllık Bölge düzeyinde panel ve kesit olarak veriye 26 istatistiki bölge düzeyinde erişilebilmektedir.

Ayrıca Sosyal Güvenlik Kurumu’nun (**SGK**) **İstatistikleri** sosyal güvenliğe ilişkin ürettiği istatistikler, 5510 sayılı kanunun 4-1a, 4-1b, 4-1c kapsamında zorunlu sigorta ayırımında yıllık ve aylık bazda tutulan idari kayıtlardan oluşturulmaktadır ve iller düzeyinde web adresinden erişilebilmektedir. SGK istatistikleri sosyal güvenlik bilgisi dışında meslek hastalıkları, iş kazalarına dair de veri bilgisi sunmaktadır. Ek olarak işsizliğe ilişkin göstergelerin elde edilmesinde İŞKUR tarafından derlenen verilere erişim sağlanmaktadır. **İŞKUR Açık İş Araştırması** işletmelere uygulanan anket yöntemiyle, kayıtlı işsizlere ilişkin istatistikler ise İŞKUR’a yapılan başvurulardan elde edilmektedir. Dönemsel ve yıllık olarak derlenen veriler kişilerin cinsiyet, yaş, eğitim durumu meslek vb. değişkenlere göre dağılımı, stok sayısı (kayıtlı iş arayanlar), sisteme giriş (iş başvuruları) ve çıkışlar (işe yerleştirme veya diğer nedenlerle aktif kayıttan pasif kayıta geçenler), mesleki eğitime katılanlara dair bilgi sağlanmaktadır.

Son olarak ücretlendirilmeyen çalışma ve iş yaşam dengesine ilişkin göstergelere ait veri kaynağı **TÜİK Zaman Kullanım Araştırması’dır**. ZKA da diğer hanehalkı anket araştırmaları gibi Eurostat standardına uyumlu bir anket uygulamasıdır. Kişilerin gün boyunca zamanlarını nasıl kullandıklarının araştırılması, cinsiyet, yaş grubu, çalışma durumu vb. karakteristiklere göre çeşitli nüfus gruplarında zaman kullanımı konusunda oluşan farklılıkların belirlenmesi, ulusal hesaplarda gayri safi yurtiçi hasıla tahminlerinin geliştirilmesine yardımcı olacak verilerin elde edilmesi, zaman kullanımı konusunda uluslararası karşılaştırılabilir nitelikte veriler elde edilmesi amacıyla uygulanmaktadır. İlk kez 2006 uygulamasında gözlem birimi 15 ve daha üzeri yaştaki fertlere ait zaman kullanım bilgisi sunarken, 2014-15 uygulamasında 10 ve daha üzeri yaştaki fertler gözlem birimini oluşturmuştur. 2006 uygulamasında tahmin boyutu olarak Türkiye geneli ile kırsal ve kentsel yerler alınmış iken 2014-15 uygulamasında Türkiye geneli alınmıştır. İl düzeyinde veriye erişim mevcut değildir.

1.4. Mevcut Göstergeler

CEİD- İstihdam- 1. Cinsiyete göre işgücüne dâhil olmayanların sayısı ve oranı

Nasıl üretilir?

İlgili yılda HİA veri setinde bilgisi olan işgücüne dâhil olmayanların cinsiyete göre sayısı ve çalışma çağındaki kurumsal olmayan nüfusa oranı alınarak hesaplanır. Örneğin kadınlarda işgücüne dâhil olmayanların oranı:

$$\text{İşgücüne dahil olmayanların oranı, kadın} = \frac{\text{İşgücü dışındaki kadın nüfus}}{\text{Çalışma çağındaki kurumsal olmayan kadın nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla işgücüne dahil olmama oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK- HİA

CEİD- İstihdam- 2. Cinsiyete ve işgücüne dahil olmama nedenine göre işgücüne dahil olmayanların sayısı ve oranı

Nasıl üretilir?

İlgili yılda HİA veri setinde bilgisi olan işgücüne dâhil olmayanların dâhil olmama nedenlerine göre ve cinsiyete göre sayısı ve çalışma çağındaki kurumsal olmayan nüfusa oranı alınarak hesaplanır. Yıllık raporda sunulan göstergeler için seçilen nedenlere göre işgücüne dâhil olmayanlar sırasıyla iş bulma ümidi olmayanlar, iş aramayıp çalışmaya hazır olan (diğer), ev işleriyle meşgul, eğitim ve öğretime devam eden ve emekli olan kişilerdir. Örneğin kadınlarda emeklilik nedeniyle işgücüne dâhil olmayanların oranı:

$$\text{Emeklilik nedeniyle işgücüne dahil olmayanların oranı, kadın} = \frac{\text{Emeklilik nedeniyle işgücüne dahil olmayan kadın nüfus}}{\text{İşgücüne dahil olmayan kadın nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla emekli olma nedeniyle işgücüne dâhil olmama oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK- HİA

CEİD- İstihdam- 3. Cinsiyete göre istihdam edilenlerin sayısı ve istihdam oranı

Nasıl üretilir?

İlgili yılda HİA veri setinde bilgisi olan istihdam edilenlerin cinsiyete göre sayısı ve çalışma çağındaki kurumsal olmayan nüfusa oranı alınarak hesaplanır. Örneğin kadınlar içinde istihdam edilenlerin oranı:

$$\text{İstihdam oranı, kadın} = \frac{\text{İstihdam edilen kadınlar}}{\text{Çalışma çağındaki kadınlar}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla istihdam oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK- HİA

CEİD- İstihdam- 4. Cinsiyete göre istihdam payı

Nasıl üretilir?

İlgili yılda HİA veri setinde bilgisi olan istihdam edilenlerin tarım ve tarım dışı olmak üzere sektöre göre ve cinsiyete göre istihdam edilenler içindeki payı olarak hesaplanır. Sektöre, çalışma biçimi ve statüsüne göre sunulan seçilmiş göstergeler sırasıyla tarım ve tarım dışı, tarımda kayıtdışı ve tarım dışı kayıtdışı, ücretli-yevmiyeli, kendi hesabına çalışan, ücretsiz aile işçisi, işveren, yarı zamanlı çalışan biçimindedir. Örneğin kadın istihdamında tarım sektörünün payı:

$$\text{Tarım istihdam payı, kadın} = \frac{\text{Tarım sektöründe istihdam edilen kadınlar}}{\text{İstihdam edilen kadınlar}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla örneğin tarımda istihdam edilen kadınların oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri istihdam edilen kadın nüfusuna diğeri istihdam edilen erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir. Ancak örneğin kadın istihdamının içinde tarımın ve tarım dışının payı hesaplanıp toplamı alındığında toplam kadın istihdamına eşit olduğundan oranların toplamı 100’e eşit olur.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK- HİA

CEİD- İstihdam- 5. Cinsiyete göre sendikalaşma oranı

Nasıl üretilir?

İlgili yılda veya altı aylık dönemde işçi ve memurlar için ayrı ayrı olarak cinsiyete göre hesaplanır. Sendikalaşma oranı ise sendika üyesi işçi veya memurların toplam kayıtlı işçi veya memurların içindeki payı olarak hesaplanır. Örneğin kadın işçilerde sendikalaşma oranı:

$$\text{İşçi sendikalaşma oranı, kadın} = \frac{\text{Sendika üyesi kadın işçi sayısı}}{\text{Kadın işçi sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla örneğin işçi sendikalaşma oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın işçi sayısına, diğeri erkek işçi sayısına orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (T.C. ÇSGB) tarafından sunulan Çalışma Hayatı İstatistikleri.

CEİD- İstihdam- 6. Cinsiyete göre toplam çalışma süreleri

Nasıl üretilir?

2006 ve 2014-2015 yılına ait olmak üzere iki ayrı dönemde 24- saatlik zamanın hangi faaliyetlere ayrıldığı bilgisinin günlük olarak derlendiği ZKA veri seti özet tablolarından elde edilir. Cinsiyete göre istihdam faaliyetine ayrılan süre ve ücretlendirilmeyen veya ödenmeyen hanehalkı ve ev bakımı için yapılan çalışma faaliyetlerine ayrılan süre toplanarak toplam çalışma süresi hesaplanır:

$$\text{Toplam çalışma süresi, kadın} = \text{İstihdama ayrılan ortalama süre} + \text{Hanehalkı ve ev bakımına ayrılan ortalama süre}$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların toplam çalışma faaliyetlerine erkeklere kıyasla günde kaç saat veya dakika daha fazla/ az süre ayırdığının göstergesi olarak yorumlanır.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-ZKA

CEİD- İstihdam- 7. Cinsiyete göre ne eğitimde ne istihdamda olan genç nüfusun sayısı ve oranı

Nasıl üretilir?

İşsiz ve işgücüne dahil olmayan aynı zamanda eğitime (örgün eğitim, yaygın eğitim, çıraklık eğitimi, kurs) devam etmeyen nüfusu kapsar. 15-19 yaş grubu ve 20-24 yaş grubu olarak iki ayrı yaş grubu için cinsiyete göre hesaplanır. Örneğin 15-19 yaş grubu genç kadınlarda ne eğitimde ne istihdamda olan nüfus oranı:

$$\text{Ne eğitimde ne istihdamda olan 15-19 yaş nüfusun oranı, kadın} = \frac{\text{Ne eğitimde ne istihdamda olan 15-19 yaş kadınlar}}{15-19 yaş kadınlar} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla söz konusu grupta yer alan nüfus oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri 15-19 yaş grubundaki kadın nüfusuna diğeri 15-19 yaş grubundaki erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK- HİA.

CEİD- İstihdam- 8. Cinsiyete göre işsizlerin sayısı ve işsizlik oranı

Nasıl üretilir?

İşgücünün içinde işsizlerin sayısı ve oranı olarak tanımlanır. Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan tüm kişiler işsiz nüfusa dâhildir. Ayrıca, üç ay içinde başlayabileceği bir iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş ancak işe başlamak ya da işbaşı yapmak için çeşitli eksikliklerini tamamlamak amacıyla bekleyenler de işsiz nüfus kapsamına dâhildir. Geniş işsizlik oranı ise zamana bağlı eksik istihdam ve potansiyel işgücü ile birlikte hesaplanmaktadır. Örneğin kadınlarda işsizlik oranı:

$$\text{İşsizlik oranı, kadın} = \frac{\text{İşsiz kadın nüfus}}{\text{İşgücündeki kadın nüfus}} \times 100$$

$$\text{Geniş işsizlik oranı, kadın} = \frac{(\text{Zamana Bağlı Eksik İstihdam} + \text{İşsiz} + \text{Potansiyel İşgücü}), \text{kadın}}{(\text{İşgücü} + \text{Potansiyel İşgücü}), \text{kadın}} \times 100$$

Bir yıl ve daha uzun süredir işsiz olanların sayısı ve oranı:

$$\text{Bir yıl ve daha uzun işsiz olanların oranı, kadın} = \frac{\text{Bir yıl ve daha uzun işsiz kadın nüfus}}{\text{Kadın İşgücü}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla söz konusu grupta yer alan nüfus oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın işgücüne diğeri erkek işgücüne orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK- HİA.

CEİD- İstihdam- 9. Cinsiyete göre İŞKUR'a kayıtlı işsizlerden işe yerleştirilenlerin sayısı ve oranı

Nasıl üretilir?

İŞKUR'a başvuran iş arayan kişiler arasında ilgili dönemde işe yerleştirilenlerin oranı olarak hesaplanır. Örneğin kadınlarda bu oran:

$$\text{İşe yerleştirilenlerin oranı, kadın} = \frac{\text{İşkur tarafından işe yerleştirilen kadınlar}}{\text{İşkur'a başvuran kadınlar}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla söz konusu grupta yer alan nüfus oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri İŞKUR'a başvuruda bulunan işsiz kadın diğeri İŞKUR'a başvuran erkek sayısı ile orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: İŞKUR İstatistikleri.

CEİD- İstihdam-10. Cinsiyete ve eğitime göre yıllık ortalama esas iş geliri farkı

Nasıl üretilir?

İlgili yılda GYKA veri setinde yer alan bilgiye göre TÜİK tarafından farklı eğitim düzeylerine göre hesaplanan (okur-yazar olmayanlar, bir okul bitirmeyenler, lise altı eğitilmişler, lise ve dengi okul mezunları, yükseköğretim mezunları) kadınların yıllık ortalama esas iş geliri erkeklerin ortalama yıllık esas iş gelirine oranı olarak hesaplanır. Örneğin:

$$\text{Yıllık ortalama esas iş geliri farkı, okur-yazar olmayan} = \frac{\text{Okur-yazar olmayan kadın nüfusun yıllık ortalama esas iş geliri düzeyi}}{\text{Okur-yazar olmayan erkek nüfusun yıllık ortalama esas iş geliri düzeyi}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla aynı eğitim seviyesine sahip olduklarında dahi elde ettikleri ortalama yıllık gelir düzeyinin ne kadar düşük/yüksek olduğunun göstergesi olarak yorumlanır.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK- GYKA.

CEİD- İstihdam- 11. Çocukların eğitim hizmetleri veya kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanma oranı (3+ yaş)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda okul öncesi yaştaki çocuklar (3, 4 ve 5 yaş) arasında yaşa göre okul öncesi eğitim hizmetlerinden yararlananların oranı olarak hesaplanır. Örneğin 3-5 yaş grubundaki çocuklarda yararlanma oranı:

$$3-5 \text{ yaş çocukların kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanma oranı} = \frac{\text{Kurumsal bakım hizmetlerine kayıtlı çocuklar (3-5 yaş)}}{3-5 \text{ yaş çocuklar}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Uluslararası düzeyde ve ülke içinde bölgeler veya iller düzeyinde hesaplanarak karşılaştırma yapma imkânı sağlar. Okul öncesi kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanma oranının göstergesi olarak yorumlanır.

Göstergenin veri kaynağı: MEB istatistikleri.

1.5. Önerilen Göstergeler

CEİD- İstihdam- Önerilen 1. 25-64 yaş grubunun cinsiyete, işin türüne ve iş yerine göre toplam istihdam edilenler içindeki oranı (işyeri ev olanlar/ ev içi hizmetlerde çalışanlar/ mevsimlik işlerde çalışanlar) (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda HIA veri setinde bilgisi olan istihdam edilen 25-64 yaş grubunun cinsiyete, işin türüne ve iş yerine göre oranı alınarak hesaplanır. Örneğin 25-64 yaş grubunda kadınlar içinde işyeri ev olanların oranı:

$$\text{İşyeri ev olanların oranı, kadın} = \frac{\text{İşyeri ev olan kadınlar}}{\text{İstihdam edilen kadınlar}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında işyeri ev olan kadınların erkeklere kıyasla istihdam oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-HİA.

CEİD- İstihdam- Önerilen 2. 25-64 yaş grubunun cinsiyete ve göçmenlik durumuna göre işgücüne dahil olmayanların oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda HIA veri setinde bilgisi olan işgücüne dahil olmayanların göçmenlik durumuna ve cinsiyete göre sayısı ve çalışma çağındaki kurumsal olmayan göçmenlik durumuna göre ayrılan nüfusa oranı alınarak hesaplanır. Örneğin göçmen kadınlarda işgücüne dahil olmayanların oranı:

$$\text{Göçmen nüfusta işgücüne dahil olmayanların oranı, kadın} = \frac{\text{Göçmen nüfusta işgücüne dahil olmayan kadın nüfus}}{\text{Göçmen kadın nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında göçmen nüfus içinde kadınların erkeklere kıyasla işgücüne dahil olmama oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-HİA.

CEİD- İstihdam- Önerilen 3. Cinsiyete göre toplu iş sözleşmesinden yararlananların sayısı ve oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda veya altı aylık dönemde cinsiyete göre hesaplanır. Toplu iş sözleşmesinden yararlananların oranı toplam kayıtlı işçi veya memurların içindeki payı olarak hesaplanır. Örneğin kadın işçilerde toplu iş sözleşmesinden yararlananların oranı:

$$\text{Toplu iş sözleşmesinden yararlananların oranı, kadın} = \frac{\text{Toplu iş sözleşmesi kapsamında kadın çalışan sayısı}}{\text{Kadın çalışan sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla toplu iş sözleşmesi kapsamında yer alma oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın sayısına, diğeri erkek sayısına orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: T.C. ÇSGB-Çalışma Hayatı İstatistikleri.

Yoksulluğun Önlenmesi, Sosyal Koruma ve Sosyal Yardımlar



2. Yoksulluğun Önlenmesi ve Sosyal Koruma

2.1. Yoksulluğun Önlenmesi ve Sosyal Korumanın Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi⁹

İnsan hakları belgelerinde, yoksulluk, yeterli yaşama hakkından yararlanmak için gerekli olan kaynaklardan, fırsat ve imkânlardan mahrum olma durumu olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk, şiddet gibi cinsiyetçi bir olgudur ve ortadan kaldırmaya yönelik önleyici sosyal koruma politika ve programları yoksulluğun cinsiyetçi niteliğini gözeterek şekilde tasarlanmalıdır. Kadınların sağlık hizmetlerine, eğitim fırsatlarına, mülkiyet ve finansal kaynaklara erkeklere kıyasla sınırlı erişimi; kız çocuklarının ve kadınların bakım rolüne ilişkin yerleşmiş sosyokültürel tutumlar, önyargılar; düşük ücretli ve kadınların güvencesiz işlerde çalışmaları ve kamusal yaşamdan dışlanması, yoksul hanelerde yaşayan kadınlar için erkeklerinkinden farklılaşan deneyimler yaratmaktadır.

BM İHEB’de herkesin iyi yaşam için yeterli yaşama standartlarına hakkı olduğu vurgulanmaktadır (İHEB, md.25). Herkesin beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Yoksulluk, iyi yaşama standardından yoksunluk durumu, onurlu ve yeterli yaşama erişim hakkının ihlalini ifade eder. Birleşmiş Milletler üyesi tüm devletler 2000 yılında ortak belirledikleri Milenyum Hedefleri arasında yoksulluğun ortadan kaldırmasını, ilk hedef olarak ilan etmiştir.

Yoksulluğun önlenmesi ve kadın yoksulluğu, 1995’te Pekin’de toplanan 4. Dünya Kadın Konferansı sonucunda oluşturulan Eylem Platformu Belgesi’nin ilk kritik alanını oluşturmaktadır. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu Türkiye’nin aralarında olduğu 189 ülke tarafından onaylanmıştır. 1995 Pekin Eylem Planı’nda ilk kritik alan kadın yoksulluğu olarak belirtilmiş ve standartları belirlemiştir. Buna göre yoksulluk içinde kadınların ihtiyaçlarını ve çabalarını ele alan makroekonomik politikaları ve kalkınma stratejilerini gözden geçirmek, kabul etmek ve sürdürmek; yoksulluğun ölçülmesinde cinsiyete duyarlı yöntemler geliştirmek ve yoksulluğun kadınlaşmasını anlamak ve çözüm üretmek amacıyla araştırma yapmak öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda 2015 yılında BM’ye üye ülkeler tarafından kabul edilmiş Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları kapsamında 17 temel amaç ve bunları izlemek üzere 169 gösterge belirlenmiştir. 17 amaç arasında yer alan ilk üç amaç yoksulluğa son, açlığa son, sağlıklı bireyler ve beşinci hedef de toplumsal cinsiyet eşitliği olarak belirlenmiştir.

Türkiye’de en başta Anayasa olmak üzere tüm yasalar ve diğer hukuki düzenlemeler eşitlik, ayrımcılık yasağı, adalet ve hakkaniyet normlarını gözetir. Mevcut yasal çerçevenin dayanağı olan temel insan hakları arasında herkesin onurlu ve yeterli yaşam hakkı ve sosyal güvenlik ve koruma hakkı yer almaktadır. Yukarıda sözü edilen uluslararası belgelerde yer alan hedefler ve taahhütler Türkiye için de geçerlidir ancak kadın yoksulluğu, 2018-2023 Kadının

⁹ Tematik alan haritalama raporu için bkz. Kaya-Bahçe, A. ve Memiş, E. (2021). Yoksulluğun Önlenmesi, Sosyal Koruma ve Sosyal Yardımlarda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD

Yayınları. (<https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1803>)

Güncelleme raporu için bkz. Kaya Bahçe, A. ve Memiş, E. (2025). Yoksulluğun Önlenmesi, Sosyal Koruma ve Sosyal Yardımlarda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2021-2024 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dSPACE.ceid.org.tr/handle/1/2600>)

Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı’nda yer alan sorun alanları ve faaliyetleri arasında yer almamaktadır.

Plan’da kadın yoksulluğuna dair sadece “kırsalda yaşayan kadınlara” yer verilirken stratejik eylem ve hedefler arasında özel politika gerektiren kadınlar için eğitim, projeler aracılığıyla mesleki kursların sağlanması ile sınırlı hedeflere yer verilmektedir. Öte yandan kırsal alandaki yoksulluğun tespitine yönelik resmi veri ve istatistiklere ulaşılamamaktadır. Resmi verilerde 2014 yılı mart ayı itibariyle kır/kent ayrımında istatistiklerin oluşturulması uygulamasına son verilmiştir. Kırsal alanda arazi ve toprak sahipliğine ilişkin; tarım ve tarım işletmeciliği, hayvancılık ve diğer üretim alanlarına, kaynakların kullanımına dair mevcut verilerin kadın yoksulluğunun anlaşılması bakımından yeterli olmadığı da belirtilmelidir. On Birinci Kalkınma Planı’nda tarım sektörüne dair genel sayım yapılacağı hedefler arasında belirtilmiş olsa da tarımsal desteklerin etkinliği, arazilerin korunması, tarımda üreticilerin gelirlerinin korunması gibi hedeflerin hiçbirinde kırsal alanda yaşayan kadınlara ve kadın yoksulluğuna yönelik herhangi bir hedef bulunmamaktadır.

2.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar

Görelî yoksulluk: Toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir veya harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı görelî anlamda yoksul sayılmaktadır. Refah ölçüsü olarak amaca göre harcama veya gelir düzeyi seçilebilir. TÜİK gelire dayalı görelî yoksulluk hesaplaması yapmaktadır. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirlere göre; medyan gelirin % 40’ı, medyan gelirin % 50’si, medyan gelirin % 60’ı, medyan gelirin % 70’i olarak 4 ayrı görelî yoksulluk sınırı hesaplanmaktadır. Medyan gelir, gelir düzeylerinin en düşükten en yükseğe sıralamasında ortada yer alan gelir düzeyinin değerine eşittir.

Görelî yoksulluk oranı: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri yoksulluk sınırının altında olanların (yoksulluk riski altında olan nüfusun) toplam nüfus içindeki oranıdır. Görelî yoksulluk oranı Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu, Avrupa Konseyi Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu belgelerindeki hedeflerin izlenmesi için rapor ve UNECE yoksulluk ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dair asgari gösterge setinde yoksullukla ilgili üretilmesi önerilen istatistiklerin başında gelir. Uluslararası karşılaştırılabilir bir göstergedir.

Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri: Hanehalkı kullanılabilir gelir hanede yaşayan tüm fertlerin elde ettiği kişisel yıllık kullanılabilir gelirler (maaş-ücret, yevmiye, müteşebbis geliri ile emekli maaşı, dul-yetim aylıkları ve yaşlılara yapılan ödemeler, karşılıksız burs vb. ayni veya nakdi gelirlerin toplamı) ile hane bazında elde edilen yıllık gelirlerin (gayrimenkul kira geliri, haneye yapılan karşılıksız yardımlar, 15 yaşın altındaki fertlerin elde ettiği gelirler vb.) toplanarak, ilgili dönemde ödenen vergiler ve diğer hane veya kişilere yapılan transferler çıkarılarak elde edilmektedir.

Hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin hesaplanmasında toplam hanehalkı kullanılabilir geliri hanehalkı büyüklüğü olarak tanımlanan hanede yaşayan kişi sayısına kullanılarak değil, eşdeğer büyüklük hesaplanarak elde edilen sayıya bölünmektedir. Bunun temel nedeni hanede yaşayan çocukların tüketim ihtiyacının yetişkinlere kıyasla daha düşük olduğu ve iki yetişkinin yaşadığı hanede tek kişilik hanenin ihtiyacının iki katından daha düşük tüketim ihtiyacının söz konusu olduğu varsayımdır. Bu nedenle TÜİK eşdeğer hanehalkı kullanılabilir

fert gelirini hesaplamada, hanehalkındaki referans kişi için “1”, 14 yaş ve üzerindeki tüm fertler için “0,5” ve 14 yaşın altındaki tüm fertler için “0,3” katsayısı ile çarpılarak hesaplandığı OECD ölçeği kullanılmaktadır. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri, hanehalkının yıllık kullanılabilir gelirinin hanehalkının eşdeğer hanehalkı büyüklüğüne bölünmesiyle elde edilmektedir.

2.3. Veri Kaynakları

Türkiye’de **TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması** (GYKA), **TÜİK Hanehalkı Bütçe Anketi** (HBA), yoksulluk göstergelerinin hesaplanmasında kullanılır. Yıllık raporda yer alan göstergelerin kaynağı olan GYKA’nın amacı gelir dağılımı yanında, yaşam koşulları, sosyal dışlanma ve göreceli gelir yoksulluğu gibi konularda veri üretilmesidir. Anket formunun içeriği ve uygulamada Eurostat standartları sağlanmıştır. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, faaliyet gelirleri (1. maaş, ücret, yevmiye gelirleri, 2. müteşebbis gelirleri): ve faaliyet dışı gelirleri (1. gayrimenkul gelirleri, 2. menkul kıymet gelirleri, 3. karşılıksız transfer gelirleri, 4. sosyal transferler ve 5. hanehalkları arasında transferler) olarak detaylı biçimde sunmaktadır. Gelir dışında fertlerin sağlık, eğitim, konut, medeni durumları, istihdam durumları ve geçmiş iş deneyimleri konularında bilgiye erişmek mümkündür. Bölge düzeyinde panel ve kesit olarak veriye 26 istatistiki bölge düzeyinde erişilebilmektedir.

TÜİK Sosyal Koruma İstatistikleri, SGK, İŞKUR, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Banka Vakıf Sandıkları, Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, MEB, Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü, Belediyeler, Dernekler ve Vakıflar tarafından derlenen veriler. TÜİK tarafından derlenen idari kayıtlara ait istatistikler yıllık olarak üretilmektedir. Gelir ve bütçe anket verilerine ait istatistikler de yıllık ve dört yıllık panel veri biçiminde üretilmektedir.

2.4. Mevcut Göstergeler

CEİD-Yoksulluk-1 Cinsiyete göre görelî yoksulluk oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda GYKA veri setinde bilgisi olan her hane karşılığında eşdeğer hanehalkı büyüklüğü ve eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelir düzeyi hesaplanır. Örneğin medyan gelirin % 60’ı hesaplanarak belirlenen yoksulluk sınırına göre eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri sınırın altında olan haneler yoksul haneler olarak belirlenir. Seçilen cinsiyete göre Türkiye’de toplam içinde yoksul hanelerde yaşayan nüfusun oranı olarak hesaplanır. Örneğin kadınlarda görelî yoksulluk oranı:

$$\text{Görelî yoksulluk oranı (GYO),kadın} = \frac{\text{Yoksul hanelerde yaşayan kadın nüfus}}{\text{Toplam kadın nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla yoksulluk riskinin ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir. Toplam nüfusun görelî yoksulluk oranı, yoksul hanelerde yaşayan cinsiyetten bağımsız tüm nüfusun toplam nüfusa oranı olarak ayrıca hesaplanır.

Göstergenin veri kaynağı:

TÜİK tarafından her yıl bir önceki döneme ait gelir bilgisinin yer aldığı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) sonucu elde edilen veri seti.

CEİD-Yoksulluk-2 Cinsiyete ve eğitim düzeyine göre görelî yoksulluk oranı (okur-yazar olmayan/bir okul bitirmeyenler/ lise altı eğitimliler/lise ve dengi okul mezunları / yükseköğretim mezunları) (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda GYKA veri setinde bilgisi olan her hane karşılığında eşdeğer hanehalkı büyüklüğü ve eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelir düzeyi hesaplanır. Belirlenen yoksulluk sınırına göre eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri sınırın altında olan haneler yoksul haneler olarak belirlenir. Seçilen eğitim düzeyi ve cinsiyete göre Türkiye’de toplam içinde söz konusu eğitim düzeyine erişim sağlamış olan nüfus içinde yoksul hanelerde yaşayan nüfusun oranı olarak hesaplanır. Örneğin bir okul bitirmeyen kadınlarda görelî yoksulluk oranı:

$$\text{GYO,bir okul bitirmeyen kadın} = \frac{\text{Yoksul hanelerde yaşayan bir okul bitirmeyen kadın nüfus}}{\text{Toplam bir okul bitirmeyen toplam kadın nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete ve farklı eğitim seviyelerine göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla aynı eğitim düzeyine sahip olsalar dahi, yoksulluk riskinin ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-GYKA.

CEİD-Yoksulluk-3 Cinsiyete ve maaş türüne göre (şartsız /şartlı) engelli/malul maaşı alan kişi sayısı (Bin) ve dağılımı

Nasıl üretilir?

İlgili yılda hane halkları veya bireylerin belirlenmiş risk veya ihtiyaç yüklerini hafifletmek amacıyla yapılan yardımları kapsamaktadır. Örneğin engelli maaşı alan kadınların oranı:

$$\text{Engelli maaşı alan kişilerin cinsiyete göre dağılımı, } \textbf{kadın} = \frac{\text{Engelli maaşı alan } \textbf{kadın} \text{ nüfus}}{\text{Engelli maaşı alan toplam nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Engelli maaşı alanların içinde kadınların ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadınların ve erkeklerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı:

TÜİK tarafından her yıl ilgili kuruluşlardan alınan bilgiye dayalı olarak derlenen sosyal koruma istatistikleri, hane halkları veya bireylerin belirlenmiş risk veya ihtiyaç yüklerini hafifletmek amacıyla yapılan yardımlardan yararlananların bilgisi.

CEİD-Yoksulluk-4 Cinsiyete ve maaş türüne göre (şartsız /şartlı) emekli/yaşlı maaşı alan kişi sayısı (Bin) ve dağılımı

Nasıl üretilir?

İlgili yılda hane halkları veya bireylerin belirlenmiş risk veya ihtiyaç yüklerini hafifletmek amacıyla yapılan yardımları kapsamaktadır. Örneğin emekli/yaşlı maaşı alan kadınların oranı:

$$\frac{\text{Emekli}}{\text{yaşlı}} \text{ maaşı alan kişilerin cinsiyete göre dağılımı, } \textbf{kadın} = \frac{\frac{\text{Emekli}}{\text{yaşlı}} \text{ maaşı alan } \textbf{kadın} \text{ nüfus}}{\frac{\text{Emekli}}{\text{yaşlı}} \text{ maaşı alan toplam nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Emekli/yaşlı maaşı alanların içinde kadınların ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadınların ve erkeklerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK tarafından her yıl ilgili kuruluşlardan alınan bilgiye dayalı olarak derlenen sosyal koruma istatistikleri, hane halkları veya bireylerin belirlenmiş risk veya ihtiyaç yüklerini hafifletmek amacıyla yapılan yardımlardan yararlananların bilgisi.

CEİD-Yoksulluk-5 Cinsiyete ve maaş türüne göre (şartsız /şartlı) dul/yetim maaşı alan kişi sayısı (bin) ve dağılımı

Nasıl üretilir?

İlgili yılda hane halkları veya bireylerin belirlenmiş risk veya ihtiyaç yüklerini hafifletmek amacıyla yapılan yardımları kapsamaktadır. Örneğin dul/yetim maaşı alan kadınların oranı:

$$\frac{\text{Dul}}{\text{yetim}} \text{ maaşı alan kişilerin cinsiyete göre dağılımı, } \text{kadın} = \frac{\frac{\text{Dul}}{\text{yetim}} \text{ maaşı alan kadın nüfus}}{\frac{\text{Dul}}{\text{yetim}} \text{ maaşı alan toplam nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Dul/yetim maaşı alanların içinde kadınların ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadınların ve erkeklerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-Sosyal koruma istatistikleri.

CEİD-Yoksulluk-6 Yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altında olanların oranı (AROPE)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda hane halkları veya bireylerin belirlenmiş risk veya ihtiyaç yüklerini hafifletmek amacıyla yapılan yardımları kapsamaktadır. Örneğin dul/yetim maaşı alan kadınların oranı: Sadece gelire bağlı yoksulluk ölçümünün yeterli olmadığı kabul gördüğü dönem çok boyutlu göstergeler üretilmeye başlandı. Avrupa ülkelerinde 2020 yılından itibaren hesaplanan AROPE göstergesi son yıllarda TÜİK tarafından da hesaplanmaktadır. Bu ölçümle, gelir bakımından yoksul veya maddi ve sosyal yoksunluk içinde olan veya çok düşük çalışma yoğunluğu olan hanelerde yaşayan fertler "yoksul veya sosyal dışlanmış" olarak tanımlanır. Aşağıda yer alan üç göstergenin en az birinden yoksun olma durumu belirlenerek hesaplanır:

1. Medyan gelirin yüzde 60'ını dikkate alan göreceli yoksulluk
2. Aşırı maddi ve sosyal yoksunluk

3. Düşük iş yoğunluğu

Yukarıdaki düşük iş yoğunluğu boyutu, hane düzeyinde tanımlanan bir çalışma yoğunluğu ölçümüdür. Hanede “çalışma çağında bulunan tüm fertlerin bir yılda çalıştıkları toplam ay sayısının, aynı fertlerin teorik olarak çalışabilecekleri toplam ay sayısına oranı hesaplanarak bulunmaktadır”. Buna göre çalışma yoğunluğu 0,2’nin altında olan haneler düşük çalışma yoğunluklu olarak tanımlanır.

Maddi yoksunluk kavramı ise ciddi finansal sıkıntıyla karşı karşıya olan insanları tanımlamaktadır. Aşağıda sıralanmış olan 9 maddeden en az 4 tanesini ekonomik nedenlerle karşılayamayan insanlar maddi yoksun nüfus olarak belirtilir ve toplam nüfusa oranlanarak hesaplanır:

1. Beklenmedik harcamaları karşılayamama
2. Evden uzakta bir haftalık tatil yapamama (tüm aile fertleri için)
3. Ödeme zorluğu (konut kredisi, kira, elektrik, su, doğalgaz vb. faturalar, taksit ve borçlar)
4. İki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek yiyememe
5. Evin ısınma ihtiyacını karşılayamama
6. Otomobil sahipliği
7. Çamaşır makinası sahipliği,
8. Renkli televizyon sahipliği
9. Sabit telefon sahipliği veya cep telefonu sahipliği

Maddi ve sosyal yoksunluk oranı hane düzeyinde sorgulanan değişkenler; otomobil sahipliği, ekonomik olarak beklenmedik harcamaları yapabilme, evden uzakta bir haftalık tatil masrafını karşılayabilme, kira, konut kredisi ve faizli borçları ödeyebilme, iki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek yiyebilme, evin ısınma ihtiyacını karşılayabilme ve yeni eklenen mobilyaları eskidiğinde değiştirebilme durumu olarak tanımlanır. TÜİK önceki yıllarda maddi yoksunluk tanımına dahil olan çamaşır makinesi, renkli televizyon ve telefon sahipliği yeni tanımdan çıkararak revize eder ve eskimiş giysilerin yerine yenisini alabilme, düzgün iki çift ayakkabıya sahip olabilme, ayda en az bir kez tanıdıkları ile toplanabilme, ücretli boş zaman faaliyetlerine katılabilme, kendini iyi hissetmek için bir miktar para harcayabilme ve kişisel amaçlı kullanım için internet sahipliği göstergelerini ekler. Maddi ve sosyal yoksunluk oranı, yukarıda belirtilen on üç maddenin en az yedisini karşılayamayanların oranı olarak tanımlanmaktadır.

Nasıl yorumlanmalı?

AROPE’nin artması ve azalması sadece gelire bağlı yoksulluk oranının artması ya da azalması anlamına gelmez. Diğer belirtilen boyutlardan herhangi birinden yoksun olma durumunda artış veya azalış da AROPE’nin değişimine neden olabilir.

Göstergenin veri kaynağı: Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması.

2.5. Önerilen Göstergeler

CEİD- Yoksulluk -Önerilen 1 Cinsiyete ve hanehalkı tipine göre görelî yoksul oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda GYKA veri setinde bilgisi olan her hane karşılığında eşdeğer hanehalkı büyüklüğü ve eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelir düzeyi hesaplanır. Örneğin medyan gelirin % 60’ı hesaplanarak belirlenen yoksulluk sınırına göre eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri sınırın altında olan haneler yoksul haneler olarak belirlenir. Seçilen hanehalkı tipine ve cinsiyete göre Türkiye’de toplam içinde yoksul hanelerde yaşayan nüfusun oranı olarak hesaplanır. Örneğin tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan hanelerde yaşayan kadınların görelî yoksulluk oranı:

$$\text{GYO, tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan hanelerde yaşayan kadınlar} = \frac{\text{Yoksul tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan hanelerde yaşayan kadın nüfus}}{\text{Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan hanelerde yaşayan kadın nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete ve hanetipine göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla yoksulluk riskinin yaşadıkları hanenin kompozisyonuna bağlı olarak ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-GYKA.

CEİD- Yoksulluk -Önerilen 2 Cinsiyete ve yardım türüne göre görelî yoksul oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda GYKA veri setinde bilgisi olan her hane karşılığında eşdeğer hanehalkı büyüklüğü ve eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelir düzeyi hesaplanır. Örneğin medyan gelirin % 60’ı hesaplanarak belirlenen yoksulluk sınırına göre eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri sınırın altında olan haneler yoksul haneler olarak belirlenir. Seçilen yardım türü ve cinsiyete göre Türkiye’de yardım alan haneler içinde yoksul hanelerde yaşayan nüfusun oranı olarak hesaplanır. Örneğin nakdi çocuk yardımı alan hanelerde yaşayan kadınların görelî yoksulluk oranı:

$$\text{GYO, nakdi çocuk yardımı alan hanelerde yaşayan kadınlar} = \frac{\text{Nakdi çocuk yardımı alan ancak yoksul hanelerde yaşayan kadın nüfus}}{\text{Nakdi çocuk yardımı alan hanelerde yaşayan kadın nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete ve yardım türüne göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla yoksulluk riskinin yardım türlerine bağlı olarak ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-GYKA.

CEİD- Yoksulluk -Önerilen 3 Göreli yoksul nüfusun cinsiyete ve işteki duruma göre dağılımı (ücretli veya maaşlı/yeveymiyeli/ kendi hesabına/ ücretsiz aile işçisi) (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda GYKA veri setinde bilgisi olan her hane karşılığında eşdeğer hanehalkı büyüklüğü ve eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelir düzeyi hesaplanır. Örneğin medyan gelirin % 60’ı hesaplanarak belirlenen yoksulluk sınırına göre eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri sınırın altında olan haneler yoksul haneler olarak belirlenir. Seçilen işteki durumuna bağlı olarak ve cinsiyete göre Türkiye’de işgücü piyasasında çalışan nüfus içinde yoksul hanelerde yaşayan nüfusun oranı olarak hesaplanır. Örneğin ücretsiz aile işçisi kadınların göreli yoksulluk oranı:

$$GYO, \text{ücretsiz aile işçisi kadınlar} = \frac{\text{Yoksul hanelerde yaşayan ücretsiz aile işçisi kadın nüfus}}{\text{Ücretsiz aile işçisi kadın nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete ve işteki duruma göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla yoksulluk riskinin işgücü piyasasında çalıştığı halde işteki duruma bağlı olarak ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-GYKA.

Eğitim

3. Eğitim

3.1. Eğitimin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi¹⁰

Nitelikli eğitime erişim hakkı, Türkiye’nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmeler kapsamında garanti altına alınmıştır. 1979’da kabul edilen BM CEDAW sözleşmesi, toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin değişen düşünceleri dikkate alarak kadınlara karşı uygulanan ayrımcılığı tanımlamış ve eğitim hakkının gerçekleştirilmesi için hedefler getirmiş olması bakımından önemli bir aşamadır. CEDAW Madde 10 ile taraf devletler, eğitim alanında kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek üzere gerekli her türlü tedbiri ve kadınlarla özellikle erkeklerin eşitliğine dayanan tedbirleri almayı taahhüt etmiştir. CEDAW Madde 4’te ise geçici özel önlemler ile; kadın ve erkek arasındaki fiili veya maddi eşitliğin elde edilmesi, kadınlara karşı ayrımcılığın geçmişteki ve güncel biçim ve etkilerinin düzeltilmesi için gerekli yapısal, toplumsal ve kültürel değişimlerin gerçekleştirilmesi ve ayrıca kayıplarının telafi edilmesi açısından kadınların konumunun iyileştirilmesi sürecinin hızlandırılması amaçlanmaktadır. 1990 yılında BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından düzenlenen Herkes için Eğitim Konferansı’nda kapsayıcı eğitim, eğitim sisteminin kapasitesinin “tüm öğrenenlerin kapsanması”na yönelik güçlendirilmesi bağlamında ele alınmıştır. 1995 yılında Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu ile hükümetlerin eğitim hakkı konusunda ilk kez toplumsal cinsiyet perspektifinin politika ve programlara yerleştirilmesi için bağlayıcı taahhütlerde bulunması sağlanmıştır. SKA kapsamında; toplumsal cinsiyet eşitliğinin ilerletilmesi ve kadınların ve kız çocuklarının her düzeyde güçlenmeleri için sağlam politikaların ve yasal olarak uygulanabilir mevzuatların kabul edilmesi ve güçlendirilmesi hedeflenmektedir. SKA’nın dördüncüsü eğitimle ilgili olup herkes için kapsayıcı, eşit ve nitelikli eğitimin ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarının sağlanmasına yöneliktir. BM İstatistik Komisyonu tarafından 2013 yılında kabul edilen Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri 52 Minimum Gösterge Seti, toplumsal cinsiyet istatistikleri konusunda, ulusal düzeyde üretimi, uluslararası düzeyde karşılaştırılabilirliği olan göstergeler olup cinsiyete göre okullaşma oranı, katılım oranı ve mezuniyet oranı bu gösterge seti kapsamında takip edilmektedir.

ASHB tarafından kamu politikalarına temel teşkil edecek ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik oluşturulan Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)’nda kadınlarda okuryazarlık ve zorunlu örgün eğitim kademelerinin tamamında net okullaşma oranlarının %100 seviyesine yükseltilmesi hedeflenmekte ve örgün ve yaygın eğitime ilişkin tüm verilerin kadın erkek fırsat eşitliği düzeyinin izlenmesine yönelik ilave göstergelerin belirlenmesi ve bu göstergelere dair verilerin derlenmesi planlanmaktadır. 2020 yılı MEB Performans Programı’nda kadınların ve kız çocuklarının eğitimin tüm kademelerinde kayıt, devam ve tamamlama oranlarının artırılacağı taahhüt edilmiş ve kız

¹⁰ Tematik alan haritalama raporu için bkz. Göğüş Tan, M. (2018). Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları: 3. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/182>)
Tematik alan güncelleme raporları için bkz. Göğüş Tan, M. (2020). Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2017-2020 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1072>)
Torun, Y. (2024). Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması: 2021-2023 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2604>)

çocuklarının fen, teknoloji, mühendislik, matematik alanlarındaki mesleklere yönlendirilmesi için çalışmalar yürütüleceği belirtilmiştir.

Eğitime erişimde ve eğitim süreçlerine tam ve etkin katılımı küresel bir sorun olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kız çocuklarının ve kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımlarının önündeki en önemli engellerden biri olmaya devam etmektedir. Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, temel toplumsal güçlenme alanlarından en önemlisi olan eğitim süreçlerine kız çocuklarının ve kadınların eşit katılımı ile mümkün olacaktır. Eğitim tematik alanında erişilebilir, güncel, güvenilir ve cinsiyete göre ayrıştırılmış göstergeler, eğitime erişimde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve ulusal ve uluslararası hedeflerin izlenmesi için önemli göstergelerdir.

3.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar

Örgün eğitim: Belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla, okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimidir. Örgün eğitim; okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsar.

Yaygın eğitim: Örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ya da örgün eğitim sisteminin herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademedan ayrılmış ya da bitirmiş bireylere; ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini sağlayıcı nitelikte çeşitli süre ve düzeylerde hayat boyu yapılan eğitim, öğretim, üretim, rehberlik ve uygulama etkinliklerinin bütünüdür.

Açık öğretim: Yüz yüze eğitim yapan örgün eğitim kurumlarına devam edemeyen ve örgün eğitim çağını geçiren öğrencilere hizmet vermektedir. Açık öğretimde, ders geçme ve kredi sistemi ile öğretim verilmektedir. Sistem gereği şube, öğretmen bulunmamaktadır.

3.3. Veri Kaynakları

Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı (UEİVT), bir idari kayıt sistemi olup 2008 yılında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi alan çalışması sırasında toplanan eğitim bilgilerinin yanı sıra idari kayıtlardan elde edilen verilerle kurulmuştur. Türkiye geneli, İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) 1 (12 Bölge), İBBS 2 (26 Bölge), İBBS 3 (81 il) ve ilçe düzeyinde veri elde edilebilmektedir. TÜİK tarafından oluşturulan ve güncellenen UEİVT, her yıl MEB, YÖK, ÖSYM ile eğitim bilgisini tutan diğer kurumlardan alınan idari kayıtlarla güncellenmektedir. UEİVT’nda, okuma yazma durumu ve eğitim düzeyi bilinmeyenler ile yabancı uyruklu kişiler yer almamaktadır.

Milli Eğitim İstatistikleri, eğitim seviyesi, yaş grupları ve Türkiye geneli, İBBS 1 (12 Bölge), İBBS 2 (26 Bölge) ve İBBS 3 (81 il) düzeyinde okul, öğrenci, öğretmen, mezun ve yeni kayıt öğrenci sayılarını ve uluslararası karşılaştırmalar yapılabilmesi amacıyla bazı eğitim göstergeleri ile eğitim bütçesi ve eğitim yatırımlarını kapsamaktadır. Türkiye’de ikamet eden T.C. vatandaşları kapsamaktadır. Türkiye’de ikamet eden yabancı uyruklu nüfus ve yabancı uyruklu öğrenci sayıları kapsam dışında tutularak tamamlanmış olan en son takvim yılı sonu öğrenci rakamları ve tamamlanmış olan en son nüfus rakamları (31 Aralık) kullanılarak hesaplanmaktadır. Milli Eğitim İstatistikleri yıllık olarak üretilmektedir.

Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi, öğrenci, öğretim elemanı ve yüksek öğretim istatistiklerini kapsamaktadır. Yıllık olarak üretilmektedir.

3.4. Mevcut Göstergeler

CEİD-Eğitim-1: 15 yaş ve üzeri nüfusta okur-yazar olmayanların cinsiyete göre dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; ilgili yılda Türkiye geneli için okuma yazma bilmeyen 15 yaş ve üzeri toplam nüfus içinde okuma yazma bilmeyen 15 yaş ve üzeri kadın ve erkek nüfusun dağılımıdır.

Örneğin;

$$\text{Okuma yazma bilmeyen **kadın** nüfus oranı} = \frac{\text{Okuma yazma bilmeyen **kadın** nüfus}}{\text{Okuma yazma bilmeyen toplam nüfus}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Okuma yazma bilmeyen 15 ve üzeri yaştaki toplam nüfus içerisinde okuma yazma bilmeyen kadın ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak okuma yazma bilmeyen kadınların ve erkeklerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: UEİVT

CEİD-Eğitim-2: Cinsiyete ve eğitim seviyesine göre net okullaşma oranı (%)

Nasıl üretilir?

Net okullaşma oranı, ilgili öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilir.

$$\text{Net okullaşma oranı} = \frac{\text{İlgili teorik yaş grubundaki öğrenci sayısı}}{\text{İlgili teorik yaş grubundaki toplam nüfus}} \times 100$$

Öğrencilerin bitirdiği yaş temel alınarak; okul öncesi teorik yaş 3-5, ilkokulda teorik yaş 6-9, ortaokulda teorik yaş 10-13, ortaöğretimde teorik yaş 14-17, yükseköğretimde teorik yaş 18-22 olarak kabul edilmektedir.

Nasıl yorumlanır?

Belli bir eğitim seviyesine kayıtlı öğrencilerden, o eğitim seviyesiyle ilişkili yaş grubu içinde bulunanların, yine o eğitim seviyesiyle ilişkili yaş grubu nüfusuna oranı olarak yorumlanmalıdır. İlkokul açısından ele alındığında; net okullaşma oranı, ilkokul çağındaki çocuklardan ilkokul kurumlarına kayıtlı olan öğrencilerin yüzdesidir. İlkokulda kız çocuklarının net okullaşma oranı ise ilkokul çağındaki kız çocuklarından ilkokul kurumlarına kayıtlı olan kız öğrencilerin yüzdesi olarak yorumlanmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: Milli Eğitim İstatistikleri

CEİD-Eğitim-3: Cinsiyete, eğitim seviyesine ve okul türüne göre temel örgün eğitimde öğrenci dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete, eğitim seviyesine ve okul türüne göre temel örgün eğitimde öğrenci dağılımı, ilgili eğitim ve öğretim yılında okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim olmak üzere her bir eğitim seviyesinde resmi ve özel okullardaki kadın ve erkek öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısına oranlanması ile elde edilir.

Örneğin;

$$\text{Resmi ortaöğretimde **kadın** öğrenci oranı} = \frac{\text{Resmi ortaöğretimdeki **kadın** öğrenci sayısı}}{\text{Resmi ortaöğretimdeki toplam öğrenci sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

İlgili eğitim ve öğretim yılında belli bir eğitim seviyesinde resmi ve özel okul ayrımında kayıtlı öğrenciler içerisindeki kadın ve erkek öğrenci dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Her bir eğitim seviyesinde resmi ve özel okullarda okuyan toplam, kadın ve erkek öğrenci sayıları belirlenerek öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı hesaplanmaktadır. Buna bağlı olarak belli bir eğitim seviyesinde ve okul türünde kayıtlı kadın ve erkek öğrencilerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Milli Eğitim İstatistikleri

CEİD-Eğitim-4: Cinsiyete ve program türüne göre ortaöğretimdeki öğrenci dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete ve program türüne göre ortaöğretimdeki öğrenci dağılımı, ilgili eğitim ve öğretim yılında genel ortaöğretim, mesleki ve teknik ortaöğretim ve imam hatip lisesi olmak üzere her bir program türündeki kadın ve erkek öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısına oranlanması ile elde edilir.

Örneğin;

$$\text{Genel ortaöğretimdeki **kadın** öğrenci oranı} = \frac{\text{Genel ortaöğretimdeki **kadın** öğrenci sayısı}}{\text{Genel ortaöğretimdeki toplam öğrenci sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

İlgili eğitim ve öğretim yılında ortaöğretimde program türüne göre kayıtlı öğrenciler içerisindeki kadın ve erkek öğrenci dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Ortaöğretimde her bir program türünde okuyan toplam, kadın ve erkek öğrenci sayıları belirlenerek öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı hesaplanmaktadır. Buna bağlı olarak bir ortaöğretim program türünde kayıtlı kadın ve erkek öğrencilerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Milli Eğitim İstatistikleri

CEİD-Eğitim-5: Cinsiyete ve okul türüne göre mesleki ve teknik ortaöğretimdeki öğrenci dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete ve okul türüne göre mesleki ve teknik ortaöğretimdeki öğrenci dağılımı, ilgili eğitim ve öğretim yılında mesleki ve teknik ortaöğretimdeki kadın ve erkek öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısına oranlanması ile elde edilir.

Örneğin;

$$\text{Resmi mesleki ve teknik ortaöğretimdeki **kadın** öğrenci oranı} = \frac{\text{Resmi mesleki ve teknik ortaöğretimdeki **kadın** öğrenci sayısı}}{\text{Resmi mesleki ve teknik ortaöğretimdeki toplam öğrenci sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

İlgili eğitim ve öğretim yılında mesleki ve teknik ortaöğretimde resmi ve özel olmak üzere okul türüne göre kayıtlı öğrenciler içerisindeki kadın ve erkek öğrenci dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Mesleki ve teknik ortaöğretimde resmi ve özel okullarda okuyan toplam, kadın ve erkek öğrenci sayıları belirlenerek öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı hesaplanmaktadır. Buna bağlı olarak mesleki ve teknik ortaöğretimde resmi ve özel okullarda kayıtlı kadın ve erkek öğrencilerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Milli Eğitim İstatistikleri

CEİD-Eğitim-6: Cinsiyete ve eğitim seviyesine göre açık öğretimdeki öğrenci dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete ve eğitim seviyesine göre açık öğretimdeki öğrenci dağılımı, ilgili eğitim ve öğretim yılında her bir eğitim seviyesinde açık öğretimdeki kadın ve erkek öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısına oranlanması ile elde edilir. Örneğin;

$$\text{Açık öğretim fakültesindeki lisans kadın öğrenci oranı} = \frac{\text{Açık öğretim fakültesindeki lisans kadın öğrenci sayısı}}{\text{Açık öğretim fakültesindeki lisans toplam öğrenci sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

İlgili eğitim ve öğretim yılında eğitim seviyesine göre açık öğretimdeki kayıtlı öğrenciler içerisindeki kadın ve erkek öğrenci dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Açık öğretim ortaokulunda, açık öğretim lisesinde, mesleki açık öğretim lisesinde, açık öğretim imam hatip lisesinde ve açık öğretim fakültelerinde okuyan toplam, kadın ve erkek öğrenci sayıları belirlenerek öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı hesaplanmaktadır. Buna bağlı olarak her bir eğitim seviyesine göre açık öğretimde kayıtlı kadın ve erkek öğrencilerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Milli Eğitim İstatistikleri ve Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi

CEİD-Eğitim-7: Cinsiyete ve öğrenim düzeylerine göre yükseköğretimdeki öğrenci dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete göre ve ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora ayrımında yükseköğretimdeki öğrenci dağılımı, ilgili eğitim ve öğretim yılında her bir öğrenim seviyesinde kadın ve erkek öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısına oranlanması ile elde edilir. Örneğin;

$$\text{Yüksek lisanstaki kadın öğrenci oranı} = \frac{\text{Yüksek lisanstaki kadın öğrenci sayısı}}{\text{Yüksek lisanstaki toplam öğrenci sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

İlgili eğitim ve öğretim yılında öğrenim seviyesine göre yükseköğretimdeki kayıtlı öğrenciler içerisindeki kadın ve erkek öğrenci dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Ön lisans (açık öğretim dahil), lisans (açık öğretim dahil), yüksek lisans ve doktora düzeyinde kayıtlı toplam, kadın ve erkek öğrenci sayıları belirlenerek öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı hesaplanmaktadır.

Buna bağlı olarak her bir öğretim seviyesine göre yükseköğretimde kayıtlı kadın ve erkek öğrencilerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi

CEİD-Eğitim-8: Cinsiyete ve yaygın eğitim kurumlarının türlerine göre kursiyer dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete ve yaygın eğitim kurumlarının türlerine göre kursiyer dağılımı, ilgili eğitim ve öğretim yılında yaygın eğitim kurumlarında kadın ve erkek kursiyer sayısının toplam kursiyer sayısına oranlanması ile elde edilir. Örneğin;

$$\text{Halk Eğitim Merkezi **kadın** kursiyer oranı} = \frac{\text{Halk Eğitim Merkezi **kadın** kursiyer sayısı}}{\text{Halk Eğitim Merkezi toplam kursiyer sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

İlgili eğitim ve öğretim yılında resmi ve özel yaygın eğitim kurumu olmak üzere toplam kursiyerler içerisindeki kadın ve erkek kursiyer dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Yaygın eğitim kurumlarında kayıtlı toplam, kadın ve erkek kursiyer sayıları belirlenerek kursiyerlerin cinsiyete göre dağılımı hesaplanmaktadır. Buna bağlı olarak türüne göre yaygın eğitim kurumlarında kayıtlı kadın ve erkek kursiyerlerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Milli Eğitim İstatistikleri

CEİD-Eğitim-9: Cinsiyete ve eğitim seviyesine göre temel örgün eğitimdeki öğretmen dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete ve eğitim seviyesine göre temel örgün eğitimdeki öğretmen dağılımı, ilgili eğitim ve öğretim yılında temel örgün eğitimde kadın ve erkek öğretmen sayısının toplam öğretmen sayısına oranlanması ile elde edilir. Örneğin;

$$\text{İlkokuldaki **kadın** öğretmen oranı} = \frac{\text{İlkokuldaki **kadın** öğretmen sayısı}}{\text{İlkokuldaki toplam öğretmen sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

İlgili eğitim ve öğretim yılında okulöncesi, ilkokul ve ortaöğretimde kadın ve erkek öğretmen dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Temel örgün eğitimde toplam, kadın ve erkek öğretmen

sayıları belirlenerek öğretmenlerin cinsiyete göre dağılımı hesaplanmaktadır. Buna bağlı olarak eğitim seviyesine göre temel örgün eğitimdeki kadın ve erkek öğretmenlerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Milli Eğitim İstatistikleri

CEİD-Eğitim-10: Cinsiyete göre ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında burslu öğrenci dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete göre ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında burslu öğrenci dağılımı, ilgili eğitim ve öğretim yılında ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında burs alan kadın ve erkek öğrenci sayılarının toplam burslu öğrenci sayısına oranlanması ile elde edilir.

Örneğin;

A= Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü’ne bağlı ilköğretim kurumlarındaki burslu kadın öğrenci sayısı

B= Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü’ne bağlı ilköğretim kurumlarındaki burslu toplam öğrenci sayısı

Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü’ne bağlı ilköğretim kurumlarındaki burslu kadın öğrenci oranı = $(A/B) \times 100$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

İlgili eğitim ve öğretim yılında ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında toplam burslu öğrenci içindeki kadın ve erkek burslu öğrenci dağılımı olarak yorumlanmalıdır. İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında kayıtlı toplam, kadın ve erkek burslu öğrenci sayıları belirlenerek bursiyerlerin cinsiyete göre dağılımı hesaplanmaktadır. Buna bağlı olarak ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında kayıtlı kadın ve erkek bursiyerlerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin Veri kaynağı: Milli Eğitim İstatistikleri

CEİD-Eğitim-11: Cinsiyete göre Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı yurtların kapasiteleri (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete göre Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı yurtların kapasiteleri, ilgili eğitim ve öğretim yılında Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı yurtların kadın ve erkek öğrenci kapasitelerinin toplam öğrenci kapasitesine oranlanması ile elde edilir.

Örneğin;

A= Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı yurtların kadın öğrenci kapasite sayısı

B= Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı yurtların toplam öğrenci kapasite sayısı
Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı yurtların kadın öğrenci kapasite oranı = $(A/B) \times 100$
olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

İlgili eğitim ve öğretim yılında Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı yurtların toplam öğrenci kapasiteleri içindeki kadın ve erkek öğrenci kapasitelerinin dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı yurtların toplam, kadın ve erkek öğrenci kapasiteleri belirlenerek cinsiyete göre dağılımı hesaplanmaktadır. Buna bağlı olarak Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı yurtlardaki kadın ve erkek yurtların kapasitelerinin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Milli Eğitim İstatistikleri

3.5. Önerilen Göstergeler

CEİD-Eğitim Öneri-3: Cinsiyete ve eğitim seviyesine göre okul terk oranı (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete ve eğitim seviyesine göre okul terk oranının, ilgili eğitim ve öğretim yılında kayıtlı olduğu okulunu terk eden kadın ve erkek öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısına oranlanması ile elde edilmesi önerilir.
Örneğin;

$$\text{İlkokulu terkeden kız öğrenci oranı} = \frac{\text{İlkokulu terk eden kız öğrenci sayısı}}{\text{İlkokulu terk eden toplam öğrenci sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanabilir.

Nasıl yorumlanır?

İlgili eğitim ve öğretim yılında ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim olmak üzere her bir eğitim seviyesinde resmi ve özel okullarda okulu terk eden kadın ve erkek öğrenci sayısının okulunu terk eden toplam öğrenci sayısına oranlanması olarak yorumlanmalıdır. İlkokul, ortaokul ve ortaöğretimde kayıtlı olup okulu terk eden toplam, kadın ve erkek öğrenci sayıları belirlenerek öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı hesaplanmalıdır. Buna bağlı olarak okulunu terk eden kadın ve erkek öğrenci oranları toplamının 100'e eşit olması beklenmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Milli Eğitim İstatistikleri

CEİD-Eğitim Öneri-4: Cinsiyete ve eğitim seviyesine göre okullarda yönetici oranı (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete ve eğitim seviyesine göre okullarda yönetici oranının, ilgili eğitim ve öğretim yılında belli bir eğitim seviyesindeki Milli Eğitim Bakanlığı’nın merkez ve taşra teşkilatlarında yönetici olarak çalışan kadın ve erkeklerin toplam yönetici sayısına oranlanması ile elde edilmesi önerilir.

Örneğin;

$$\text{Ortaöğretimde **kadın** yönetici oranı} = \frac{\text{Ortaöğretimdeki **kadın** yönetici sayısı}}{\text{Ortaöğretimdeki toplam yönetici sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanabilir.

Nasıl yorumlanır?

İlgili eğitim ve öğretim yılında okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim olmak üzere her bir eğitim seviyesinde resmi ve özel okullarda yönetici olarak çalışan kadın ve erkek sayısının yönetici olarak çalışan toplam kişi sayısına oranlanması olarak yorumlanmalıdır. Okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretimdeki toplam, kadın ve erkek yönetici sayıları belirlenerek yöneticilerin cinsiyete göre dağılımı hesaplanmalıdır. Buna bağlı olarak yönetici kadın ve erkek oranları toplamının 100’e eşit olması beklenmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Milli Eğitim İstatistikleri

**Bilim, Teknoloji,
Mühendislik ve
Matematik Alanları
STEM**

4. Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (STEM)

4.1. STEM Alanının Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi¹¹

Fen Bilimleri, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik alanlarındaki (Science, Technology, Engineering and Mathematics (STEM) eğitimin ve istihdamın önemi, ülkenin kalkınma, rekabet gücü ve refah düzeyini belirleyecek yapı taşlarından biri olmasından kaynaklanmaktadır. Kadınlar, eğitim ve istihdamda küresel boyutta elde ettikleri önemli kazanımlara rağmen bazı alanlarda hala ciddi engellerle karşılaşmakta ve dezavantajlar yaşamaktadır. STEM alanları, eğitim ve istihdam içerisinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin halen belirgin bir şekilde devam ettiği alanlardır. Birçok toplumda doğa/fen bilimleri, teknoloji, mühendislik ve matematik alanları erkeklerin daha başarılı oldukları alanlar olarak görülmektedir. Geçmişte ve günümüzde bu alanlarda öncülerin ve etkin figürlerin çoğunun erkek olması bu tür toplumsal kabulleri güçlendirmektedir. Yerleşmiş geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri dolayısıyla kız çocuklarının okul öncesi eğitimden başlayarak doğa/ fen bilimleri, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarıyla ilgilenmeleri teşvik edilmemektedir. STEM eğitimine eşit erişim, refahın eşit paylaşımı ve yoksulluğun azaltılması açısından gözetilmesi gereken en önemli unsurdur. Kız çocukları için STEM eğitimine ilişkin eşitsizlikler de göz önüne alınarak nitelikli eğitime eşit erişim fırsatı sağlanmazsa kadın yoksulluğunun ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin artarak büyümesi muhtemeldir.

STEM alanları eğitiminde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik hedefler ve standartlar, Türkiye’nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve belgeler kapsamında garanti altına alınmıştır. 1979’da kabul edilen ve 1985 yılında Türkiye tarafından imzalanan BM CEDAW sözleşmesi, toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin değişen düşünceleri dikkate alarak kadınlara karşı uygulanan ayrımcılığı tanımlamış ve eğitim hakkının gerçekleştirilmesi için hedefler getirmiş olması bakımından önemli bir aşamadır. CEDAW Madde 10 ile taraf devletler, eğitim alanında kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek üzere gerekli her türlü tedbiri ve kadınlarla özellikle erkeklerin eşitliğine dayanan tedbirleri almayı taahhüt etmiştir. 1995 yılında Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu ile hükümetlerin eğitim hakkı konusunda ilk kez toplumsal cinsiyet perspektifinin politika ve programlara yerleştirilmesi için bağlayıcı taahhütlerde bulunması sağlanmıştır. UNESCO’nun “Kodu Kırarak: STEM Eğitiminde Kız Çocuklar Raporu’nda STEM alanlarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğin giderilmesinin “insan hakları, kapsayıcılık ve sürdürülebilir kalkınma için önemli” olduğu ifadesi kullanılmıştır (UNESCO, 2017). BM SKA’da; temel bir insan hakkı olan eğitim, kız çocuklarının gelecekları için önemli güçlendirici araçlardan biri olarak vurgulanmıştır. SKA Hedef 4’ün (Nitelikli Eğitim) diğer SKA hedeflerini etkileme özelliğinin ağır bastığı ve nitelikli eğitime olan ihtiyacın devam ettiği ve dijital dönüşüm ve Sanayi 4.0 devriminin önemi göz önüne alındığında; STEM konusunun öncelikle ele alınması gerektiği belirtilmektedir.

¹¹ Tematik alan haritalama raporu için bkz. Beşpınar, U. ve Pehlivanlı-Kadayıfçı, E. (2021). Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik Alanlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları.

(<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1802>)

Güncelleme raporu için bkz. Beşpınar, U. ve Pehlivanlı, E. (2025). Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (STEM) Alanlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması: 2021-2023 Güncellemesi. CEİD Yayınları.

(<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2610>)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan 11. Kalkınma Planı (2019-2023) eğitim konusunda politikalar geliştirmeyi, yasal düzenlemeler yapmayı, kadın okur-yazarlığını %100 seviyesine yükseltmeyi taahhüt etmiştir. Ancak, kalkınma planlarında SKA 4 çerçevesinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi ile ilgili bir plan yer almamaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı 2019-2023 Stratejik Planı'nda STEM eğitiminin güçlendirilmesine yönelik amaçlar bulunmakla birlikte konuya toplumsal cinsiyet bağlamında yaklaşan bir politika yer almamaktadır. 2020 yılı MEB Performans Programı'nda kadınların ve kız çocuklarının eğitimin tüm kademelerinde kayıt, devam ve tamamlama oranlarının artırılacağı taahhüt edilmiş ve kız çocuklarının fen, teknoloji, mühendislik, matematik alanlarındaki mesleklere yönlendirilmesi için çalışmalar yürütüleceği belirtilmiştir.

Toplumsal cinsiyet ile STEM eğitim ve çalışma alanları arasındaki ilişkisellik dikkate alınarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin STEM alanlarında hangi noktalarda ortaya çıktığını ve nasıl deneyimlendiğini incelemek önem taşımaktadır. STEM tematik alanında erişilebilir, güncel, güvenilir ve cinsiyete göre ayrıştırılmış göstergeler, eğitime erişimde ve STEM alanlarında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve ulusal ve uluslararası hedeflerin izlenmesi için önemli göstergelerdir.

4.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar

Matematik okuryazarlığı: Öğrencilerin, matematiği günlük bağlamlarda kullanabilme, formülleştirebilme ve yorumlayabilme kapasitelerini tanımlar.

Fen okuryazarlığı: Öğrencilerin, bilimle ilgili konularla meşgul olma ve bilimsel olgular üzerinde düşünme becerisidir.

Ar-Ge: Toplum, kültür ve insan bilgisini içeren bilgi birikimini arttırmak ve bunu yeni uygulamalarda kullanmak için yapılan düzenli, yaratıcı çalışmalardır.

Mali şirketler: Özellikle mali aracılık veya yardımcı mali faaliyetlerle uğraşan kurumsal birimlerdir.

Mali olmayan şirketler: Özellikle piyasa malları ve mali olmayan hizmet üretimi ile uğraşan kurumsal birimlerdir.

Genel devlet: İdari yükümlülüklerini ve ekonomik düzenleme rolünü yerine getirmeye ilave olarak, öncelikle bireysel veya kolektif tüketim için piyasa dışı hizmetler (belki mallar) üreten geliri ve serveti yeniden dağıtan kurumsal birimlerdir.

Araştırmacı: Yeni bilgi, ürün, süreç, yöntem ve sistemlerin tasarım veya oluşturulması ve ilgili projelerin yönetilmesiyle uğraşan uzmanlardır.

Teknisyen ve dengi personel: Ana görevleri mühendislik, fen, yaşam bilimi veya sosyal ve beşeri bilim alanlarının bir veya daha fazlasında, teknik bilgi ve deneyim gerektiren kişilerdir.

Diğer destek personeli: Ar-Ge projelerine katılan veya bu gibi projelerle doğrudan ilişkili olan vasıflı ve vasıfsız zanaatkârlarla, sekreter ve memurları içerir.

4.3. Veri Kaynakları

PISA, OECD tarafından geliştirilen ve uluslararası ölçekte uygulanan bir izleme çalışmasıdır. Her üç yılda bir uygulanan PISA’nın temel amacı 15 yaş grubu öğrencilerin okulda edindikleri bilgi ve becerileri günlük yaşamda kullanma becerilerini değerlendirmektir. Türkiye, PISA uygulamalarına 2003 yılından bu yana katılmaktadır. Çalışma, İBBS 1. Düzeyde yer alan 12 bölgeyi temsil eden okul ve öğrencilerin katılımı ile gerçekleştirilmektedir. Örneklemdeki öğrencilerin seçimi Uluslararası Merkez tarafından Türkiye’deki 15 yaş grubu öğrencilerini temsil edecek şekilde seçkisiz (olasılığa dayalı) olarak belirlenmektedir.

Milli Eğitim İstatistikleri, eğitim seviyesi, yaş grupları ve Türkiye geneli, İBBS 1 (12 Bölge), İBBS 2 (26 Bölge) ve İBBS 3 (81 il) düzeyinde okul, öğrenci, öğretmen, mezun ve yeni kayıt öğrenci sayılarını ve uluslararası karşılaştırmalar yapılabilmesi amacıyla bazı eğitim göstergeleri ile eğitim bütçesi ve eğitim yatırımlarını kapsamaktadır. Türkiye’de ikamet eden T.C. vatandaşları kapsamaktadır. Türkiye’de ikamet eden yabancı uyruklu nüfus ve yabancı uyruklu öğrenci sayıları kapsam dışında tutularak tamamlanmış olan en son takvim yılı sonu öğrenci rakamları ve tamamlanmış olan en son nüfus rakamları (31 Aralık) kullanılarak hesaplanmaktadır. Milli Eğitim İstatistikleri yıllık olarak üretilmektedir.

TÜİK tarafından yıllık olarak yürütülen **Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) Faaliyetleri Araştırması** kullanılan bir diğer veri kaynağıdır.

4.4. Mevcut Göstergeler

CEİD-STEM-1: Cinsiyete göre Matematik okuryazarlığı ortalama puanı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; ilgili yılda, Türkiye’deki 15 yaş grubunda yer alan ve örgün eğitime devam eden kadın ve erkek öğrencileri temsil eden öğrencilerin matematik alanındaki performanslarının ortalama puanıdır.

Nasıl yorumlanır?

Türkiye’de 15 yaş grubundaki kadın ve erkek öğrencilerin, matematiği günlük bağlamlarda kullanabilme, formüleştirebilme ve yorumlayabilme kapasiteleri olarak tanımlanan matematik okuryazarlığında elde ettikleri ortalama puan olarak yorumlanmalıdır. Göstergeye ait verinin diğer OECD ülkeleri verileri ile karşılaştırılması göstergenin yorumlanmasına katkı sağlayacaktır.

Göstergenin veri kaynağı: PISA

CEİD-STEM-2: Cinsiyete göre fen bilimleri okuryazarlığı ortalama puanı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; ilgili yılda, Türkiye'deki 15 yaş grubunda yer alan ve örgün eğitime devam eden kadın ve erkek öğrencileri temsil eden öğrencilerin fen bilimleri alanındaki performanslarının ortalama puanıdır.

Nasıl yorumlanır?

Türkiye'de 15 yaş grubundaki kadın ve erkek öğrencilerin, bilimle ilgili konularla meşgul olma ve bilimsel olgular üzerinde düşünme becerisi olarak tanımlanan fen okuryazarlığında elde ettikleri ortalama puan olarak yorumlanmalıdır. Göstergeye ait verinin diğer OECD ülkeleri verileri ile karşılaştırılması göstergenin yorumlanmasına katkı sağlayacaktır.

Göstergenin veri kaynağı: PISA

CEİD-STEM-3: Cinsiyete göre okuma becerileri ortalama puanı

Nasıl üretilir?

Okuma becerisinin önemi, teknolojinin büyüyen etkisi ve hızlı değişimiyle son yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Bireysel gelişim, akademik başarı, ekonomik katılım ve vatandaşlık gibi alanlarda 20 yıl önce ihtiyaç duyulan okuma becerisi ile günümüzde ihtiyaç duyulan okuma becerisi nitelik ve içerik açısından farklıdır. Günümüzde sadece yazılı kaynaklardan değil aynı zamanda elektronik kaynaklardan da okuma yapılmaktadır (PISA 2018 Ön Raporu).

Bu gösterge; ilgili yılda, Türkiye'deki 15 yaş grubunda yer alan ve örgün eğitime devam eden kadın ve erkek öğrencileri temsil eden öğrencilerin, sadece yazılı kaynaklardan değil aynı zamanda elektronik kaynaklardan da okuma becerilerindeki performanslarının ortalama puanıdır.

Nasıl yorumlanır?

Türkiye'de 15 yaş grubundaki kadın ve erkek öğrencilerin, farklı kaynakların kullanılması, belirsizlik içinde yön bulabilme, gerçek ve algı arasındaki farkı belirleyebilme becerisi olarak tanımlanan okuma becerilerinde elde ettikleri ortalama puan olarak yorumlanmalıdır. Göstergeye ait verinin diğer OECD ülkeleri verileri ile karşılaştırılması göstergenin yorumlanmasına katkı sağlayacaktır.

Göstergenin veri kaynağı: PISA

CEİD-STEM-4: Cinsiyete ve okul türüne göre Fen Liselerinde öğrenci dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete ve okul türüne göre fen liselerinde öğrenci dağılımı, ilgili eğitim ve öğretim yılında resmi ve özel fen liselerindeki kadın ve erkek öğrenci sayısının resmi ve özel fen liselerindeki toplam öğrenci sayısına oranlanması ile elde edilir.
Örneğin;

$$\text{Fen liselerindeki (resmi) kadın öğrenci oranı} = \frac{\text{Fen liselerindeki (resmi) kadın öğrenci sayısı}}{\text{Fen liselerindeki (resmi) toplam öğrenci sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

İlgili eğitim ve öğretim yılında fen liselerinde resmi ve özel okul ayrımında kayıtlı öğrenciler içerisindeki kadın ve erkek öğrenci dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Fen liselerinde resmi ve özel okullarda okuyan toplam, kadın ve erkek öğrenci sayıları belirlenerek öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı hesaplanmaktadır. Buna bağlı olarak fen liselerinde belli bir okul türünde kayıtlı kadın ve erkek öğrencilerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Milli Eğitim İstatistikleri

CEİD-STEM-5: Cinsiyete göre mesleki ve teknik ortaöğretimden mezun olan öğrenci dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete göre mesleki ve teknik ortaöğretimden mezun olan öğrenci dağılımı, ilgili eğitim ve öğretim yılında mesleki ve teknik ortaöğretimden mezun olan kadın ve erkek öğrenci sayısının ortaöğretim mezunu kadın ve erkek öğrenci sayısına oranlanması ile elde edilir.
Örneğin;

$$\text{Mesleki ve teknik ortaöğretim mezunu kadın öğrencilerin oranı} = \frac{\text{Mesleki ve teknik ortaöğretimden mezun kadın öğrenci sayısı}}{\text{Ortaöğretimden mezun kadın öğrenci sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

İlgili eğitim ve öğretim yılında mesleki ve teknik ortaöğretimden mezun kadın ve erkek öğrenci sayısının ortaöğretimden mezun kadın ve erkek öğrenci sayısı içerisindeki dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Mesleki ve teknik ortaöğretimden ve ortaöğretimden mezun kadın ve erkek öğrenci sayıları belirlenerek öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı hesaplanmaktadır.

Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar, biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı 100'e eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: Milli Eğitim İstatistikleri

CEİD-STEM-6: Cinsiyete göre Ar-Ge insan kaynağı (meslek grubu ve sektör bazında) (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete, meslek grubuna ve sektöre göre Ar-Ge insan kaynağı, ilgili yılda mali ve mali olmayan girişimlerde, genel devlette ve yükseköğretimde yürütülen Ar-Ge faaliyetlerine katkıda bulunan kadın ve erkek araştırmacı, teknisyen ve dengi personel ve diğer destek personel sayısının toplam araştırmacı, teknisyen ve dengi personel ve diğer destek personel sayısına oranlanması ile elde edilir. Örneğin;

$$\text{Kadın araştırmacı Ar-Ge insan kaynağı oranı} = \frac{\text{Ar-Ge faaliyeti yürüten kadın araştırmacı sayısı}}{\text{Ar-Ge faaliyeti yürüten toplam araştırmacı sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

İlgili yılda, belli bir sektörde, Ar-Ge faaliyeti yürüten kadın ve erkek araştırmacı, teknisyen ve dengi personel ve diğer destek personel sayısının dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Mali ve mali olmayan girişimlerde, genel devlette ve yükseköğretimde Ar-Ge faaliyetlerine katkı sağlayan kadın ve erkek araştırmacı, teknisyen ve dengi personel ve diğer destek personel sayısının belirlenerek toplam araştırmacı, teknisyen ve dengi personel ve diğer destek personel sayısı içindeki dağılımı hesaplanmaktadır. Buna bağlı olarak sektöre göre Ar-Ge faaliyeti yürüten kadın ve erkek araştırmacı, teknisyen ve dengi personel ve diğer destek personel oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK AR-GE Faaliyetleri Araştırması

4.5. Önerilen Göstergeler

CEİD-STEM Öneri-5: Cinsiyete göre STEM alanlarında yükseköğretimde öğrenim gören öğrenci oranı (lisans, yüksek lisans, doktora ayrımında) (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyet ve lisans, yüksek lisans ve doktora ayrımında STEM alanlarında yükseköğretimde öğrenim gören öğrenci oranının, ilgili eğitim ve öğretim yılında lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde STEM alanlarında öğrenim gören kadın ve erkek öğrenci sayısının belirlenerek lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde öğrenim gören toplam öğrenci sayısına oranlanması ile elde edilmesi önerilir.

Örneğin;

$$\text{STEM alanında kadın öğrenci oranı (Lisans)} = \frac{\text{Lisansla STEM alanında öğrenim gören kadın öğrenci sayısı}}{\text{Toplam lisans kadın öğrenci sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanabilir.

Nasıl yorumlanır?

İlgili eğitim ve öğretim yılında lisans, yüksek lisans ve doktora olmak üzere her bir eğitim seviyesinde STEM alanında öğrenim gören kadın ve erkek öğrenci sayısının her bir eğitim seviyesindeki toplam kadın ve erkek öğrenci sayısına oranlanması olarak yorumlanmalıdır. Lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde STEM alanında öğrenim gören toplam, kadın ve erkek öğrenci sayıları belirlenerek öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı hesaplanmalıdır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar, biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı 100'e eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: YÖK Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi'nden yıllık olarak elde edilebilir.

CEİD- STEM Öneri -11: Cinsiyete göre STEM istihdam oranı (%)

Nasıl üretilir?

İstihdam oranı, istihdamın kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır. Cinsiyete göre STEM istihdam oranının, STEM alanındaki kadın ve erkek istihdamının belirlenerek toplam istihdam içerisindeki oranının belirlenmesi ile elde edilmesi önerilir. Örneğin;

$$\text{STEM alanında kadın istihdam oranı} = \frac{\text{STEM alanında istihdam edilen kadın sayısı}}{\text{İstihdam edilen toplam kadın sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanabilir.

Nasıl yorumlanır?

STEM alanlarında istihdam edilen kadın ve erkek sayısının istihdam edilen toplam kadın ve erkek sayısına oranlanması olarak yorumlanmalıdır. STEM alanlarında istihdam edilen kadın ve erkek sayıları belirlenerek istihdamın cinsiyete göre dağılımı hesaplanmalıdır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar, biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı 100'e eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-HİA

Kentsel Haklar



5. Kentsel Haklar ve Hizmetler

5.1. Kentsel Haklar ve Hizmetlerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi¹²

Kentsel haklar ve hizmetler alanında toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin uluslararası belgelerde yer verilen temel normlar arasında ayrımcılık yasağı, eşitlik ve kent hakkı gelmektedir. Kent hakkı herkesin eşit biçimde insani koşullarda yaşayabileceği bir kent düzeni için gerekli koşullar ve standartların tespit edilerek çeşitli politika ve stratejilerle hayata geçirilmesini öngörür. Kent hakkı kapsamında yer alan **barınma, güvenlik, hareketlilik, kentsel kamu hizmetlerine erişim ve kentsel demokrasi** eşitsizliklerle mücadele edilmesi gereken alt alanlardır.

Devletlerin kent hakkına ilişkin temel yükümlülükleri şöyle sıralanabilir: 1. tüm vatandaşlarının makul, güvenli, sağlıklı koşullarda barınma olanaklarına sahip olması, 2. kentteki park, bahçe, site, mahalle, sokak, şehir merkezi gibi kamusal ve yarı kamusal alanların tüm vatandaşları için günün her saati güvenli kılınması, 3. kentte yaşayanların günün her saatinde şehir içi ve şehirler arası hareketlilik serbestliğine sahip olmasında, bunun için herkesin erişimine açık, karşılanabilir-düşük maliyetli ulaşım hizmetlerine erişim olanaklarının sağlanması, 4. kentlerdeki fiziksel ve sosyal altyapıya eşitlikçi erişim sağlanması, yerel kamusal hizmetlerin herkesin ihtiyaçlarına cevap verecek ve kolay erişimi sağlayacak şekilde sunulması, 5. kentlerin planlanması ve yönetiminde kentte yaşayanların görüşlerinin alınması, onların talep, öncelik ve ihtiyaçlarını iletebilecekleri katılımcı mekanizmaların varlığı. Bu yükümlülükler kent hakkına ilişkin uluslararası standartları da belirler. Söz konusu standartların sağlanmasına ne kadar uzak olduğunun tespiti ise ancak alana dair temel göstergeler ışığında hak temelli izleme uygulamasıyla mümkündür.

Uluslararası insan hakları belgeleri kapsamında başta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi olmak üzere, CEDAW, BM Habitat II ve Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı olmak üzere, izleyen Birleşmiş Milletler Kuruluşlarının Tavsiye Kararları ve Avrupa Konseyi kararlarında uluslararası kalkınma hedefleri sürdürülebilir kentler ve kentsel yaşamın önemi vurgulanmaktadır. Kentlere dair kamu politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasında eşit katılım, barınma hakkı temelinde mülkiyet edinmede eşitliğin altı çizilmektedir. Ek olarak HABITAT-III’te bu hedeflere de atıfla, BM üyesi ülkelerce 2016’da kabul edilen “Yeni Kentsel Gündem” belgesi kabul edildi. Yeni Kentsel Gündem kentsel yaşam kalitesinin iyileştirilmesine yönelik olarak her adımda toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin hakların önemini vurgular.

Kent hakkı, eşitlik ve ayrımcılık yasağı normlarına kentsel haklar ve hizmetler alanındaki bağlayıcı ulusal mevzuat ve belgeler kapsamında da yer verilmiştir. Öncelikle Anayasa olmak üzere, 5393 İl Belediye Kanunu, İmar Kanunu, Engelliler Hakkında Kanun, İl Özel İdaresi Kanunu ve Kadın Konukevleri Yönetmeliği eşitlik, ayrımcılık yasağı, barınma, güvenlik, hareketlilik, kentsel kamu hizmetlerine eşit erişim, sürdürülebilirlik, insan onuruna yarıyor kentsel yaşam ve kentsel demokrasi hususunda maddeler içermektedir.

¹² Tematik alan haritalama raporu için bkz. Akduran, Ö., Yakar Önal, A. & Günlük Şenesen, G. (2018). Kentsel Haklar ve Hizmetlere Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları: 7.

(<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/174>)

Tematik alan güncelleme raporu için bkz. Yakut-Çakar, B. (2020). Kentsel Haklar ve Hizmetlere Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2017-2020 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1329>)

5.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar

Barınma: Herkesin makul, güvenli, sağlıklı koşullarda barınma olanaklarına sahip olmasını ifade eder. Uluslararası belgelerde barınmaya ilişkin belirtilen standartlar arasında: en dezavantajlı grubun ihtiyaçlarının belirlenmesi, farklı ihtiyaçların dikkate alınması, düşük maliyetli barınma imkanının sağlanması, tek ebeveyn annelere öncelik sağlanması, yeterli sayı ve kapasiteye sahip sığınma evlerinin bulunması, temiz su ve kanalizasyonu her yerde temin edilmesi yer almaktadır.

Güvenlik: Kentteki park, bahçe, site, mahalle, sokak, şehir merkezi gibi kamusal ve yarı kamusal alanların tüm vatandaşlar için günün her saati güvenli kılınmasını ifade eder. Sokak aydınlatmaları, toplu taşımada aktarım merkezlerinin güvenliği ve aydınlatması, kentte güvensizlik ve emniyetsizlik algısının tespit edilmesi, kadına yönelik şiddetle ilgili kampanyalar uygulanması bu başlık altında yer alan uluslararası normlar ve standartlar arasındadır.

Hareketlilik: Herkesin yaşadığı kentte veya bölgede günün her saatinde şehir içi ve şehirler arası hareketlilik serbestliğine sahip olmasını ifade eder. Erişilebilir, düşük maliyetli, engelsiz toplu ulaşım olanaklarının varlığı ve bisiklet yolu, yaya yolları, kaldırımlar gibi altyapının da herkesin hareketlilik ihtiyaçlarını gözeterek biçimde sağlanması, hareketliliğin cinsiyete göre ayrıştırılmış verisinin üretilmesi, kentsel ulaşımında fiziksel güvenliğin tesis edilmesi bu alandaki uluslararası normlar arasında yer alır.

Kentsel kamu hizmetlerine erişim: Kentlerdeki fiziksel ve sosyal altyapıya eşitlikçi erişim, başka bir deyişle yerel kamusal hizmetlerin herkesin ihtiyaçlarına cevap verecek ve kolay erişimi sağlayacak şekilde sunulmasını ifade eder. Kamu hizmetlerine erişim düzeylerinin cinsiyete göre ayrıştırılmış verisinin toplanması, çocuk, yaşlı ve engellileri hesaba katan altyapı, hizmet ve olanaklarının sağlanması, belediyelerin eşitlikçi hizmet sunumu ve kamuoyunda taahhüt etmesi, mevcut politika, usul, uygulamalarına yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından izleme ve değerlendirme yapılması bu alandaki uluslararası standartlar ve normlar arasındadır.

Kentsel demokrasi: Kentlerin planlanması ve yönetiminde kentte yaşayanların görüşlerinin alınması, onların talep, öncelik ve ihtiyaçlarını iletebilecekleri katılımcı mekanizmaların varlığını ifade eder. Katılımı kolaylaştırıcı mekanizmalar, kota, olumlu eylem ve yasal düzenleme, herkesin farklı ihtiyaçlarına cevap veren danışmanlık ve katılım yapısı, toplumsal cinsiyete duyarlı katılımcı bütçeleme uygulaması, danışma komiteleri, mahalle konseyleri/meclisleri, kaynakların eşitlikçi ve adil dağıtımını izleme sistemlerinin kurulması, hizmetlere erişimle ilgili toplanan verilere herkesin erişimine açık olması bu alandaki standartlar ve normlar arasında yer alır.

5.3. Veri Kaynakları

Yerel yönetimlerde eşitlik birimlerinin varlığına ilişkin bilgi belediyelerden **CEİD** tarafından derlenmiştir. Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartını imzalayan belediyelerin bilgisi ile personelinin cinsiyete göre dağılımı ise **Türkiye Belediyeler Birliği** (TBB) tarafından sunulmaktadır.

Kentsel haklar ve hizmetler alanında kullanılan veri kaynaklarından bir diğeri TÜİK tarafından yıllık olarak uygulanan **Yaşam Memnuniyeti Araştırması** (YMA). Söz konusu araştırma ile Türkiye’deki bireylerin öznel mutluluk algısı, sağlık, sosyal güvenlik, örgün eğitim, çalışma hayatı, gelir, kişisel güvenlik, adalet, ulaştırma hizmetleri, kişisel gelişim gibi temel yaşam alanlarındaki memnuniyetleri ölçülmekte ve bunların zaman içindeki değişimi takip edilmektedir.

5.4. Mevcut Göstergeler

CEİD-Kentsel Haklar-1 Türkiye Belediyeler Birliği personelinde kadın oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda Türkiye Belediyeler Birliği (TBB) faaliyet raporlarında yer verilen istatistikler arasında yer alır:

$$TBB \text{ personelinde } \textbf{kadın} \text{ oranı} = \frac{TBB'de \textbf{kadın} \text{ personel sayısı}}{TBB \text{ personel sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre personelin dağılımını gösterir. Kadın ve erkek için hesaplanan oranların toplamı yüze eşittir.

Göstergenin veri kaynağı: TBB Yıllık Faaliyet Raporları.

CEİD-Kentsel Haklar-2 İl ve ilçe belediyelerinde var olan eşitlik birimi sayısı

Nasıl üretilir?

CEİD-İzler proje ekibi tarafından ilgili il ve ilçe belediyelerle iletişim kurularak (web sayfası taraması ve direkt iletişim kurulması) derlenmiştir.

Nasıl yorumlanmalı?

Gösterge yerel yaşamda eşitlik normlarından biri. Belediyenin yaklaşımını gösterir. Eşitlik birimi olan illerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sahiplenilmesi hususunda belediyelerin yaklaşımını gösteren ve potansiyeli ortaya koyan bir göstergedir.

Göstergenin veri kaynağı: CEİD Belediye Eşitlik Birimleri Mevcut Durum Analizi¹³.

¹³ Şener, Ü. ve İnanç, B. (2021). Belediye Eşitlik Birimleri Mevcut Durum Analizi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1737>)

CEİD-Kentsel Haklar-3 CEMR Avrupa Yerel Yaşamda Kadın - Erkek Eşitliği Şartına İmzacı Belediyelerin Sayısı

Nasıl üretilir?

İlgili yılda TBB web sayfasından güncel sayılara erişilebilir.

Nasıl yorumlanmalı?

CEMR Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartını imzalayan belediyeler katılımcı süreçler izleyerek Eşitlik Eylem Planı hazırlamayı taahhüt eder. Eşitlik Eylem Planlarının kabul edilmesi, uygulanması ve izleme raporlarının hazırlanması ve kamuoyuyla paylaşılması gerekir.

Göstergenin veri kaynağı: TBB-CEMR ¹⁴

CEİD-Kentsel Haklar-4 Cinsiyete göre bireylerin yaşanılan çevrede gece kendini güvende hissedenlerin oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda TÜİK YMA özet tablolarında yer verilen istatistikler arasında yer alır. Cinsiyete göre bireylerin yaşanılan çevrede kendini evinde yalnızken güvende hissediyor musunuz sorusuna yanıtları arasında çok güvenli ve güvenli seçeneklerini belirtenlerin toplam oranı olarak hesaplanır:

$$\text{Yaşanılan çevrede gece kendini güvende hissedenlerin oranı, kadın} = \frac{\text{Çok güvenli ve güvenli hisseden kadın nüfusu}}{\text{Toplam kadın nüfusu}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla yaşadıkları çevrede gece kendini güvende hissedenlerin oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK YMA.

¹⁴ <https://www.tbb.gov.tr/tr/cemr-avrupa-yerel-yasamda-kadin-erkek-esitligi-sarti#:~:text=CEMR%2C%20Avrupa'da%20yerel%20ve,Erkek%20E%C5%9Fitli%C4%9Fi%20%C5%9Eart%C4%B1%22n%C4%B1%20geli%C5%9Ftirmi%C5%9Ftir.>

CEİD-Kentsel Haklar-5 Cinsiyete göre bireylerin kendini evinde yalnızken güvende hissedendenlerin oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda TÜİK YMA özet tablolarında yer verilen istatistikler arasında yer alır. Kendini evinde yalnızken güvende hissediyor musunuz sorusuna yanıtları arasında çok güvenli ve güvenli seçeneklerini belirtenlerin toplam oranı olarak hesaplanır:

$$\text{Kendini evinde yalnızken güvende hissedendenlerin oranı, kadın} = \frac{\text{Evde yalnızken çok güvenli ve güvenli hissedenen kadın nüfusu}}{\text{Toplam kadın nüfusu}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla kendini evinde yalnızken güvende hissedendenlerin oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-YMA.

CEİD-Kentsel Haklar-6 Cinsiyete göre belediyenin engellilere yönelik hizmetinden memnuniyet oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda TÜİK YMA özet tablolarında yer verilen istatistikler arasında yer alır. Belediyenin engellilere yönelik hizmetinden memnun musunuz sorusuna yanıtları arasında çok memnun ve memnun seçeneklerini belirtenlerin toplam oranı olarak hesaplanır:

$$\text{Belediyelerin engellilere yönelik hizmetlerinden memnuniyet oranı, kadın} = \frac{\text{Çok memnun ve memnun olan kadın nüfusu}}{\text{Toplam kadın nüfusu}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla belediyenin engellilere yönelik hizmetinden memnun olanların oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-YMA.

CEİD-Kentsel Haklar-7 Cinsiyete göre belediyenin hasta ve yoksullara yardım hizmetinden memnuniyet oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda TÜİK YMA özet tablolarında yer verilen istatistikler arasında yer alır. Belediyenin hasta ve yoksullara yardım hizmetinden memnun musunuz sorusuna yanıtları arasında çok memnun ve memnun seçeneklerini belirtenlerin toplam oranı olarak hesaplanır:

Belediyenin hasta ve yoksullara yardım hizmetinden memnuniyet oranı, **kadın** = $\frac{\text{Çok memnun ve memnun olan kadın nüfusu}}{\text{Toplam kadın nüfusu}} \times 100$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla belediyenin hasta ve yoksullara yardım hizmetinden memnun olanların oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-YMA.

CEİD-Kentsel Haklar-8 Cinsiyete göre belediyenin meslek edindirmeye yönelik hizmetinden memnuniyet oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda TÜİK YMA özet tablolarında yer verilen istatistikler arasında yer alır. Belediyenin meslek edindirmeye yönelik hizmetinden memnun musunuz sorusuna yanıtları arasında çok memnun ve memnun seçeneklerini belirtenlerin toplam oranı olarak hesaplanır:

Belediyenin meslek edindirmeye yönelik hizmetinden memnuniyet oranı, **kadın** = $\frac{\text{Çok memnun ve memnun olan kadın nüfusu}}{\text{Toplam kadın nüfusu}} \times 100$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla belediyenin meslek edindirmeye yönelik hizmetinden memnun olanların oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-YMA.

CEİD-Kentsel Haklar-9 Cinsiyete göre belediyenin ışıklandırma hizmetlerinden memnuniyet oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda TÜİK YMA özet tablolarında yer verilen istatistikler arasında yer alır. Belediyenin ışıklandırma hizmetinden memnun musunuz sorusuna yanıtları arasında çok memnun ve memnun seçeneklerini belirtenlerin toplam oranı olarak hesaplanır:

Belediyenin ışıklandırma hizmetinden memnuniyet oranı, **kadın** = $\frac{\text{Çok memnun ve memnun olan kadınlar}}{\text{Toplam kadın nüfusu}} \times 100$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla belediyenin ışıklandırma hizmetinden memnun olanların oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-YMA.

CEİD-Kentsel Haklar-10 Cinsiyete göre güvenlik güçlerinin (polis veya jandarmanın) vatandaşa davranışından duyulan memnuniyet oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda TÜİK YMA özet tablolarında yer verilen istatistikler arasında yer alır. Belediyenin güvenlik güçlerinin vatandaşa davranışından memnun musunuz sorusuna yanıtları arasında evet seçeneğini belirtenlerin toplam oranı olarak hesaplanır:

$$\text{Güvenlik güçlerinin vatandaşa davranışından memnuniyet oranı, kadın} = \frac{\text{Çok memnun ve memnun olan kadınlar}}{\text{Toplam kadın nüfusu}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla güvenlik güçlerinin vatandaşa davranışından memnun olanların oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-YMA.

CEİD-Kentsel Haklar-11 Cinsiyete göre kamunun asayiş hizmetlerinden memnuniyet oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda TÜİK YMA özet tablolarında yer verilen istatistikler arasında yer alır. Kamunun asayiş hizmetlerinden memnun musunuz sorusuna yanıtları arasında çok memnun ve memnun seçeneğini belirtenlerin toplam oranı olarak hesaplanır:

$$\text{Kamunun asayiş hizmetlerinden memnuniyet oranı, kadın} = \frac{\text{Çok memnun ve memnun olan kadınlar}}{\text{Toplam kadın nüfusu}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla kamunun asayiş hizmetlerinden memnun olanların oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-YMA.

CEİD-Kentsel Haklar-12 Cinsiyete göre belediyelere ait yeşil alanların miktarından memnuniyet oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda TÜİK YMA özet tablolarında yer verilen istatistikler arasında yer alır. Belediyelere ait yeşil alanların miktarından memnun musunuz sorusuna yanıtları arasında çok memnun ve memnun seçeneğini belirtenlerin toplam oranı olarak hesaplanır:

$$\text{Belediyelere ait yeşil alanların miktarından memnuniyet oranı, kadın} = \frac{\text{Çok memnun ve memnun olan kadınlar}}{\text{Toplam kadın nüfusu}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla belediyelere ait yeşil alanların miktarından memnun olanların oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-YMA.

CEİD-Kentsel Haklar-13 Cinsiyete göre belediyenin yol/kaldırım yapımı hizmetlerinden memnuniyet oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda TÜİK YMA özet tablolarında yer verilen istatistikler arasında yer alır. Belediyenin yol/kaldırım yapımı hizmetlerinden memnun musunuz sorusuna yanıtları arasında çok memnun ve memnun seçeneğini belirtenlerin toplam oranı olarak hesaplanır:

$$\text{Belediyenin } \frac{\text{yol}}{\text{kaldırım}} \text{ yapımı hizmetinden memnuniyet oranı, kadın} = \frac{\text{Çok memnun ve memnun olan kadınlar}}{\text{Toplam Kadın Nüfusu}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Cinsiyete göre hesaplandığında kadınların erkeklere kıyasla belediyenin yol/kaldırım yapımı hizmetinden memnun olanların oranının ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK-YMA.

5.5. Önerilen Göstergeler

CEİD-Kentsel Haklar-Önerilen 1 Belediyeler itibariyle panik butonu bulunan park, otobüs durağı ve metro-tren istasyonlarının oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda belediye düzeyinde belediyelerin ilgili birimlerinden veri talebinde bulunarak panik butonu bulunan park, otobüs durağı ve metro-tren istasyonlarının sayısı belirlenir ve toplam sayıya oranı hesaplanır:

$$\text{Belediye sınırları içinde panik butonu bulunan otobüs durağı oranı (\%)} = \frac{\text{Panik butonu bulunan otobüs durağı sayısı}}{\text{Toplam otobüs durağı sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Parklar için yukarıda sunulan formül otobüs durağı ve metro-tren istasyonları için de ayrı ayrı hesaplanabilir. İlgili belediyenin kent hakkı kapsamında güvenlik ve hareketlilik standartlarını sağlaması ve belediyenin eşit kent hakkı bakımından yaklaşımını belirten önemli bir göstergedir.

Göstergenin veri kaynağı: STK’lar, belediyeler ve belediyelerin parklar ve bahçeler biriminden ve toplu taşımadan sorumlu birimden veri talebi.

CEİD-Kentsel Haklar-Önerilen 2 Stratejik plan hazırlığından sorumlu ekibin içinde kadın oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili plan döneminde belediye stratejik plan hazırlıklarından sorumlu birimden bilgi talebinde bulunarak cinsiyete göre sorumlu sayısı belirlenir ve toplam sayıya oranı olarak hesaplanır:

$$\text{Stratejik plan hazırlığından sorumlu ekibin içinde kadın oranı (\%)} = \frac{\text{Hazırlıktan sorumlu kadın çalışan sayısı}}{\text{Hazırlıktan sorumlu çalışan sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

İlgili belediyenin kent hakkı kapsamında kentsel demokrasi standartlarını sağlama potansiyelini ve yaklaşımını belirten önemli bir göstergedir.

Göstergenin veri kaynağı: Belediye Stratejik Plan hazırlıklarından sorumlu birimden bilgi talebi.

CEİD-Kentsel Haklar-Önerilen 3 Belediye meclis kararları içinde Eşitlik Komisyonunun önerdiği kararların oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili belediyenin Özel Kaleminden bilgi talebinde bulunarak meclis karar sayısı içinde Eşitlik Komisyonu tarafından önerilen karar sayısı oranı hesaplanır:

$$\text{Belediye meclis kararları içinde Eşitlik Komisyonunun önerdiği kararların oranı (\%)} = \frac{\text{Eşitlik Komisyonunun önerdiği karar sayısı}}{\text{Belediye meclis karar sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

İlgili belediyenin kent hakkı kapsamında kentsel demokrasi ve kent hakkı bakımından toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik standartları sağlama potansiyelini ve yaklaşımını belirtir.

Göstergenin veri kaynağı: Belediye Özel Kaleminden bilgi talebi.

Kadın Mülteciler

6. Kadın Mülteciler

6.1. Kadın Mülteciler Alanında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlanmanın Önemi¹⁵

BM İEHB’nin 14. Maddesi ‘herkesin zulüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkına haiz olduğunu’ söylemektedir. BM 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin uygulanmasından sorumlu İcra Komitesi (ExCom) 1985 yılında 39 No’lu Kadın Mülteciler ve Uluslararası Koruma başlıklı kararı almıştır. Bu karara göre; kadın ve kız çocuğu mülteciler dünya mülteci nüfusunun çoğunluğunu oluşturur ve uluslararası koruma anlamında özel sorunları vardır. Bu sorunlar onların fiziksel şiddet, cinsel istismar ve ayrımcılığa daha sık maruz kalmalarından, hassas konumlarından kaynaklanır. Bu nedenle insan hakları sözleşmeleri ve özellikle kadın hakları için hazırlananlar; toplumsal cinsiyet eşitliğine ve ayrımcılık yasağına dair genel hükümler içeren tüm uluslararası metinler, sığınmacı ve mülteci kadınlara da uygulanmalıdır.

CEDAW Komitesinin 2013 ve 2014 tarihlerindeki 30. ve 32. Tavsiye kararları mülteci kadınların çatışmadan kaçış, yerleşme ve yeniden geri dönme süreçlerinde cinsiyete dayalı şiddete maruz kalma risklerinin çok arttığına dikkat çekerek toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar geliştirmenin önemini vurgulamaktadır. Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin zulüm olmasından ötürü iltica nedeni sayılması için taraf devletleri gerekli yasal tedbirleri almakla yükümlü kılmaktadır.

BM Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformunda Stratejik hedef E. 5. Mülteci kadınlara, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer yerinden edilmiş kadınlara ve ülke içinde yerinden edilmiş kadınlara koruma, yardım ve eğitim sağlamak olarak belirlenmiştir. Özellikle (f) bendi “... özel ihtiyaçlarını, kaynaklarını ve potansiyellerini göz önüne alan acil yardım ve diğer uzun vadeli yardımlar için mali ve diğer türden kaynak sağlamasını güvence altına almak; koruma ve yardım sağlarken, kadın ve kız çocuklarının uygun ve yeterli yiyeceğe, suya ve barınmaya, eğitime, sosyal hizmetlere ve üreme sağlığı, anne-çocuk bakımı ve tropikal hastalıklarla mücadele hizmetlerinin dahil olduğu sağlık hizmetlerine eşit ulaşabilirliğini güvence altına almak için onlara yönelik ayrımcılığı ortadan kaldıracak bütün gerekli önlemleri almak” hususundadır.

Göstergeler mülteci kadınların ve kız çocukların maruz kaldıkları eşitsizlik ve ayrımcılıkları görünür kılarak bunları ortadan kaldıracak hizmetlerin planlanması açısından önem taşır.

¹⁵ Tematik alan haritalama raporu için bkz. Soykan, C., Biehl, K. ve Hazan, C. (2021). Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1801>)
Güncelleme raporu için bkz. Soykan, C. (2025). Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması: 2021-2024 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2614>)

6.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar

Mülteci: Türk hukukunda mülteci, ırk, din, tabiiyet, belirli bir toplumsal gruba mensup olması ya da siyasi düşünceleri sebebiyle kendi ülkelerinde yaşayamayan, yaşamaktan korkan ve bu nedenlerle ülkesini terk eden yahut terke zorlanan yabancılardır. Ancak 6458 sayılı Kanunun 61.maddesine göre bu şekilde ülkesini terk eden bir kişiye mülteci statüsü verilebilmesi için bu kişinin Avrupa ülkelerinden gelmesi zorunludur.

Bu kapsamda günlük hayatta her ne kadar Türkiye’ye yabancı bir ülkeden göç eden herkese mülteci dense de hukuken yukarıdaki şartların yanında ayrıca bu kişinin bir Avrupa ülkesinden gelmiş olması zorunludur.

Şartlı Mülteci: Yukarıda ifade edilen şartları taşıyan ve bu sebeplerle ülkesini terk eden yahut terke zorlanan ancak Avrupa dışından gelen yabancılara Kanun gereği (YUKK m.62) şartlı mülteci statüsü verilir.

İkincil Koruma: Mülteci ya da şartlı mülteci statüsüne girmeyen ancak vatandaşı olduğu ya da geldiği ülkeye geri gönderilemeyen kişiler bakımından başka bir koruma statüsü öngörülmüştür. Bu statü ikincil koruma statüsüdür. İkincil koruma statüsünün uygulanabilmesi için geri gönderilecek kişinin,

- Ölüm cezasına mahkûm olma ihtimalinin olması ya da ölüm cezasının infaz edilecek olması,
- İşkenceye ya da insanlık dışı onur kırıcı ceza ya da muameleye maruz kalacak olması,
- Uluslararası ya da ülke çapında silahlı çatışma durumları sebebiyle hayati tehlike altında olması, durumlarından birinin varlığı halinde bu kişilere ikincil koruma statüsü verilir.

Türkiye’de geçici koruma kapsamı dışındaki şartlı mülteciler ve ikincil koruma altındaki kişiler uluslararası koruma kapsamında değerlendirilmektedir.

Geçici Koruma: Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak bir başka ülkenin sınırlarına gelen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumadır. Türkiye’de bulunan Suriyeliler geçici koruma kapsamındadır.¹⁶

6.3. Veri Kaynakları

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) İstatistikler/Güncel Veriler başlığı altında idari kayıtlara bağlı olarak yıl bazında Türkiye’de geçici koruma, uluslararası koruma, düzensiz göç verilerini sunmaktadır.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’nın (TNSA) özel bir modülü olan “Suriyeli Göçmen Örneklemi” ile geçici koruma kapsamındaki 15-49 yaş arasındaki kadınlar hakkında veri sunulmaktadır. Dört yılda bir tekrarlanan TNSA’nın bundan sonraki yıllarda da bu konuda veri sunmaya devam etmesi beklenmektedir.

¹⁶ <https://www.ozgguhukuk.com/haber/uluslararasi-koruma-statusu-nedir-nasil-kazanilir>

Aile, Çalışma, Sosyal Hizmetler Bakanlığı (şimdiki adıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı) idari kayıtlara dayalı olarak **Çalışma Hayatı İstatistiklerini** her yıl yayınlamaktadır. MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü geçici koruma kapsamındaki çocuk ve gençlerin okullaşma düzeylerine ilişkin idari kayıtlara dayanarak her yıl bilgi sunmaktadır. BMMYK Türkiye ofisi 2017’den bu yana her yıl **UNHCR Türkiye: Kilit Veriler ve Sayılar** başlıklı idari kayıtlara dayalı istatistikleri yayınlamaktadır.

6.4. Mevcut Göstergeler

CEİD-Kadın Mülteciler-1. Geçici koruma kapsamındaki (GKK) nüfusun cinsiyete göre dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge ilgili yılda Türkiye’de geçici koruma kapsamındaki toplam nüfus içinde kadın ve erkek nüfusun dağılımıdır.

$$GKK \text{ nüfusun cinsiyete göre dağılımı} = \frac{GKK \text{ kadın nüfus}}{GKK \text{ toplam nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Geçici koruma kapsamındaki toplam nüfusun içinde kadınların ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadınların ve erkeklerin oranları toplamının 100’e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: GİGM

Öneri: Yaş gruplarının cinsiyete göre dağılımının verilmesinde yarar vardır.

CEİD- Kadın Mülteciler-2. Geçici koruma kapsamındaki kadınların eğitim düzeylerine göre dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Okur-yazar olmayan, hiç okula gitmemiş veya ilk/orta kula devam etmiş olanlar ile ortaokul üzeri eğitim görmüş olanlara ilişkin bilgi sunan bu gösterge geçici koruma kapsamındaki kadınların eğitim düzeylerine göre toplam geçici koruma kapsamındaki kadın nüfus içindeki dağılımıdır. Aşağıda örnek olarak okuryazar olmayan kadınların oranı verilmiştir.

$$GKK \text{ okuryazar olmayan kadın nüfus dağılımı} = \frac{GKK \text{ okuryazar olmayan kadın nüfus}}{GKK \text{ toplam kadın nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Geçici koruma kapsamındaki toplam Suriyeli kadın nüfusun içinde okuryazar olmayan kadınların oranı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak farklı eğitim düzeylerinden kadınların oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: HÜNEE 2018 TNSA

CEİD. Kadın Mülteciler-3. Geçici koruma altındaki kadınların aile planlaması hizmetlerine erişim oranı (%)

Nasıl üretilir?

15-49 yaş arasındaki evli kadınların aile planlaması hizmetlerinden yararlanma düzeyine dair bu gösterge aile planlaması hizmetlerine erişen geçici koruma kapsamındaki evli kadın nüfusun geçici koruma kapsamındaki toplam evli kadın nüfusa oranıdır.

$$\text{GKK aile planlaması hizmetlerine erişen kadın nüfus dağılımı} = \frac{\text{GKK aile planlaması hizmetlerine erişen evli kadın nüfus}}{\text{GKK toplam evli kadın nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Geçici koruma kapsamındaki evli kadın nüfus içinde aile planlaması hizmetlerine erişen kadınların oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak hizmetlere erişen ve erişemeyen kadınların oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: HÜNEE 2018 TNSA

CEİD- Kadın Mülteciler-4. Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerden çalışma izni olanların cinsiyete göre dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge çalışma izni sahibi olan Suriyelilerin cinsiyete göre dağılımına ilişkin bilgi verir. Çalışma izni sahibi Suriyeli kadın nüfusun çalışma izni sahibi olan toplam Suriyeli nüfusa oranı olarak hesaplanır.

$$\text{Çalışma izni olan Suriyelilerin cinsiyete göre dağılımı} = \frac{\text{Çalışma izni sahibi Suriyeli kadın nüfus}}{\text{Çalışma izni sahibi toplam Suriyeli nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Çalışma izni sahibi Suriyeli nüfus içinde izinli çalışan kadınların oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak izinli çalışan kadın ve erkeklerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Hayatı İstatistikleri

CEİD- Kadın Mülteciler- 5. Geçici koruma kapsamındaki nüfus içinde cinsiyete dayalı okullaşma oranı (%)

Nasıl üretilir?

Geçici koruma kapsamındaki çocukların ve gençlerin ilkokul, ortaokul, lise ayrımında okullaşma oranlarına dair bu bilgi okula kayıtlı kız çocuk sayısının ilgili okuldaki geçici koruma kapsamındaki toplam çocuk sayısına oranıdır. Örnek olarak cinsiyete göre ilkokulda öğrencilerin dağılımı verilmiştir.

$$\text{GKK cinsiyete göre ilkokulda öğrencilerin dağılımı} = \frac{\text{GKK ilkokulda kız öğrenci nüfusu}}{\text{GKK ilkokulda toplam öğrenci nüfusu}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Bu gösterge geçici koruma kapsamındaki okula giden çocuk ve genç nüfusun içinde kız çocukların oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kız ve erkek çocukların oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü

Öneri: Okullaşma oranlarının kız ve erkek çocuklar için hesaplanabilmesi için ilgili okul düzeyindeki çağ nüfusunun cinsiyet temelinde ayrılmış ilgisinin verilmesinde yarar vardır.

CEİD- Kadın Mülteciler- 6. Uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişi sayısı

Nasıl üretilir?

Türkiye’de uluslararası koruma için başvuran kişilerin sayısı olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanmalı?

Sayı, uluslararası koruma kapsamında her yıl ne kadar kişi olduğunu göstermektedir. O yıl yeni başvuranlar önceki yıllarda başvuranların sayılarına eklenmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: BMMYK/ UNHCR Türkiye: Kilit Veriler ve Sayılar

CEİD- Kadın Mülteciler-7. Uluslararası koruma (UK) başvurusunda bulunanların cinsiyete ve yetişkinlik durumuna göre oransal dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Türkiye’de uluslararası koruma başvurusunda bulunan çocukların, kadınların ve erkeklerin uluslararası korumaya başvuran toplam nüfusa göre oransal dağılımıdır.

$$UK başvuran kişilerin cinsiyete göre dağılımı = \frac{UK başvuran \textbf{kadın} nüfus}{UK başvuran toplam nüfus} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Bu gösterge uluslararası korumaya başvuran kadın, erkek ve çocukların oransal dağılımıdır. Buna bağlı olarak çocuk, kadın ve erkeklerin oranları toplamının 100’e eşit olması gerekmektedir. Oran, uluslararası korumaya başvurmuş her yüz kişi içinde ne kadarının kadın olduğunu göstermektedir.

Göstergenin veri kaynağı: BMMYK/ UNHCR Türkiye: Kilit Veriler ve Sayılar

Öneri: Burada 10 Eylül 2018’e kadar uluslararası koruma kapsamında kendilerine kayıtlı olan kişilerin çocuk, kadın ve erkek olarak oranlarını vermektedir. Çocuk, kadın ve erkek sayılarına ilişkin bilgi yoktur. Bu bilginin de verilmesinde yarar vardır.

6.5. Önerilen Göstergeler

CEİD- Kadın Mülteciler Önerilen-1 Cinsiyete ve uyruğa göre Türkiye sınırlarına düzensiz yollardan gelen sığınmacıların iltica başvurusu dağılımı

Nasıl üretilir?

Türkiye’ye düzensiz yollardan gelerek sığınma başvurusunda bulunan kadınların ve erkeklerin uyruklarına göre sığınma başvurusunda bulunan toplam nüfusa göre oransal dağılımıdır. Burada iki gösterge söz konusudur. İlki toplam sığınma başvurusunda bulunanların uyruklarına göre dağılımıdır. İkincisi o uyruktan kişilerin kendi içinde cinsiyete göre dağılımıdır.

$$\text{Sığınma başvurusunda bulunanların uyruklarına göre dağılımı} = \frac{\text{Bir ülkeden sığınma başvurusunda bulunan nüfus}}{\text{Sığınma başvurusunda bulunan toplam nüfus}} \times 100$$

$$\text{Bir ülkeden sığınma başvurusunda bulunanların cinsiyetlerine göre dağılımı} = \frac{\text{Bir ülkeden sığınma başvurusunda bulunan kadın nüfus}}{\text{Bir ülkeden sığınma başvurusunda bulunan toplam nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

İlk gösterge sığınma başvurusunda bulunanların içinde farklı uyrukların oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak farklı uyrukların oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir. İkinci gösterge her uyruğun içinde kadınların ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak her uyruk içinde kadınların ve erkeklerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynakları: Tüm sığınma başvuruları GİGM tarafından kayda geçmektedir. İdari kayıtlarda mevcut olan bilginin uyruk ve cinsiyet temelinde ayrıştırılmış olarak yıllık düzeyde yayınlanması gerekir.



7. İnsan/Kadın Ticareti

7.1. İnsan/Kadın Ticaretinin Önlenmesinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi¹⁷

BM İnsan Ticaretinin ve Başkalarının Fuhuş Yoluyla Sömürülmesinin Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşmesi 1949 yılında kabul edilmiş ve Sözleşme ile her türlü cinsel sömürü amaçlı kadın ticareti önlenmeye çalışılmıştır. Günümüzde insan ticaretinin pek çok biçimiyle karşılaşılmakta olup, bunlar arasında, zorla çalıştırma, yetişkinlerin ve çocukların dilenmeye mecbur bırakılması, sahte evlilik yapmaya zorlanması, sahte kazanç elde etmek, pornografi üretimi ve organ ticareti de bulunmaktadır. En yaygın insan ticareti biçimi olan cinsel sömürü amaçlı insan ticaretinin kurbanları büyük çoğunlukla kadınlar ve çocuklardır. Kadın ticareti, kadınların insan haklarını ihlâl eden kadına yönelik şiddetin özel bir biçimi olarak kabul edilmekte olup, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle yakından ilgilidir. BM tarafından 2000 yılında kabul edilen ve toplam 158 ülke tarafından imzalanan Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol, kısaca Palermo Protokolü, insan ticaretinin her biçimi ile mücadelede devletlerin çabalarını ortaklaştıran uluslararası bir sözleşme konumundadır. İnsan ticaretinin önlenmesi için devletleri politikalar, programlar yapmakla ve tedbirler almakla yükümlü kılmaktadır. AK’nin 2008 tarihli İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi insan ticareti ile mücadelede uluslararası iş birliği konusunda önemli bir adım olup taraf devletlerin uyması gereken kapsamlı standartlar sunmaktadır.

CEDAW’ın (1979) 6. maddesi, “kadın ticaretinin her biçiminin ve kadınların fuhşunun sömürülmesinin” durdurulması için yasal tedbirler dâhil tüm tedbirleri almayı devletlerin yükümlülüğü olarak tanımlamaktadır. AK İstanbul Sözleşmesi’nin 60. maddesi, insan ticareti biçimlerine maruz kalan kadınları da içerecek şekilde uygun koruma önlemlerinin alınmasını ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete uğrayan kadınlara, uluslararası korumaya başvuru hakkı tanınmasını gerektirmektedir. Türkiye BM’nin 1949 tarihli Sözleşmesi hariç sayılan sözleşmelerin hepsini ve Palermo Protokolünü imzalamıştır.

BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının sekizincisi sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik kalkınmayı, tam ve üretici istihdamı ve insan onuruna yakışır işleri herkes için sağlamaya ilişkindir. Bu hedef altında 7. maddede zorunlu emeğin yok edilmesi, modern köleliğin ve insan ticaretinin sona erdirilmesi ve 2025 itibarıyla çocuk emeğinin çocuk askerler de dâhil olmak üzere en kötü biçimlerinin yasaklanması ve ortadan kaldırılması öngörülmektedir. İnsan/kadın ticareti alanındaki göstergeler insan ticareti mağdurlarının çoğunluğunu oluşturan kadınların ve kız çocukların maruz kaldıkları eşitsizlik ve ayrımcılıkları görünür kılarak bunlarla mücadele edilmesi ve ortadan kaldırılmasına yönelik önlemlerin alınması açısından önem taşır.

¹⁷ Tematik alan haritalama raporu için bkz. Coşkun, E. (2018). İnsan/Kadın Ticareti ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları: 4. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/181>)
Tematik alan güncelleme raporları için bkz. Coşkun, E. (2020). İnsan/Kadın Ticareti ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2018-2020 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1175>)
Coşkun, E. (2024). İnsan/Kadın Ticareti ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması: 2021-2023 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2512>)

7.2. Göstergelerde kullanılan kavramlar

İnsan ticareti: Palermo Protokolü tarafından tanımlanan ve Türk Ceza Kanunu’nun 80. maddesinde tanımlanan suç.

“Zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak veya esarete tabi kılmak ya da vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri ülkeye sokan, ülke dışına çıkaran, tedarik eden, kaçırarak, bir yerden başka bir yere götüren veya sevk eden ya da barındıran kimseye sekiz yıldan on iki yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası verilir”.

İnsan ticareti mağduru: İnsan ticareti suçuna maruz kalan veya kaldığı yönünde kuvvetli şüphe duyulan gerçek kişi.¹⁸

7.3. Veri Kaynakları

TÜİK BM Sürdürülebilir Kalkınma Göstergelerini her yıl itibarıyla yayınlamaktadır. Göstergeler arasında insan ticareti mağdurlarının cinsiyete göre dağılımı bilgisi de yer almaktadır.

7.4. Mevcut Göstergeler

CEİD-İnsan/Kadın Ticareti-1. Cinsiyete göre insan ticareti mağdurlarının sayısı

Nasıl üretilir?

İlgili yılda Türkiye’de kayda geçen insan ticareti mağdurlarının toplamı içinde kadınların ve erkeklerin sayısıdır.

Nasıl yorumlanır?

İnsan ticareti mağduru olan kadınların ve erkeklerin sayısı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadınların ve erkeklerin sayıları toplamının toplam mağdur sayısına eşit olması gerekmektedir.

Gösterge verisi kaynağı: TÜİK BM Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri

¹⁸ GİGM - Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017) Ulusal Mevzuat. İnsan Ticareti ile Mücadele. [Online]. Erişim tarihi: 15 Ağustos 2017 aktaran Coşkun E (2018), s.123

7.5. Önerilen Göstergeler

CEİD- İnsan/Kadın Ticareti-2. Cinsiyete göre insan ticareti mağdurlarının maruz kaldıkları insan ticareti biçimleri (cinsel ya da emek sömürsü amaçlı, zorla evlendirilme, dilendirilme ya da evlatlık verme vs.)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda Türkiye’de kayda geçen insan ticareti mağdurlarının toplamı içinde kadınların ve erkeklerin sayıları maruz kalınan insan ticareti biçimlerine (cinsel ya da emek sömürsü amaçlı, zorla evlendirilme, dilendirilme ya da evlatlık verme vs.) göre verilir.

Nasıl yorumlanır?

İnsan ticaretinin belirli bir biçiminin mağduru olan kadınların toplam insan ticareti mağduru kadınlar içindeki sayısı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak farklı insan ticareti biçimlerinin mağduru olan kadınların sayıları toplamının toplam mağdur kadın sayısına eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: GİGM insan ticaretiyle mücadelede sorumlu kurum olarak mağdurların kayıtlarını tutmaktadır. Bunların cinsiyete ve suç türlerine göre ayrıştırılarak yıllık olarak yayınlanması gerekir.

8. Sağlık

8.1. Sağlığın Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi¹⁹

Dünya Sağlık Örgütü Anayasası’nda, sağlık, “sadece hastalık ve sakatlığın olmaması değil, bireyin bedensel, zihinsel ve sosyal yönden tam iyilik halinde olması” olarak tanımlanmış ve sağlığın temel bir insan hakkı olduğu ortaya konmuştur. Birleşmiş Milletler sözleşmeleri, konferans ve bildirgeleri sağlık hakkının tanınmasında, yaşama geçirilmesinde ve toplumsal cinsiyet eşitliği normunun sağlanmasında temeldir. Sağlık hakkının hayata geçirilmesi, Türkiye’nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve belgeler kapsamında garanti altına alınmıştır. 1979’da kabul edilen ve 1985 yılında Türkiye tarafından imzalanan BM CEDAW’ın 12. maddesi, aile planlaması dahil sağlık hizmetlerinden kadınların ve erkeklerin eşit şekilde yararlanmalarının sağlanması ve bu hizmetlerin kullanılmasında ayrımcılığın ortadan kaldırılması konularında taraf devletlere sorumluluk getirmiştir. 1994 yılında gerçekleştirilen Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı’nda, toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesinin, kadınlara yönelik her tür şiddetin ortadan kaldırılmasının, kadınların kendi doğurganlıklarını kontrol edebilmelerinin, nüfus ve kalkınmaya ilişkin programların temeli olduğu prensibi kabul edilmiştir. 1995 yılında düzenlenen Dördüncü Kadın Konferansı, kurulan Pekin Eylem Platformu ve yapılan Eylem Planı, kadınların sağlık haklarına ilişkin yaklaşımları sebebiyle oldukça önemlidir. Bu konferansta, kadınların erkekler gibi çoğunlukla aynı sağlık koşullarından etkilendikleri ancak eşitsiz toplumsal konumları nedeniyle, bu koşulların yarattığı sağlık sonuçlarının kadınlar ve erkekler arasında farklılaştığına vurgu yapılmıştır. SKA kapsamında belirlenen 17 hedeften üçü: açlığı bitirmek, gıda güvenliğini sağlamak, beslenme imkanlarını geliştirmek ve sürdürülebilir tarımı desteklemek (Hedef 2), insanların sağlıklı bir yaşam sürmelerini ve herkesin her yaşta refahını sağlamak (Hedef 3), cinsiyet eşitliğini sağlamak (Hedef 5) olmak üzere, sağlıkla doğrudan ilişkili hedeflerdir. Diğer hedeflerin birçoğu ise sağlığın belirleyicileri arasında yer aldığından, aslında tüm hedefler sağlıkla dolaylı olarak ilişkilidir.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan 11. Kalkınma Planı (2019-2023)’nda sağlık konusunda; bireylerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi, ekonomik ve sosyal hayata aktif ve sağlıklı bir şekilde katılımlarının temin edilebilmesi için kanıta dayalı politikalarla desteklenen, kaliteli, güvenilir, etkin, mali açıdan sürdürülebilir bir sağlık hizmet sunumu ile bölgeler arası dağılımın iyileştirilmesi, fiziki altyapının ve insan kaynağının niteliğinin artırılması temel amaçlar olarak belirtilmiştir. ASHB tarafından hazırlanan Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)’nda; sağlık bölümünde, temel amaç, kadınlara sunulan sağlık hizmetlerini iyileştirip kadınların sağlık bilincini artırarak sağlıklı yaşam sürmelerini sağlamak olarak vurgulanmıştır. Sağlık Bakanlığı Stratejik Planı (2019-2023)’nda, temel değer olarak, toplumsal cinsiyet eşitliği normuna yer verilmemekle birlikte, “eşitlik” yerine “hakkaniyet” kavramı tercih edilmiştir.

¹⁹ Tematik alan haritalama raporu için bkz. Akın, A. ve Türkçelik, E. (2018). Sağlık Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları: 9. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/173>)
Tematik alan güncelleme raporları için bkz. Akın, A. ve Türkçelik, E. (2020). Sağlık Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2017-2020 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1080>)
Türkçelik-Türkel, E. ve Akın, A. (2024). Sağlık Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması: 2021-2023 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2606>)

Toplumsal cinsiyet ile sağlık arasındaki ilişkisellik dikkate alınarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sağlıkta hangi noktalarda ortaya çıktığını incelemek önem taşımaktadır. Sağlık tematik alanında erişilebilir, güncel, güvenilir ve cinsiyete göre ayrıştırılmış göstergeler, sağlığa erişimde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve ulusal ve uluslararası hedeflerin izlenmesi için önemli göstergelerdir.

8.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar

Doğuşta beklenen yaşam süresi: Yeni doğmuş bir bireyin yaşamı boyunca belirli bir dönemdeki yaşa özel ölümlülük hızlarına maruz kalması durumunda yaşaması beklenen ortalama yıl sayısıdır.

Vücut kitle endeksi: Vücut kitle indeksi, vücut ağırlığının (kg), boy uzunluğunun metre cinsinden karesine bölünmesiyle hesaplanır.

Anne ölüm oranı: 100 000 canlı doğumda anne ölümlerinin sayısıdır.

8.3. Göstergelerin Veri Kaynakları

ADNKS ve **MERNİS**'ten elde edilen verilerle oluşturulan Hayat Tabloları, dönem hayat tablosu metodolojisi ile oluşturulmaktadır. Dönem hayat tablolarının oluşturulması için başlangıç noktasını yaşa özel ölüm hızları (nMx) oluşturmaktadır. Ölüm hızları, **TÜİK** tarafından yayımlanan **Ölüm İstatistikleri'nden** elde edilmektedir.

TÜİK tarafından yıllık olarak yürütülen **Yaşam Memnuniyeti Araştırması** (YMA) ile iki yılda bir uygulanan **Türkiye Sağlık Araştırması** (TSA), Sağlık Bakanlığı/ **Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü** (HSGM) tarafından yıllık olarak üretilen istatistikler ve **HÜNEE-TNSA** kullanılan diğer veri kaynaklarıdır.

8.4. Mevcut Göstergeler

CEİD-Sağlık-1: Cinsiyete göre doğumda beklenen yaşam süresi (yıl)

Nasıl üretilir?

Yaşa özel ölüm hızlarının hesaplanması için nüfus verisi, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi’nden, ölüm sayıları TÜİK ölüm istatistiklerinden elde edilir.

Hayat tablolarının oluşturulmasında kullanılan değişkenlerin tanımları şu şekildedir:

x: Kesin yaş,

n: İki kesin yaş arasındaki süre,

m(x,n): x ile x+n yaşları arasındaki yaşam tablosu ölüm hızı,

q(x,n) : x yaşının başında hayatta olanların x+n yaşına kadar ölüm olasılığı,

l(x): x yaşının başında hayatta kalanların sayısı,

e(0): Doğuşta beklenen yaşam süresi

Nasıl yorumlanır?

Yeni doğmuş bir bireyin mevcut ölümlülük risklerine maruz kalması durumunda yaşaması beklenen ortalama yıl sayısı olarak yorumlanmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK Hayat Tabloları

CEİD-Sağlık-2: Cinsiyete göre genel sağlık durumundan memnuniyet oranı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; ilgili yılda, "Sağlığınızdan memnun musunuz?" sorusuna "Çok memnunum" ve "Memnunum" yanıtını veren 18 yaş ve üzeri bireylerin sayısının toplam nüfusa oranlanması ile elde edilir.

Örneğin;

$$\text{Genel sağlık durumundan memnun olan kadınların oranı} = \frac{\text{Genel sağlık durumundan çok memnun ve memnun olan kadın sayısı}}{\text{Toplam kadın nüfusu}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Sağlığından çok memnun ve memnun olan 18 yaş ve üzeri nüfusun 18 yaş ve üzeri toplam nüfus içerisindeki dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar, biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı 100'e eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK YMA

CEİD-Sağlık-3: Cinsiyete göre fiziksel aktivitede bulunanların oranı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; ilgili yılda fiziksel aktivite düzeyi düşük olan 15 yaş ve üzeri bireylerin sayısının toplam nüfusa oranlanması ile elde edilir. Örneğin;

$$\text{Fiziksel aktivite düzeyi düşük olan kadınların oranı} = \frac{\text{Fiziksel aktivite düzeyi düşük olan kadınların sayısı}}{\text{Toplam kadın nüfusu}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Fiziksel aktivite düzeyi düşük olan 15 yaş ve üzeri nüfusun 15 yaş ve üzeri toplam nüfus içerisindeki dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar, biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı 100'e eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: HSGM İstatistikleri

CEİD-Sağlık-4: Cinsiyete ve yaş gruplarına göre 15 yaş ve üzerinde tütün ve tütün mamulü kullanma durumunun oranı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; ilgili yılda, "Tütün mamulü (sigara, sarma sigara, puro, pipo, ısıtılmalı tütün ürünleri, nargile vb) kullanıyor musunuz?" sorusuna "her gün kullanıyorum" yanıtını veren 15 yaş ve üzeri bireylerin sayısının toplam nüfusa oranlanması ile elde edilir. Örneğin;

$$\text{Tütün ve tütün mamulü kullanan kadınların oranı} = \frac{\text{Tütün ve tütün mamulü kullanan kadın sayısı}}{\text{Toplam kadın nüfusu}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Her gün tütün ve tütün mamulü kullanan 15 yaş ve üzeri nüfusun, 15 yaş ve üzeri toplam nüfus içerisindeki dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar, biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı 100'e eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK TSA

CEİD-Sağlık-5: Cinsiyete göre 15 yaş ve üzeri nüfusun beden kitle endeksi oranı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge, ilgili yılda, 15 yaş ve üzeri bireylerin vücut ağırlığının (kg), boy uzunluğunun metre cinsinden karesine bölünüp vücut kitle endeksinin hesaplanması ile elde edilir.

$$\text{Obez Öncesi: } 25,00 \leq VKİ < 30,00 \quad \text{Obez : } VKİ \geq 30,00$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Vücut kitle endeksi, 25,00'dan büyük 30,00'dan küçük olan 15 yaş ve üzeri bireyler için fazla kilolu (obez öncesi), vücut kitle endeksi 30,00'dan büyük olan 15 yaş ve üzeri bireyler için obez olarak yorumlanmalıdır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar, biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK TSA

CEİD-Sağlık-6: Cinsiyete göre toplam kanser insidansı

Nasıl üretilir?

Cinsiyete göre toplam kanser insidansı, her 100 000 kişide kanser hastalığına sahip kişi sayısıdır. Örneğin;

$$\text{Kadınlarda kanser insidansı} = \frac{\text{Kanser teşhisi konulan **kadın** sayısı}}{\text{Toplam kadın nüfusu}} \times 100000$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Kanserlerin cinsiyete göre dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Gösterge, her 100 000 kadından kanser teşhisi koyulanların sayısı olarak yorumlanmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: HSGM İstatistikleri

CEİD-Sağlık-7: 15 yaş ve üzeri kadınlardan hiç kendi kendine meme muayenesi yapmayanların oranı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; ilgili yılda "Kendi kendinize meme muayenesini ne sıklıkla yaparsınız?" sorusuna "hiç yapmadım" yanıtı veren 15 yaş ve üzeri bireylerin sayısının toplam nüfusa oranlanması ile elde edilir. Örneğin;

$$\text{Hiç kendi kendine meme muayenesi yapmayan kadınların oranı} = \frac{\text{Hiç kendi kendine meme muayenesi yapmayan kadın sayısı}}{\text{Toplam kadın nüfusu}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Hiç kendi kendine meme muayenesi yapmayan 15 yaş ve üzeri kadınların, 15 yaş ve üzeri toplam kadın nüfus içerisindeki dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranlar, biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı yüze eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK TSA

CEİD-Sağlık-8: 15 yaş ve üzeri kadınlar arasında hiç servikal smear aldırmayanların oranı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; ilgili yılda "En son ne zaman rahim ağzı sürüntü testi (servikal smear, pap testi) yaptırdınız?" sorusuna "hiçbir zaman" yanıtını veren 15 yaş ve üzeri bireylerin sayısının toplam nüfusa oranlanması ile elde edilir. Örneğin;

$$\text{Hiç servikal smear aldırmayan kadınların oranı} = \frac{\text{Hiç servikal smear aldırmayan kadın sayısı}}{\text{Toplam kadın nüfusu}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Hiç servikal smear aldırmayan 15 yaş ve üzeri kadınların 15 yaş ve üzeri toplam kadın nüfus içerisindeki dağılımı olarak yorumlanmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK TSA

CEİD-Sağlık-9: Sezaryen doğumların tüm hastane doğumları içindeki oranı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge, sezaryen doğumların hastane doğumları içerisindeki payıdır.
Örneğin;

$$\text{Sezaryen doğumların tüm hastane doğumları içindeki oranı} = \frac{\text{Sezaryen doğum sayısı}}{\text{Toplam doğum sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Sezaryen doğumların hastanede gerçekleşen tüm doğumlar içerisindeki dağılımı olarak yorumlanmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: HSGM İstatistikleri

CEİD-Sağlık-10: Anne ölüm oranı (100 bin canlı doğumda)

Nasıl üretilir?

Bir toplumda bir yılda gebelik döneminde, doğum sırasında ve doğumdan sonra ilk 6 hafta içinde ölen kadın sayısının aynı toplumda aynı yıl içerisinde canlı doğan bebek sayısına oranının 100 000 ile çarpımı sonucu elde edilir. Örneğin;

$$\text{Anne ölüm oranı} = \frac{\text{Bir toplumda bir yılda gebelik nedeniyle ölen anne sayısı}}{\text{Aynı toplumda aynı süredeki canlı doğum sayısı}} \times 100\,000$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Anne ölüm oranı, 100 000 canlı doğumda anne ölümlerinin sayısı olarak yorumlanmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: HSGM İstatistikleri

CEİD-Sağlık-11: Gebeliğe bağlı ölümlerin nedenlerinin oranı (%)

Nasıl üretilir?

Gebeliğe bağlı ölüm, ölüm sebebine bakılmaksızın gebelik sırasında veya gebeliğin sonlanmasından sonraki 42 gün içinde meydana gelen ölümlerdir. Örneğin;

$$\text{Gebeliğe bağlı ölüm oranı} = \frac{\text{Gebeliğe bağlı ölümlerin sayısı}}{\text{Canlı doğum sayısı}} \times 100\,000$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Gebeliğe bağlı oranı, 100.000 canlı doğumda gebeliğe bağlı ölümlerin sayısı olarak yorumlanmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: Hacettepe-2005 Ulusal AÖA / SB, 2015 yılı anne ölümü verileri/ Keskinlik, B. ve arkadaşları 2017 makalesi

CEİD-Sağlık-12: Adölesan (15-19) annelik oranı (%)

Nasıl üretilir?

Adölesan dönemi geniş anlamıyla bireyin biyolojik, psikolojik ve sosyal değişimlerle çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemi olup 15-19 yaş arasındaki bireylerin gebeliği adölesan gebelik, bu yaş grubundaki anneler ise adölesan anne olarak tanımlanmaktadır. Adölesan annelik oranı, belirli bir yılda 15-19 yaş grubunda olup canlı doğum yapan annelerin, o yıldaki canlı doğum yapan anneler içerisindeki oranıdır. Örneğin;

$$\text{Adölesan annelik oranı} = \frac{\text{İlgili yıldaki adölesan anne sayısı}}{\text{İlgili yıldaki toplam anne sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Adölesan annelik oranı, belirli bir yılda 15-19 yaş grubunda olup canlı doğum yapan annelerin, aynı yılda canlı doğum yapan 15-49 yaş grubundaki toplam anneler içerisindeki dağılımı olarak yorumlanmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: HÜNEE-TNSA

CEİD-Sağlık-13: Doğum öncesi ve sonrası bakım alma oranı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge, canlı doğum yapan 15-49 yaş yaş grubundaki kadınların son canlı doğumda; doğum öncesi ve doğum sonrası bakım alma oranıdır. Örneğin;

$$\text{Doğum öncesi bakım alma oranı} = \frac{\text{Son canlı doğumda doğum öncesi bakım alan anne sayısı}}{\text{Toplam anne sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Doğum öncesi bakım, gebeliklerin izlenmesinde olası problemlerin erken belirlenmesi ve daha ciddi komplikasyonlara yol açmadan önce müdahale edilmesi amacı ile yapılan bakımdır. Doğum sonrası bakım ise annenin ve bebeğin sağlıklarının izlenmesi açısından önem taşımaktadır. Doğum öncesi ve sonrası bakım alma oranı, doğum yapan kadınlar içerisinde doğum öncesi ve doğum sonrası bakım alan kadınların dağılımıdır.

Göstergenin veri kaynağı: HÜNEE-TNSA

CEİD-Sağlık-14: Karşılanmamış doğum kontrolü gereksinimi oranı (15-49 yaş grubu evli ya da ilişkisi olan kadınlar) (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge,

(1) Gebe olmayan, doğum sonrası geçici kısırlık döneminde olmayan, doğum yapabilme yetisine sahip olan ve bir sonraki doğumu 2 ve daha fazla yıl sonraya ertelemek veya doğurganlığı sonlandırmak isteyen fakat herhangi bir gebeliği önleyici bir yöntem kullanmayan,

(2) Yanlış zamanda veya istenmeyen mevcut gebeliği olan,

(3) Doğum sonrası geçici kısırlık döneminde olan ve son 2 yıl içindeki son doğumlarını istememiş veya daha sonra istemiş olan 15-49 yaş grubunda olup evli olan kadınların, 15-49 yaş grubundaki evli tüm kadınlara oranlanması ile elde edilir.

Nasıl yorumlanır?

15-49 yaş grubunda olup evli olan kadınların karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı olarak yorumlanmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: HÜNEE-TNSA

8.5. Önerilen Göstergeler

CEİD- Sağlık Öneri-2: Sağlık kuruluşlarında karar verici ve yönetici pozisyonunda çalışanların cinsiyete göre yüzde dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete göre sağlık kuruluşlarında karar verici ve yönetici pozisyonunda çalışanların oranının, ilgili yılda Sağlık Bakanlığı’nın merkez ve taşra teşkilatlarında karar verici ve yönetici pozisyonlarında çalışan kadın ve erkeklerin toplam yönetici sayısına oranlanması ile elde edilmesi önerilir. Örneğin;

$$\text{Sağlık kuruluşlarında kadın yönetici oranı} = \frac{\text{Sağlık kuruluşlarında kadın yönetici sayısı}}{\text{Sağlık kuruluşlarında toplam yönetici sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanabilir.

Nasıl yorumlanır?

İlgili yılda, Sağlık Bakanlığı’nın merkez ve taşra teşkilatlarında karar verici ve yönetici olarak çalışan kadın ve erkek sayısının yönetici olarak çalışan toplam kişi sayısına oranlanması olarak yorumlanmalıdır. Merkez ve taşra teşkilatlarında karar verici ve yönetici olarak çalışan toplam, kadın ve erkek yönetici sayıları belirlenerek yöneticilerin cinsiyete göre dağılımı

hesaplanmalıdır. Buna bağlı olarak yönetici kadın ve erkek oranları toplamının 100'e eşit olması beklenmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Sağlık Bakanlığı İstatistikleri

CEİD-Sağlık Öneri-7: 40+ yaş kadınların mamografi çekme durumunun dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; ilgili yılda "En son ne zaman mamografi/meme filmi çektiniz?" sorusuna yanıt veren 40 yaş ve üzeri kadınların sayısının toplam nüfusa oranlanması ile elde edilir. Örneğin;

$$\text{Hiç mamografi çekmeyen 40 yaş ve üzeri kadınların oranı} = \frac{\text{Hiç mamografi çekmeyen 40 yaş ve üzeri kadın sayısı}}{\text{Toplam kadın nüfusu}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Hiç mamografi çekmeyen 40 yaş ve üzeri kadınların, 40 yaş ve üzeri toplam kadın nüfus içerisindeki dağılımı olarak yorumlanmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK TSA



Spor

9. Spor

9.1. Sporun Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi²⁰

Temel hedefi, toplumsal yaşamın her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerine dayalı önyargıların yanı sıra geleneksel ve benzer tüm ayrımcılık içeren uygulamaların da ortadan kaldırılmasını sağlamak olan, 1979 yılında kabul edilen BM CEDAW kapsamında; kadınların spor ve beden eğitimine aktif katılımlarının sağlanması için devletin uygun önlemleri alması ifade edilmektedir. CEDAW Madde 10.g ile taraf devletler, eğitim alanında kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek üzere gerekli her türlü tedbiri ve kadınlarla özellikle erkeklerin eşitliğine dayanan tedbirleri almayı taahhüt etmektedir. Bu kapsamda; spora ve beden eğitimine faal olarak katılmalarını sağlamak için kadın ve erkeklere aynı imkanlar tanınır. CEDAW Madde 13.a ile taraf devletler, kadınlara karşı ekonomik ve sosyal hayatın diğer alanlarında erkeklerle kadınların eşit olarak haklardan yararlanabilmelerini sağlayarak kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi için eğlence, spor ve kültürel hayatın bütün yönlerine katılma haklarını teminat altına almaktadır. 1995 yılında kabul edilen Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu ile hükümetlerin; (83.m) ulaşılabilir eğlenme, dinlenme ve spor tesisleri kurması, antrenörlük, eğitmenlik ve yöneticilik dahil atletizm ve fiziksel aktivitelerin her alanında ve ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde katılımcılar olarak kadınların ilerlemesini desteklemesi, (107.f) eğitim sisteminde, iş yerinde ve toplumda, her yaşta kadın ve kız çocuklarının, spor, fiziksel aktivite ve dinlenme, eğlenme imkanlarına erkeklerle eşit ölçüde ulaşmalarını sağlayacak programlar oluşturması ve desteklemesi ve (280.d) kız çocukların spor, tiyatro ve kültürel faaliyetler gibi ders programı dışında kalan faaliyetlere tam ve eşit katılımını yaygınlaştırması hedeflenmektedir. Türkiye’de kamu politikalarına temel teşkil edecek ulusal belgeler spor ve toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında incelendiğinde; spor alanında eylem hedefleri ve stratejileri belirlenmekle birlikte toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin özel önlem ve hedeflere değinilmediği görülmektedir. GSB, ASHB, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı gibi kamu kurum ve kuruluşlarıyla birlikte Spor Federasyonlarının belgelerine bakıldığında; toplumsal cinsiyet eşitliği ifade edilmemekle birlikte büyük oranda aynılık eşitliğinin benimsendiği görülmektedir.

Sporda toplumsal cinsiyet eşitliği, bireylerin cinsiyetleri, cinsel kimlik ve yönelimleri nedeniyle herhangi bir ayrımcılığa uğramadan fırsat ve olanaklara eşit düzeyde erişim hakkına sahip olmalarıdır. Spor alanında toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler; sporun her düzeyinde (amatör/profesyonel/rekreatif) ve her konumunda (sporcu/antrenör/hakem/yönetici) hakların kullanımında, kaynaklara ulaşmada, uygun programlara erişebilmede, kariyer yapabilmeye vs. kadının aleyhine yaşanan eşitsizlikler olarak kendini göstermektedir. Spor alanındaki uluslararası sözleşmelerde ifade edildiği gibi bütün kadınlar ve kız çocukları, toplumsal, ekonomik ve kültürel geçmişleri ve koşulları

²⁰ Tematik alan haritalama raporu için bkz. Koca, C. (2018). Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları: 11. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/177>)

Tematik alan güncelleme raporları için bkz. Koca, C. (2020). Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2018-2020 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1124>)

Koca, C. (2024). Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2021-2023 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2482>)

fark etmeksizin, spor ile ilgili her türlü alana erkeklerle eşit düzeyde katılma ve eşit muamele görme hakkına sahiptir. Spor tematik alanında erişilebilir, güncel, güvenilir ve cinsiyete göre ayrıştırılmış göstergeler, kadınların spor alanındaki fırsatlara erkeklerle aynı düzeyde erişebilmesinin önündeki engellerin kaldırılması, kadınların güçlenmesi, statülerinin iyileştirilmesi ve spor alanında etkin duruma gelmelerindeki ulusal ve uluslararası hedeflerin izlenmesi için önemli göstergelerdir.

9.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar

Lisanslı sporcu: Spor dalı faaliyetlerine ve resmi yarışmalara katılabilmesine imkan veren izin belgesine (lisansına) sahip sporcudur.

Faal sporcu: Bir veya birden fazla spor dalında, lisanslı olarak Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü’nce düzenlenen resmi yarışmalara katılan sporcudur.

9.3. Göstergelerin Veri Kaynakları

Gençlik ve Spor Bakanlığı/ Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü (GSB/SHGM) tarafından Türkiye geneli, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) 1 (12 Bölge), İBBS 2 (26 Bölge) ve İBBS 3 (81 il) düzeyinde veri yayımlanmaktadır.

EIGE tarafından Türkiye Basketbol, Güreş, Yüzme, Kayak, Voleybol, Tekvando, Golf ve Bisiklet Federasyonlarından derlenen verilerin yer aldığı **EIGE Cinsiyet İstatistikleri Veritabanı** bir diğer veri kaynağıdır. EIGE tarafından oluşturulan Cinsiyet İstatistikleri Veritabanı kapsamında; Avrupa Birliği üye ve aday ülkeleri için ulusal düzeyde karşılaştırılabilir toplumsal cinsiyet istatistikleri yer almaktadır. Spor tematik alanında Türkiye için yer alan göstergeler, GSB ve Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi (TMOK) tarafından sağlanan verilerden yıllık olarak elde edilmektedir.

9.4. Mevcut Göstergeler

CEİD-Spor-1: Cinsiyete göre lisanslı sporcuların dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete göre lisanslı sporcuların dağılımı, spor dalı faaliyetlerine ve resmi yarışmalara katılabilmeye imkan veren lisansa sahip kadın ve erkek sporcu sayısının toplam lisanslı sporcu sayısına oranlanması ile elde edilir. Örneğin;

$$\text{Lisanslı **kadın** sporcu oranı} = \frac{\text{Lisanslı **kadın** sporcu sayısı}}{\text{Lisanslı toplam sporcu sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Lisanslı toplam sporcu sayısı içerisinde lisanslı kadın ve erkek sporcuların oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak lisanslı kadın ve erkek sporcuların oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin Veri kaynağı: GSB-SHGM

CEİD-Spor-2: Cinsiyete göre faal sporcuların dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Cinsiyete göre faal sporcuların dağılımı, bir veya birden fazla spor dalında, lisanslı olarak Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünce düzenlenen resmi yarışmalara katılan kadın ve erkek sporcu sayısının toplam sporcu sayısına oranlanması ile elde edilir. Örneğin;

$$\text{Faal **kadın** sporcu oranı} = \frac{\text{Faal **kadın** sporcu sayısı}}{\text{Faal toplam sporcu sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Faal toplam sporcu sayısı içerisinde faal kadın ve erkek sporcuların oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak faal kadın ve erkek sporcuların oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: GSB-SHGM

CEİD-Spor-3: Federasyonların karar alma mekanizmalarında kadın ve erkek dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Türkiye'de o yıl içerisinde en fazla kamu finansmanı sağlanan ilk 8 federasyon belirlenerek bu federasyonların en yüksek karar alma mekanizmalarında yer alan kadın ve erkek üye sayıları belirlenir. En yüksek karar alma mekanizmalarında yer alan başkan da sayıya dahildir. Bu gösterge, yalnızca tam oy hakkına sahip üyeleri içerir. Federasyonların karar alma mekanizmalarında kadın ve erkek dağılımı, kamu tarafından en fazla fon sağlanan ilk 8 federasyonun karar alma mekanizmalarındaki kadın ve erkek üye sayısının toplam üye sayısına oranlanması ile elde edilir.

Örneğin; 2020 yılında Türkiye'de kamu tarafından en fazla finanse edilen ilk 8 spor türü; Türkiye Basketbol Federasyonu, Türkiye Güreş Federasyonu, Türkiye Yüzme Federasyonu, Türkiye Kayak Federasyonu, Türkiye Voleybol Federasyonu, Türkiye Tekvando Federasyonu, Türkiye Golf Federasyonu ve Türkiye Bisiklet Federasyonu olarak belirlenmiştir.

Bu federasyonların en yüksek karar alma mekanizmalarındaki kadın ve erkek üye sayısı belirlendikten sonra kadın üye oranı;

$$\text{Federasyonların karar alma mekanizmalarında kadın üye oranı} = \frac{\text{Federasyonların karar alma mekanizmalarında kadın üye sayısı}}{\text{Federasyonların karar alma mekanizmalarında toplam üye sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Türkiye'de en fazla kamu finansmanı sağlanan ilk 8 federasyonun karar alma mekanizmalarındaki toplam üye sayısı içerisinde kadın ve erkek üyelerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadın ve erkek üyelerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir. Bu göstergenin ülkedeki spor federasyonların tümünü temsil etmediği, ulusal düzeyde en fazla kamu finansmanı verilen spor federasyonlarındaki durumu ortaya koyduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: EIGE Cinsiyet İstatistikleri Veritabanı

CEİD-Spor-4: Federasyonların yönetim kurullarında kadın ve erkek dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Türkiye'de o yıl içerisinde en fazla kamu finansmanı sağlanan ilk 8 federasyon belirlenerek bu federasyonların en yüksek yürütme organının başkanı, genel sekreteri veya genel müdürü gibi görevlerinde yer alan kadın ve erkek sayıları belirlenir. Federasyonların yönetim kurullarında kadın ve erkek dağılımı, kamu tarafından en fazla fon sağlanan ilk 8

federasyonun yönetim kurullarındaki kadın ve erkek sayısının toplam sayıya oranlanması ile elde edilir.

Örneğin;

2020 yılında Türkiye'de kamu tarafından en fazla finanse edilen ilk 8 spor türü; Türkiye Basketbol Federasyonu, Türkiye Güreş Federasyonu, Türkiye Yüzme Federasyonu, Türkiye Kayak Federasyonu, Türkiye Voleybol Federasyonu, Türkiye Tekvando Federasyonu, Türkiye Golf Federasyonu ve Türkiye Bisiklet Federasyonu olarak belirlenmiştir.

Bu federasyonların en yüksek yönetim kurullarındaki kadın ve erkek sayısı belirlendikten sonra kadın oranı;

$$\text{Federasyonların yönetim kurullarında kadın oranı} = \frac{\text{Federasyonların yönetim kurullarında kadın sayısı}}{\text{Federasyonların yönetim kurullarında toplam sayı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Türkiye'de en fazla kamu finansmanı sağlanan ilk 8 federasyonun yönetim kurullarındaki toplam sayı içerisinde kadın ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadın ve erkeklerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir. Bu göstergenin ülkedeki spor federasyonların tümünü temsil etmediği, ulusal düzeyde en fazla kamu finansmanı verilen spor federasyonlarındaki durumu ortaya koyduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Gösterge'nin veri kaynağı: EIGE Cinsiyet İstatistikleri Veritabanı

9.5. Önerilen Göstergeler

CEİD-Spor Öneri-3: Cinsiyete ve spor dallarına göre antrenör oranı (%)

Nasıl üretilir?

Federasyonlara bağlı antrenör sayılarının cinsiyet dağılımı, spor kurumlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik izleme ve değerlendirme faaliyetinin önemli göstergeleridir. Cinsiyete ve spor dallarına göre antrenör oranının, antrenörlük belgesine sahip kadın ve erkek antrenör sayısının toplam antrenör sayısına oranlanması ile elde edilmesi önerilir. Örneğin;

$$\text{Kadın antrenör oranı} = \frac{\text{Kadın antrenör sayısı}}{\text{Toplam antrenör sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanabilir.

Nasıl yorumlanır?

Spor dallarına göre toplam antrenör sayısı içerisinde kadın ve erkek antrenörlerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadın ve erkek antrenörlerin oranları toplamının 100'e eşit olması beklenmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: GSB-SHGM

CEİD-Spor Öneri-4: Cinsiyete göre spor ile ilgili alanlarda (beden eğitimi öğretmenliği, spor yönetimi, rekreasyon, antrenörlük) eğitim veren fakültelere kayıtlı öğrenci oranı (%)

Nasıl üretilir?

Spor eğitiminde kadın ve erkek öğrenci oranları incelendiğinde; kadınların, erkeklere göre daha az sayıda olduğu görülmekle beraber bu konuda erişilebilir güncel veri bulunmamaktadır. Cinsiyete göre spor ile ilgili alanlarda (beden eğitimi öğretmenliği, spor yönetimi, rekreasyon, antrenörlük) eğitim veren fakültelere kayıtlı öğrenci oranının, spor ile ilgili eğitim alanlarında kayıtlı kadın ve erkek öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısına oranlanması ile elde edilmesi önerilir.

Örneğin;

$$\text{Antrenörlükte okuyan **kadın** öğrenci oranı} = \frac{\text{Antrenörlükte okuyan **kadın** öğrenci sayısı}}{\text{Antrenörlükte okuyan toplam öğrenci sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanabilir.

Nasıl yorumlanır?

Spor ile ilgili alanlar eğitim veren fakültelerde okuyan kayıtlı toplam öğrenci sayısı içerisinde kadın ve erkek öğrencilerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadın ve erkek öğrencilerin oranları toplamının 100'e eşit olması beklenmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: YÖK Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi'nden elde edilebilir.



Kadınlara Yönelik Şiddet

10. Kadınlara Yönelik Şiddet

10.1. Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi²¹

Kadınların tarihsel olarak erkekler tarafından maruz bırakıldıkları şiddetle mücadelesi yirminci yüzyıldan itibaren uluslararası alana taşınmasıyla birlikte ivme kazanmıştır. 1970’li yıllardan itibaren daha çok nitel araştırma verisinden elde edilen bilgi, bugün nicel araştırmalar aracılığıyla da bilgi üretilmesine imkân veren bir konuma ulaşmıştır. İHEB’nin erkekleri referans almasına yönelik itirazlar, kadınların insan hakları kavramının yerleşmesine katkıda bulunarak bugün kadınlar için yasal eşitliğin yeterli olmadığını kabul edilmesine katkıda bulunmuştur. Küresel kadın hareketinin etkisiyle, uluslararası birçok sözleşmede kadınlara yönelik şiddet bir insan hakları sorunu olarak ele alınmaya başlanmıştır. İlk kez 1993 yılında BM Kadına Yönelik Şiddet Deklarasyonu’nda dile getirilen kadınlara yönelik şiddet konusu, CEDAW Genel Tavsiye Kararları, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı gibi uluslararası konferanslar ve sözleşmelerde dile getirilerek önemli bir sorun alanı olarak tanımlanmıştır. Bu alandaki en güncel sözleşme olan Avrupa Konseyi Kadınlara Yönelik Şiddet ve Eviçi Şiddet ve Bunlarla Mücadele Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) ile konunun ayrımcılık olduğu ve kadınların, kadın olmaları nedeniyle maruz kaldıkları orantısız şiddet olarak olarak tanımlanmıştır. İstanbul Sözleşmesi, kadınların maruz bırakıldıkları şiddet ile toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Minimum Göstergeleri ile 2030 yılına kadar küresel düzeyde ulaşılması hedeflenen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında da kadınlara yönelik şiddete ilişkin göstergeler yer almaktadır. Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet temelli şiddete ilişkin Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Eşit Ölçümler Toplumsal Cinsiyet Endeksi gibi endeksler de göstergelerin daha fazla kullanılmasında etkili olmuştur.

Kadınlara yönelik şiddete ilişkin nicel veri toplanması ve bu konuda göstergeler oluşturulması, kamuoyunun ve özellikle politikacıların sorunu kabul etmeleri açısından stratejik bir öneme sahiptir. Göstergeler, kadınlara yönelik şiddet ile mücadeleye ilişkin politikaların oluşturulması için ikna edici bir güce sahiptir. Kadınların erkekler tarafından maruz bırakıldıkları şiddete ilişkin veri sadece kaç kadının şiddete uğradığını göstermenin ötesinde, kadınların özellikleri, ihtiyaçları, şiddetle mücadelenin önündeki engellerin ortaya konması gibi konularda da önemli bilgi üretmesi açısından da önemlidir. Böylece, kadınların erkekler tarafından maruz bırakıldıkları şiddetin toplum içinde kadınların rolleriyle olan ilişkisinin ve kadınların toplumdaki ikincil statülerinin görünmesi de sağlanmış olur. Bu nedenle, CEDAW ve Pekin başta olmak üzere birçok uluslararası sözleşmede, kadınların konumlarına ilişkin istatistikler üretilmesi, araştırmalar yapılması ve araştırma sonuçlarının yaygınlaştırılması konusu vurgulanmaktadır.

²¹ Tematik alan haritalama raporu için bkz. Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2018). Kadınlara Yönelik Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları: 6. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/179>)

Tematik alan güncelleme raporları için bkz. Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2020). Kadınlara Yönelik Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2017-2020 Güncellemesi. CEİD

Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1112>)

Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2024). Kadınlara Yönelik Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2021-2023 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2545>)

Türkiye, CEDAW’ı imzalamış, Pekin Eylem Planı’nda belirtilen önlemlerin yaşama geçirilmesi için bu alanda ulusal mekanizma işlevini üstlenen Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından Kadınlara Yönelik Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği konularında Eylem Planları hazırlamış bir ülke konumundadır. Kadınlara yönelik şiddet ile mücadelenin toplumsal cinsiyet eşitliği ile birlikte yürütülmesi gereken bir sorun olması nedeniyle, Türk Ceza Kanunu, Türk Medeni Kanunu gibi kanunlarda önemli değişiklikler yapılmıştır. Ayrıca, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ile doğrudan şiddete maruz kalan kadınlara yönelik önleyici ve koruyucu tedbir kararları ile şiddetle mücadele alanı genişletilmiştir. Öte yandan, son dönemde Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda önemli bir geriye gidiş süreci yaşanmaya başlamıştır. Bunun en önemli ve son örneği, kadınlara yönelik şiddet ile mücadele alanında en kapsamlı sözleşme olan İstanbul Sözleşmesi’nden Türkiye’nin imzasının 1 Temmuz 2021 tarihi itibarıyla çekilmesidir. Şiddetin göstergeler ve endeksler aracılığıyla izlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilişkisinin kurulması, sorunun görünür kılınması ve politikacılara tüm olumsuz gelişmelerin sonuçlarını da gösterebilmesi açısından önemli bir işlev üstlenmektedir.

10.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar

Farklı şiddet biçimlerinin ölçülmesi, şiddet içeren eylemlere maruz kalıp kalınmadığının kontrol edilmesine ilişkin sorulara verilen yanıtlara göre oluşturulan değişkenler ile yapılmaktadır. Şiddetin çok boyutlu bir olgu olması ve birçok eylemin şiddet kapsamına girmesi nedeniyle, standart eylemlerin belirlenmesi konusunda yürütülen çalışmalar, bazı eylemlerin daha yaygın olarak kullanılmasını getirmiştir. Şiddet düzeylerinin uluslararası karşılaştırmalarda kullanılabilmesi amacıyla farklı şiddet biçimlerine ilişkin belirli eylemlerde uzlaşmıştır. Bu raporda, DSÖ ve Nüfus ve Sağlık Araştırmaları²²’nin kullandıkları ve Türkiye’de de kullanılan tanımlar temel alınmıştır. Her iki araştırmanın hedef kitlesi, üreme çağındaki (15-49 yaş grubu) kadınlardır.

Yakın ilişki şiddeti: Kadınların yakın ilişkide bulundukları eş, nişanlı, sözlü, sevgili gibi romantik ilişki içinde oldukları erkeklerden maruz bırakıldıkları şiddete karşılık gelmektedir. Yakın ilişki şiddeti, aksi belirtilmedikçe fiziksel ve/veya cinsel şiddeti kapsamaktadır.

Fiziksel şiddet: Fiziksel şiddet altı eylem ile tanımlanmıştır: tokat atma, canını yakacak bir şey fırlatma; itme, tartaklama, saç çekme; yumrukla vurma, canını yakacak bir şey ile vurma; tekmeleme, sürüklenme, dövme; boğazını sıkma, bir yerini yakma; bıçak, silah gibi aletlerle tehdit etme ya da bunları kullanma biçimindedir. Bu eylemlerden son ikisi sonuçları itibarıyla daha ağır şiddet biçimleri olarak tanımlanmaktadır.

Cinsel şiddet: Cinsel şiddet üç eylem ile ölçülmektedir. Bu eylemler, istemediğiniz halde fiziksel güç kullanarak cinsel ilişkiye girme; yapacaklarından korku nedeniyle istemeyen cinsel ilişkiye girme; cinsel olarak aşağılayıcı ya da küçük düşürücü bir şeyi yapmaya zorlamadır.

Duygusal şiddet/istismar: Duygusal şiddet/istismar dört eyleme maruz bırakılma ile ölçülmüştür. Bu eylemler, hakaret ya da küfür ederek üzme; başkalarının yanında aşağılama

²² Demographic and Health Survey (DHS) 90’ın üzerinde ülkede 400’den fazla araştırmanın yapıldığı bir araştırma serisidir. DHS kapsamında kadınlara yönelik şiddet konusunda özel bir modül yer almaktadır.

ya da küçük düşürme; korkutma ya da sindirecek şekilde tehditkar davranma; kendisine ya da yakınlarına zarar vermek ile tehdit etmedir.

Ekonomik şiddet/istismar: Ekonomik şiddet/istismar eylemleri şunlardır: çalışmak istediği halde, çalışmaya engel olma ya da işten ayrılmaya neden olma; başka harcamalar için parası olduğu halde evin ihtiyaçları için para vermeyi reddetme; (kadınların geliri olduğu durumlarda) istemediği halde geliri elinden alma.

Yaşam boyu şiddet: Yaşamın herhangi bir döneminde maruz kalınan şiddet olarak tanımlanmaktadır.

Son 12 aydaki şiddet: Araştırmanın yapıldığı tarihten önceki son 12 aylık dönem içinde şiddete maruz bırakılmaya referans vermektedir. Daha yakın dönemdeki şiddet düzeyine ilişkin bilgi vermektedir.

Israrlı takip: İstanbul Sözleşmesi’nde taciz amaçlı takip olarak tanımlanan, “ısrarlı takip” ya da “musallat olma”, “başka bir şahsa yönelik olarak gerçekleştirilen ve bu şahsı, şahsın kendisini güvende hissetmesini önleyecek şekilde korkutacak, kasıtlı bir biçimde tekrarlanan tehditkar davranışlar” biçiminde tanımlanmıştır. 2014 Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması’nda ise tanımlanan eylemlerden en az birine herhangi birinin yaşanmış olması ısrarlı takibe maruz kalmadır. Bu eylemler, sürekli telefon ile aranma; kısa mesaj, mektup ve/veya e-posta gönderilmesi; sosyal medyada takip; çalışılan ya da yaşanan mekanlara gelerek rahatsız etme; çiçek, mum gibi hediyeler gönderme; iletişim bilgilerini üçüncü şahıslar ile paylaşma; görüşmez ise intihar ile tehdit etme; görüşmezse kadının çocuklarına ya da ailesini zarar verme ile tehdit etmedir.

Kadın sığınma evi/ kadın konukevi: Kadın sığınmaevi, şiddete maruz kalan kadınların (varsa çocukları ile birlikte) şiddetten korunmak, psikolojik, sosyal, ekonomik ve hukuk, destek almak amacıyla başvurdukları kuruluşlardır. Kadın örgütleri, yerel yönetimler ve kamu kurumları tarafından yürütülen bu hizmetlere farklı isimler verilmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı olan kuruluşlar kadın konukevi olarak tanımlanmaktadır.

ŞÖNİM: Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı’nda²³ ŞÖNİM” şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin bir biçimde uygulanmasına yönelik güçlendirici ve destekleyici danışmanlık, rehberlik, yönlendirme ve izleme hizmetlerinin verildiği; yeterli ve gerekli personelin görev yaptığı; tercihen kadın personelin istihdam edildiği ve çalışmaların yedi gün yirmi dört saat esasına göre yürütüldüğü merkezler” olarak tanımlanmıştır.

CTS: Cinsel taciz ile mücadele etmek amacıyla üniversiteler arasındaki dayanışmanın ürünü olan ve üniversitelerde oluşturulan bir ağ ile üniversite öğrencilerine hizmet veren merkezler.

²³ Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, A. (2016). Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2016-2020. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/113>)

Telefon yardım hattı: Şiddete maruz kalan kişilerin her türlü şiddet olayıyla ilgili olarak telefonla ulaşabilecekleri, arayanların kimliklerinin açıklanmamasına gereken özeni göstererek, ülke çapında 7 gün 24 saat esasına göre faaliyet gösteren ücretsiz telefon hatlarına karşılık gelmektedir. İstanbul Sözleşmesinin 24. Maddesinde Taraf devletlerin yerine getirmesi gereken yükümlülüklerden biri olarak tanımlanmıştır.

10.3. Veri Kaynakları

Kadınlara yönelik şiddet çok boyutlu bir olgu olması nedeniyle konuyla ilgili veri farklı kaynaklardan elde edilebilir. Bu alana ilişkin veri kaynaklarını temel olarak araştırmalar ve idari kayıt sisteminden gelen veriler biçiminde gruplanmaktadır. Bu alanda çalışan kurumların kendi hizmetlerini değerlendirmek ve iyileştirmek için kurumsal düzeydeki başvurulardan oluşan, idari kayıt sisteminden gelen veri de bu alana ilişkin önemli veri kaynağıdır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB), Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, yerel yönetimler başta olmak üzere birçok kuruluş bu alanda önemli veri kaynağı konumundadır. Kurum ve kuruluşların ürettikleri veriye her zaman ulaşılabilmesi mümkündür. Genellikle bu veri yıl bazından kamuoyunda paylaşılmaktadır. Öte yandan, araştırmalar kurumsal başvuruda bulunmayan kadınların şiddete ilişkin bilgisini ve şiddet yaygınlığını da ortaya koyar. Araştırmaların amacına göre şiddet konusuyla ilgili oldukça kapsamlı veri üretilebilmektedir. Türkiye’de 2008 ve 2014 yıllarında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü’nün Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün desteğiyle yürüttüğü **Türkiye’de Kadınlara Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları** ise, ülke geneline dair genelleme yapabilme imkanı sunan araştırmalardır. Resmi İstatistik Programında yer alan her iki araştırmanın mikro verisine TÜİK’e başvuru yapılarak erişilebilir.

2008 ve 2014 yıllarında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yürütülen kadınlara yönelik şiddet araştırmaları, 2024 yılında farklı bir model ile yürütüldü. TÜBİTAK projesi desteğiyle saha çalışmasını Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) yürüttüğü araştırmının analizlerinden Marmara Üniversitesi sorumlu oldu. Sonuç raporunun halen tamamlanmadığı araştırma sonuçları TÜİK Haber Bülteni olarak yayımlanmıştır²⁴.

Kadınların maruz kaldıkları şiddete ilişkin veri, şiddetin en yaygın biçimlerinden biri olan kadınların yakın ilişkide oldukları erkekler tarafından maruz bırakıldıkları şiddete odaklanmaktadır. Eviçi şiddetin yanı sıra kadınların işyerinde, okulda ve toplumsal yaşamın farklı ortamlarında maruz kaldıkları şiddete ilişkin araştırmaların yapılmasına yönelik çabalar ise son dönemde artmaktadır.

²⁴ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Kadina-Yonelik-Siddet-Arastirmasi-2024-57940>

10.4. Mevcut Göstergeler

CEİD-KYŞ-1: Kadınların yakın ilişkide oldukları erkekler tarafından maruz bırakıldıkları (yaşam boyu/son 12 ayda) fiziksel (cinsel, duygusal ve ekonomik) şiddet yaygınlığı

Nasıl üretilir?

Araştırma verisinden üretilen bu gösterge, farklı şiddet biçimleri ilişkin hesaplanabilir. Araştırmaya katılan kadınların yakın ilişkide oldukları erkekler tarafından maruz bırakıldıkları her şiddet biçimini tanımlayan eylemlerden en az birine yaşamının herhangi bir döneminde maruz bırakıldığını belirten kadınların sayısının, araştırmaya katılan kadınların sayısına oranı alınarak hesaplanır.²⁵ Gösterge yaşamboyu ve/son 12 ay için üretildiği gibi, kadınların yaş gruplarına göre de hesaplanabilir. Tüm şiddet biçimleri için hesaplama yöntemi aynıdır.

$$\text{Fiziksel şiddet oranı (yaşam boyu)} = \frac{\text{En az bir fiziksel şiddet eylemine (yaşam boyu) maruz kalmış kadın sayısı}}{\text{Araştırmaya katılan kadın sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Fiziksel şiddet oranını, araştırmanın hedef kitlesi olan 15-59 yaş grubundaki kadınlar için hesaplandığımızda, 15-59 yaş grubundaki kadınlar arasındaki fiziksel şiddet yaygınlığı olarak yorumlanır. Fiziksel şiddet oranının 36 değerini alan bir göstergenin yorumu, 15-59 yaş grubundaki 100 kadından 36’sı yakın ilişkide oldukları erkekler tarafından yaşam boyu en az bir kez fiziksel şiddete maruz bırakılmıştır biçiminde yorumlanır.

Göstergenin veri kaynağı: Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması

CEİD-KYŞ-2: Israrlı takip yaygınlığı

Nasıl üretilir?

Belirlenen ısrarlı takip eylemlerinden en az birine maruz bırakılmış kadınların, araştırmaya katılan kadınların sayısına oranı ile hesaplanır.

$$\text{Israrlı takip oranı (yaygınlığı)} = \frac{\text{En az bir ısrarlı takip eylemine maruz bırakılmış kadın sayısı}}{\text{Araştırmaya katılan kadın sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Israrlı takibin kadınlar arasındaki yaygınlığını ortaya koyan bir göstergedir. 15-59 yaş grubundaki kadınlar arasındaki ısrarlı takip yaygınlığının %27 olması, bu yaş grubundaki her 100 kadından 27’sinin en az bir kez belirtilen eylemlerden birine maruz kaldığını göstermektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması

²⁵ Örneklem araştırması olması nedeniyle, hesaplamalarda ağırlıklandırma işlemi yapılması gerekir.

CEİD-KYŞ-3: Şiddet nedeniyle kurumsal başvuruda bulunan kadınların oranı (%)

Nasıl üretilir?

Fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz bırakılan kadınlar arasında, şiddet nedeniyle ŞÖNİM, polis, savcılık, hastane gibi kurumlara destek almak amacıyla başvuran kadınların oranı olarak hesaplanır. Genellikle, fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalma ile üzerinden hesaplanmaktadır.

$$\text{Kurumsal başvuruda bulunan kadınların oranı} = \frac{\text{Şiddet nedeniyle kurumsal başvuruda bulunan kadın sayısı}}{\text{Şiddete maruz bırakılan kadın sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Şiddete maruz kalan kadınların ne kadarının şiddetle mücadele için kurumlara başvurduğuna işaret eden bu gösterge, şiddetle mücadelenin önemli kriterlerinden biridir. Şiddete maruz bırakılan kadınların büyük oranda kurumsal destek almak için başvurması, kadınların kurumlara olan güveninin bir göstergesi olmasının yanı sıra kadınlar açısından önemli bir destek arayışında olduklarını göstermektedir. Öte yandan, kurumsal başvurunun düşük düzeyde olması, kadınların şiddetle mücadelede yalnız oldukları, kendi çözümlerini yarattıklarını ve kurumların kendilerini tanıtamadıklarını ve yeterli güveni sunamadıklarına işaret etmektedir. 2014 Türkiye’de Kadınlara Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması sonuçları, şiddete maruz bırakılan kadınların sadece %11’inin kurumsal destek arayışında olduğunu göstermektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması

CEİD-KYŞ-4: Sığınmaevi sayısı (kurum ayrımında)

Nasıl üretilir?

Kadın örgütleri, yerel yönetimler ve kamu kurumları tarafından açılan sığınmaevi sayısı kurumlara yapılan başvurular ile kurumların web sayfalarından elde edilebilir.

Nasıl yorumlanmalı?

Ülkenin kadınlara yönelik şiddet ile mücadele ile ilgili hizmetleri değerlendirmek, eksiklikleri ortaya koymak ve kanunların uygulanmasını göstermek açısından kullanılan bir göstergedir. Göstergenin kurum ayrımında verilmesi, farklı açılardan izleme imkanı sunmaktadır. Örneğin, Türkiye’de 2021 Temmuz ayı itibarıyla 145 kadın sığınmaevi bulunmaktadır. Bu kurumların 102’si kamuya, 32’si belediyeye ve 1’i STK’ya bağlıdır. Bu göstergenin yorumları arasında:

5393 sayılı Belediye Kanunu’nda belirtilen “Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000’in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır” maddesinin yerine getirilmemesi anlamına gelmektedir

Avrupa Komisyonu’nun standartları referans alındığında, Türkiye nüfusu için olması gereken sığınmaevi sayısının sadece 145 olduğunu ve yetersizliğine işaret etmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, ŞÖNİM, yerel yönetimler, STK.

CEİD-KYŞ-5: Kadın konukevlerinden yararlananların sayısı

Nasıl üretilir?

Özellikle kamu kurumlarının kadın konukevlerinde verilen hizmete ilişkin bilgi veren bu gösterge, AÇSHB, ŞÖNİM gibi kurumların web siteleri ve yayınlarından elde edilmektedir.

Nasıl yorumlanmalı?

Kurumlardan yararlananların sayısı (kadınlar ve çocukları ayırımında) kurumun kapasitesi ve hizmetleri açısından bilgi vermenin ötesinde, zaman içinde hizmete erişenlerin artması bu konuda kadınların daha fazla kurumsal mekanizmaları kullanmaları anlamına gelmektedir. Öte yandan, başvurunun artması, şiddetin artması biçiminde de yorumlanabilir. Bu gösterge, şiddet ile mücadele konusunda daha detaylı bilgi ihtiyacına da dikkat çekmesi açısından önemlidir.

Göstergenin veri kaynağı: ASHB idari kayıt sistemi.

CEİD-KYŞ-6: ŞÖNİM sayısı

Nasıl üretilir?

ASHB’nin web sayfası ve yayınlarından elde edilebilen bu bilgi, ülke genelindeki Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi sayısını temel almaktadır.

Nasıl yorumlanmalı?

2021 yılı itibariyle ülke genelinde 81 ilde birer tane olarak hizmet veren ŞÖNİM’lerin sayısının artması şiddetle mücadeleye verilen önemi göstermektedir. Her ilde bir ŞÖNİM olması, büyük iller açısından yeterli olmadığından şiddetle mücadelenin etkinliğine ilişkin bir referans noktasıdır.

Göstergenin veri kaynağı: ASHB idari kayıt sistemi.

CEİD-KYŞ-7: ŞÖNİM’lerden yararlananların sayısı

Nasıl üretilir?

ŞÖNİM’lerin sayısına benzer biçimde ŞÖNİM’lerden yararlanan kişilerin sayısı da ASHB web sayfası ve yayınlarından elde edilebilir.

Nasıl yorumlanmalı?

ŞÖNİM’lerden yararlananların sayısı, yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim, sosyo-ekonomik durum gibi birçok değişken ayırımında ŞÖNİM’in hizmetlerinin değerlendirilmesi ve zaman içindeki şiddete maruz kalması nedeniyle başvuranların izlenmesi açısından önemlidir. Başvuru sayılarındaki artış/azalış, ŞÖNİM’in kapasitesini değerlendirmenin yanı sıra şiddetin artması açısından da sunulan hizmetlerden yararlanma düzeyine ilişkin bir göstergedir.

Göstergenin veri kaynağı: ASHB idari kayıt sistemi.

CEİD-KYŞ-8: Kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında teknik yöntemlerle takip sistemlerinin kullanıldığı toplam il sayısı (Adalete Erişim Raporu)

Nasıl üretilir?

Şiddete maruz bırakılan kadınlara yönelik koruyucu ve önleyici tedbirler kapsamında şiddet uygulayanlara yönelik elektronik kelepçe uygulaması gibi teknik yöntemler kullanılan il sayısına ilişkin bilgi İçişleri Bakanlığı ve ASHB idari kayıt sisteminden elde edilebilir.

Nasıl yorumlanmalı?

Şiddetle mücadele kapsamında teknik yöntemler ile takip sisteminin geliştirilmesine ilişkin bir gösterge olarak, şiddetle mücadelenin düzeyini gösteren bir göstergedir. ASHB’nın 2019 yılı raporunda bu sistemin uygulandığı il sayısının 15 olması, sınırlı bir takip mekanizması olduğunu göstermektedir.

Göstergenin veri kaynağı: T.C. İçişleri Bakanlığı, ASHB idari kayıt sistemi.

CEİD-KYŞ-9: Adalet Bakanlığı Cumhuriyet Başsavcılığı Aile İçi Şiddet Suçları Soruşturma Bürosu sayısı

Nasıl üretilir?

Adalet Bakanlığı Cumhuriyet Başsavcılığı bünyesinde kurulmuş olan Aile İçi Şiddet Suçları Soruşturma Bürosu sayısı, Adalet Bakanlığının idari kayıt sisteminden elde edilebilir.

Nasıl yorumlanmalı?

Adalet Bakanlığı’nın şiddetle mücadele kapsamında oluşturduğu bu büroların sayısının artması, şiddete maruz bırakılanların uzmanlar tarafından hizmet verilmesi açısından önemli bir göstergedir. Adalet Bakanlığı bünyesindeki hizmetlerin kalitesini göstermektedir.

Göstergenin veri kaynağı: T.C. Adalet Bakanlığı

CEİD-KYŞ-10: Kadınlara yönelik şiddetle mücadele eylem planı hazırlayan il sayısı

Nasıl üretilir?

ASHB idari kayıt sistemi ve web sayfasından erişilebilir.

Nasıl yorumlanmalı?

Kadınlara yönelik şiddetle mücadele konusunda il düzeyindeki duyarlılığın artmasına ilişkin önemli bir göstergedir. Şiddetle mücadele eylem planı hazırlayan il sayısının artması olumlu bir adım olarak yorumlanmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: ASHB

CEİD-KYŞ-11: Üniversitelerdeki Cinsel Taciz ve Saldırı Merkezi (CTS) sayısı

Nasıl üretilir?

Cinsel taciz ve saldırı ile mücadele amacıyla kamu ve özel üniversitelerdeki bu birimlerin sayısına ilişkin bilgiye, CTS Ağı, kamu ve özel üniversitelerin sayfalarından erişilebilir.

Nasıl yorumlanmalı?

Üniversite öğrencilerinin maruz bırakıldıkları cinsel şiddet ve saldırı konusunda önemli bir destek sunan bu merkezlerin sayısındaki artış, üniversite öğrencilerinin desteklenmesi, korunması ve bu konuda farkındalık yaratılması konusunda önemli bir hizmet sunmaktadır. CTS sayısındaki artış, üniversitelerdeki şiddetle mücadelesinin izlenmesi açısından önemli bir göstergedir. 2021 tarihi itibarıyla Türkiye’de 16 üniversitede CTS bulunmaktadır.

Göstergenin veri kaynağı: CTS, kamu ve özel üniversitelerin web sayfası.

CEİD-KYŞ-12: Kadın cinayetlerinin sayısı

Nasıl üretilir?

Kadınların toplumsal cinsiyetleri nedeniyle kadın olmalarından dolayı öldürüldükleri cinayetler kadın cinayeti olarak tanımlanmaktadır. T.C. Adalet Bakanlığı’nın istatistiklerinden elde edilebilir. Ayrıca, Kadın Cinayetlerini Durduracağız ve Bianet Erkek Şiddeti Çetelesi’de medyaya yansıyan cinayet haberleri ve kendilerine yapılan başvurular üzerinden bu bilgiyi derlemektedir.

Nasıl yorumlanmalı?

Kadın cinayetlerinin sayısındaki zaman içindeki değişim, kadınların yaşam haklarının ellerinden alınması konusundaki durumu ortaya koyması açısından önemlidir. Kurumlar arasındaki tutarsızlığın olduğu kadın cinayeti sayıları ise özellikle kamu kurumları tarafından tutulan istatistiklerin eksikliğine dikkat çekmesi açısından bu konuya daha fazla hassasiyet gösterilmesine olan gerekliliğe işaret etmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: T.C. Adalet Bakanlığı, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, Bianet Erkek Şiddeti Çetelesi.

CEİD-KYŞ-13: Şiddete özel 7 gün 24 saat hizmet sunan ulusal telefon yardım hattının varlığı (evet/hayır)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge savunuculuk göstergelerinden biri olarak, özel olarak şiddete maruz kalanların erişebilecekleri, 7 gün 24 saat hizmet sunarken, arayan kişilerin kimlik bilgilerinin gizliliğine özen gösteren bir telefon yardım hattının olup olmadığını gündeme getirmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından bu hizmetin sunulup sunulmadığına ilişkin bilgi, Bakanlığın web sayfası ve yayınlarından takip edilebilir.

Nasıl yorumlanmalı?

Telefon yardım hattının olmaması, kadınlara yönelik şiddet ile mücadele konusunda yürütülen politikaları değerlendirmek açısından önemlidir. Telefon yardım hattının olmaması, şiddetle mücadeleye gösterilen özeni göstermektedir.

Göstergenin veri kaynağı: ASHB

CEİD-KYŞ-14: İstanbul Sözleşmesinin yürürlükte olması (evet/hayır)

Nasıl üretilir?

Türkiye’nin 2011 yılında ilk imzacısı olduğu İstanbul Sözleşmesi, 2014 yılında yürürlüğe girmiş, ancak 2021 yılının Mart ayında sözleşmeden imza çekmiştir. İstanbul Sözleşmesi, kadınlara yönelik şiddetle mücadele alanındaki en kapsamlı uluslararası sözleşme konumundadır. İstanbul Sözleşmesi’nin yürürlükte olup olmaması, gündemde olması gereken ve kadınlara yönelik şiddetle mücadele için savunuculuk göstergelerinden biri olarak kullanılmalıdır. Bu bilgi, T.C. Resmi Gazete’den alınmaktadır.

Nasıl yorumlanmalı?

İstanbul Sözleşmesi’nin yürürlükte olması, kadınlara yönelik şiddetle mücadele konusuna verilen önemi ortaya koyan önemli bir gösterge niteliğindedir.

Göstergenin veri kaynağı: T.C. Resmi Gazete

10.5. Önerilen Göstergeler

Kadınlara yönelik şiddet ile mücadele konusunda hizmet sunan kurumların sayıları (kadın danışma merkezi, EGM’lerdeki Aile İç Şiddet Bürosu, Barolara bağlı Kadın Danışma ve Şiddet Önleme Merkezi, Jandarma Genel Komutanlığına bağlı Çocuk ve Kadın Kısmi Amirliği, Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet vakalarına yönelik protokol ve yol haritası olan sağlık kuruluşu) gösterge olarak kullanılabilir. İlgili kurumlardan elde edilecek bu göstergeler, şiddetle mücadele konusundaki kapasiteye ilişkin bilgi sunar. Kamu kurumlarındaki mevcut bilginin ayrıştırılmasıyla üretilmesi mümkün olan seçilmiş göstergeler de aşağıdaki önerilmiştir.

CEİD-KYŞ-Öneri:6: Kadın cinayeti sonucunda yaşamını yitirmiş kadın sayısı (yaş grupları, medeni durum, fail ile ilişki, **cinayet mekanı** ayrımında)

Nasıl üretilir?

Kadın cinayeti sonucunda yaşamını yitirmiş kadınların sayısına ilişkin ayrıntılı bilgi Adalet Bakanlığı istatistiklerindeki veri kullanılarak üretilebilir. Bu göstergede, yaş grupları, medeni durum, öldürülen kadınlar ile fail arasındaki ilişki başta olmak üzere sunulmalıdır.

Nasıl yorumlanmalı?

Kadın cinayetlerinde, öldürülen kadınlar ile failler arasındaki ilişkiyi ortaya koyacak düzeydeki bilgi, hangi kadınların daha fazla ölüm riski altında olduklarına ilişkin bilgi sunmaktadır. Zaman içindeki değişimi görebilmek adına, bu bilginin yıllık olarak yayınlanması beklenir.

Göstergenin veri kaynağı: Adalet Bakanlığı, ASHB-KSGM

CEİD-KYŞ-Öneri:8: Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konusunda eğitimlere katılan şiddet faillerinin oranı

Nasıl üretilir?

Kadınlara yönelik şiddet faillerine yönelik olarak hazırlanan eğitimlere (toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınlara yönelik şiddet, öfke kontrolü vb.) katılanların, katılması önerilere oranı ile hesaplanır.

$$\text{Eğitime katılan faillerin oranı} = \frac{\text{Eğitime katılan fail sayısı}}{\text{Eğitime katılması gereken fail sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Şiddet failleri arasında eğitimlere katılması önerilenler arasındaki katılım düzeyi, şiddetle mücadelede erkeklere verilen eğitimlerin ne kadar benimsendiğini göstermektedir.

Göstergenin veri kaynağı: ASHB-KSGM



Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler

11. Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilik

11.1. Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi²⁶

Çocuk yaşta evliliğin önlenmesi uzun zamandır gündeme gelen bir sorun olmakla birlikte, çocuk yaşta, erken ve zorla evlilik kavramıyla birlikte 2010’lu yılların ortalarından itibaren uluslararası alanda bu konuya daha fazla değinilmektedir. Özellikle kadınlar ve kız çocukları için bir insan hakkı ihlali, şiddet biçimlerinden biri, ayrımcılık biçimi ve çocukların sosyal, psikolojik, duygusal gelişimlerini engelleyen bir sorun olarak ele alınmış ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamına dahil edilerek kalkınma ile ilişkisi de kurulmuştur. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, CEDAW, Nüfus ve Kalkınma Konferansı, Pekin Eylem Planı, Lanzarote Sözleşmesi ve İstanbul Sözleşmesi, çocukların evlendirilmesine ilişkin mücadeleyi vurgulayan başlıca sözleşmelerdir. Nüfus ve Kalkınma Konferansı’nın 25. Yılında gerçekleştirilen Nairobi Zirvesi’nin 3 sıfır taahhütlerinden biri de çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin önlenmesidir. On sekiz ve 15 yaşından önce gerçekleşen evlilik oranları ile ölçülen çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler, sorunun büyüklüğünün ortaya konması açısından önemlidir. Uluslararası karşılaştırmalarda 20-24 yaş grubundaki kadınların ve erkeklerin 18 ve 15 yaşından önce gerçekleşen evlilik oranları göstergesi kullanılmaktadır. Ayrıca, ÇEZE’nin olumsuz sonuçlarını ortaya koyan diğer göstergeler ile yaygınlık göstergesi, sorunun çocukların haklarını ihlal eden zarar verici uygulamalar kapsamında ele alınmasında etkili olmuştur.

Türkiye, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, CEDAW, Pekin Eylem Planı ve Lanzarote Sözleşmesi gibi bu alanda mücadeleye ilişkin yol haritası çizen uluslararası sözleşmeleri imzalamıştır. Türk Ceza Kanunu’nda çocukluk yaşı 18 olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan, reşit olmayanlar ile cinsel ilişkiye ilişkin maddede (104/1), “Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikayet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” ifadesindeki şikayet aranmaması iptal edilmiş ve 2014 yılında şikayet aranmaksızın biçiminde yeniden düzenlenmiştir. Ancak, yaş sınırı açısından verilen cezaların 15 yaş ile sınırlı olması 15 ile 18 yaş aralığındaki çocukların evliliklerin önlenmesi açısından sorunludur. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı ile Kadınlara Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planları’nın daha önceki yıllarında çocuk yaşta ve erken evlilikler ile mücadele konusuna yer verilmiştir. Ancak, en güncel eylem planı olan 2018-2023 Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda bu konuya yer verilmemiş, özel olarak Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele Eylem Planı hazırlığı yapıldığı belirtilmiştir. Bu plan, halen yayınlanmamıştır.

²⁶ Tematik alan haritalama raporu için bkz. Yüksel-Kaptanoğlu, İ. ve Arslan, H. (2021). Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD

Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1686>)

Güncelleme raporu için bkz. Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2026). Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2021-2024 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2708>)

11.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar

Çocuk yaşıta evlilik: Eşlerden en az birinin 18 yaşından küçük olduğu resmi nikah ya da dini nikah ile gerçekleşen evliliklerdir.

Erken evlilik: Her iki eşin 18 yaşında olduğu evlilikler ya da 18 yaşından büyük olsalar da, eşlerin fiziksel, duygusal, cinsel ve psikolojik gelişim düzeyleri ve yaşam seçenekleri hakkında bilgi eksikliği gibi nedenler ile rıza göstermeye hazır olmadığı evliliklerdir.

Zorla evlilik: İki kişiden birinin ya da her ikisinin tam ve özgür rızası ile gerçekleşmeyen evliliklerdir.

Çocuk yaşıta, erken ve zorla evlilik: On sekiz yaşından önce gerçekleşen evlilikleri, erken evlilik ve zorla evlilik biçimlerinden biri olarak tanımlayan ve üç kavramı bir arada ele alan bir kavramdır.

11.3. Veri Kaynakları

Çocuk yaşıta, erken ve zorla evlilikler konusundaki veri, evlenme istatistikleri ile araştırmalardan elde edilmektedir. TÜİK tarafından yayınlanan resmi istatistikler sadece resmi nikah ile yapılan evliliklere ilişkin bilgi sunmaktadır. Bu konuda veri üreten iki araştırma arasında ülke genelini temsil **eden Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması** (TNSA) ve **Türkiye Aile Yapısı Araştırması**’dır (TAYA). TNSA, HÜNEE tarafından beş yıllık aralıklar ile yürütülmektedir; son araştırma 2018 yılında yapılmıştır. TAYA ise ASHB tarafından yürütülen bir araştırmadır. Araştırmalarda, evlilik hem resmi hem de dini nikah ile gerçekleşen evlilikleri kapsamaktadır. TNSA’dan elde edilen bilgi, beşer yıllık aralıklar ile hesaplanmakta ve uluslararası karşılaştırmalarda da Türkiye verisi olarak kullanılmaktadır. Her iki araştırmanın verisi Resmi İstatistik Programı kapsamındadır. Mikro veriye ilişkin başvurular TNSA’lar için HÜNEE’ye, TAYA için ise TÜİK’e yapılmaktadır.

11.4. Mevcut Göstergeler

CEİD-ÇEZE-1: 20-24 yaş grubunda olup 18 ve 15 yaşından önce evlenen kadınların oranı

Nasıl üretilir?

Uluslararası göstergelerde de kabul edilen yaş grubu, güncel evliliklere ilişkin bilgi vermesi nedeniyle 20-24 yaş grubundaki kadınları dikkate almaktadır. 20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında 18 yaşından önce evlenenlerin sayısının, 20-24 yaş grubundaki kadın sayısına bölünmesi ile elde edilir.

$$\text{ÇEZE yaygınlığı} = \frac{\text{20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında 18 yaşından önce evlenmiş olanların sayısı}}{\text{20-24 yaş grubundaki kadın sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Ülke genelindeki güncel ÇEZE düzeyine ilişkin bilgi veren bu gösterge, 20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında 18 ve 15 yaşından önce gerçekleşen evliliklerin yaygınlığı biçiminde yorumlanır.

Göstergenin veri kaynağı: 2018 TNSA

CEİD-ÇEZE-2: Lanzarote Sözleşmesinin yürürlükte olması (evet/hayır)

Nasıl üretilir?

Türkiye’nin 2007 yılında imzaladığı Lanzarote Sözleşmesi, Avrupa Konseyi sözleşmesinin yürürlükte olup olmaması, gündemde olması gereken ve çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler ile mücadele için savunuculuk göstergelerinden biri olarak kullanılmalıdır. Bu bilgi, T.C. Resmi Gazete’den alınmaktadır.

Nasıl yorumlanmalı?

Lanzarote Sözleşmesi’nin yürürlükte olması, özellikle çocuk istismarı ile mücadele konusuna verilen önemi ortaya koyan önemli bir gösterge niteliğindedir.

Göstergenin veri kaynağı: T.C. Resmi Gazete

CEİD-ÇEZE-3: ÇEZE ve kadınlar/kız çocuklarına yönelik zararlı geleneksel uygulamaların önlenmesine yönelik ulusal strateji ve eylem planlarının varlığı (evet/hayır)

Nasıl üretilir?

ÇEZE ile mücadele için ulusal eylem planının hazırlanması ve uygulanmasından sorumlu kurumların web sayfası ve yayınlarının incelenmesi ile elde edilebilir.

Nasıl yorumlanmalı?

Ülke genelindeki politikaların ÇEZE sorununa verdiği önemi göstermektedir. Eylem planında yer alan göstergelerdeki değişimde, politikaların başarılarının izlenmesi amacıyla kullanılabilir.

Göstergenin veri kaynağı: ASHB-KSGM

CEİD-ÇEZE-4: Cinsiyete göre 14-17 yaş grubunda açık öğretim lisesinde kayıtlı olan öğrencilerin oranı (%)

Nasıl üretilir?

14-17 yaş grubunda açıköğretim lisesine kayıtlı olan kadın ve erkek öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısına bölünmesi ile elde edilir. Kadın öğrenciler ile erkek öğrencilerin oranlarının toplamı yüze eşittir.

$$\text{Açık öğretim lisesine kayıtlı öğrenci oranı} = \frac{\text{Açıköğretim lisesinde kayıtlı erkek öğrenci sayısı}}{\text{14-17 yaş grubunda açık öğretim lisesine kayıtlı toplam öğrenci sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Açıköğretim lisesine devam eden öğrencilerin oranı, 14-17 yaş grubundaki eğitimde olması gerekirken, evlilik ya da çalışma nedeniyle eğitimi dışarıdan devam ettirmeyi getirmektedir. Bu gösterge, 14-17 yaş grubunun formal eğitimin dışında kalmasına ilişkin bilgi vermektedir.

Göstergenin veri kaynağı: MEB

CEİD-ÇEZE-5: Gebe kalınacak döneme dair doğru bilgiye sahip olanların oranı (%) (15-19 ve 20-24 yaş grubu)

Nasıl üretilir?

Gebe kalınacak döneme dair doğru bilgiye sahip olan yaş grubundaki kadın sayısının, aynı yaş grubundaki tüm kadınlara oranı ile elde edilir.

$$\text{Gebe kalınacak döneme dair doğru bilgi sahibi olanların oranı} = \frac{\text{Doğru bilgiye sahip olan 20-24 yaş grubundaki kadın sayısı}}{\text{Araştırmaya katılan 20-24 yaş grubundaki kadın sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Gebe kalınacak döneme dair doğru bilgi, genç kadınların üreme sağlığına ilişkin bilgi düzeylerini ortaya koyan bir göstergedir. Gebe kalma riskinin iki adet döneminin ortasında olduğunu doğru bilen kadınların oranını gösterir.

Göstergenin veri kaynağı: 2018 TNSA

CEİD-ÇEZE-6: 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınların evliliklerinde evlilik kararının aile tarafından alınma oranı (%)

Nasıl üretilir?

20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş ve evlilik kararını ailelerin verdiği kadın sayısının, aynı yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınlara oranı ile hesaplanır.

$$\text{Aile kararı ile evlilik oranı} = \frac{\text{20-24 yaş grubunda, 18 yaşından önce evlenmiş ve evlenme kararını ailelerin verdiği kadın sayısı}}{\text{20-24 yaş grubunda, 18 yaşından önce evlenmiş kadın sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

ÇEZE’nin aile kararı ile gerçekleşme oranı olarak yorumlanır. Bu evliliklerde ailenin rolüne dair önemli bilgi sunar.

Göstergenin veri kaynağı: 2018 TNSA

CEİD-ÇEZE-7: 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınların evliliklerinde akraba evliliği oranı (%)

Nasıl üretilir?

20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce akrabasıyla (birinci derece ve uzaktan akraba) evlenmiş kadın sayısının, aynı yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınlara oranı ile hesaplanır.

$$\text{Akraba evliliği oranı} = \frac{\text{24 yaş grubunda, 18 yaşından önce akrabasıyla evlenmiş kadın sayısı}}{\text{20-24 yaş grubunda, 18 yaşından önce evlenmiş kadın sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerde akraba evliliklerinin oranı biçiminde yorumlanır.

Göstergenin veri kaynağı: 2018 TNSA

CEİD-ÇEZE-8: 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınların evliliklerinde başlık parası verilme oranı

Nasıl üretilir?

20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınların evliliklerinde başlık parası uygulaması yapılan kadın sayısının, aynı yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınlara oranı ile hesaplanır.

$$\text{Başlık parası oranı} = \frac{\text{20-24 yaş grubunda, 18 yaşından önce başlık parası ile evlenmiş kadın sayısı}}{\text{20-24 yaş grubunda, 18 yaşından önce evlenmiş kadın sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Çocuk yaşıta, erken ve zorla evliliklerde başlık parası geleneğinin oranı biçiminde yorumlanır.

Göstergenin veri kaynağı: 2018 TNSA

CEİD-ÇEZE-9: 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen kadınların evliliklerinde nikâh biçimi ve sırasının oranı

Nasıl üretilir?

Nikah biçimi ve nikah sırasına ilişkin bilgi veren iki değişkenin kullanıldığı ve yeni bir değişken ile üretilir. Nikah biçimi, resmi ve nikah birlikte, sadece resmi nikah, sadece dini nikah ve hiçbirini kategorilerini içerir. Nikah sırası ise resmi nikah ya da dini nikahın önceliğine ilişkin bilgi verir. Nikah biçimi ve sırası ise sadece dini nikah, sadece resmi nikah, iki nikah da yok, her iki nikah var, dini nikah önce; her iki nikah resmi nikah önce kategorilerinden oluşmaktadır. Değişkenin tüm kategorilerinin toplamı yüze eşittir.

$$\text{Nikah biçimi, sırası (dağılımı)} = \frac{\text{20-24 yaş grubunda, 18 yaşından önce evlenmiş, her iki nikahı da olan ve dini nikahı önce yapılan kadın sayısı}}{\text{20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenmiş kadın sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Çocuk yaşıta, erken ve zorla evliliklerde, dini nikahın rolünü ortaya koymak için kullanılan bir göstergedir. Resmi evlenme yaşını tamamlamamış kız çocuklarının ne kadarının dini nikah ile evlendikleri biçiminde yorumlanır. Örneğin, 2018-TNSA sonuçlarına göre, 20-24 yaş grubunda olup, 18 yaşından önce evlenmiş kadınların %64’ünün her iki nikahı da vardır ve dini nikah önce yapılmıştır. Her iki nikahı olup önce resmi nikah yaptıranların oranı ise %25, sadece dini nikahı olanlar %7, sadece resmi nikahı olanlar ise %4’tür.

Göstergenin veri kaynağı: 2018 TNSA

CEİD-ÇEZE-10: 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenen çiftler arasındaki yaş farkının oranı

Nasıl üretilir?

20-24 yaş grubunda olup, 18 yaşından önce evlenen kadınların eşleriyle aralarındaki yaş farkının dağılımına ilişkin farklı kategoriler üretilebilir. Genellikle kullanılan kategoriler; aynı yaşıta, kadın daha büyük, erkek 1-4 yaş büyük, erkek 5-9 yaş büyük ve erkek 10+ yaş büyük biçimindedir.

$$\text{Yaş farkı dağılımı} = \frac{\text{20-24 yaş grubunda, 18 yaşından önce kendisinden 1-4 yaş büyük bir erkekle evlenen kadın sayısı}}{\text{20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenmiş kadın sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Çocuk yaşıta, erken ve zorla evliliklerde, kız çocuklarının kendilerinden yaşıta büyük erkekler ile evlendirilmeleri yaygın olduğundan, bu gösterge kız çocuklarıyla eşleri arasındaki yaş farkına ilişkin dağılımı göstermektedir. Örneğin, 2018-TNSA sonuçlarına göre, 20-24 yaş grunda, 18 yaşından önce evlenmiş olan kadınların %50’sinin eşi kendisinden 5-9 yaş;

%30’unun 1-4 yaş, %16’sının 10 yaş daha büyüktür. Sadece %1’inde kadınlar daha büyüktür ve %3’ünde eşler aynı yaştadır.

Göstergenin veri kaynağı: 2018 TNSA

CEİD-ÇEZE-11: 20-24 yaş grubundaki 18 yaşından önce evlenmiş kadınların evlenmek istedikleri ortalama yaş

Nasıl üretilir?

20-24 yaş grubunda olup, 18 yaşından önce evlenmiş olan kadınlara “evliliklerinin başına dönebilseler kaç yaşında evlenmek istedikleri” sorusu iletilerek elde edilen bu bilgi, kadınların belirttikleri yaşların ortalaması alınarak hesaplanır. Ortalama için evlenmek istenen yaşların toplamı, 20-24 yaş grubundaki kadın sayısına bölünür.

$$\text{İstenen ortalama evlenme yaşı} = \frac{\text{İstenen evlilik yaşlarının toplamı}}{20-24 \text{ yaş grubundaki evlenmiş kadın sayısı}}$$

Nasıl yorumlanmalı?

20-24 yaş grubunda olup, 18 yaşından önce evlenmiş olan kadınların evlenmek istedikleri yaşların ortalaması, çocuk yaşta evlenmiş kadınların evlendikleri yaştan memnun olup olmadıklarına ilişkin bilgi veren bir gösterge olarak yorumlanır.

Göstergenin veri kaynağı: 2018 TNSA

11.5. Seçilmiş Önerilen Göstergeler

CEİD-ÇEZE-1: On altı yaşını doldurmuş kişiler arasında resmi evlilik izni almak üzere Aile Mahkemesine yapılan başvuru sayısı

Nasıl üretilir?

Belirli bir yıl aralığında, on altı yaşını bitirmiş çocukların aileleri tarafından resmi evlilik izni almak üzere Aile Mahkemesine yapılan başvuru sayısı, Aile Mahkemesi dosyalarının incelenmesi ile elde edilir.

Nasıl yorumlanmalı?

Resmi evlenme yaşını doldurmayan ve 16 yaşında evlenme talebiyle Aile Mahkemesi’ne başvuranların sayısı, 16 yaşındaki evlilik yaygınlığını ortaya koyan bir göstergedir. Başvuru sayısı bir gösterge olarak kullanılabileceği gibi, bu başvurulara göre gerçekleşen evlilik sayısı da önemli bir göstergedir. ÇEZE’nin önlenmesi için kullanılabilecek savunuculuk göstergelerinden biridir.

Göstergenin veri kaynağı: T.C. Adalet Bakanlığı, Adli Sicil İstatistikleri

CEİD-ÇEZE-2: On altı yaşını doldurmuş kişiler arasında Aile Mahkemesi kararına göre yapılan evlilik sayısı

Nasıl üretilir?

Belirli bir yıl aralığında, on altı yaşını bitirmiş çocukların aileleri tarafından resmi evlilik izni almak üzere Aile Mahkemesi kararı ile gerçekleşen evlilik sayısı, Aile Mahkemesi dosyalarının incelenmesi ile elde edilir.

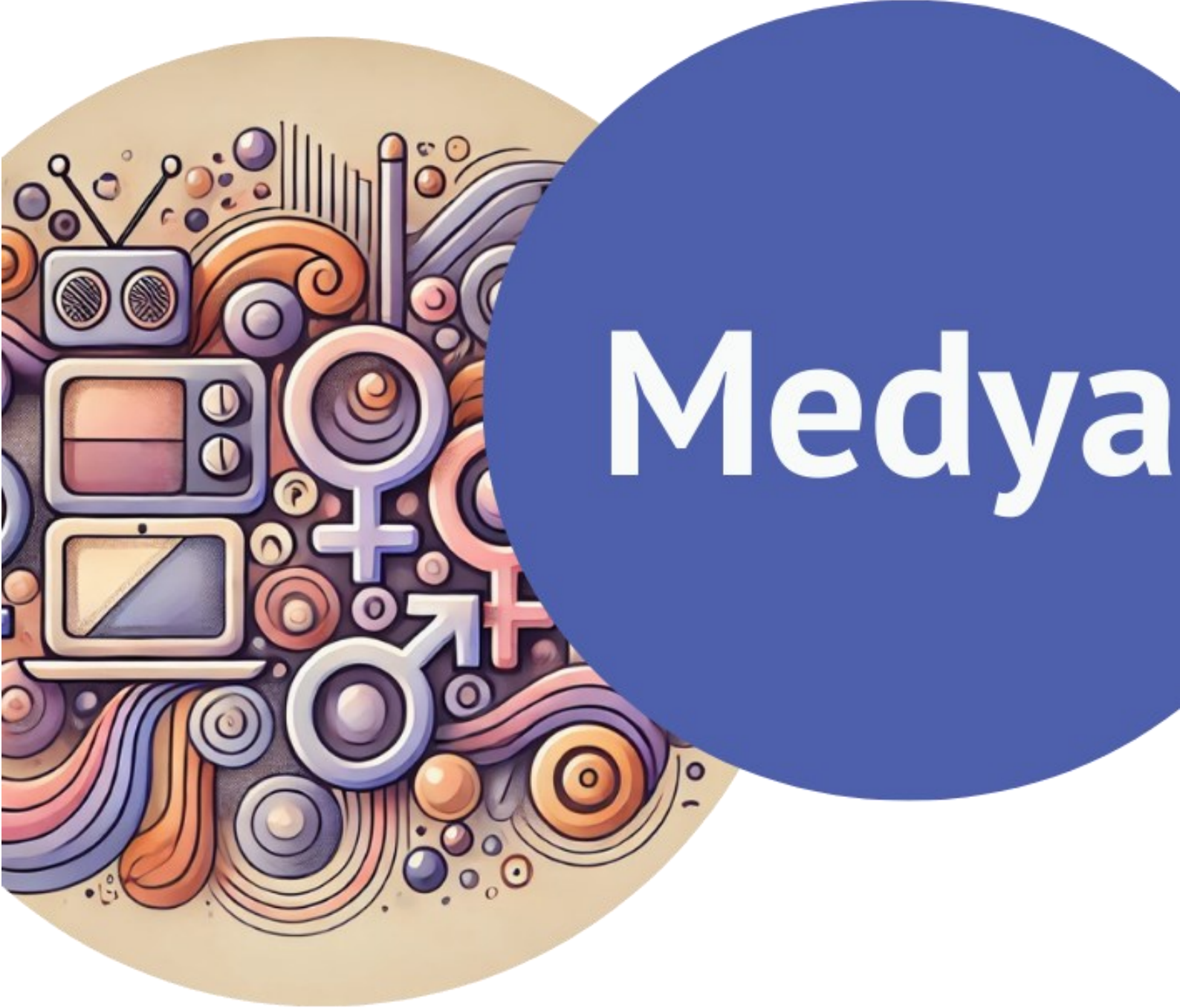
Nasıl yorumlanmalı?

Resmi evlenme yaşını doldurmayan ve 16 yaşında evlenmesi Aile Mahkemesi’nden alınan izin ile gerçekleşen evlilik sayısı, 16 yaşındaki evlilik yaygınlığını ortaya koyan bir göstergedir. ÇEZE’nin önlenmesi için kullanılabilecek savunuculuk göstergelerinden biridir.

Göstergenin veri kaynağı: T.C. Adalet Bakanlığı, Adli Sicil İstatistikleri

11.6. Araştırma ve Gösterge Önerileri

Çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler konusunda özel olarak tasarlanmış araştırmalar, sadece kadınlardan bilgi toplamakla sınırlı kalmayıp, erkeklerden de bilgi toplamalıdır. İdari kayıtlardan edilen bilgiler ise, geçici koruma kapsamındaki nüfus, uluslararası koruma kapsamındaki nüfus ayırımında da gösterge üretmelidir. ÇEZE konulu araştırmalarda, çocukların evlenmeden önce içinde yaşadıkları hanenin bilgileri (hanenin gelir düzeyi, kardeş sayısı, kardeşlerin cinsiyeti, anne ve babanın eğitimi, mesleği vb.) de dikkate alınmalıdır.



12. Medya

12.1. Medyanın Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi²⁷

Medya alanında yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin bir yönü medyanın örgütlenmesi ve istihdam koşullarına ilişkin iken diğer yönü medya tarafından üretilen içeriklerin içerdiği ve pekiştirdiği eşitsizliklere ilişkindir. Medyada toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri konusunun doğrudan ele alındığı uluslararası bir sözleşme yoktur. Ancak insan haklarına ilişkin çeşitli temel belgelerde ifade ve haber ama özgürlüğüne ilişkin ilkeler ve hükümlerin eşitliği örtük olarak içerdiği kabul edilebilir. Örneğin AİHS Madde 10’da yer alan ifade özgürlüğü ilkesi çerçevesinde hazırlanan ASTS kadın ya da toplumsal cinsiyet vurgusu belirgin olmasa da doğrudan yayıncılık alanına ilişkin olmasından ötürü önemlidir. Sözleşmenin 7. Maddesi “Program hizmetlerinin sunuş ve içeriğinin bütün unsurları insan onuruna ve temel insan haklarına saygılı olacaktır” demektedir. Bu bağlamda, sözleşme, en temelde insan haklarına ve insan onuruna saygılı olma ilkesi üzerine kurulu olduğu için, TCE’ye duyarlı bir metindir. Maddenin devamında ise yayınların pornografi içermeyeceği, edebe aykırı olmayacağı, şiddet eğilimini körüklemeyeceği de ayrıca vurgulanır. Ancak bu durum yayın içerikleri aracılığıyla toplumdaki yerleşik değerleri ve normları yeniden üretme tehlikesini de içermektedir.

Tüm uluslararası metinler içinde medyayı ilk kez stratejik bir alan olarak tanımlayan 1995 BM Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformunun Kadınlar ve Medya başlığı altındaki bölümünün iki temel stratejik hedefi vardır. Bunlardan ilki, medyaya kadının tam ve eşit katılımı üzerinedir; kadınların medya kuruluşlarında karar alabilecek konumlarda istihdam edilmesinin önündeki engellerin kaldırılmasını ve kadınların bu bağlamda ayrımcılığa uğramamasını, hem de kadınların iletişim araçlarına erişiminin önündeki ekonomik, kültürel ve siyasi engellerin kaldırılmasını dile getirir. İkinci temel stratejik hedef ise “medyada kadınların dengeli ve klişeleşmiş olmayan görüntülerini yaygınlaştırmak” olarak belirtilmiştir. Bu hedef, kadınların medyada temsili ile ilişkilidir ve medya metinlerinde kadınların ayrımcılığa uğramadan, cinsiyetçi bir dil kullanılmadan temsil edilmesi istenmektedir. Avrupa Komisyonu Cinsiyet Eşitliği Stratejisi 2020-2025 ile Avrupa Konseyi Cinsiyet Eşitliği Stratejisi 2018-2023 belgeleri medya alanında özellikle dijital teknolojilere erişimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması hususuna özellikle vurgu yapan stratejik hedeflere yer vermektedir.

Göstergeler medya alanında kadınların ve kız çocukların maruz kaldıkları eşitsizlik ve ayrımcılıkları görünür kılarak bunları ortadan kaldıracak önlemlerin alınması açısından önem taşır.

²⁷ Tematik alan haritalama raporu için bkz. Büker, S. (2018). Medyada Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları: 8. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/175>)

Tematik alan güncelleme raporları için bkz. Aydoğan, A. (2021). Medyada Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2017-2020 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1736>)

Şenol, F. (2024). Medyada toplumsal cinsiyet eşitliği haritalama ve izleme çalışması 2021-2023 güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2519>)

12.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar

Yazılı medya, en genel tanımı ile kitlelerle iletişimi sağlayan gazete ve dergiler gibi yazılı basın yayın organlarının tümünü kapsayan ortak addır.

12.3. Veri Kaynakları

TÜİK **Yazılı Medya İstatistikleri** her yıl yapılan Yazılı Medya Araştırmasına dayanmakta olup, referans yılı içerisinde Türkiye’de faal olan gazete ve dergi kuruluşlarını kapsamaktadır. Veri kaynakları gazete ve dergi kuruluşlarıdır.

RTÜK ve İletişim Başkanlığı’nın web sitelerindeki idari kayıtlar. İletişim Başkanlığı 2018 yılı öncesinde Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü adını taşımaktadır.

TÜİK **Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması** her yıl tekrarlanmakta olup referans yılı içinde görüşülen hanelerdeki toplam nüfusu kapsamaktadır. YÖK web sitesindeki İstatistikler başlığı altında yer alan yükseköğretim istatistiklerinde her eğitim-öğretim yılında eğitim birimlerine göre öğrencilerin sayıları verilmektedir.

12.4. Mevcut Göstergeler

CEİD-Medya-1. Cinsiyete göre yazılı medyada çalışanların dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge ilgili yılda yazılı medyada yayın bölümü ile basım ve dağıtım bölümlerinde görev yapanların kadın ve erkek nüfusun dağılımıdır.

$$\text{Yazılı medyada çalışanların cinsiyete göre dağılımı} = \frac{\text{Yazılı medyada kadın çalışanlar}}{\text{Yazılı medyada toplam çalışanlar}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Yazılı medyada çalışanların içinde kadınların ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadınların ve erkeklerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergeğin veri kaynağı: TÜİK Yazılı Medya İstatistikleri

Öneri: İnternet ortamındaki medya çalışanlarının istatistiklere dâhil edilmesi gerekir.

CEİD Medya-2. Gazete/dergilerin çalışanlarının görevlerine göre cinsiyet dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge ilgili yılda gazete ve dergilerde çalışanların Genel Müdür/Müessese Müdürü, Genel Yayın Müdürü, Genel Yayın Yönetmeni, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve sayfa editörü ayrımında kadın ve erkek olarak dağılımıdır.

$$\text{Gazetelerde Genel Müdür olarak çalışanların cinsiyete göre dağılımı} = \frac{\text{Gazetelerde Genel Müdür olarak kadın çalışanlar}}{\text{Gazetelerde Genel Müdür olarak toplam çalışanlar}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Gazetelerde Genel Müdür olarak çalışanların içinde kadınların ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadınların ve erkeklerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK Yazılı Medya İstatistikleri

CEİD Medya-3. Düzenleyici kurumlardaki personelin cinsiyete göre dağılımı (RTÜK ve İletişim Başkanlığı ayrımında)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge düzenleyici kurul olarak Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ile İletişim Başkanlığı ayrımında çalışanların kadın ve erkek olarak dağılımıdır.

$$\text{RTÜK’de çalışanların cinsiyete göre dağılımı} = \frac{\text{RTÜK’de kadın çalışanlar}}{\text{RTÜK’de toplam çalışanlar}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

RTÜK’de çalışanların içinde kadınların ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadınların ve erkeklerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: RTÜK ve İletişim Başkanlığının web sitelerindeki idari kayıtlar

CEİD Medya -4. Cinsiyete göre bilgisayar kullanım oranı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge Türkiye’de bilgisayar kullanan 16-74 yaş grubundaki nüfusta yer alan kadınların ve erkeklerin ne kadarının bilgisayar kullandığını gösterir.

$$\text{Cinsiyete göre bilgisayar kullanım oranı} = \frac{\text{Bilgisayar kullanan **kadın** nüfus}}{\text{Toplam kadın nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Türkiye’de 16-74 yaş grubundaki toplam kadın nüfus içinde bilgisayar kullanan kadın nüfusun oranı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak bilgisayar kullanan ve kullanmayan kadınların oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması

CEİD Medya -5. Cinsiyete göre internet kullanım oranı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge Türkiye’de bilgisayar kullanan 16-74 yaş grubundaki nüfusta yer alan kadınların ve erkeklerin ne kadarının internet kullandığını gösterir.

$$\text{Cinsiyete göre internet kullanım oranı} = \frac{\text{İnternet kullanan **kadın** nüfus}}{\text{Toplam kadın nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Türkiye’de 16-74 yaş grubundaki toplam kadın nüfus içinde internet kullanan kadın nüfusun oranı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak internet kullanan ve kullanmayan kadınların oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması

CEİD Medya-6. Cinsiyete göre kendi kişisel sosyal medya hesabına sahip olma oranı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge Türkiye’de 16-74 yaş grubundaki nüfusta yer alan kadınların ve erkeklerin ne kadarının sosyal medya hesabına sahip olduğunu gösterir.

$$\text{Cinsiyete göre kendi kişisel sosyal medya hesabına sahip olma oranı} = \frac{\text{Kendi sosyal medya hesabına sahip **kadın** nüfus}}{\text{Toplam kadın nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Türkiye’de 16-74 yaş grubundaki toplam kadın nüfus içinde kendi sosyal medya hesabına sahip kadın nüfusun oranı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kendi sosyal medya hesabına sahip kadın olan ve olmayan kadınların oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması

CEİD Medya-7. Cinsiyete göre YÖK’e bağlı İletişim Fakültelerinde okuyan öğrencilerin dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge YÖK’e bağlı üniversitelerin iletişim fakültelerinde kayıtlı öğrencilerin içinde kadın ve erkek öğrencilerin dağılımıdır.

$$\text{İletişim Fakültelerinde kayıtlı öğrencilerin dağılımı} = \frac{\text{İletişim Fakültelerinde kayıtlı kadın öğrenci}}{\text{İletişim Fakültelerinde kayıtlı toplam öğrenci}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge iletişim fakültelerinde kayıtlı öğrenciler içinde kadın öğrencilerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadın ve erkek öğrencilerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: YÖK Yükseköğretim İstatistikleri

CEİD Medya -8. İletişim Fakültelerinde akademik personelin cinsiyete göre dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge YÖK’e bağlı üniversitelerin iletişim fakültelerinde görevli akademik personelin yani öğretim elamanlarının içinde kadın ve erkek öğretim elemanlarının dağılımıdır.

$$\text{İletişim Fakültelerinde akademik personelin cinsiyete göre dağılımı} = \frac{\text{İletişim Fakültelerinde kadın akademik personel}}{\text{İletişim Fakültelerinde toplam akademik personel}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge iletişim fakültelerinde görevli akademik personel içinde kadınların oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadın ve erkek akademik personelin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: YÖK Yükseköğretim İstatistikleri

12.5. Önerilen Göstergeler

CEİD- Medya-9. Medyada Kadınlarla İlişkili Haber/Yazı Sayısı (Kadın cinayeti, kadın hakları, kadın-erkek eşitliği, kadın sığınma evleri, kadın dernekleri ve kadın statüsü ile ilgili haber/yazı sayısı)

Nasıl üretilir?

Yazılı medyada kadınlarla ilgili haberlerin veya yazıların konularına göre (kadın cinayeti, kadın sığınma evleri, kadın hakları, kadın-erkek eşitliği, kadın dernekleri ve kadın statüsü vb.) toplam haber sayısına oransal dağılımıdır.

$$\text{Medyada yer alan kadın cinayeti haberlerinin kadınlarla ilgili toplam haberlere göre dağılımı} = \frac{\text{Kadın cinayeti haberleri sayısı}}{\text{Kadınlarla ilgili toplam haber sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Kadınlarla ilgili tüm haberler içinde kadın cinayeti haberlerinin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadın cinayeti haberleri ile diğer haberlerin oranları toplamının 100’e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı

Araştırma gerekmekte olup belirli bir dönemde seçilmiş medya organlarında yer alan kadın haberleri belirlenmeli ve konularına göre tasnif edilmelidir. Periyodik olarak tekrarlanacak araştırmanın ASHB- KSGM, medya alanındaki düzenleyici kurul olarak RTÜK, medya alanındaki meslek örgütleri ve sendikalar, konu ile ilgili akademik birimler tarafından yapılması mümkündür.



13. Adalete Erişim

13.1. Adalete Erişimin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi²⁸

Günümüzde adalet, insan haklarının gereklerinin karşılanması olarak anlaşılmakta ve bu bağlamda da insan onuru, insan hakları, eşitlik, hakkaniyet gibi temel kavramlarla ilişkisi içinde ele alınmaktadır. Uluslararası insan hakları hukuku çerçevesinde adalete erişim hakkı, bireysel hakları korumak üzere bireylerin mahkemeye erişimlerini güvence altına almak anlamında kullanılmaktadır. Bu çerçevede de uluslararası belgelerde adil yargılanma hakkının ön planda olduğu görülmektedir. Adil yargılanma hakkı, yargılama sürecinde söz konusudur ve bu hak güvence altına alınmadığı takdirde adalete erişimin gerçekleşmesi mümkün değildir. Adil yargılanma hakkı, yargılama sürecinde adil bir karara ulaşmayı sağlayan unsurları belirtmektedir. CEPEJ adalete erişimi, yargısal hizmetlere erişim ve bu hizmetlerin etkililiğini belirleyen bütün hukuki ve kurumsal kaynakları (adli yardım, mahkeme ücreti, bilgilendirme gibi) içerecek şekilde tanımlamaktadır. Adalete erişimi, toplumun bütün kesimlerinin erişebilirliği çerçevesinde etkili adalete erişim olarak anlamak gerekmektedir. Eşitlik ilkesi, uluslararası sözleşmelerde yer almaktadır. Dolayısıyla bu sözleşmeler çerçevesinde adalete erişimin eşitlik ilkesine uygun olması, örneğin cinsiyet eşitliğine uygun olması gerekliliği açıktır. Ancak bu sözleşmelerde nötr bir eşitlik söz konusudur. Oysa adalete erişimin önemli engellerinden biri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir. Adalete erişimle ilgili nötr bir eşitlik anlayışından uzaklaşılması ve kavramın toplumsal cinsiyetle ilişkili olarak ele alınmasını CEDAW ile başlatmak mümkündür. Örneğin madde 2/c’de “kadınların haklarını erkeklerle eşit bir biçimde koruyacak hukuki mekanizmalar kurmak ve yetkili ulusal yargı yerleri ile diğer kamu kurumları vasıtasıyla herhangi bir ayrımcılık karşısında kadınların etkili bir biçimde korunmasını sağlamak”tan bahsedilmektedir. BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, adalete erişim bakımından haklı gösterilebilir, elde edilebilir, erişebilir, iyi nitelikte olma, hesap verilebilirlik ve zarar görenin zararını giderme olmak üzere altı öge getirmiştir. Bu ögeler de kadınların sadece hukuk sistemi bakımından değil, hukuk sistemi dışında da adalete erişimini engelleyen unsurların göz önünde tutularak adalete erişimin gereklerinin belirtilmesini şart koşturmaktadır. UNDP ise kadınların yoksulluk ve dezavantajlı diğer durumlarını da göz önünde tutularak uyumsuzlukların çözümü ve hakların korunması için adil, etkili, hesap verebilir ve ulaşılabilir bir adalete erişim tanımı vermektedir. Bu tanım çerçevesinde adalete erişim sadece adalet kurumlarına erişimle ilgili değil, aynı zamanda kadınların kuralların oluşturulma sürecinde etkili olmalarını da gerektirmektedir.

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) şiddet konusuna ilişkin olarak kadınların/kız çocuklarının ve mülteci kadınların/kız çocuklarının adalete erişimi bakımından temel bir sözleşme niteliğinde olup, şiddeti toplumsal cinsiyetle ilişkisinde ele almaktadır. Bu Sözleşme gereğince devletin dört temel ödevi, yani politikalar oluşturma, önleme, şiddete uğrayanı koruma-güçlendirme ve şiddet uygulayanı kovuşturma ödevleri, kadınların

²⁸ Tematik alan haritalama raporu için bkz. Uygur, G. ve Özdemir, N. (2021). Adalete Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1800>)
Güncelleme raporu için bkz. Uygur, G. ve Özdemir, N. (2025). Adalete Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2021-2024 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2613>)

adalete erişiminin başlıca temel taşlarını oluşturmaktadır. Türkiye’de Sözleşme sonrasında çıkartılan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun toplumsal cinsiyet temelli şiddet mağdurlarının adaleti erişimi bakımından çok önemlidir. Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi 2019’da “kadın hakları, ailenin korunması ve kadına karşı şiddet ve aile arabuluculuğu konusunda dikkate alınacak en önemli bağlayıcı Belge İstanbul Sözleşmesi’dir” denmektedir. 2019/2023 Adalet Bakanlığı Stratejik Planı’nda, hâkim, savcı ve personel alımında kadın-erkek eşitliği ilkesinin gözetilmesine devam edilmesi, ceza infaz yöntemlerine yönelik politikalarda şiddet içermeyen bazı suçlardan hükümlü olan yaşlı, kadın ve çocukların cezalarının elektronik izleme merkezi aracılığıyla evde infazının sağlanması öngörülmüştür. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Ulusal Eylem Planları’nda kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında koruyucu ve önleyici hizmet sunumu ve şiddet mağdurlarının güçlenmesi için çeşitli önlemler alınmasını öngörmektedir.

Adalete erişime dair göstergeler kadınların ve kız çocukların maruz kaldıkları eşitsizlik ve ayrımcılıkları görünür kılarak bunları ortadan kaldıracak hizmetlerin planlanması açısından önem taşır.

13.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar

Adalete Erişim: Tarihsel olarak adil yargılanma hakkıyla ortaya çıkan adalete erişim 2000’li yıllarla birlikte hukuki belgelerde kullanılmaya başlanmıştır. Genel anlamda adalete erişim sadece yargılamaya veya mahkemelere erişim olarak anlaşılmaktadır. Daha geniş anlamda ise yargılamada sesin duyurulmasını sağlamaya ilişkin koşullardan başlayıp, hakkaniyet ve adaletin diğer gereklerinin karşılanması olarak tanımlanmaktadır. Daha dar anlamda adalete erişim ise adli yardıma erişmeyle ilgilidir.

Adli Yardım: Yargısal süreçlere katılım için yeterli mali imkana sahip olmayan kişilere sağlanan yardımdır. Hak arama özgürlüğü ve adalete erişim bakımından önemli olan adli yardım dezavantajlıların adalete erişimi bakımından elzemdir.

13.3. Veri Kaynakları

Başlıca veri kaynağı Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (ASİGM) tarafından idari kayıtlara dayalı olarak yayınlanan **Adli İstatistikler Yıllıkları**’dır. Türkiye genelinde tüm il ve ilçelerdeki ilk derece mahkemeler, Cumhuriyet başsavcılıkları, idari mahkemeler ve icra müdürlükleri ile Anayasa Mahkemesi, Yargıtay Başkanlığı, Danıştay Başkanlığı, Bölge Adliye Mahkemeleri, Bölge İdare Mahkemeleri, Uyuşmazlık Mahkemesi, Yüksek Hakem Kurulu, Türkiye Noterler Birliği, Barolar Birliği ve Adli Tıp Kurumu’na ait istatistikî verilerden oluşmaktadır. Her yıl Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanmaktadır. Adalete erişim konusunda bir diğer kaynak bu alanda yapılan araştırmalardır.

13.4. Mevcut Göstergeler

CEİD-Adalete Erişim-1. Ceza yargılamasında yer alan suçtan zarar görenler ve müştekilerin cinsiyete ve uyruğa göre dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge ilgili yılda ceza yargılamalarında zarar gören ve şikayetçi olan konumundakilerin toplam olarak ve uyruklarına göre kadın ve erkek olarak oransal dağılımıdır. İlk gösterge, ceza davalarında zarar gören ve müşteki olanların tümünün cinsiyete göre dağılımıdır. İkincisi, ceza davalarında zarar gören ve müşteki olanların uyruklarına göre dağılımı olup Türk ve yabancı olarak ayrıştırılmış ve Türklerin ve yabancıların kendi içinde cinsiyete göre dağılımı verilmiştir. Aşağıdaki örnekler kadınlar üzerinden sunulmuştur.

$$\text{Ceza davalarında zarar gören ve müştekilerin cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{Zarar gören ve müşteki olan kadınlar}}{\text{Zarar gören ve müşteki olanların toplamı}} \times 100$$

$$\text{Ceza davalarında zarar gören ve müşteki olan Türklerin cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{Zarar gören ve müşteki olan Türk kadınlar}}{\text{Zarar gören ve müşteki olan Türklerin toplamı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

İlk gösterge ceza davalarında zarar gören ve müşteki olan Türklerin ve yabancıların toplamının cinsiyete göre oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadınların ve erkeklerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir. İkinci gösterge her uyruğun içinde ceza davalarında zarar gören ve müşteki olan kadınların ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak Türklerin ve yabancıların kendi içinde kadınların ve erkeklerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Adli İstatistikleri

CEİD- Adalete Erişim-2. Ceza yargılamasında yargılananların cinsiyete ve yaş grubuna göre dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge ilgili yılda ceza yargılamasında yargılananların toplamının ve 12-14, 15-17 ve 18+ yaş gruplarındakilerin kadın ve erkek olarak dağılımlarını gösterir. Burada iki gösterge söz konusudur. İlki, ceza yargılamasında yargılananların kadın ve erkek olarak dağılımıdır. İkincisi, belirtilen yaş gruplarında ceza yargılamasında yargılananların kadın ve erkek olarak dağılımıdır.

$$\text{Ceza yargılamasında yargılananların cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{Ceza yargılamasında yargılanan kadınlar}}{\text{Ceza yargılamasında yargılananlar}} \times 100$$

$$\text{Ceza yargılamasında yargılanan 18+ yaş grubundakilerin cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{Ceza yargılamasında yargılanan 18+ yaşındaki kadınlar}}{\text{Ceza yargılamasında yargılanan 18+ yaşındakiler}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

İlk gösterge ceza yargılamasında yargılanan kadınların ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadınların ve erkeklerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir. İkinci gösterge ceza yargılamasında yargılanan ve belirtilen yaş grupları içinde yer alan kadınların ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak her bir yaş grubundaki kadınların ve erkeklerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Adli İstatistikleri

CEİD- Adalete Erişim- 3. 6284 sayılı Kanuna göre verilen kararların sayısı

Nasıl üretilir?

İlgili yıla kadar hukuk mahkemeleri tarafından verilen kararların toplamına ve kararın türüne göre sayıdır.

- 6284 sayılı Kanuna göre koruma kararı talebi toplam sayısı
- 6284 sayılı Kanuna göre koruma kararıyla taleplerin reddi sayısı
- 6284 sayılı Kanuna göre koruma kararıyla taleplerin tam kabul sayısı
- 6284 sayılı Kanuna göre koruma kararıyla ilgili verilen kararların toplam sayısı
- 6284 sayılı Kanunla ilgili zorlama hapsi kararına itiraz edenlerin toplam sayısı
- 6284 sayılı Kanunla ilgili zorlama hapsi kararına itirazların reddine ilişkin toplam sayı
- 6284 sayılı Kanunla ilgili zorlama hapsi kararına itirazların kabulüne ilişkin toplam sayı

Göstergenin veri kaynağı: Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Adli İstatistikleri

CEİD-Adalete Erişim-4. Cinsiyete göre yargıda görev yapanların sayısı ve dağılımı (Hâkim, Cumhuriyet Savcısı ve Cumhuriyet Başsavcısı ayrımında)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge ilgili yılda yargıda görev yapanların toplamının kadın ve erkek olarak dağılımlarını gösterir. Ancak burada çoklu gösterge söz konusudur. İlki, yargıda görev yapanların kadın ve erkek olarak dağılımıdır. İkincisi, farklı yargı kurumlarında farklı konumlarda görev yapanların kadın ve erkek olarak dağılımıdır. Farklı kurumlar adli yargı, idari yargı, Bölge Adliye Mahkemeleri, Bölge İdare Mahkemeleri, Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Yargıtay olarak sayılabilir. Farklı konumlar ise Hâkim, Cumhuriyet Savcısı ve Cumhuriyet Başsavcısı olarak görev yapılmasıdır.

$$\text{Yargıda görev yapanların cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{Yargıda görev yapan kadınlar}}{\text{Yargıda görev yapanlar}} \times 100$$

$$\text{Adli yargıda görev yapan hakimlerin cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{Adli yargıda görev yapan kadın hakimler}}{\text{Adli yargıda görev yapan hakimler}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

İlk gösterge yargıda görev yapan kadınların ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadınların ve erkeklerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir. İkinci gösterge adli yargıda hâkim olarak görev yapan kadınların ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadın ve erkek hâkimlerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Adli Sicil Yıllık İstatistikleri

13.5. Önerilen Göstergeler

CEİD- Adalet Erişim-Öneri 1. Cinsiyete, engelliliğe ve dava konuları dağılımına göre hukuk davası açanların sayısı

Nasıl üretilir?

Hukuk davası açanların kadın ve erkek olarak, yaş gruplarına ve engellilik durumlarına göre oransal dağılımıdır. Burada çoklu gösterge söz konusudur. İlki, kadınların ve erkeklerin açtıkları davaların konularına göre oransal dağılımıdır. İkincisi engelli kadınların ve erkeklerin açtıkları davaların konularına göre oransal dağılımıdır.

$$\text{Kadınların açtığı davaların konularına göre dağılımı} = \frac{\text{Kadınların belirli bir konuda (kadına yönelik şiddet) açtığı davaların sayısı}}{\text{Kadınların açtığı davaların toplam sayısı}} \times 100$$

$$\text{Engelli kadınların açtığı davaların konularına göre dağılımı} = \frac{\text{Engelli kadınların belirli bir konuda (ayrımcılık) açtığı davaların sayısı}}{\text{Engelli kadınların açtığı davaların toplam sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

İlk gösterge çeşitli konularda dava açan kadınların açtıkları davaların konusuna göre oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadınlar tarafından örneğin kadına yönelik şiddet konusunda açılan davaların oranı ile kadınların açtığı diğer konulardaki davaların oranı toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir. İkinci gösterge çeşitli konularda dava açan engelli kadınların açtıkları davaların konusuna göre oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak engelli kadınlar tarafından örneğin ayrımcılık konusunda açılan davaların oranı ile engelli kadınların açtığı diğer konulardaki davaların oranı toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Adli İstatistikleri

CEİD- Adalet Erişim Öneri 2. Hâkim ve savcılara yönelik toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımı içeren düzenli eğitim sayısı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge ilgili yılda hâkim ve savcılara verilen eğitimlerde toplumsal cinsiyete duyarlı olan eğitimlerin oransal dağılımını gösterir.

$$\text{Hâkim ve savcılara verilen eğitimlerin toplumsal cinsiyet duyarlılığına göre dağılımı} = \frac{\text{Hâkim ve savcılara verilen toplumsal cinsiyete duyarlı eğitim sayısı}}{\text{Hâkim ve savcılara verilen toplam eğitim sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge hâkim ve savcılara verilen eğitimlerin içinde toplumsal cinsiyete duyarlı olanların ve diğerlerinin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak toplumsal cinsiyete duyarlı olan eğitimlerin ve diğer eğitimlerin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Adli İstatistikleri



Din Hizmetlerine Erişim

14. Din Hizmetlerine Erişim

14.1. Din Hizmetlerine Erişimin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi²⁹

Temel insan haklarından olan din ve inanç özgürlüğü ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının devletlerin yükümlülüğünde ve bir kamu hizmeti olarak din hizmetlerinin yürütülmesinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırması devletin vatandaşlarına karşılık ana sorumluluklarından biridir. Söz konusu bu iki temel insan hakkının hak ve özgürlükler kapsamında birlikte ele alınması uluslararası insan hakları ve insani gelişim alanı için de oldukça yeni sayılabilecek bir alandır. Devletin farklı dini anlayış ve inanç sahiplerine karşı eşit mesafede konumlanması ve aynı zamanda mevcut dini inanış ve pratiklerinin cinsiyete dayalı ayrımcılığa neden olduğu durumlarda koruyucu görevi iki hakkın aynı anda hayata geçirilmesi hususunda oldukça hassas bir terazi gerektirmektedir. Diğer bir deyişle, farklı cinsel kimliklerden bireylerin dini öğretiler ve pratikler nedeni ile maruz kaldıkları hak ihlallerinde devletlerin din ve inanç özgürlüğü hakkı karşısında toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıkları ortadan kaldırma sorumluluğu ön plana çıkmaktadır. Hem CEDAW ve hem de BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma 2015-2030 Ajandasında yer alan 17 Temel Amacın beşincisi: “Toplumsal cinsiyet eşitliği ve tüm kadın ve kız çocuklarının güçlendirilmesi” kapsamında farklı cinsel kimlik, yaş, ırk, etnik köken, din ya da inanç sahipleri bireyler arasında eşitliğin sağlanması hedeflenmiştir. Yine aynı doğrultuda Avrupa Birliği’nin toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılması için hazırladığı ‘Eşitlik İçin Birlik: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi 2020-2025’ belgesi dini inanç da dahil olmak üzere cinsiyete dayalı ayrımcılıklarla mücadelede kesşimsel eşitsizliklerin dikkate alınması ve ‘kimseyi geride bırakmama’ ilkesi gereği dini pratikler ve kamusal alanda yürütülen din hizmetlerinden kaynaklı özellikle kadınlara ve kız çocuklarına karşı eşit davranılmasına dikkat çekmiştir. Bu çerçeve üzerinde uzlaşılan uluslararası normlar (1) cinsiyetçi basmakalıp düşüncelerin ve kültürel pratiklerin dini gerekler gibi sunulmasının önlenmesi; (2) dini kurumların ve süreçlerin yönetiminde kadınların eşit yer alabilmesinin sağlanması, (3) aile değerleri ve kültürünün korunması adına kadınların insan hakları ihlallerinin önlenmesi, (4) çocukların din eğitimi hakkını uygularken, ebeveynlerin çocuklarına kendi inanç ve dinlerine uygun eğitim verme haklarının, yani çocuğun inanç özgürlüğü hakkının “çocuğun gelişen kapasitesi” ve “en üstün yararı” sınırları içinde yorumlanması ve kız çocuklarının eşitlik haklarının korunmasının sağlanması, (5) devletlerin din ve inanç özgürlüğünü düzenleme ve sınırlama yetkisinin ancak yasayla öngörölmüş durumlarda söz konusu olmasıdır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeterek bireylerin din ve vicdan özgürlüğü hakkının hayata geçirilmesi hususunda Türkiye’nin yasal mevzuatı ve politika belgeleri incelendiğinde öncelikle Anayasa’nın 10. Maddesi olan kanun önünde eşitlik referans alınmaktadır. Bu madde gereğince kişiler cinsiyetine, dini inanışına, etnik kökenine, ırkına, yaşına ve diğer

²⁹ Tematik alan haritalama raporu için bkz. Yıldırım, M., Çınar, H., Yılmaz, Z. & Arslan, H. (2018). Din Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD

Yayınları:12. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/178>)

Tematik alan güncelleme raporları için bkz. Sancar, S. (2020). Din Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2018-2020 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1298>)

Yılmaz, Z. (2024). Din hizmetlerine erişimde toplumsal cinsiyet eşitliği haritalama ve izleme çalışması 2021-2023 güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2534>)

bireysel özelliklerine bakılmaksızın yasa önünde eşittirler ve eşitliğin sağlanması devletin vatandaşlarına yükümlülüğü olarak kamu görevi niteliğindedir. Ancak ne bu madde kapsamında ne de anayasanın diğer maddelerinde devletin kamu görevi olarak din hizmetlerini yürütürken dini inanışlar ve ibadetler kaynaklı cinsiyet temelli hak ihlallerinin nasıl engelleneceği belirtilmemiştir. Benzer şekilde Türk Ceza Kanunu’nda bu konuya ilişkin devletin neler yapması gerektiğini çerçeveleyen yasal düzenlemeler mevcut değildir. Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılması amacıyla KSGM tarafından hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013; Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020); Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023 belgelerinde anayasaya göre devletin din hizmetlerini yürütmekle sorumlu kıldığı DİB için kız çocukları ve kadınların eğitim düzeylerinin yükseltilmesi; kadına yönelik şiddetle mücadele; çocuk, erken yaşta ve zorla evliliklerin ortadan kaldırılması, ve özellikle cinsel sağlık ve üreme sağlığı alanlarında kadın sağlığı ve bunlarla ilgili bilgilendirme ve farkındalık oluşturma ve ailenin korunması ile ilgili dini rehberlik yapmak üzere görevler tanımlanmıştır.

Din Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi raporlarında devletin Sünni vatandaşlarının dini inanç ve özgürlükleri ve ibadetlerine yönelik organize ettiği kamu hizmetleri toplumsal cinsiyet eşitliği normuna göre incelenmiştir. Öte yandan diğer dini inanışlara ve mezheplere sahip bireylere yönelik değerlendirmelere raporlarda yer verilmemiştir.

14.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar

Diyanet İşleri Başkanlığı: Anayasa’ya göre devlet tarafından yürütülen din hizmetlerinden sorumlu kurumların başında DİB gelmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’da 2010 yılında gerçekleştirilen kapsamlı değişiklikler ve düzenlemeler sonucu “aile, kadın, gençlik ve toplumun diğer kesimlerine yönelik dinî konularda aydınlatma ve rehberlik yapma” görevi DİB’e verilmiştir.

Müftü: Vatandaşları İslam dini hakkında aydınlatan, din hizmetlerini düzenleyen ve denetleyen kişidir. İl ve ilçe müftüleri, bölgelerinde Diyanet İşleri Başkanlığını temsil eder, din hizmetlerini, dini müesseseleri yönetir ve din görevlilerinin hizmetlerini düzenleyip denetler. DİB’in taşra teşkilatının ana gövdesini oluşturan Müftülükler 81 ilde bulunmakta ve bunlara bağlı ilçelerde bir müftünün görevlendirildiği müftülükler bulunmaktadır. Ayrıca 7039 Sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu’nun 22. maddesinde 2017 tarihinde yapılan değişiklik ile müftülüklere evlendirme memuru olarak resmi nikah kıyma yetkisi verilmiştir.

Aile Dini Rehberlik Büroları: DİB’in kuruluş ve görevleri kanun maddesinde yapılan düzenlemeler sonucu “aile, kadın, gençlik ve toplumun diğer kesimlerine yönelik dinî konularda aydınlatma ve rehberlik yapma” görevini yerine getirmek amacıyla 81 il ve bağlı ilçelerdeki Müftülüklerde ADRB kurmuştur. Örneğin bu birimler, medeni haklar, cinsel sağlık ve üreme sağlığı, aile değerleri, aile ve evlilik içi ilişkiler gibi çok çeşitli konular hakkında yorum yapma ve uygulama yetkisine sahiptir.

Hac/Umre: Hac ve umre ibadeti İslâm dininin kutsal mekânı olan Mekke ve Kabe’yi ziyaret etme ile ilgili dini bir pratiktir. Umre müslümanların Kâbe’yi hac mevsimi dışında ziyaret

etmelerini ifade etmektedir. Hac ziyareti yılın belli bir tarihinde yapıldığı için söz konusu olabilecek aşırı talebi engellemek amacıyla Suudi Arabistan her yıl, her ülkeden ancak belli sayıda hac ziyaretçisi almaktadır. Türkiye’den her yıl hac ziyaretine Suudi Arabistan’a gidecek vatandaşların belirlenmesini (Suudi Arabistan’ın verdiği kotaya göre) DİB yapmakta ve her yıl gitmek isteyen vatandaşlar arasından kura ile seçtiği kişilerin hac için gidiş, kalış ve dönüşlerini düzenlemektedir. DİB tarafından kura ile belirlenen kişilere hac ve umre ziyaretlerinde rehberlik, yardım ve danışmanlık edecek görevliler (sağlık dâhil) devlet tarafından temin edilmektedir.

Vaiz/vaize: Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği’ne göre Din Görevlileri ile ilgili 32. Madde de vaiz ve vaizelerin ortak sorumlulukları örneğin a) Her türlü vasıttan yararlanarak toplumu dini konularda bilgilendirmek, irşat ve rehberlik hizmeti sunmak, (b) Ramazan ayı ve dini günler dışında, haftada beş defa, erkek vaizler için biri cuma vaktinde olmak üzere, müftülükçe belirlenen yerlerde vaaz etmek, bunlardan en az birini takrir yöntemiyle veya sohbet şeklinde yapmak; (c) Aile ve dini rehberlik bürosunda, fetva hattında ve irşat programlarıyla ilgili çalışmalarda görev almak; ç) Ceza infaz kurumu ve tutukevleri, çocuk eğitim evleri, huzurevleri, sevgi evleri, sağlık kuruluşları, öğrenci yurdu, fabrika ve benzeri yerlerde vaaz ve irşat hizmetinde bulunmak; d) Görevli bulunduğu bölgenin dini, milli, sosyal ve kültürel yapısı ile bu yapının özelliklerinden doğan fert ve toplum davranışları üzerinde incelemeler yapmak, inceleme sonuçlarını ve görülen aksaklıkların giderilebilmesi için görüş ve tekliflerini gerektiğinde yazılı olarak müftülüğe bildirmek gibi görev tanımları olan din görevlileridir.

14.3 Veri Kaynakları

Din hizmetlerine erişimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin izlenmesi göstergelerine ait veri kaynakları iki ana gruba ayrılmaktadır. İlk olarak DİB tarafından Anayasa ile belirlenmiş çerçeve dâhilinde bir kamu hizmeti olarak kişilerin dini ibadetlerini yerine getirebilmeleri ve dini inanç ve pratiklerini yaşayabilmeleri ile ilgili göstergeler için ana veri kaynaklarından biri **Diyanet İşleri Başkanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı** tarafından düzenli yayımlanan yıllık istatistiklerdir. İdari kayıtlı verilerden elde edilen bu istatistikler aynı zamanda TÜİK tarafından da yayımlanmaktadır. Din hizmetlerine erişim ile ilgili diğer bir veri kaynağı ise Diyanet İşleri Başkanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı’nın kurum içi verileri derlediği ve yıllık yayımladığı **Faaliyet raporlarıdır**. Din eğitimi ile ilgili göstergelerin ise başlıca veri kaynakları MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından yayımlanan yıllık eğitim istatistikleri ve **YÖK Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi** üzerinden yayınlanan **YÖK İstatistikleri**’dir.

14.4. Mevcut Göstergeler

CEİD- Din Hizmetlerine Erişim - 1 Cinsiyete göre Din hizmetlerini yönetenlerin sayısı

Nasıl üretilir?

Bu göstergede kamusal alanda din hizmetlerini yürütmekle sorumlu olan T.C. Cumhurbaşkanlığı DİB’de ve DİB’e bağlı DİYK’da yönetici pozisyonunda çalışanların cinsiyete göre sayılarını ifade eder. Göstergenin verisi, DİB başkan, başkan yardımcıları, DİYK başkan ve üyeleri ayrımında raporlanmaktadır.

Nasıl yorumlanır?

DİB’de DİB’e bağlı DİYK’da yönetici statüsünde kadın ve erkek çalışanların sayıları olarak yorumlanmalıdır. TCE normu gereği din hizmetleri ile ilgili karar alma pozisyonunda olan kadınların sayılarının erkeklerle eşit olması beklenmektedir; aradaki açık sayılarla eşitsizliği göstermektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Bu göstergenin verisi DİB³⁰ ve DİYK³¹ resmî web sayfalarındaki kurumsal bilgiler incelenerek oluşturulmuştur.

CEİD- Din Hizmetlerine Erişim - 2 Cinsiyete göre Diyanet İşleri Başkanlığı’ndaki Müftülerin sayısı

Nasıl üretilir?

Müftülükler DİB’nin taşra teşkilatında yer alan ve il ve ilçe düzeyinde kurumsallaşan idari birimleridir. Bu gösterge 81 ilde bulunan İl Müftülüklerinde görev yapan müftülerin cinsiyetlerine göre sayılarını göstermektedir. İlçe müftülükleri İl müftülüklerine bağlı olduğu için gösterge verisine ilçe müftüleri dâhil edilmemiştir.

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge din hizmetlerinin kamusal alanda yürütülmesinde yerel yönetimler düzeyinde sorumlu olan müftüler arasında kadın ve erkek sayıları olarak yorumlanmalıdır. Kadınların İslam dinine göre müftülük pozisyonunda çalışmalarının önünde herhangi bir engel olmamasına rağmen örneğin 2020 yılında 81 ilde il müftüsü olarak tek bir kadın görevlendirilmemiştir.

Göstergenin veri kaynağı: DİB İstatistikleri

³⁰ <https://www.diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Indeks/>

³¹ <https://kurul.diyanet.gov.tr/Personeller/Din%C4%B0%C5%9FleriY%C3%BCksekKurulu%C3%9Cyesi>

CEİD- Din Hizmetlerine Erişim - 3 Cinsiyete göre Diyanet İşleri Başkanlığı’nda aile dini rehberlik bürolarında çalışanların sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge DİB’e bağlı olarak 81 il ve ilçelerinde “aile, kadın, gençlik ve toplumun diğer kesimlerine” yönelik dini konularda danışmanlık hizmetlerinin verilmesi amacı ile İl Müftülüklerine bağlı olarak kurulan ADRB’da çalışan kamu personelinin cinsiyete göre yüzde dağılımı hakkında bilgi vermektedir.

$$\text{Aile Dini Rehberlik Bürolarında çalışanların cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{ADRB'da çalışan kadınların sayısı}}{\text{ADRB toplam çalışan sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Gösterge Aile Dini Rehberlik Bürolarında çalışan kadın ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede bu birimlerde çalışan kadın ve erkeklerin oranları toplamının 100’e eşit olması gerekir.

Göstergenin veri kaynağı: Bu göstergenin verisi DİB Stateji Geliştirme Başkanlığı tarafından hazırlanan yıllık faaliyet raporlarından elde edilmiştir.

CEİD- Din Hizmetlerine Erişim - 4 Cinsiyete göre Diyanet İşleri Başkanlığı’nda çalışan personelin sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge DİB’e bağlı birimlerde çalışan kamu personelinin ‘merkez’, ‘taşra’, ‘eğitim merkezi müdürlükleri’ ve ‘yurtdışı teşkilatı’ ayrımında cinsiyete göre sayısı ve yüzde dağılımı hakkında bilgi vermektedir. Örneğin, DİB merkez teşkilatında görevli kamu personelinin cinsiyete göre dağılımı aşağıda gösterildiği gibi hesaplanmaktadır:

$$\text{DİB merkez teşkilatında çalışanların cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{DİB merkez teşkilatında çalışan kadınların sayısı}}{\text{DİB toplam çalışan sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Gösterge, DİB’in Merkez, taşra, eğitim merkezi müdürlükleri ve yurtdışı gibi farklı örgütlenmelerinde görevlendirilmiş kamu çalışanlarının kadın ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede her bir birimde çalışan kadın ve erkeklerin oranları toplamının 100’e eşit olması gerekir.

Göstergenin veri kaynağı: Bu göstergenin verisi T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Stateji Geliştirme Başkanlığı tarafından hazırlanan yıllık faaliyet raporlarından elde edilmiştir.

CEİD- Din Hizmetlerine Erişim - 5 Cinsiyete göre Din Öğretimi Genel Müdürlüğü’ndeki öğretmen dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; din eğitiminden sorumlu olan ve görev tanımı İmam-Hatip Liseleri ile Anadolu İmam-Hatip Liselerinin eğitim, öğretim ve yönetimi ile ilgili bütün görev ve hizmetleri yürütmek; İlköğretim, ortaöğretim ve bakanlığa bağlı yaygın eğitim kurumlarında okutulan din kültürü ve ahlâk öğretimine ait program ile ders kitaplarını hazırlamak ve Talim ve Terbiye Kurulu’na sunmak olan MEB DÖGM’e bağlı okullarda istihdam edilen öğretmenlerin cinsiyetlerine göre dağılımını ifade etmektedir.

$$\text{MEB DÖGM’e bağlı okullarda görevli öğretmenlerin cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{MEB DÖGM’e bağlı okullarda görevli görevli kadın öğretmenlerin sayısı}}{\text{MEB DÖGM’e bağlı okullarda görevli toplam öğretmen sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Gösterge, MEB-DÖGM bağlı okullarda görevlendirilmiş kadın ve erkek öğretmenlerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede MEB-DÖGM’e bağlı okullarda çalışan kadın ve erkekler öğretmenlerin oranları toplamının 100’e eşit olması gerekir.

Göstergenin veri kaynağı: MEB Resmi İstatistikleri

CEİD- Din Hizmetlerine Erişim - 6 Cinsiyete göre YÖK İlahiyat fakülteleri öğretim üyelerinin sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge kamusal alanda din eğitim hizmetlerinden sorumlu olarak dini yüksek eğitim (ön lisans, lisans, lisansüstü) programlarını geliştirmek ve uygulamak üzere tek yetkili kuruluş olan YÖK’e bağlı üniversitelerin İlahiyat Fakültelerinde istihdam edilen öğretim elamanlarının içinde kadın ve erkek öğretim elamanlarının sayısı ve dağılımını göstermektedir.

$$\text{İlahiyat Fakültelerinde görevli akademik personelin cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{İlahiyat Fakültelerinde görevli kadın akademik personel}}{\text{İlahiyat Fakültelerinde görevli toplam akademik personel}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge YÖK’e bağlı İlahiyat Fakültelerinde görevli akademik personel içinde kadınların oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Buna bağlı olarak kadın ve erkek akademik personelin oranları toplamının 100'e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: YÖK İstatistikleri

CEİD- Din Hizmetlerine Erişim- 7 Yaş ve cinsiyete göre hac ibadetini gerçekleştirenlerin sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge DİB tarafından din hizmetleri kapsamında kamu hizmeti olarak sağlanan hac ibadetini gerçekleştiren kişilerin yaş gruplarına ve cinsiyete göre oransal dağılımını göstermektedir. Gösterge hac ve umre ziyaretleri ayırımında ve ‘20 yaş ve altı’, ‘21-25’, ‘26-30’, ‘31-35’, ‘36-40’, ‘41-45’, ‘46-50’, ‘51-55’, ‘56-60’ ve ‘61 yaş ve üzeri’ yaş grupları kırılımında veri sunmaktadır. Örneğin, 21-25 yaş grubu için hac ibadetini tamamlamış olanların cinsiyete göre dağılımı aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$21-25 \text{ yaş grubu kişiler arasında hac ibadetini gerçekleştirenlerin cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{21-25 \text{ yaş grubu kişiler arasında hac ibadetini gerçekleştirenlerin kadınların sayısı}}{21-25 \text{ yaş grubu kişiler arasında hac ibadetini gerçekleştirenlerin toplam sayısı}} \times 100$$

Diğer bir örnekte göstergenin bir diğer alt kırılımı olan 36-40 yaş grubu kişiler arasında umre ibadetini gerçekleştirenlerin cinsiyete göre oranlarının nasıl hesaplandığı gösterilmektedir:

$$36-40 \text{ yaş grubu kişiler arasında umre ibadetini gerçekleştirenlerin cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{36-40 \text{ yaş grubu kişiler arasında umre ibadetini gerçekleştirenlerin kadınların sayısı}}{36-40 \text{ yaş grubu kişiler arasında umre ibadetini gerçekleştirenlerin toplam sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge, DİB tarafından organizasyon ve danışmanlık hizmetleri sağlanan hac ve umre ibadetini gerçekleştirenler arasında kadın ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede her bir farklı yaş grubunda yer alan kişiler arasında hac ya da umre ziyaretlerini tamamlayan kadın ve erkeklerin oranları toplamının 100’e eşit olması gerekir.

Göstergenin veri kaynağı: DİB İstatistikleri

CEİD- Din Hizmetlerine Erişim - 8 Cinsiyete göre Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an kurslarına giden öğrencilerin sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge kamu hizmeti olarak DİB’in yürüttüğü yaygın din eğitimlerinden birisi olan Kur’an kurslarına giden öğrencilerin sayısı ve cinsiyetlerine göre dağılımı hakkında bilgi vermektedir.

$$DİB Kur’an kurslarına devam eden öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı, kadın = \frac{DİB Kur’an kurslarına devam eden kadın öğrencilerin sayısı}{DİB Kur’an kurslarına devam eden toplam öğrencilerin sayısı} \times 100$$

Göstergenin 4-6 yaş grubu için kırılımı da mevcuttur:

$$DİB Kur’an kurslarına devam eden 4-6 yaş grubundaki öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı, kadın = \frac{DİB Kur’an kurslarına devam eden 4-6 yaş grubundaki kadın öğrencilerin sayısı}{DİB Kur’an kurslarına devam eden 4-6 yaş grubundaki toplam öğrencilerin sayısı} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge, DİB tarafından açılan Kur’an Kursları’na giden kadın ve erkek öğrencilerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede Kur’an Kursuna devam eden kadın ve erkek öğrencilerin oranları toplamının 100’e eşit olması gerekir.

Göstergenin veri kaynağı: DİB İstatistikleri

CEİD- Din Hizmetlerine Erişim- 9 Cinsiyete ve program türlerine göre YÖK’e bağlı üniversitelerde ilahiyat alanında eğitim gören öğrencilerin sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge YÖK’e bağlı üniversitelerin ilahiyat fakültelerinde yer alan önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitim programlarında kayıtlı öğrencilerin arasında kadın ve erkek öğrencilerin dağılımını ifade etmektedir.

$$\text{İlahiyat Fakültelerinde lisans programlarında kayıtlı öğrencilerin dağılımı, kadın} = \frac{\text{İlahiyat Fakültelerinde lisans programlarında kayıtlı kadın öğrenci sayısı}}{\text{İlahiyat Fakültelerinde lisans programlarında kayıtlı toplam öğrenci sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge ilahiyat fakülteleri bünyesinde açılan farklı eğitim programlarında kayıtlı öğrenciler içinde kadın öğrencilerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede kadın ve erkek öğrencilerin oranları toplamının 100’e eşit olması gerekmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: YÖK İstatistikleri

CEİD- Din Hizmetlerine Erişim - 10 Kadınların eşit kullanımına/katılımına (namaz yeri, tuvalet, abdest yeri, vb.) uygun cami/ibadet yerlerinin oranı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge DİB tarafından bir kamu hizmeti olarak sunulan dini ibadet için kullanılan cami ve diğer ibadet yerleri arasında kadınların erkeklerle eşit düzeyde namaz yeri, tuvalet, abdest yeri ve diğer ihtiyaçlarını karşılamaya uygun olanların oranını ifade etmektedir.

$$\text{Kadınların eşit kullanımına katılımına uygun cami ibadet yerlerinin oranı} = \frac{\text{Kadınların eşit kullanımına katılımına uygun cami ibadet yerlerinin sayısı}}{\text{Cami ibadet yerlerinin toplam sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge DİB’ bağlı tüm cami gibi tüm ibadet yerleri içinde kadınların kullanımına uygun olanların oranı olarak yorumlanmalıdır; kadınların namaz kılma, dua etme, abdest yeri, tuvalet gibi ihtiyaçlarını var olan camilerin ne derece karşıladığını gösteren bu oran arttıkça dini ibadet yerlerine erişimde kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliğin azaldığı gözlemlenebilir.

Göstergenin veri kaynağı: Göstergenin verisi DİB Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından hazırlanan yıllık faaliyet raporlarından elde edilmektedir.

CEİD- Din Hizmetlerine Erişim - 11 Cinsiyete göre DİB’e bağlı Aile rehberlik birimlerine başvuranların oranı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde İl Müftülüklerine bağlı olarak kurulan ADRB’na danışmanlık hizmeti almak üzere başvuran kişilerin cinsiyetlerine göre dağılımına karşılık gelmektedir.

$$\text{Aile Dini Rehberlik Bürolarına başvuranların cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{ADRB'na başvuran kadınların sayısı}}{\text{ADRB'na toplam başvuran sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Gösterge Aile Dini Rehberlik Bürolarına başvuru yapan kadın ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede bu birimlere başvuran kadın ve erkeklerin oranları toplamının 100’e eşit olması gerekir.

Göstergenin veri kaynağı: Göstergenin verisi DİB Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından hazırlanan yıllık faaliyet raporlarından elde edilmektedir.

14.5. Önerilen Göstergeler

CEİD- Din Hizmetlerine Erişim - 3 Cinsiyete göre DİB’de görevli vaiz/vaize oranı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge DİB tarafından yürütülen din hizmetleri kapsamında uzman din görevlisi sınıfında istihdam edilen vaiz/vaizelerin arasında kadın erkek dağılımını göstermektedir.

$$DİB’de görevli \frac{vaiz}{vaizelerin} cinsiyete göre dağılımı, kadın = \frac{DİB’de görevli vaizelerin sayısı}{DİB’de görevli toplam \frac{vaiz}{vaize} sayısı} \times 100$$

Bu gösterge DİB’de istihdam edilen ve din hizmetleri uzman statüsünde çalışan vaizler içinde kadın ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede vaiz ve vaize olarak görevlendirilen uzmanların oranları toplamının 100’e eşit olması gerekir.

Göstergenin veri kaynağı: Bu göstergenin verisi DİB Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından hazırlanan yıllık istatistiklerde, faaliyet raporlarında ya da stratejik raporlarda bulunmamaktadır. Veriyi elde etmek için resmi kanallarla DİB’den idari kayıtlı veri talebi yapılmalıdır.

CEİD- Din Hizmetlerine Erişim - 5 Cinsiyete göre MEB’e bağlı ilköğretim okullarında zorunlu haftalık din dersinden muaf olmak için başvuran öğrenci sayısı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge devletin kamu görevi olarak nitelendirilen din eğitimden sorumlu olan MEB-DÖGM bünyesindeki her tür ilk ve orta öğretim kurumlarında zorunlu okutulacak “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” derslerinden muaf olmak için başvuran kız ve erkek öğrencilerin sayısına karşılık gelmektedir.

Nasıl yorumlanır?

Türk milli eğitim sisteminde laiklik temel alınmaktadır ve devletin gözetimi ile din eğitimi sadece ilkokul, ortaokul ve liselerde zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ile yapılmaktadır Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi, kişilerin kendi tercihlerine bağlıdır. Bu bağlamda bu gösterge zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinden muaf olmak için başvuran kız ve oğlan öğrencilerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır ve başvuru yapan kız ve oğlan öğrencilerin oranları toplamının 100’e eşit olması gerekir.

Göstergenin veri kaynağı: Bu göstergenin verisi yıllık MEB Eğitim İstatistikleri ve TÜİK Eğitim istatistiklerinde mevcut değildir. Bu nedenle veri MEB-DÖGM’den yıllık resmi kayıtlı veri talebi yapılarak elde edilmelidir.



15. Erkeklik

15.1. Erkeklik ve Erkekliklerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi³²

Toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen stratejiler, politikalar ve eylemler ağırlıklı olarak kadınların ve kız çocuklarının maruz kaldıkları ayrımcılığa ve eşitsizlikler ile mücadeleye odaklanmakta ve bunun kökeninde de erkekler ve kadınlar arasında ataerkiden kaynaklı güç ilişkilerindeki dengesizliğe vurgu yapmaktadırlar. Özellikle cinsiyet temelli şiddeti sonlandırmak ve kadınların ve kız çocuklarının yaşamlarının diğer alanlarında yaşadıkları cinsiyete dayalı ayrımcılıkların ortadan kaldırılması için erkeklerin de geleneksel cinsiyet normlarının ve kalıpyargılarının değişmesinde bizzat aktif rol almaları son yıllarda hem uluslararası sözleşmelerin hem de ulusal eylem planlarına entegre edilmeye başlanmıştır. Örneğin, CEDAW kadına yönelik şiddetle mücadelede ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının etkili olabilmesi için erkeklerin de mevcut uygulama ve çalışmalara dahil edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Benzer şekilde Pekin Deklarasyonu, toplumda kökleşmiş geleneksel erkeklik normlarını değiştirmek ve kadınları güçlendirmek için erkeklerin de dahil edildiği toplumsal cinsiyet eşitliği eğitim ve çalışmalarının artırılması gerektiğini belirtmektedir. Eylem planını kabul eden ülkelerde erkekler ve oğlan çocukları için erkeklik algısı erkeklik rollerinin eleştirel ve dönüştürücü bir şekilde ele alındığı ulusal toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının geliştirilmesi ve erkeklere de eylem planı çerçevesinde sorumluluklar verilmesi tavsiye edilmiştir. Avrupa Birliği düzeyinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve erkeklik politikaları incelendiğinde örneğin EIGE benzer bir ilkenin benimsendiği ve Avrupa ülkelerinde cinsiyet temelli ayrımcılıklarla ve şiddetle mücadele etmek üzere erkekleri uygulanan politikaların ve programların içine dahil ederek eğitim, istihdam, sağlık gibi temel alanlarda erkekleri hedefleyen çalışmalar planlandığı görülmektedir. Yine İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi Avrupa Konseyi Sözleşmesi” erkeklerin aile içi şiddetin faileri olarak mağdurları da olabileceğinin altını çizer. Sözleşmede yer alan Madde 12-1 ‘de “kadınların ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarının değiştirilmesine” duyulan ihtiyacı vurgulayarak kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretiminde erkeklere atfedilen toplumsal cinsiyet rollerini dönüştürmenin önemine dikkat çekmektedir.

Ulusal düzeyde ASHB-KSGM tarafından hazırlanan “Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023” eylem planında erkek çocukları da dâhil kadınların güçlenmesi sürecine erkeklerin katılımı yaklaşımı benimsenmiştir. Yine KSGM tarafından hazırlanan “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele IV. Ulusal Eylem Planı 2021-2025” “Şiddetle topyekûn mücadele için toplumsal farkındalık ve duyarlılığın artırılması” hedefi altında erkekler ile ilgili “Strateji 4.3 Kadına yönelik şiddetle mücadeleye erkeklerin katılımı sağlanacaktır” doğrultusunda ulusal düzeyde çalışmalar planlanmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik hedeflerin hayata geçtiği, erkekler, kadınlar ve LGBTİ+ larla birlikte cinslerarası eşitliğin sağlandığı bir toplum düzeni için eşitliğin sadece kadınların

³² Tematik alan haritalama raporu için bkz. Sancar, S. ve Göç-Bilgin, M. (2021). Erkekler, Erkeklikler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEID Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1759>)
Güncelleme raporu için bkz. Göç, M. (2025). Erkekler, Erkeklikler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2021-2024 Güncellemesi. CEID Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2603>)

meselesi olmadığı devlet kurumları başta olmak üzere sivil toplum örgütleri ve toplumun diğer kesimleri tarafından benimsenmesi gereklidir. Ancak erkekler ve oğlan çocukları cinsler arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmada ayrımcılık ve hak ihlallerinin müsebbibi olarak sorunun parçası olarak ele alındıkları için arka planda kalmaktadır ve bu da gerçek failin ataerkil sistem olduğunu gizlemektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitliğini yalnızca kadınların meselesi olarak gören hâkim söylemde erkekler toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin ne öznesi ne de nesnesi konumundadır. Erkeklik ve toplumsal cinsiyet eşitliği tematik alanı için geliştirilen hak temelli izleme göstergeleri geleneksel erkeklik roller ve hallerine odaklanarak bunların toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilişkisi hakkında veriler aracılığıyla bilgi sağlamaktadır.

15.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar

Hanede karar alıcı olma: Aynı hanede yaşayan eşler arasında aile ve çocuklarla ilgili konular, eviçi ekonomi ve yeniden üretim faaliyetleri ve diğer günlük işlerde kararların kim tarafından alındığına işaret eder ve hane içerisinde kadınların ve erkeklerin ne derece söz sahibi olduğunu göstermektedir.

Ev içi iş bölümü: Bu gösterge hanedeki ev içi ve toplumsal yeniden üretim için gerekli olan iş ve sorumlulukların kimler tarafından üstlenildiğinin cinsiyete göre dağılımı hakkında bilgi vermektedir.

Tek ebeveynli çekirdek aile: Ölüm, boşanma, terk etme gibi nedenlerle birliktelikleri sonlanan ve aynı hanede yaşamayan kadınların ve erkeklerin tek başlarına ortak çocukları ile oluşturdukları aileler tek ebeveynli çekirdek aile olarak tanımlanır.

Ebeveyn izni: Türkiye’de doğumu takiben kamu çalışanları için 5 gün özel sektör çalışanları için ise 10 gün olarak verilen kısa süreli ücretli doğum izninden farklı olan ebeveyn izni çalışan anne ve babalara yeni doğan bebeklerine bir süre sosyal ve ekonomik güvence altında bakabilmeleri için verilen izin olarak tanımlanmaktadır.

15.3. Veri Kaynakları

Erkeklik ve toplumsal cinsiyet eşitliği haritalama ve izleme tematik alanında hak temelli izleme için geliştirilen göstergelerin ana veri kaynaklarını ulusal ve uluslararası hanehalkı örneklem araştırmaları ve idari kayıtlı veriler oluşturmaktadır. Hanehalkı örneklem araştırmalarından ilki Dünya Değerler Araştırması’dır ve 1981 yılından bugüne **World Value Survey** (WVS), 100’den fazla ülkede yürütülmüş uluslararası en uzun erimli ve dünyada en geniş kapsamlı sosyal kesit araştırmasıdır. Her beş yılda yürütülen bu araştırmanın amacı farklı tarihsel geçmişe, farklı din ve kültürel yapılar, farklı siyasal ve ekonomik yapılar sahip ülkelerde yaşayan bireylerin yaşam kalitesi, siyasete katılım ve demokrasi algısı, milliyetçilik, çalışma hayatı ve ekonomiye katılım, bireysel hak ve özgürlükler, toplumsal cinsiyet, öznel refah, çevre kalitesi gibi kişilerin yaşamlarına dair bir alanda tutum ve değerlerini ölçmektir. Araştırmanın Türkiye verisi 1990 yılından beridir her beş yılda bir düzenli olarak toplanmaktadır. Araştırmanın ülke düzeyindeki örneklem tasarımı ve soru kağıdı gibi teknik bilgileri ve mikro veri setlerine <https://www.worldvaluessurvey.org/> adresinden erişilebilir.

Göstergelerin üretildiği diğer bir hanehalkı örneklem verisi ASHB tarafından yürütülen ve TÜİK Resmi İstatistik Programı kapsamında yer alan ve ülke temsili olan **Türkiye Aile Yapısı Araştırması**’ndan (TAYA) elde edilmektedir. Bu göstergelerin verisi için kullanılan diğer bir hanehalkı örneklem araştırması ASHB-KSGM ve HÜNEE tarafından yürütülen **Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmaları**’dır. Ulusal düzeyde temsiliyet kabiliyetine sahip hanehalkı örneklem araştırması olan Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmanın 2008 ve 2014 veri setleri TÜİK Resmi İstatistik Programına dâhil edilmiştir ve Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri üzerinden temel verileri yayımlanmakta ve mikro verisi talep üzerine TÜİK’den erişilebilmektedir.

TAYA gibi Kadına Yönelik Aile içi Şiddet Araştırmaları verileri de resmi istatistik olarak yayınlanmaktadır. Kamu tarafından yürütülen bu araştırmaların yanı sıra **Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırmaları Merkezi** tarafından her yıl düzenli olarak yürütülen **“Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması”** da veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Araştırma kadın, aile ve toplum, çalışma hayatında kadınlar, sosyal roller, kadın ve LGBTİ haklarına karşı algı ve tutumlar, kadınlar ve siyaset gibi toplumsal cinsiyet eşitliğinin farklı alanları ile ilgili veri tabanı oluşturmayı hedeflemektedir. Araştırmanın özet verisine ve rapolarına [web sayfasından](#) erişilebilir.

Bu bölümde yer alan göstergeler için kullanılan idari kayıtlı veri ulusal düzeyde TÜİK tarafından derlenen ve yıllık olarak yayınlanan **ADNKS** sonuçlarından elde edilmiştir. **UAV** ile birlikte konutlarda bulunan hanehalklarında yaşayan kişilere ait temel demografik bilgiler ADNKS üzerinde bulunmakta ve düzenli olarak TÜİK aracılığı ile yayımlanmaktadır. TÜİK web sayfasından Nüfus ve Demografi başlığı altında bulunan toplumsal cinsiyet istatistiklerinden erişilebilir.

15.4. Mevcut Göstergeler

CEİD-Erkeklik-1 Cinsiyete göre erkeklerin üstünlüğünü onaylayanların dağılımı (seçilmiş normlar ayrımında) (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge toplumsal normları ve toplumsal cinsiyet rollerini daha eşitlikçi bir çizgide dönüştürmek hedefine yönelik yaşamın farklı alanlarında var olan toplumsal cinsiyet normlarını özellikle de ataerkiyi pekiştirecek erkeklerin kadınlara göre üstün ve ayrıcalıklı olduğu düşüncesine sahip olmanın cinsiyete göre dağılımı hakkında bilgi vermektedir. Gösterge’de BM Kalkınma Programı tarafından 2020 yılında yayınlanan Toplumsal Cinsiyet Normları Endeksi³³ bileşenlerinde kullanılan altı farklı ifade göstergenin kırılımları olarak belirlenmiştir. Bu ifadeler:

1. Kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olması demokrasinin temel özelliklerinden birisidir,
2. Genelde erkekler kadınlardan daha iyi siyasi lider oluyorlar,
3. Üniversite eğitimi, kız çocuktan çok erkek çocuk için önemlidir,
4. Ülkede, eğer insanlar iş bulamıyorsa, çalışmak kadınlardan çok erkeklerin hakkıdır,
5. Genel olarak, erkekler kadınlardan daha iyi şirket yöneticisi oluyor,
6. Erkeğin karısını dövmesi bazen gerekir.

Her bir alt kırılım için seçilmiş ifadede erkeklerin üstünlüğünü onaylayan görüşe sahip olan kadın ve erkeklerin oranı hesaplanmıştır. Örneğin siyasette liderlik pozisyonları için erkeklerin kadınlardan daha uygun olduğunu gösteren ve 4'lü tutum ölçeği kullanılan "Genelde erkekler kadınlardan daha iyi siyasi lider oluyorlar" sorusu için 'kesinlikle katılıyorum' ve 'katılıyorum' yanıt kategorileri toplanarak elde edilen onaylama oranının cinsiyete göre dağılımı verilmektedir:

"Genelde erkekler kadınlardan daha iyi siyasi lider oluyorlar"

$$\text{Görüşüne katılanların cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{Görüşüne katılan kadınların sayısı}}{\text{Görüşüne katılan toplam sayısı}} \times 100$$

Araştırma kapsamında gösterge alt kırılımında yer alan 2., 3., 4., 5. ifadeler soru kağıdında 4 lü tutum ölçeği ('kesinlikle katılmıyorum' (4) ve 'kesinlikle katılıyorum' (1)) kullanılarak verisi toplanmışken; 1. ve 6. ifadelerin 10'lü tutum ölçeği kullanılarak verisi toplanmıştır. 1. ifadede yer alan "Kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olması demokrasinin temel özelliklerinden birisidir" sorusu 'demokrasinin temel özelliklerinden biri değildir' (1) ve 'demokrasinin temel özelliklerinden birisidir' (10) maddeleri arasında yanıtlanmıştır. Bu ifade toplumsal cinsiyet eşitliği adına olumlu bir ifade olduğu ve erkeklere temel haklara sahip olma açısından herhangi bir ayrıcalık tanımadığı için bu görüş için erkeklerin üstünlüğünü onaylayan bakış açısını yansıtan '1', '2', '3' ve '4' maddeleri toplanmış ve cinsiyete göre dağılımı hesaplanmıştır. Yine benzer biçimde 'Erkeğin karısını dövmesi bazen gerekir' ifadesi 'asla

³³ Bu endeksle ilgili bkz. CEİM (2020). UNDP Toplumsal Cinsiyet Sosyal Normları Endeksi 2020. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org/xmlui/handle/1/1315>)

haklı gösterilemez’ (1) ve ‘her zaman haklıdır’ (10) yanıtları arasında erkeğin haklılığını onaylayan görüşü ifade eden ‘10’, ‘9’, ‘8’, ‘7’ ve ‘6’. maddeler toplanmıştır.

Nasıl yorumlanır?

Göstergergenin alt kırılımı olan her bir görüş için kadınlar karşısında erkekler tarafına yapılan olumlu yanıtların kadın ve erkekler arasında oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır ve bu oranların toplamının 100’e eşit olması gerekir. Bu yüzdeler arttıkça kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik negatif tutumlarının olduğu ve daha fazla erkeklerin üstünlüğünü onaylayan görüşlere sahip olmaları biçimde yorumlanmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: Bu göstergenin veri kaynağı WVS’dir.

CEİD-Erkeklik-2 Cinsiyete göre hanede karar alıcı olma oranı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge gündelik yaşamda hane ile ilgili karar alıcıların cinsiyete göre dağılımını ve dolayısıyla hane içinde kadın ile erkek arasındaki güç dengesini ve hanede cinsiyete dayalı iş bölümünü ortaya koymaktadır. Göstergenin alt kırılımları hane yaşamı ile ilgili ev seçimi, ev düzeni, çocuklarla ilgili konular, akraba ilişkileri ve komşularla ilişkiler gibi farklı konularda cinsler arası karar verme oranlarını göstermektedir.

$$\text{Hane içinde ev seçimi konusunda karar almanın cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{Hane içinde ev seçimi konusunda karar alan kadınların sayısı}}{\text{Hane içinde ev seçimi konusunda toplam karar alanların sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge hane içinde aileyi ve haneyi ilgilendiren kararların kim tarafından alındığının cinsiyete göre dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede ev içinde çeşitli konulardaki kararların kadınlar ve erkekler tarafından alınma oranlarının toplamının 100’e eşit olması gerekir.

Göstergenin veri kaynağı: ASHB TAYA

CEİD-Erkeklik-3 Cinsiyete göre ev içi iş bölümüne katılanların oranı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge hanedeki ev içi üretim ve toplumsal yeniden üretim için gerekli olan işlerin kimler tarafından üstlenildiğinin cinsiyete göre dağılımı hakkında bilgi vermektedir. Göstergenin alt kırılımları günlük hayatta hane içinde yapılan işlerden oluşmaktadır: “yemek yapma”, “günlük yiyecek-içecek alışverişi”, “aylık faturaların ödenmesi”, “küçük bakım onarım tamir”, “evin badanası boyası”, “ütü”, “çamaşır makinesini kullanmak dahil çamaşır”, “bulaşık makinesini kullanmak dahil bulaşık”, “basit dikiş, düğme dikme”, “akşamları çay servisi”, “sofranın kurulup kaldırılması”, “evin günlük toplanması ve temizlenmesi”, “evin haftanın ve aylık temizliği”.

Ev içi iş bölümüne (yemek yapma) katılanların cinsiyete göre dağılımı, kadın = $\frac{\text{Ev içi iş bölümünde yemek yapmadan sorumlu olan kadınların sayısı}}{\text{Ev içinde yapılan işlerden sorumlu olan hanehalkı üyelerinin toplam sayısı}} \times 100$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge ev içinde günlük gıda alışverişi, aylık fatura ödeme, yemek yapma, temizlik yapma gibi işlerin kim tarafından yapıldığının cinsiyete göre dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede ev içi emek olarak değerlendirilen ve hanenin yeniden üretimi için gerekli çeşitli işlerin kadınlar ve erkekler tarafından oranlarının toplamının 100’e eşit olması gerekir.

Göstergenin veri kaynağı: ASHB TAYA

CEİD-Erkeklik-4 Şiddet faili erkeklerin çalışma statüsüne göre oranı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge yaşamlarının herhangi bir döneminde eşleri ya da birlikte olduğu erkekler tarafından fiziksel, cinsel ve duygusal şiddet gibi farklı kadına yönelik şiddet türlerine maruz kalan kadınların partnerlerinin istihdam durumu hakkında bilgi vermektedir. Burada çalışma statüsü kadının birlikteliği devam ediyorsa “Eşiniz [Birlikte olduğunuz kişi] son bir hafta içinde, gelir getirsin veya getirmesin, geçici veya düzenli herhangi bir işte çalıştı mı?” veya halen birlikteliği yoksa “İlişkinizin son bir haftasında eşiniz [birlikte olduğunuz kişi] gelir getirsin veya getirmesin, geçici veya düzenli herhangi bir işte çalıştı mı?” ve “(Son) Eşinizin [Birlikte olduğunuz kişinin] düzenli olarak çalıştığı bir işi var mı(ydı)?” soruları ile ölçülmektedir. Bu gösterge 15-59 yaş arası kadınlar arasında yaşamlarının herhangi bir döneminde kadınlara şiddet uygulayan partnerin (kadının halen birlikte olduğu kişi ya da son eşi) işgücü piyasasında aktif olup olmadığını göstermektedir. Örneğin, fiziksel şiddet özelinde bu gösterge

A= Partnerine **fiziksel şiddet (yaşam boyu)** uygulayan ve düzenli bir işte çalışan erkeklerin oranı

B= Partnerine **fiziksel şiddet (yaşam boyu)** uygulayan ve düzenli bir işte çalışan erkeklerin sayısı

C= Araştırmaya katılan ve en az bir kez evliliği ya da birlikteliği olmuş kadınların son eşlerinin toplam sayısı

$$A = \frac{B}{C} \times 100$$

biçiminde hesaplanır. Araştırmanın örnekleme çerçevesinde 15-59 yaş grubu kadınlar ile görüşmeler yapılmış ve erkeklerle ilgili veriler en az bir kez evlenmiş ya da birlikteliği olmuş kadınların son eşleri hakkında kadınlardan elde edilmiştir.

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge 15-59 yaş grubundaki en az bir kez evlenmiş ya da birlikteliği olmuş kadınlara yaşamlarının herhangi bir döneminde fiziksel, cinsel ve/veya psikolojik şiddet uygulayan erkeklerin son gelir getiren bir işte çalışıp çalışmama yüzdesi olarak yorumlanmalıdır. Göstergenin verisi kadınlardan elde edildiği ve göstergenin paydasında araştırmaya katılan ve en az bir kez evliliği ya da birlikteliği olmuş kadınların son eşlerinin toplam sayısı yer aldığı için çalışan ve çalışmayan son eşlerin oranlarının toplamının 100’e eşit olması beklenmez.

Göstergenin veri kaynağı: ASHB-KSGM ve HÜNEE Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması

CEİD-Erkeklik-5 Şiddet faili erkeklerin eğitim düzeylerine göre oranı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge yaşamlarının herhangi bir döneminde eşleri ya da birlikte olduğu erkekler tarafından kadınlara fiziksel, cinsel ve duygusal şiddet gibi farklı kadına yönelik şiddet türlerini maruz kalan kadınların partnerlerinin uygulayan erkeklerin eğitim durumu hakkında bilgi vermektedir. Göstergenin alt kırımları “eğitimi yok”, “ilkokul”, “ortaokul”, “lise”, “lisans ve lisansüstü” gibi erkeklerin diploma alarak tamamladıkları farklı eğitim düzeylerinden oluşmaktadır. Örneğin, fiziksel şiddet özelinde ‘ilkokul’ alt kırılımı için bu gösterge

A= Partnerine **fiziksel şiddet (yaşam boyu)** uygulayan ve **ilkokul** mezunu olan erkeklerin oranı

B= Partnerine **fiziksel şiddet (yaşam boyu)** uygulayan ve **ilkokul** mezunu olan erkeklerin sayısı

C= Araştırmaya katılan ve en az bir kez evliliği ya da birlikteliği olmuş kadınların son eşlerinin toplam sayısı

$$A = \frac{B}{C} \times 100$$

şeklinde hesaplanır. Araştırmanın örnekleme çerçevesinde 15-59 yaş grubu kadınlar ile görüşmeler yapılmış ve erkeklerle ilgili veriler en az bir kez evlenmiş ya da birlikteliği olmuş kadınların son eşleri hakkında kadınlardan elde edilmiştir.

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge 15-59 yaş grubundaki kadınlar arasında en az bir kez evlenmiş ya da birlikteliği olmuş kadınlara yaşamlarının herhangi bir döneminde fiziksel, cinsel ve/veya psikolojik şiddet uygulayan kadınların son eşlerinin ya da birlikte olduğu kişilerin eğitim düzeylerinin yüzdesi olarak yorumlanmalıdır. Göstergenin verisi kadınlardan elde edildiği ve göstergenin paydasında en az bir kez evlenmiş kadınların son eşlerinin toplam sayısı yer aldığı için ‘eğitimi yok’, ‘ilkokul’, ‘ortaokul’, ‘lise’ gibi farklı mezuniyetleri olan erkeklerin oranlarının toplamının 100’e eşit olması beklenmez.

Göstergenin veri kaynağı: ASHB-KSGM ve HÜNEE Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması

CEİD-Erkeklik-6 Cinsiyete göre çocuklarını cezalandıran ebeveynlerin oranı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge erkeklik ve toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında geleneksel erkeklik, babalık rolü ve sorumluluklarına özellikle dikkat çekerek çocukların yetiştirilmesinde aile içinde uygulanan farklı cezalandırma biçimlerinin ebeveynlerin cinsiyetine göre dağılımı hakkında bilgi vermektedir. Göstergenin alt kırımları günlük hayatta en sıklıkla karşılaşılan ceza

türlerinden oluşmaktadır: “odaya kapatma”, “oyun oynamasına izin vermeme”, “harçlığını kesme”, “TV izlemesine izin vermeme”, “azarlama”, “bir süre konuşmama”, “bir süre istediklerini almama”, “arkadaşları ile görüştürmeme”, “dövme”, “tokat atma”, “interneti yasaklama”, “cep telefonunu yasaklama”, “diğer”.

$$\text{Çocuklarına odaya kapatma cezası veren ebeveynlerin cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{Çocuklarına odaya kapatma cezası veren kadınların sayısı}}{\text{Çocuklarına odaya kapatma cezası veren ebeveynlerin toplam sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge hane içinde odaya kapatma, oyun oynamasına izin vermeme, harçlığını kesme gibi farklı yollarla çocuklarını cezalandıran anne ve babaların oranları olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede verisi toplanılan her bir cezalandırma türü özelinde çocuklarını cezalandıran anne ve babaların oranlarının toplamının 100’e eşit olması gerekir.

Göstergenin veri kaynağı: ASHB TAYA

CEİD-Erkeklik-7 Cinsiyete göre tek ebeveynli hanelerin dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge erkeklik ve toplumsal cinsiyet eşitliği alanında ölüm, boşanma, terk etme gibi nedenlerle birlikte yaşamayan kadınların ve erkeklerin tek başlarına ortak çocukları ile oluşturdukları hanelerin yüzde dağılımı hakkında bilgi vermektedir. Diğer bir ifadeyle, gösterge Türkiye’de tek ebeveyninden oluşan çekirdek ailelerin bulunduğu hanelerin hane reisinin cinsiyetine göre dağılımını ifade etmektedir:

$$\text{Tek ebeveynli hanelerin cinsiyete göre dağılımı, erkek} = \frac{\text{Baba ve çocuklardan oluşan tek çekirdek aileden oluşan hane sayısı}}{\text{Tek çekirdek aileden oluşan hanelerin toplam sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge anne ve çocuklar ya da baba ve çocuklardan oluşan tek çekirdekli ailelerin toplam tek çekirdek ailelerden oluşan haneler içindeki oranı olarak yorumlanmalıdır. Göstergenin verisi kadın ve erkek rolleri, annelik ve babalık rolleri ve çocuk bakımından aynı hanede yaşayarak tek başına sorumlu ebeveynlerin sayısı ve oranı hakkında bilgi sahibi olmamıza yardımcı olmaktadır.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK- ADNKS.

CEİD-Erkeklik-8 Babaların çocuk bakımına ayırdıkları süre

Nasıl üretilir?

Bu gösterge erkeklerin babalık rolü ve sorumlulukları kapsamında çocukların yetiştirilmesine ne düzeyde katkıda bulundukları ve çocukların bakımı ve ihtiyaçları ile ilgilenme ile ilgili işleri anne ile ne derece ortak paylaştıkları hakkında bilgi vermektedir. Gösterge kadın katılımcıların “Eşiniz çocukların bakımına ne kadar katkı sağlamaktadır?”ve

erkek katılımcıların ise “Siz çocukların bakımına ne kadar katkı sağlamaktasınız?” sorusuna verdikleri yanıtlardan hesaplanmaktadır. Göstergenin alt kırılımları günlük hayatta hane içinde babaların çocuk bakımı ile ilgili düzenli yaptıkları işlerden oluşmaktadır: “çocuklarla ilgilenme”, “beraber gezme”, “oyun oynama”, “kreş/okul sorunlarıyla ilgilenme”, “ders çalıştırma”, “kitap okuma”, “uyutma”, “yemek yedirme”, “yıkama”, “alt değiştirme”. Örneğin, çocuk bakımına ayırdıkları süre bakımından çocukları ile düzenli oyun oynayarak katkıda bulunan babaların oranı:

$$\text{Çocukları ile } \textbf{oyun oynayan babaların} \text{ oranı} = \frac{\text{Çocukları ile düzenli olarak } \textbf{oyun oynayan babaların} \text{ sayısı}}{\text{Toplam babaların sayısı}} \times 100$$

şeklinde hesaplanmaktadır.

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge ders çalıştırma, kitap okuma, yıkama, alt değiştirme, kreş/okul sorunlarıyla ilgilenme gibi çocukların çok farklı ihtiyaçları ile düzenli bir şekilde ilgilenen ve her bir iş özelinde sorumluluk alan babaların oranı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede, farklı ihtiyaçlar çerçevesinde çocuk bakımı ile ilgili işlerde babaların düzenli katkı sağlama oranları toplamının 100’e eşit olması beklenmez.

Göstergenin veri kaynağı: Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırmaları Merkezi “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması

15.5. Önerilen Göstergeler

CEİD-Erkeklik-Öneri-1 Ebeveyn izni kullanan erkeklerin oranı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge doğum sonrasında çalışan anne ve babalara ekonomik ve sosyal güvence altında yeni doğmuş bebeklerine birlikte bir süre bakabilmeleri için tanınan ebeveynlik izni hakkından istifade eden erkeklerin oranını göstermektedir. Türkiye’de doğumu hemen takiben babalık izni süresi kamu çalışanları için 5 gün iken özel sektörde izin süresi 10 gündür. Fakat ebeveynlik izni ile ilgili düzenleme bu kadar açık değildir. Hem Türkiye’de hem de diğer ülkelerde erkeklerin çoğunluğu ebeveynlik izninin sadece kadınlar için gerekli olduğunu düşünmekte ve erkeklerin çoğunluğu bu izni kariyerlerine olumsuz etki yapabileceği veya düşük izin ücreti gibi gerekçelerle kullanmamaktadır.

$$\text{Ebeveyn izni kullanan erkeklerin oranı} = \frac{\text{Ebeveyn izni kullanan babaların sayısı}}{\text{Toplam babaların sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Gösterge doğumdan sonra ebeveyn izni kullanan erkeklerin tüm yeni baba olmuş erkekler içindeki oranını ifade etmektedir. Erkekler arasında doğumu takiben ebeveynlik izninin kullanım oranındaki artış sadece anneye yüklenen bebek bakımı sorumluluğunun erkekler tarafından ne oranda paylaşıldığını gösterdiği için toplumsal cinsiyet eşitliği açısından olumlu değerlendirilir.

Göstergenin veri kaynağı: Bu göstergenin verisi Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na yapılacak olan veri talebi ile yıllık düzeyde incelenecek ve derlenecek idari kayıtlardan elde edilir.



Siyasal Kararlara Katılım

16. Siyasete ve Karar Alma Mekanizmalarına Katılım

16.1. Siyasete ve Karar Alma Mekanizmalarına Katılımın Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi³⁴

Kadınlar erkeklerle eşit seçme ve seçilme hakkına sahip olmaları ve “vatandaş” olarak, erkekler kadar devletin ve kamusal yaşamda karar verici olma haklarını geçtiğimiz geçen yüzyılın başlarında elde etmişlerdir. Fakat hem kadınlar hem de cinsel kimlik ve yönelimleri farklı olan LGBTi+ bireylerin siyasal yaşama ve karar alma mekanizmalarına katılımında toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler ve ayrımcılıklar halen devam etmektedir. Tematik alan çerçevesinde kararlara katılımda cinsler arası eşitliğin sağlanmasında üç farklı boyutla tanımlanmıştır: (1) siyasal kararlara katılımda eşitlik, (2) ekonomik kararlara katılımda eşitlik ve (3) sosyal kararlara katılımda eşitlik. Siyasal kararlara katılımda eşitlik siyasal kurumlarda, siyasal karar alma süreçlerinde cinsiyetlerin eşit katılımı ve yasama organlarında eşit siyasal temsili olarak tanımlanır. Ekonomik kararlara katılımda eşitlik ekonomik kararların alındığı kurum, süreç ve konumlarda toplumsal cinsiyet eşitliği için eşit katılımı ifade etmektedir. Son olarak sosyal kararlara katılımda eşitlik sosyal hayatı belirleyen kararlara katılımda eşit derece söz sahibi olmaya karşılık gelmektedir.

Siyasete ve karar alma mekanizmalarına katılımda toplumsal cinsiyet eşitliği uluslararası sözleşmelerde yönetime ve kamu hizmetine eşit katılım hakkı, siyasal hayata eşit katılma hakkı, yasa karşısında eşit korunma hakkı, yerel siyasete eşit katılım hakkı gibi temel insan hakları ve kadın hakları çerçevesinde yer almaktadır ve bu hakların hayata geçirilmesi devletlerin yükümlülüğündedir. Örneğin BM sözleşmeleri incelendiğinde İHEB’in 21. maddesinde “ülke yönetimine ve kamu hizmetine katılma hakkı”, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinde 25. maddede “siyasal hayata eşit katılım hakkı”, Kadınların Siyasal Haklarına Dair Sözleşmesinde siyasal temsil ve kamu hizmetine eşit katılım hakkı ve son olarak CEDAW 7. maddede kadınların siyasal hayata eşit katılması yer almaktadır. Bununla birlikte 2030 BM SKA içinde 5. sırada yer alan toplumsal cinsiyet eşitliği ve tüm kadın ve kız çocuklarının güçlendirilmesi” hedefi içinde kararlara eşit katılımı ilgili kadınların her türlü karara eşit katılımının garantilenmesi ve siyasal, ekonomik ve kamusal yaşamda, her düzey kararlarda, kadınların tam ve etkin katılımının ve liderlikte eşit fırsatların sağlanması ölçütleri belirlenmiştir.

Benzer biçimde Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği çerçevesinde üye ve aday statüsünde bulunana ülkeler tarafından benimsenen örneğin CEMR’de yetki ve karar alma sürecinde (1) kadınların yetkili ve güçlü mevkilere ve karar alma süreçlerine eşit ulaşmalarını ve tam katılmalarını sağlayacak önlemler alma ve (2) kadınların karar alma ve liderlik pozisyonlarına katılma kapasitelerini artırmak stratejileri yer almaktadır. Avrupa Birliğinin 2020-2025 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Strateji belgesi eşitlik için birlik temasında hazırlanmış ve şirket

³⁴ Tematik alan haritalama raporu için bkz. Sancar, S. (2018). Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/176>)
Tematik alan güncelleme raporları için bkz. Sancar, S. (2020). Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2018-2020 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1251>)
Sancar, S. (2024). Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2021-2023 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2568>)

yönetimlerinde cinsiyet dengesini sağlamak için 2012/0299’nolu direktife uyumun sağlanması; yönetici ve başkanlık konumlarında cinsiyet dengesinin gerçekleştirilmesi; üye devletlerin siyaset ve politika yapımı karar konumlarında kadınların oranını artırmak için stratejiler geliştirmesi planlanmıştır. Ayrıca “cam tavan”ı kırmak için, 2012 yılında COM (2012) 614 sayılı Direktif ile, şirket yönetim kurullarında toplumsal cinsiyet dengesinin sağlanması için % 40 olarak cinsiyet kota uygulaması tavsiye edilmektedir.

Türkiye özelinde siyasete ve karar alma mekanizmalarına katılımı toplumsal cinsiyet eşitliği politika ve uygulamaları incelendiğinde en güncel olarak Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023 çerçevesinde (1) karar alma mekanizmalarında kadınların temsili artırılması, (2) karar alma mekanizmalarında yer alan kadınların karar süreçlerindeki etkinliği artırılması, (3) karar alma mekanizmalarında kadın temsiliyetinin önemi ve gerekliliği konusunda toplumsal destek geliştirilmesi ve (4) özel politika gerektiren kadın gruplarının karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almasına yönelik politikalar geliştirilmesi hedeflenmiştir. Hem uluslararası hem de ulusal düzeyde geliştirilen yasalar, düzenlemeler ve uygulamalara rağmen siyasete ve karar alma mekanizmalarında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri hala ciddi oranda devam etmektedir. Bu bağlamda bu kısımda incelenen siyasete ve karar alma mekanizmalarına katılım ve toplumsal cinsiyet eşitliği tematik alanı hazırlanan izleme ve haritalama raporu çerçevesinde geliştirilmiş ve kullanılması önerilen göstergeler hak temelli cinsler arası eşitlik mücadelesinde hem politika yapımcılar için veri temelli değerlendirme araçları olma hem de feminist aktivistler için toplumsal cinsiyete duyarlı verilerle savunuculuk faaliyetlerine destek olma özelliğindedir.

16.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar

Genel seçim: Genel seçim, Anayasanın 77. maddesine göre yasama organı için yürütülen milletvekili seçimidir. Genel seçimler oy kullanma hakkına sahip tüm vatandaşların belirlenen gün ve saatler arasında ve yasal güvenlik ve denetim altında eşit ve gizli oy kullanarak kendilerini temsil edecek milletvekillerini belirlerler. Genel seçimler ya da milletvekili seçimleri her dört senede bir yapılmaktadır.

Yerel seçim: Yerel seçimler yerel yönetimlerin karar organlarında görev yapacak yöneticileri belirlemek için yapılan seçimlerdir. Yerel seçimlerde vatandaşlar kamu hizmeti sağlamakla sorumlu büyükşehir belediye başkanları, il belediye başkanları, ilçe belediye başkanları, belde belediye başkanları, mahalle ve köy muhtarları ile il genel meclisi ve belediye meclisi için üyeler seçmektedirler. Yerel seçimler her beş yılda bir eşit, gizli, tek dereceli, genel oy açık sayım ve döküm esaslarına göre yargı gözetim ve denetimi altında yapılmaktadır.

Cinsiyet kotası/kadın kotası: Siyasete ve karar alma mekanizmalarına katılımı cinsler arası eşitliği sağlamak amacıyla daha az düzeyde temsil edilen cinsiyete olumlu ayrımcılık yapılarak belirli bir oranda yer ayrılması kota uygulaması olarak tanımlanır. Daha sıklıkla kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelli nedenlerle siyasal alana katılımları daha az olduğu için uygulanan cinsiyet kotası kadın kotası olarak da adlandırılmaktadır. Uluslararası alanda artık bir standart haline gelen cinsiyet kotası %30 oranıdır ve örneğin bu oran siyasi partiler ve seçimler yasasında tanımlandığı takdirde siyasal partiler tüzüklerine bu kotayı koyarak genel ve yerel seçimlerde adaylarını bu kotaya göre belirlemekle yükümlü olurlar.

Siyasal parti: Siyasal parti benzer politik görüşlere sahip olan kişilerin siyasi iktidarda yani ülkenin yönetiminde söz sahibi olmak üzere kurdukları örgütlere verilen isim. TDK siyasi partiyi “politik hayatın en önemli ögesi olan ve belli bir siyasi görüşü temsil eden parti, siyasal parti” şeklinde tanımlamaktadır.

Kariyer meslek grubu: Kamu kurum ve kuruluşların da uzman, müfettiş, kontrolör, denetmen, murakıp, denetçi, kaymakam unvanlı kadrolara kariyer meslekler denir. Bu meslekler A Grubu puanlar denilen KPSS puanları ile alım yapılan mesleklerdir.

16.3. Veri Kaynakları

Siyasal kararlara katılımımda toplumsal cinsiyet eşitliği haritalama ve izleme tematik alanında hak temelli izleme için geliştirilen göstergelerin verileri diğer tematik alanlardan farklı olarak resmi kurum ve kuruluşların ve sivil toplum kuruluşlarının sadece idari kayıtlı verilerden elde edilmektedir. İlk olarak siyasal seçimlerle ilgili her seçim dönemi sonrasında **Yüksek Seçim Kurulu** (YSK) resmi seçim sonuçlarını yayımlamakta ve bu sonuçlar **TÜİK resmi istatistikleri kapsamında Adalet ve Seçim** konu başlığı altında **‘Milletvekili Seçimleri İstatistikleri’** ve **‘Mahalli İdareler Seçimleri İstatistikleri’** kategorilerinde seçim dönemlerine göre genel ve yerel seçim istatistikleri olarak yayımlanmaktadır. Bu konu başlığında yer almayan ve toplumsal cinsiyet kırılımında derlenen diğer veriler **‘Nüfus ve Demografi’** konusu altında **‘Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri’** başlığından erişilebilmektedir. Bununla birlikte seçimlere katılan siyasal partiler, seçim listelerinde yer alan siyasal parti adayları ve yönetim organları hakkındaki bilgiler doğrudan partilerin web sayfalarından, parti tarafından yayınlanan belge ve raporlardan elde edilmektedir. Yine kamu hizmeti yapan mesleki örgütler, kurumlar ve üst kurullarda yönetim mekanizmalarında cinsiyet eşitliğini izlemeye yardımcı göstergelerin verileri de benzer şekilde web sayfası ya da doküman tarama yöntemi ile derlenmiştir. Ayrıca siyasal seçimlerle ilgili diğer veriler **Kadın Koalisyonu, KA-DER** gibi bağımsız sivil kuruluşlar tarafından da derlenmekte ve yayımlanmaktadır. Son olarak resmi kurum ve kuruluşlardan ve diğer ilgili organizasyonlardan derlenen bu veriler **KSGM** tarafından hazırlanan ulusal toplumsal cinsiyet eşitliği eylem planlarından da erişilmektedir.

16.4. Mevcut Göstergeler

CEİD- Siyaset-1 Cinsiyete göre ulusal parlamentoya seçilen temsilcilerin sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge genel seçimlere katılmış ve sonucunda TBMM’ye temsilci olarak seçilmiş olan adayların cinsiyetine göre sayısı ve oranını göstermektedir. Ulusal düzeyde siyasal kararlara kadınların katılım oranı hakkında bilgi veren bu gösterge BM 2030 SKA 5. Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili göstergeler gibi kadınların siyasal temsili ile ilgili en çok kullanılan uluslararası toplumsal cinsiyet eşitliği izleme göstergelerinden birisidir.

$$\text{Ulusal parlamentoya seçilen temsilcilerin cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{Ulusal parlamentoya seçilen kadın temsilcilerin sayısı}}{\text{Ulusal parlamentoya seçilen temsilcilerin toplam sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge ulusal düzeyde yapılan genel siyasal seçimler sonucunda ulusal parlamentoya temsilci olarak seçilenlerin cinsiyete göre dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede TBMM’ye seçilen kadın ve erkek milletvekili oranlarının toplamının 100’e eşit olması gerekir. Zaman içerisinde parlamentodaki kadın temsilci oranının artması toplumsal cinsiyet eşitliği hedefinin gerçekleştirilmesine yönelik olumlu olarak değerlendirilir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri

CEİD- Siyaset-2 Cinsiyete göre belediye başkanlarının sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge mahalli idari seçimler sonucunda Belediye Başkanı olarak seçilmiş olan adayların cinsiyetine göre sayısı ve oranını göstermektedir. Göstergenin hesaplanmasında il ve ilçe düzeyinde siyasal temsilci olarak seçilen tüm belediye başkanları dikkate alınmıştır. Gösterge ulusal düzeyde olduğu kadar yerelde de kadınların ne derece siyasal kararlara katılımı olduğunu izleme araçlarından birisidir.

$$\text{Belediye başkanlarının cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{Yerel seçimler sonucu seçilen kadın belediye başkanlarının sayısı}}{\text{Yerel seçimler sonucu seçilen belediye başkanlarının toplam sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge her dört yılda bir yapılan yerel siyasal seçimler sonucunda il ve ilçe düzeyinde Belediye Başkanı olarak seçilenlerin cinsiyete göre sayısı ve dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede Belediye Başkanı olarak seçilen kadın ve erkeklerin oranlarının toplamının 100’e eşit olması gerekir. Türkiye’de kadınların yerel seçimlere aday olma ve seçilme oranı ulusal düzeydeki genel seçimlerden daha geridedir ve kadın belediye başkanı sayısının ve oranının artması kadınların yerel düzeyde temsil edilme ve karar alma mekanizmalarına katılımı açısından olumlu olarak değerlendirilmelidir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri

CEİD- Siyaset-3 Cinsiyete göre belediye meclis üyelerinin sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge mahalli idari seçimler sonucunda Belediye Meclis Üyesi olarak seçilmiş olan adayların cinsiyetine göre sayısı ve oranını göstermektedir. Göstergenin hesaplanmasında il ve ilçe düzeyinde yer alan tüm belediye meclisleri dikkate alınmıştır.

$$\text{Belediye meclis üyelerinin cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{Yerel seçimler sonucu seçilen kadın belediye meclis üyelerinin sayısı}}{\text{Yerel seçimler sonucu seçilen belediye meclis üyelerinin toplam sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge her dört yılda bir yapılan yerel siyasal seçimler sonucunda il ve ilçe düzeyinde Belediye meclis üyesi olarak seçilenlerin cinsiyete göre sayısı ve dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede Belediye meclis üyesi olarak seçilen kadın ve erkeklerin oranlarının toplamının 100’e eşit olması gerekir. Belediye meclislerinde kadın üyelerinin sayısının ve oranının artması kadınların yerel düzeyde temsil edilme ve karar alma mekanizmalarına katılımı açısından olumlu olarak değerlendirilmelidir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri

CEİD- Siyaset-4 Cinsiyete göre önde gelen siyasal partilerin merkez yönetim kurullarında yer alanların sayısı (başkan, başkan yardımcısı, merkez yönetim kurulu üyeleri ayrımında)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge siyasal partilerde hem parti hem de birçok konuda siyasal kararların alındığı merkez yönetim kurullarında başkan, başkan yardımcısı ve merkez yönetim kurulu üyesi pozisyonlarında görev üstlenenlerin cinsiyete göre sayısına karşılık gelmektedir. Göstergenin alt kırılımlarını TBMM’de grubu bulunan siyasal partilerin merkez yönetim kurullarında ‘başkan’, ‘başkan yardımcısı’ ve ‘kurul üyesi’ oluşturmaktadır. Gösterge için verisi derlenen siyasal partiler Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkların Demokratik Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve İyi Parti’dir. Kadınların siyasal katılımını izlemek için kullanılan bu gösterge siyasal partilerin kendi yürütme ve karar alma organlarında kadınların ve dolayısıyla parti politikalarında kadınların temsilinin ne derece temsil edildiği hakkında bilgi vermektedir.

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge siyasal partilerin merkez yönetme kurullarında görev alan kadınların ve erkeklerin sayısı olarak yorumlanmalıdır. Kadınların siyasal kararlara eşit katılımını hedefleyen toplumsal cinsiyet eşitliği politika ve programları için siyasal partilerin karar alma kurullarında kadın sayısının erkeklerle eşit olması kadınlara karşı eril ve cinsiyetçi uygulamalara karşı çözümler üretilebilmesi için oldukça önemlidir. Maalesef kadınlar siyasal

partiler içerisinde yetki ve sorumlulukları daha az olan görevler verilmekte ve daha çok yardımcı pozisyonlarda partinin faaliyetlerine katılmaktadır ve bu kadınların siyasette tutunmalarına ve güç kazanmalarına engel olmaktadır.

Göstergenin veri kaynağı: Göstergenin verisi mecliste grubu bulunan siyasal partilerin web sayfaları taranarak elde edilmiştir. Ayrıca Kadın Koalisyonu ve KA-DER gibi sivil toplum kuruluşları da bu göstergenin verisini kendi izleme çalışmaları için derlemekte ve yayınlamaktadır.

CEİD- Siyaset-5 Cinsiyete göre seçimlerde siyasal parti aday listelerinden aday olanların sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge genel seçimlere katılan siyasal partilerin seçim listelerinde yer alan adayların cinsiyete göre sayısı ve oranı hakkında bilgi vermektedir. Kadınların siyasete katılmalarını ve dolayısıyla cinslerarası fırsat eşitliğini etkileyecek olan faktörlerin başında seçimlerde kadınların erkek adaylara göre hangi oranlarda aday listelerine seçildiğidir.

Seçimlerde siyasal partilerin aday listelerinde yer alanların cinsiyete göre dağılımı, $kadın = \frac{\text{Seçimlerde siyasal partilerin aday listelerinde yer alan kadın adayların sayısı}}{\text{Seçimlerde siyasal partilerin aday listelerinde yer alan adayların toplam sayısı}} \times 100$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge milletvekili ya da mahalli idareler seçimlerinde siyasal partilerin aday listelerinde yer almaya hak kazananların cinsiyete göre oranı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede seçimler için siyasal partilerin aday gösterdiği listeye seçilen kadın ve erkeklerin oranlarının toplamının 100’e eşit olması gerekir. Siyasal partilerin toplumsal cinsiyet eşitliğine yaklaşımlarına göre parti içinde kadınlara hem karar alma ve yürütme organlarında hem de seçimlerde kadınların katılımına ne derece önem verdikleri, cinsiyet kotası uygulayıp uygulamadıklarının etkisini izlemek için kullanılan göstergelerden biridir. Seçim listelerinde yer alan kadın sayılarının artması toplumsal cinsiyet eşitliği amacının başarılmasında olumlu olarak değerlendirilir.

Göstergenin veri kaynağı: Bu göstergenin verisi seçimlerle ilgili diğer istatistiklerden farklı olarak mevcutsa siyasal partilerin web sayfalarını tarama yoluyla değilse de partilerle görüşerek elde edilmektedir. Ayrıca kadınların siyasal yaşama ve karar alma süreçleri ile ilgili çalışan hak temelli sivil toplum kuruluşları olan Kadın Koalisyonu ve KA-DER izleme raporlarında bu göstergeye ait veriyi de yayınlamaktadır.

CEİD- Siyaset-6 Cinsiyete göre seçimlerde siyasal parti aday listelerinden aday olup kazananların sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge genel seçimlere katılan siyasal partilerin seçim listelerinde aday olup kazananların cinsiyete göre sayısı ve oranı hakkında bilgi vermektedir. Kadınların siyasete katılımlarında fırsat eşitliğini sağlayan seçimler için seçim listesinde aday statüsünde yer

almaya hak kazanma kadar bu adayların seçimi kazanıp kazanmadığı da toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemlidir.

Seçimlerde siyasal partilerin aday listesinde aday olup kazananların cinsiyete göre dağılımı, **kadın** = $\frac{\text{Seçimlerde siyasal partilerin aday listesinde aday olup kazanan kadınların sayısı}}{\text{Seçimlerde siyasal partilerin aday listesinde aday olup kazananların toplam sayısı}} \times 100$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge milletvekili ya da mahalli idareler seçimlerinde siyasal partilerin aday listelerinde yer alan ve seçim sonucunda kazananların cinsiyete göre oranı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede seçimler için siyasal partilerin aday listelerinden aday gösterilip seçimi kazanan kadın ve erkeklerin oranlarının toplamının 100’e eşit olması gerekir. Siyasal partilerin kadın kotası uygulamaları ve seçim listelerinde kadınların aday gösterilmesi kadar kaçınıcı sıradan aday gösterildikleri de özellikle seçim bölgelerinde siyasal partinin çıkaracağı milletvekili sayısı ihtimaline göre kadın adayların kazanabilecek sırada aday gösterilmeleri kadınların eşit derecede siyasal yaşama katılımlarını teşvik eden bir diğer faktördür. Bu nedenle bu göstergedeki sayısal artış kadınların siyasete katılımındaki fırsat eşitliğinin ve dolayısıyla cinslerarası dönüştürücü eşitliğin sağlanabilmesi için olumlu olarak değerlendirilir.

Göstergenin veri kaynağı: Bu göstergenin verisine Yüksek Seçim Kurulu resmî sonuçlarından derlenen ve kayıtlı veri olarak TÜİK Toplumsal yapı ve cinsiyet istatistikleri konusu altında siyasal yaşam teması altından erişilebilmektedir. Ayrıca diğer seçimlerle ilgili toplumsal cinsiyet istatistikleri gibi KSGM toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili eylem planlarından ve diğer raporlarda gösterge verisi yayımlanmaktadır. Son olarak Kadın Koalisyonu ve KA-DER izleme raporları da bu gösterge ile ilgili diğer alternatif veri kaynaklarıdır.

CEİD- Siyaset-7 Cinsiyete göre seçilmiş uzman meslek gruplarında çalışanların sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge gerek kamuda gerek özel sektörde en az dört yıllık bir lisans eğitimi aldıktan sonra Türkiye Meslek Sınıflama Sistemine göre ‘Profosyonel meslek’ gruplarında yer alan ve kariyer meslekleri olarak adlandırılan uzman mesleklerde çalışanların cinsiyete göre sayısı ve oranı hakkında bilgi vermektedir. Kadınların kamusal hayata eşit katılımını izlemeye yardımcı olan bu gösterge için seçilen kariyer meslek grupları göstergenin ‘Büyükkelçi’, ‘Başkonsolos’, ‘Mülki idare amiri’, ‘Vali’, ‘Kaymakam’, ‘Polis’ altkırımlarını oluşturmaktadır.

Uzman meslek gruplarında çalışanların cinsiyete göre dağılımı, **Büyükkelçi** = $\frac{\text{Kadın Büyükkelçilerin sayısı}}{\text{Büyükkelçilerin toplam sayısı}} \times 100$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge mesleki eğitim gerektiren ve vali, kaymakam, büyükkelçi, başkonsolos gibi kariyer görevlerde istihdam edilenlerin cinsiyete göre oranı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede örneğin başkonsolos olarak görevlendirilen kadın ve erkeklerin oranlarının

toplamının 100’e eşit olması gerekir. Türkiye’de doktor, akademisyen, mühendis, mimar gibi uzman mesleklerde kadınların oranlarının görece olarak yüksek olmasına rağmen kamusal hayata katılımı fırsat eşitliği açısından karar alma pozisyonlarında ve prestiji daha yüksek görevlerde kadınların sayısının azaldığı gözlemleniyor. Bu nedenle bu göstergenin verisindeki artış kadınların güçlenmesi ve kamusal hayata katılımı ve cinslerarası eşitliğin sağlanması açısından olumlu olarak değerlendirilir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri

CEİD- Siyaset-8 Bürokrasinin yönetiminde cinsiyet dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge gerek kamu kurum ve kuruluşlarında karar alma ve yürütme pozisyonlarında çalışanların cinsiyete göre sayısı ve oranı hakkında bilgi vermektedir. Göstergenin kırılımları ‘Kamu çalışanları’ ‘Bakan’, ‘Büyükkelçi’, ‘Üst Düzey yönetici’, ‘Genel Müdür’, ‘Genel Müdür Yardımcısı’, ‘Daire Başkanı’, şeklindedir. Bu göstergenin verisi hesaplanırken Büyükşehir belediyeleri, kuruluşları ve belediyelerin üst düzey unvanları, TBMM, askeri personel, Merkez Bankası ve MİT çalışanları dâhil edilmemiştir.

$$\text{Bürokrasinin yönetiminde çalışanların cinsiyete göre dağılımı, Bakan} = \frac{\text{Kadın Bakanların sayısı}}{\text{Bakanların toplam sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge kamu kurum ve kuruluşlarında yönetici olarak görevlendirilenlerin cinsiyete göre oranı olarak yorumlanmalıdır. Bu çerçevede örneğin Daire Başkanı olarak görev yapan kadın ve erkeklerin oranlarının toplamının 100’e eşit olması gerekir. Türkiye’de kadınların kamu bürokrasisinin işleyişine ve organizasyonunda karar alma süreçlerine katılımında fırsat eşitliğini izlemek için önemli olan bu gösterge üst düzey yöneticiliklerde, kurul, komisyon ve komitelerde kadınların ne derece rol üstlendiği hakkında bilgi vermektedir. Dolayısıyla bu oranın artışı siyasal yaşama ve karar alma mekanizmalarına katılımı cinslerarası eşitliğin hayata geçmesi için olumlu olarak değerlendirilir.

Göstergenin veri kaynağı: Bu göstergenin verisine TÜİK Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistiklerinden erişilebilir.

CEİD- Siyaset-9 Cinsiyete göre TMMOB yönetim kurulu üyelerinin sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge kamu hizmeti yürüten meslek örgütlerinden biri olan TMMOB yönetim kurulunda görev alan üyelerin cinsiyete göre sayısı ve oranı hakkında bilgi vermektedir. Gösterge yönetim kurulu başkanı, başkan yardımcısı, sayman üye, yürütme kurulu üyesi gibi farklı pozisyonlarda görev alarak TMMOB yönetiminde erkeklere kıyasla kadınların ne derece söz sahibi olduğunu göstermektedir.

$$\text{TMMOB yönetim kurulu üyelerinin cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{TMMOB yönetim kurulunda yer alan kadın üyelerin sayısı}}{\text{TMMOB yönetim kurulu üyelerinin toplam sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge TMMOB yönetim kuruluna seçilen üyelerin cinsiyete göre sayısı ve oranı olarak yorumlanmalıdır ve kadın ve erkek üyelerin oranlarının toplamının 100’e eşit olması gerekir. Türkiye’de her ne kadar mimar, mühendis gibi uzman mesleklerde kadın sayıları görece olarak yüksek olsa da bu mesleklerde çalışanlar için çalışma etiği ve özlük hakların düzenlendiği ve kamu hizmeti yürüten ilgili meslek örgütlerinin yönetici organlarında kadınların ne derece temsil edildiği ve karar alma süreçlerine etkin bir şekilde katıldığı önemlidir. Bu bağlamda göstergedeki artış siyasal yaşama ve karar alma mekanizmalarına katılımı hem fiili ve hem de dönüştürücü eşitliğin ne kadar gerçekleştiğini değerlendirmek açısından olumludur.

Göstergenin veri kaynağı

Bu göstergenin verisi erişilebilir olduğu için TMMOB³⁵ web sayfası taramasından üretilmiştir. Online ortamda veri bulunmadığı takdirde kurum faaliyet raporları, strateji belgeleri vb dokümanlar üzerinden ya da kurumla direk iletişimle bilgi edinilebilir.

CEİD- Siyaset-10 TTB Merkez konseyi üyelerinin cinsiyete göre sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge kamu hizmeti yürüten meslek örgütlerinden biri olan TTB yönetim organı olan Merkez konseyinde görev alan üyelerin cinsiyete göre sayısı ve oranı hakkında bilgi vermektedir. Gösterge konsey başkanı, genel sekreter, musahip üye, yürütme kurulu üyesi gibi farklı pozisyonlarda TTB Merkez kurullarından biri olan Merkez konseyde erkeklere kıyasla kadınların ne kadar yönetime katıldığını göstermektedir.

$$TTB \text{ merkez konseyi üyelerinin cinsiyete göre dağılımı, } \textbf{kadın} = \frac{TTB \text{ merkez konseyinde yer alan } \textbf{kadın} \text{ üyelerin sayısı}}{TTB \text{ merkez konseyi üyelerinin toplam sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge TTB merkez kurullarından biri olan ve fiili olarak yönetim organı olan Merkez konseye seçilen üyelerin cinsiyete göre sayısı ve oranı olarak yorumlanmalıdır ve kadın ve erkek üyelerin oranlarının toplamının 100’e eşit olması gerekir. Türkiye’de etkin bir şekilde kamu hizmeti yürüten oranlarının toplamının 100’e eşit olması gerekir. Türkiye’de yönetim ve yürütme kurullarında kadın üyelerin yok denecek kadar az temsil edildiği diğer kamu hizmeti yürüten diğer meslek örgütlerinden farklı TTB kadın kotası uygulayarak yönetim ve denetleme kurullarında kadın üyelerin temsiliyetlerini güçlendirmiştir ve bugün Merkez konseyin başkanı bir kadın üyedir. Bu bağlamda bu göstergede kadın üyelerin oranının erkeklerin oranlarına eşit olacak şekilde artışı meslek örgütünde yönetim kademesinde cinslerarası eşitliği sağlamak açısından olumlu değerlendirilir.

Göstergenin veri kaynağı: Bu göstergenin verisi erişilebilir olduğu için TTB³⁶ web sayfası taramasından üretilmiştir. Online ortamda veri bulunmadığı takdirde kurum faaliyet

³⁵ www.tmmob.org.tr

³⁶ www.ttb.org.tr

raporları, strateji belgeleri vb dokümanlar üzerinden ya da kurumla direk iletişimle bilgi edinilebilir.

CEİD- Siyaset-11 Cinsiyete göre YÖK’e bağlı üniversitelerde rektör olarak görev yapanların sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge YÖK bünyesi içinde devlet ve vakıf üniversitelerinde görev yapan rektörlerin cinsiyete göre sayısı ve oranı hakkında bilgi vermektedir. Gösterge akademik kurumların yönetimine kadınların katılımında ne derece fırsat eşitliğinin hayata geçtiğini göstermektedir.

$$\text{YÖK'e bağlı üniversitelerde görev yapan rektörlerin cinsiyete göre dağılımı, kadın} = \frac{\text{YÖK'e bağlı üniversitelerde görev yapan kadın rektörlerin sayısı}}{\text{YÖK'e bağlı üniversitelerde görev yapan rektörlerin toplam sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge YÖK’e bağlı üniversitelere rektör olarak atanan akademisyenlerin cinsiyete göre sayısı ve oranı olarak yorumlanmalıdır ve kadın ve erkek rektörlerin oranlarının toplamının 100’e eşit olması gerekir. Türkiye’de bir uzman meslek grubu olan üniversitelerde çalışan öğretim üyeleri ve elemanları arasında kadınların sayısı hemen hemen erkeklerle aynı olmasına rağmen hem yüksek ünvanlı kadrolarda hem de üniversitelerde senato, üniversite yönetim kurulu gibi organlarda erkeklere kıyasla yer alan kadın akademisyenlerin sayısı ciddi oranlarda azalıyor. Bu eşitsizliğin en görünür hali rektörler arasındaki kadınların sayısı ve bu göstergenin verisindeki artış kadınların akademinin işleyişine ve organizasyonunda daha eşit ve daha fazla söz sahibi olduğunu göstermesi açısından olumlu olarak değerlendirilir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri

CEİD- Siyaset-12 Cinsiyete göre Merkez Bankası yönetiminde yer alanların sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge Merkez Bankası yönetiminde görev yapanların cinsiyete göre sayısı ve oranına karşılık gelmektedir. Gösterge Merkez Bankası’nın ‘Genel Kurul’, ‘Başkan’, ‘Banka Meclisi’, ‘Para Politikası Kurulu’, ‘Denetleme Kurulu’ ve ‘Yönetim Komitesi’ bileşenlerinden oluşan üst yönetimi tarafından alınan ekonomik kararlarda kadınların erkeklere kıyasla ne kadar temsil edildiği hakkında bilgi verir.

$$\text{Cinsiyete göre Merkez Bankası yönetiminde yer alanların dağılımı, kadın} = \frac{\text{Merkez Bankası yönetiminde görev yapan kadın üyelerin sayısı}}{\text{Merkez Bankası yönetiminde görev yapanların toplam sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge Merkez Bankası üst yönetiminde görev alanların cinsiyete göre sayısı ve oranı olarak yorumlanmalıdır ve yönetim komitesinde yer alan kadın ve erkek üyelerin oranlarının toplamının 100’e eşit olması gerekir. Kadınların ekonomik kararlara eşit katılım hakkı ile ilgili

olan bu gösterge aynı zamanda siyasal kararlara katılımıda cinsler arası eşitliğin izlenmesinde kullanılan uluslararası standart göstergelerden biridir. Göstergenin verisinde kadın erkek oranlarının eşitlenmesi ekonomik kararların alındığı kurumların üst yönetimlerinde cinslerarası eşitliğin sağlanması açısından olumlu olarak değerlendirilir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri

CEİD- Siyaset-13 Cinsiyete göre BİST’te işlem yapabilen şirket yöneticilerinin sayısı ve dağılımı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge BİST’te işlem yapabilen yani halka açık hisse satabilen şirketlerin yönetim kurullarında yer alan ya da yönetim yetkisi olanların cinsiyete göre sayısı ve oranına karşılık gelmektedir. Kadınların ekonomik kararlara katılımını izlemek için kullanılan uluslararası göstergelerden birisi olan bu göstergeyle ilgili 2014 yılında Sermaye Piyasası Kurulu, BİST şirketlerinin yönetim organlarında yönetim yetkisi olanlar arasında kadın üye oranının %25’ten az olmaması, yönetim yetkisi olmayan idari üyeler için ise %40 şartını getirmiştir.

$$\text{Cinsiyete göre Borsa İstanbul’da (BİST) işlem yapabilen şirketlerin yöneticilerinin dağılımı, kadın} = \frac{\text{Borsa İstanbul’da (BİST) işlem yapabilen şirketlerin yönetim yetkisi olan kadın üyelerin sayısı}}{\text{Borsa İstanbul’da (BİST) işlem yapabilen şirketlerin yöneticilerinin toplam sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge BİST’te işlem yapabilen şirketlerin üst yönetiminde görev alanların cinsiyete göre sayısı ve oranı olarak yorumlanmalıdır ve yönetim kurulu üyesi olan kadın ve erkek üyelerin oranlarının toplamının 100’e eşit olması gerekir. Bu göstergenin verisi ekonomik karar mercilerinde, yöneticilik ve liderlik konumlarında, kadınların ekonomik kararlara eşit katılım hakkının ne düzeyde hayata geçtiği hakkında bilgi vermektedir. Dolayısıyla borsa şirketlerinin yönetimlerinde cinsler arası eşitliğin olabilmesi için tavsiye edilen cinsiyet kotası uygulanmalıdır ve bu oranlar gösterge verisi üzerinden düzenli bir biçimde izlenerek değerlendirme yapılabilir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri

16.5. Önerilen Göstergeler

CEİD- Siyaset-Önerilen Cinsiyete göre kamu hizmeti niteliğinde görev yapan üst kurulların yönetimlerinde yer alanların oranı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge kamu hizmeti niteliğinde görev yapan kurum ve üst kurulların yönetim organlarında yer alanların cinsiyete göre oranı hakkında bilgi vermektedir. Gösterge kamusal yaşamda ekonomik ve siyasal kararlara katılımı kamu hizmeti yürüten kritik kurum ve kurullarda cinslerarası eşitliğin izlenmesine aracılık etmektedir. Önerilen göstergenin kırımlarında ‘Rekabet Kurulu’, ‘Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu’, ‘Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’, ‘Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu’, ‘Kamu İhale Kurumu’, ‘Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Üst Kurulu’, ‘Yüksek Seçim Kurulu’, ‘Yüksek Öğrenim Kurumu’, ‘Basın İlan Kurumu’ yer almaktadır. Örneğin, siyasi seçimleri yürütmek ve düzenlemekle görevli üst kurul niteliğinde kamu hizmeti yapan Yüksek Seçim Kurulu üyelerinin cinsiyete göre dağılımı aşağıdaki şekilde hesaplanabilir:

$$\text{Cinsiyete göre YSK üyelerinin dağılımı, kadın} = \frac{\text{YSK kadın üyelerinin sayısı}}{\text{YSK toplam üyelerin sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge kamu hizmeti niteliğinde görev yapan kurum ve üst kurulların yönetim organlarında yer alanların cinsiyete göre sayısı ve oranı olarak yorumlanmalıdır ve yönetim kurulu üyesi olan kadın ve erkek üyelerin oranlarının toplamının 100’e eşit olması gerekir. Gösterge için Yüksek Öğrenim Kurumu, Rekabet Kurulu gibi seçilen bu kurum ve kurullar Türkiye’de kamusal yaşamda kadınların hem siyasal hem de ekonomik kararlara katılımını ve cinsler arası eşitliğin ne derece gerçekleştiğini izlemek açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda göstergenin verisine doğrudan yansıyacak yönetim kurullarına seçilen ve görev alan kadın üyelerin ya da kadın yöneticilerin sayısındaki artış toplumsal cinsiyet eşitliğinin anakımlaşmasına yönelik olumlu değerlendirilir.

Göstergenin veri kaynağı: Bu göstergenin verisi ilgili kurum ve kurulların eğer organizasyon şeması ve yönetim hakkında bilgi mevcutsa web sayfası taramasından üretilebilir. Bilgisayar ortamında veri bulunmadığı takdirde kurum faaliyet raporları, strateji belgeleri vb. dokümanlar üzerinden ya da kurumlar/kurullar ile direk iletişim de veriyi elde etmek için diğer alternatif yollardır.

17. Yaşlılık

17.1. Yaşlılıkta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Hak Temelli Çerçeve ve Önemi³⁷

Yaşlılık alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin mevcut durumunun ortaya konulması ve yaşlı haklarına ilişkin uluslararası norm ve standartların değerlendirilmesi, bu alanın hak temelli bir anlayışla ele alınması açısından kritik önem taşımaktadır. Yaşlanma sürecinde bireylerin karşılaştığı hak ihlalleri, eşitsizlikler ve kırılanlıklar çoğu zaman görünmez kılınmakta; özellikle toplumsal cinsiyet temelli farklılıklar yaşlılık döneminde daha belirgin ve birikimli hale gelmektedir. Bu bağlamda yaşlılık alanında toplumsal cinsiyete duyarlı bir çerçeve oluşturmak hem mevcut uygulamaların izlenmesi hem de politikaların hak temelli bir yaklaşım doğrultusunda geliştirilmesi için gereklidir.

Yaşlı haklarına ilişkin uluslararası düzeyde bağlayıcı bir sözleşmenin bulunmaması, devletlerin bu alandaki yükümlülüklerinin daha çok genel insan hakları belgeleri üzerinden şekillenmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte Dünya Sağlık Örgütü’nün 1999 yılında “Uluslararası Yaşlılar Yılı” ilanı, 2002 yılı “Madrid Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı” ve Birleşmiş Milletler’in 2021-2030 dönemini “Sağlıklı Yaşlanma On Yılı” olarak belirlemesi, yaşlılık alanının giderek daha fazla uluslararası görünürlük kazandığını göstermektedir. Bu gelişmeler, yaşlanma ve yaşlılık konularında bütüncül bir hak çerçevesine duyulan ihtiyacı pekiştirmektedir.

Küresel ölçekte ortalama yaşam süresinin artması ve yaşlı nüfusun mutlak değer ve oran olarak büyümesi, yaşlılık alanını sosyal politika ve insan hakları tartışmalarının merkezine taşımaktadır. Türkiye’de de benzer biçimde, yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payı yükselmekte ve yaşlı nüfusun çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Kadınların erkeklere kıyasla daha uzun yaşam beklentisine sahip olmalarına karşın, yaşamın son evresinde yoksulluk, sosyal yalnızlık, sağlık sorunları ve bakım yükü gibi çok boyutlu eşitsizlikleri daha yoğun deneyimlemeleri, yaşlılık alanının temel toplumsal cinsiyet meselelerinden biri olduğunu göstermektedir. Yaşlanma, hem toplumsal düzeyde nüfusun demografik yapısındaki dönüşümleri hem de bireylerin zaman içindeki biyolojik, zihinsel ve sosyal değişimlerini kapsayan çok katmanlı bir süreçtir. Yaşın sosyal, kültürel ve ekonomik anlamlarının farklılaşması, yaşlı bireylerin maruz kaldığı ayrımcılık biçimlerini de çeşitlendirmektedir. Yaşa dayalı ayrımcılık (yaşçılık), kişilerarası ilişkilerden kurumsal pratiklere ve yasal düzenlemelere kadar farklı düzlemlerde ortaya çıkmakta; toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıkla kesiştiğinde ise cinsiyetlendirilmiş yaşçılık biçimini alarak özellikle kadın ve LGBTİQ+’lar üzerinde birikimli dezavantajlar yaratmaktadır. Yaşlılık alanında yürütülen çalışmaların tarihsel olarak emeklilik, sosyal güvence, sağlık ve bakım hizmetleri etrafında şekillendiği görülmektedir. Ancak yaşlıların kendi hak taleplerini ifade eden kolektif savunuculuk geleneğinin görece geç oluşması, bu alanda insan hakları

³⁷ Tematik alan haritalama raporu için bkz. Con-Wright, G. (2022). Yaşlılık ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2067>)
Güncelleme raporu için bkz. Con-Wright, G. (2025). Yaşlılık ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2021-2024 Güncellemesi. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2601>)

perspektifinin kurumsallaşmasını geciktirmiştir. 1980’lerden itibaren HelpAge International ve Yaşlıların Hakları için Küresel İttifak gibi ağların ortaya çıkması, yaşlı haklarının veri temelli, izlenebilir ve bütüncül bir çerçevede ele alınmasını desteklemiştir. Bununla birlikte yaşlılık alanındaki göstergeler hala parçalıdır ve toplumsal cinsiyet boyutunu sistematik biçimde içeren izleme araçları sınırlıdır.

Toplumsal cinsiyet ile yaşlılık arasındaki ilişkisellik dikkate alındığında, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yaşlılık döneminde hangi noktalarda ortaya çıktığını ve nasıl deneyimlendiğini incelemek kritik bir önem taşımaktadır. Kadınlar ve LGBTİQ+’lar açısından yaşam boyu biriken eşitsizliklerin –eğitimde fırsat eşitsizliği, güvencesiz istihdam, sosyal güvenceye sınırlı erişim, bakım yükü ve sağlık hizmetlerine erişimde engeller– yaşlılık dönemine taşındığı görülmektedir. Bu nedenle yaşlılık dönemindeki yoksulluk, sağlık sorunları, sosyal dışlanma ve bakım yükü gibi göstergeler çoğu zaman cinsiyetlendirilmiş biçimde ortaya çıkmaktadır. Yaşlılık tematik alanında erişilebilir, güncel, güvenilir ve toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış göstergeler hem toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin izlenmesi hem de ulusal ve uluslararası hedeflere uygun politika geliştirilmesi açısından hayati öneme sahiptir. Bu göstergeler; yaş, cinsiyet, hane yapısı, bakım yükü, sağlık durumu, sosyal katılım, gelir ve sosyal güvence gibi farklı boyutları kapsayarak yaşlılık alanını bütüncül bir perspektifle değerlendirmeyi mümkün kılar. Dolayısıyla toplumsal cinsiyete duyarlı bir veri altyapısının oluşturulması, yaşlılık alanında hak temelli politika tasarımının ve etkili izleme mekanizmalarının ön koşuludur.

17.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar

Aktif yaşlanma: 2002 yılında Madrid’de gerçekleştirilen İkinci Yaşlılık Asamblesi sırasında kabul edilen bu kavram, DSÖ tarafından “yaşlandıkça yaşam kalitesini artırmak amacıyla sağlık, katılım ve güvenlik fırsatlarını optimize etme süreci” olarak tanımlanmaktadır. Aktif Yaşlanmaya İlişkin Uluslararası Konsey ise aktif yaşlanmayı, yaşlanmakta olan bireylerin “yaşamın yedi boyutunun- duygusal, çevresel, entelektüel/bilişsel, fiziksel, profesyonel/mesleki, sosyal ve manevi- tümünde hayata tam olarak katılma” olarak tanımlamaktadır.

Günlük yaşam aktiviteleri: Günlük yaşam aktivitelerinin arasında hareket, boşaltım, yıkanma, giyinme, tuvalet ihtiyacı ve beslenme aktiviteleri yer almaktadır. Yaşlı bireylerin bu aktiviteleri gerçekleştirme becerileri bağımsız, kısmen bağımlı ve bağımlı olarak nitelendirilir.

Doğuşta yaşam beklentisi: Bu ölçüt, doğumda bir insanın ortalama ne kadar yaşayabileceğini belirtmek için kullanılır ve bu değer ölüm anındaki yaşa eşittir.

Nüfus yaşlanması: Bir nüfusun yaş yapısının değişerek, o nüfustaki çocukların ve gençlerin payının azalması ve yaşlı insanların (60 veya 65 yaş üstü) payının göreceli olarak artmasıdır.

Ortanca yaş: Yeni doğan bebekten en yaşlıya kadar nüfusu oluşturan kişilerin yaşları küçükten büyüğe doğru sıralandığında ortada kalan kişinin yaşıdır.

Uzun süreli bakım: Yardıma ve bakıma ihtiyacı olan ileri yaştaki bireylerin zamana yayılarak devam eden evde ya da profesyonel bir mekânda gerçekleşecek bakımıdır.

Evde bakım: Gerek teşhis ve tedavi sonrası bakım sürecinde gerek kronik bir hastalığın takibinde gerekse herhangi bir sağlık problemi olmaksızın koruyucu sağlık ve tetkik hizmetlerinin verilmesi süreçlerinde, ihtiyaç sahiplerine kendi ortamlarında sağlık bakımı hizmetlerinin verilmesidir.

17.3. Mevcut Göstergeler

CEİD - Yaşlılık - 1: Cinsiyete göre yaşlı nüfusta okuma yazma bilmeyenlerin oranı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; ilgili yılda Türkiye genelinde 65 ve üzeri yaş toplam kadın ve erkek nüfus içinde okuma yazma bilmeyen 65 ve üzeri yaş kadın ve erkek nüfusun dağılımıdır. Kadın ve erkek için gösterge aşağıdaki şekilde hesaplanır. Örneğin;

$$\text{Okuma yazma bilmeyen yaşlı kadın nüfus oranı (\%)} = \frac{\text{Okuma yazma bilmeyen 65 ve üzeri yaş kadın sayısı}}{\text{65 ve üzeri yaş toplam kadın sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

65 ve üzeri yaştaki toplam kadın ve erkek nüfus içerisinde okuma yazma bilmeyen 65 ve üzeri yaş kadın ve erkeklerin oransal dağılımı olarak yorumlanmalıdır. Örnek olarak hesaplanan gösterge, 65 yaş ve üzeri kadınlar arasında okuma yazma bilmeyenlerin oranını gösterdiği için payda olarak yalnızca ilgili cinsiyetin 65 ve üzeri yaş nüfusu esas alınmaktadır. Dolayısıyla, gösterge okuma yazma bilmeyen toplam 65 ve üzeri yaş nüfus içindeki cinsiyete göre dağılımı değil, her bir cinsiyet grubunun kendi içinde okuryazarlık durumunu ölçmektedir. Buna bağlı olarak, kadın ve erkek için hesaplanan oranlar, biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı 100'e eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı

CEİD - Yaşlılık - 2: Yaş grubu ve cinsiyete göre kişisel bakım faaliyetlerini gerçekleştirirken zorluk çeken yaşlıların oranı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; 65 yaş ve üzeri nüfus içinde, temel kişisel bakım aktivitelerini (kendi kendine beslenme, yatağa girme/kalkma ve sandalyeye oturma/kalkma, giyinme ve elbiseleri çıkarma, tuvalet kullanımı, banyo yapma/duş alma) gerçekleştirmekte zorluk bildiren kişilerin oranını cinsiyete ve yaş grubuna göre ölçmektedir. Her bir yaş grubu ve cinsiyet için gösterge aşağıdaki şekilde hesaplanır. Örneğin;

$$65-69 \text{ yaş grubunda kişisel bakım faaliyetlerinde zorluk yaşayan kadın oranı (\%)} = \frac{\text{Kişisel bakım faaliyetlerinde zorluk yaşayan 65-69 yaş grubu kadın sayısı}}{65-69 \text{ yaş grubu toplam kadın sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge, yaşlı bireylerin temel özbakım becerilerindeki kısıtlılıkları, yaş grupları ve cinsiyete göre karşılaştırmalı olarak değerlendirmeyi amaçlar. Oran, belirli bir yaş grubunda kadınların veya erkeklerin kendi nüfusları içinde kişisel bakım faaliyetlerini yerine getirirken zorluk yaşama düzeyini gösterir. Buna bağlı olarak, kadın ve erkek için hesaplanan oranlar, biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı 100'e eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK, Sağlık Araştırması

CEİD - Yaşlılık - 3: Yaşlı nüfusun cinsiyete göre obezite oranı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; 65 ve üzeri yaş nüfus içinde beden kitle indeksi (BKİ) 30 ve üzeri olan bireylerin oranını cinsiyete göre ölçmektedir. BKİ, bireyin kilosunun (kg) boy uzunluğunun metre cinsinden karesine bölünmesiyle hesaplanır (kg/m²). Sağlık araştırmaları ve uluslararası sınıflandırmalarda BKİ ≥ 30 obezite olarak kabul edilmektedir. Her bir cinsiyet grubu için gösterge aşağıdaki şekilde hesaplanır. Örneğin;

$$65 \text{ ve üzeri yaş kadınlarda obezite oranı (\%)} = \frac{\text{BKİ} \geq 30 \text{ olan 65 ve üzeri yaş kadın sayısı}}{65 \text{ ve üzeri yaş toplam kadın sayısı}} \times 100$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge, yaşlı kadınlar ve erkekler arasında obezitenin yaygınlığını karşılaştırmalı olarak değerlendirmeyi amaçlar. Oran, her bir cinsiyet grubunun kendi nüfusu içinde obez olarak sınıflandırılanların payını gösterir. Buna bağlı olarak, kadın ve erkek için hesaplanan oranlar, biri kadın nüfusuna diğeri erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı 100'e eşit değildir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK, Sağlık Araştırması

CEİD - Yaşlılık - 4: Yaşlı nüfusun cinsiyete göre yoksulluk oranı (%)

Nasıl üretilir?

İlgili yılda, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması veri setinde bilgisi olan her hane karşılığında eşdeğer hanehalkı büyüklüğü ve eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelir düzeyi hesaplanır. Örneğin medyan gelirin % 60’ı hesaplanarak belirlenen yoksulluk sınırına göre eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri sınırın altında olan haneler yoksul haneler olarak belirlenir. Seçilen cinsiyete göre Türkiye’de toplam içinde yoksul hanelerde yaşayan 65 ve üzeri yaş nüfusun oranı olarak hesaplanır. Örneğin;

$$65 \text{ ve üzeri yaş } \textbf{kadınlarda} \text{ göreceli yoksulluk oranı}(\%) = \frac{\text{Yoksul hanelerde yaşayan 65 ve üzeri yaş } \textbf{kadın} \text{ sayısı}}{65 \text{ ve üzeri yaş toplam } \textbf{kadın} \text{ sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Cinsiyete göre hesaplandığında yaşlı kadınların yaşlı erkeklere kıyasla yoksulluk riskinin ne kadar yüksek/düşük olduğunun göstergesi olarak yorumlanır. Yaşlı kadın ve erkek için hesaplanan oranlar biri yaşlı kadın nüfusuna diğeri yaşlı erkek nüfusuna orantılı olarak hesaplandığından toplamı 100’e eşit değildir. Toplam yaşlı nüfusun göreceli yoksulluk oranı, yoksul hanelerde yaşayan cinsiyetten bağımsız tüm yaşlı nüfusun toplam yaşlı nüfusa oranı olarak ayrıca hesaplanır.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA)

CEİD - Yaşlılık - 6: Son üç ay içerisinde yaşlıların cinsiyete göre internet kullanımı oranı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge, 65-74 yaş grubunda olup son üç ay içerisinde internet kullandığını beyan eden bireylerin oranını cinsiyete göre ölçmektedir. Her bir cinsiyet için gösterge şu şekilde hesaplanır. Örneğin;

$$65 - 74 \text{ yaş } \textbf{kadınlarda} \text{ son üç ay içinde internet kullanım oranı}(\%) = \frac{\text{Son üç ay içinde internet kullanan 65-74 yaş grubu } \textbf{kadın} \text{ sayısı}}{65-74 \text{ yaş grubu toplam } \textbf{kadın} \text{ sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge, yaşlı bireylerin dijital katılım düzeyini toplumsal cinsiyet perspektifiyle değerlendirmeyi amaçlar. Oran, kadınların ve erkeklerin kendi yaşlı nüfusları içinde internet kullanımının ne düzeyde yaygın olduğunu gösterir. Bu nedenle kadın ve erkek oranlarının toplamının 100’e eşit olması beklenmez. Göstergeler birbirini tamamlayan değil, bağımsız dijital katılım ölçütleridir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması (HBTKA)

17.4. Seçilmiş Önerilen Göstergeler

CEİD - Yaşlılık - Öneri - 1: Huzurevlerinde bakım alan kişilerin yaş, engellilik ve cinsiyete göre dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Bu göstergenin, huzurevlerinde bakım hizmeti alan kişilerin yaş gruplarına (örneğin 65-74, 75-84, 85+), engellilik durumlarına ve cinsiyetlerine göre dağılımından elde edilmesi önerilir. Her alt-grup için gösterge şu şekilde hesaplanabilir. Örneğin;

$$\text{Huzurevlerinde bakım alan 65-74 yaş grubu kadınların oranı (\%)} = \frac{\text{Huzurevinde bakım alan 65-74 yaş grubu kadın sayısı}}{\text{Huzurevinde bakım alan 65-74 yaş grubu toplam kişi sayısı}} \times 100$$

Aynı hesaplama, erkekler ve farklı yaş ve engellilik grupları için de uygulanabilir.

Nasıl yorumlanır?

Gösterge, huzurevi bakım hizmetlerinden yararlanan nüfusun profiline ilişkin bütüncül bir tablo sunar ve yaşlılıkta bakım ihtiyacının toplumsal cinsiyet ve engellilik eksenlerinde nasıl farklılaştığını anlamaya yardımcı olur. Bu gösterge, toplam huzurevi sakinleri içinde farklı grupların yüzdesel dağılımını göstermektedir. Toplam huzurevi sakinlerinin içinde farklı grupların yüzdesini gösterdiği için, yaş, engellilik ve cinsiyet kategorilerinin tamamı bir arada 100’e tamamlanmaz. Cinsiyet kırılımında kadın ve erkek oranları aynı payda üzerinden hesaplandığı için toplamaları 100’e eşittir. Buna karşılık yaş grupları ve engellilik durumu gibi diğer kategoriler, farklı tanımlara dayalı olarak ayrı ayrı hesaplandığından, bu kategorilerin yüzdeleri bir arada değerlendirildiğinde 100’e tamamlanmaz ve her biri bağımsız olarak yorumlanmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: Gösterge, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ile Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM) tarafından tutulan idari kayıtlardan yıllık olarak elde edilebilir.

CEİD - Yaşlılık - Öneri - 2: Gündüz bakım merkezlerinde bakım alan kişilerin yaş, engellilik ve cinsiyete göre dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Bu göstergenin, gündüz bakım merkezlerinden hizmet alan yaşlı kişilerin yaş gruplarına (örneğin; 65-74, 75-84, 85+), engellilik durumlarına ve cinsiyetlerine göre dağılımından elde edilmesi önerilir. Her bir alt grup için oran aşağıdaki şekilde hesaplanabilir:
Örneğin;

$$\text{Gündüz bakım merkezlerinden hizmet alan 75-84 yaş grubu kadınların oranı (\%)} = \frac{\text{Gündüz bakım merkezlerinden hizmet alan 75-84 yaş grubu kadın sayısı}}{\text{Gündüz bakım merkezlerinden hizmet alan 75-84 yaş grubu toplam kişi sayısı}} \times 100$$

Aynı hesaplama, erkekler ve farklı yaş ve engellilik grupları için de uygulanabilir.

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge, gündüz bakım merkezlerinden yararlanan yaşlı nüfusun demografik ve işlevsel yapısını anlamak için önemli bir araçtır. Gündüz bakım merkezleri, tam zamanlı kurum bakımından farklı olarak, gündüz saatlerinde destek hizmeti sunan, yaşlıların yerinde yaşlanmasını ve aile içi bakım yükünün hafifletilmesini amaçlayan hizmetlerdir. Gösterge, toplam yararlanıcılar içerisindeki dağılımı ölçer. Cinsiyet kırılımında kadın ve erkek oranları aynı payda üzerinden hesaplandığı için toplamaları 100’e eşittir. Buna karşılık yaş grupları ve engellilik durumu gibi diğer kategoriler, farklı tanımlara dayalı olarak ayrı ayrı hesaplandığından, bu kategorilerin yüzdeleri bir arada değerlendirildiğinde 100’e tamamlanmaz ve her biri bağımsız olarak yorumlanmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: Gösterge, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ile Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM) tarafından tutulan idari kayıtlardan yıllık olarak elde edilebilir.

CEİD - Yaşlılık - Öneri - 3: Evde bakım hizmeti alan kişilerin yaş, engellilik ve cinsiyete göre dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Bu göstergenin, evde bakım hizmeti alan kişilerin yaş gruplarına (örneğin; 65-74, 75-84, 85+), engellilik durumlarına ve cinsiyetlerine göre dağılımından elde edilmesi önerilir. Her bir alt grup için oran aşağıdaki şekilde hesaplanabilir:
Örneğin;

$$\text{Evde bakım hizmeti alan 75-84 yaş grubu kadınların oranı (\%)} = \frac{\text{Evde bakım hizmeti alan 75-84 yaş grubu kadın sayısı}}{\text{Evde bakım hizmeti alan 75-84 yaş grubu toplam kişi sayısı}} \times 100$$

Aynı hesaplama, erkekler ve farklı yaş ve engellilik grupları için de uygulanabilir.

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge, yaşlılık döneminde evde bakım hizmetlerinden yararlanan bireylerin demografik ve işlevsel özelliklerini ortaya koyar. Evde bakım hizmeti; sağlık, kişisel bakım, sosyal destek ve günlük yaşam aktivitelerine yardımın bireyin kendi yaşam ortamında sunulmasını içerir. Gösterge, yaşlı nüfusun hangi gruplarının bu hizmete eriştiğini ve hizmette ortaya çıkan toplumsal cinsiyet temelli farklılıkları detaylı biçimde incelemeye olanak sağlar. Gösterge, toplam yararlanıcılar içerisindeki dağılımı ölçer. Cinsiyet kırılımında kadın ve erkek oranları aynı payda üzerinden hesaplandığı için toplamaları 100’e eşittir. Buna karşılık yaş grupları ve engellilik durumu gibi diğer kategoriler, farklı tanımlara dayalı olarak ayrı ayrı hesaplandığından, bu kategorilerin yüzdeleri bir arada değerlendirildiğinde 100’e tamamlanmaz ve her biri bağımsız olarak yorumlanmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: Gösterge, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ile Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM) tarafından tutulan idari kayıtlardan yıllık olarak elde edilebilir.



Afet Yönetimi

18. Afet Yönetimi

18.1. Afet Yönetiminin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasındaki Önemi³⁸

Afet yönetimi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkı sunmakta, eşitsizliklerin görünür kılınmasına olanak tanımaktadır. Toplumsal roller, güç ilişkileri ve kaynaklara erişim konusundaki farklılıklar nedeniyle, başta deprem, sel ve yangın olmak üzere gerçekleşen afetlerin sonuçları mevcut eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. Afetlerin etkileri, kadınlar, kız çocuklar, engelliler, yoksullar, yaşlılar, düşük sosyo-ekonomik statüye sahip olanlar ve sosyal destek ağlarına erişimi olmayan gruplar açısından daha yıkıcı olabilmektedir. Özellikle yoksulluk, bakım yükünü taşıyan gruplar ve pek çok alanda ayrımcılığa maruz kalan bireyler açısından bu durum kesişimsel olarak artmakta ve daha da zorlayıcı hale gelmektedir. Kadınların afetlerden daha fazla etkilenmesinin ardında, ev işleri, çocuk, yaşlı ve engelli bakımı gibi hane içindeki bakım sorumlulukları ile kadınların geleneksel olarak tanımlanan rollerde yoğunlaşması gibi toplumsal cinsiyet temelli faktörler yer almaktadır.

Ancak afetler uzun süre teknik bir konu olarak ele alınmış; toplumsal cinsiyet ile afet yönetimi arasındaki ilişki ancak 2000’li yıllardan sonra detaylı biçimde gündeme gelebilmiştir. Hyogo Protokolü (2005-2015) ve Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi (2015-2030) afet yönetimi alanındaki en önemli uluslararası belgeler olarak, afet yönetiminin toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle yapılandırılmasını önermektedir. Sendai Çerçevesi’nde, politika üretiminde toplumsal cinsiyet ve insan hakları perspektifinin, afetlerin etkilerinin azaltılmasında kadınların güçlendirilmesinin, afet riskini önleme noktasında eşit temsil ve karar alma süreçlerinin önemi vurgulanmaktadır.

Bunlara ek olarak, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (2015-2030), Paris Anlaşması (2015), ve CEDAW sözleşmesinin 37 sayılı Genel Tavsiye Kararı (2018) afetler ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunu ele alan diğer önemli belgeler arasında yer almaktadır. Genel Tavsiye Kararında, afet yönetiminin her aşaması için cinsiyet temelinde ayrıştırılmış veriye olan ihtiyaç ve afet sonrasında artan cinsiyete dayalı şiddete karşı önleyici mekanizmaların oluşturulması gerekliliği vurgulanmıştır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bir afet yönetimi, özellikle bakım yükü sorumluluğunu daha çok üstlenen kadınlar ve kız çocuklar açısından mevcut eşitsizlikleri afetin öncesinde, sırasında ve sonrasında farklı şekillerde etkileyebilmektedir. Afet öncesinde, risk azaltma ve planlama süreçlerinde toplumsal cinsiyetin dikkate alınması, afet sırasında acil müdahale hizmetlerinin kapsayıcı ve ayrımcılık gözetmeden sunulması, müdahale ekiplerinde ise cinsiyet dengesi ön plana çıkmaktadır. Afet sonrası süreçte ise, kadınların karar alma mekanizmalarına daha aktif katılımı ve yeniden yapılanma sürecine dahil edecek biçimde planlama yapılması kritik önem taşımaktadır.

Türkiye, afetlerin -özellikle depremlerin- sık yaşandığı bir ülkedir. Afetlere müdahale 2022 yılında güncellenen Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) yönergesine uygun olarak AFAD’ın sorumluluğunda yürütülmektedir. AFAD koordinasyonunda Türkiye Afet Risk Azaltma Planı

³⁸ Paksoy-Erbaydar, N., Ar-Mutlu, D., İnal-Önal, E. ve Yalçın, G. (2025). Afet Yönetimi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2617>)

(TARAP, 2022-2030) ve il düzeyinde İl Afet Risk Azaltma Planları (İRAP) hazırlanmıştır. Ancak, afet yönetimine ilişkin yasal mevzuat ve uygulamalarda toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlılığın olmaması önemli bir sorundur. Afet yönetiminde, planlama ve koordinasyon, barınma ve temel ihtiyaçlar, sağlık hizmetleri ve toplumsal cinsiyet temelli şiddetin önlenmesi, eğitim ve farkındalık, izleme ve değerlendirme başlıkları altındaki tüm çalışmalarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi gerekmektedir. Türkiye’de güncel afetler de dahil olmak üzere cinsiyet kırılımında veri bulunmadığından, afet yönetimi tematik alanı için önerilen göstergelere yer verilebilmiştir.

18.2. Göstergelerde Kullanılan Kavramlar

Afet: Etkilenen toplumun sadece kendi kaynaklarını kullanarak başa çıkma yetisini aşan, yaygın insani, maddi ya da çevresel kayıplara sebebiyet vererek toplumun işlevini ciddi şekilde aksatan durumdur (UN, 1992).

18.3. Göstergelerin Veri Kaynakları

Afet yönetiminde ülke genelinde sorumlu olan kuruluş Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’dır (AFAD). AFAD bünyesinde oluşturulan AFAD-Afet Risk Azaltma Sistemi (ARAS) kapsamında afete ilişkin veri toplama ve izleme mekanizmaları bulunmaktadır. AFAD’ın yanı sıra, Türkiye Belediyeler Birliği, büyükşehir, il ve ilçe belediyeleri, valilikler, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri, Milli Eğitim Bakanlığı gibi kamu kurumları da afet öncesi, sırası ve sonrasına ilişkin veri üretmektedir. Ayrıca, Türkiye Afet Bilgi Bankası (TABB), Akom Afet Bilgi Sistemi (AKOMAS) gibi sistemler de mevcuttur. Ancak belirtilen kurumların kamuoyu ile paylaştığı cinsiyet ayrımında verisi bulunmamaktadır. Afet alanında çalışan sivil toplum örgütleri ile meslek odaları gibi diğer kamusal aktörler de yerel düzeyde veri üretebilmektedir.

TÜİK’in SDG Portalı altında yer alan Afet Göstergeleri başlığında afetlere ilişkin bazı göstergeler mevcuttur. “Afetlerden doğrudan etkilenen, kaybolan ve ölen kişi sayısı, yer alan kişi sayısı” (Gösterge 11.5.1), 2015-2021 yılları arasındaki deprem, heyelan, kaya düşmesi, orman yangını, sel/taşkın/su baskını, çığ gibi afet türlerine göre tablo ve grafikler ile sunulmuştur (TÜİK³⁹, 2025). Ancak bu gösterge de diğer birçok göstergede olduğu gibi, cinsiyet ayrımında veri içermemektedir.

18.4. Önerilen Göstergeler

Afet yönetimi konusundaki göstergelerin afet döneminin farklı aşamalarına (afet öncesi, sırası ve sonrası) uygun biçimde üç aşamalı olarak düzenlenmesi önemlidir. Göstergelerin, planlama ve koordinasyon, barınma ve temel ihtiyaçlar, sağlık hizmetleri ve toplumsal cinsiyet temelli şiddetin önlenmesi, eğitim ve farkındalık ile izleme ve değerlendirme açısından kapsamlı biçimde ele alınması önemlidir. Bu bölümde, afet sırasında üretilmesi önerilen üç gösterge örnek olarak verilmiştir.

³⁹ SDG Portal AFET Göstergeleri için bkz. <https://sdg.tuik.gov.tr/11-5-1/>

CEİD-Afet Yönetimi.1: 100.000 kişi başına düşen afet kaynaklı kadın ve erkek ölüm sayısı

Nasıl üretilir?

Afet sırasına ilişkin önerilen göstergelerden biri olan bu çoklu gösterge, belirli bir afet sırasında afet nedeniyle yaşamını yitiren kadınların ve erkeklerin ayrı ayrı ölüm oranlarını göstermektedir. Gösterge, 100.000 kişi temel alınarak standartlaştırılmıştır ve her 100.000 kişide afet ile ilgili olarak gerçekleşen kadın ve erkek ölümü sayısına karşılık gelmektedir. Bu gösterge, cinsiyet ayrımı dışında, afet türü, afetin gerçekleştiği yerleşim yeri gibi alt kırılımlar için de hesaplanabilir. Hangi afet ve hangi alan için hesaplandığına dair bilginin de eklenmesi gereken bu gösterge, erkekler için aşağıdaki formül aracılığıyla hesaplanır:

$$\text{Afette erkek ölümü} = \frac{\text{Afet nedeniyle ölen erkek sayısı}}{\text{Toplam erkek nüfusu}} \times 100.000$$

Nasıl yorumlanır?

Gösterge, her 100.000 erkekten afet nedeniyle ölen erkek sayısı olarak yorumlanmalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: AFAD, Türkiye Belediyeler Birliği, il, ilçe ve büyükşehir belediyeleri.

CEİD-Afet Yönetimi.2: Afet müdahale ekiplerinde çalışacak personelin cinsiyet dengesinin gözetilmesi durumu

Nasıl üretilir?

Afet öncesinde planlama ve koordinasyon başlığı altında yer alan bu gösterge, afete müdahale eden ekip içinde görev yapan kadın ve erkek personel sayısına ilişkin bir duyarlılık olup olmadığını göstermesi amacıyla üretilmektedir. Gösterge, AFAD’ın koordinasyonunda, il ve ilçelerde afet sırasında görev yapacak müdahale ekipleri içindeki cinsiyet dağılımı temel olarak oluşturulmaktadır. Bu gösterge, nicel bir hesaplama olmaksızın, Evet/Hayır biçiminde değerlendirilmektedir.

Evet: Afet sırasında müdahalede bulunacak personelin dengeli bir cinsiyet dağılımı olduğunu,
Hayır: Afet sırasında müdahalede bulunacak personelin dengeli bir cinsiyet dağılımı olmadığını işaret etmektedir.

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge, afet yönetiminin planlama aşamasında, müdahale ekipleri içinde mutlaka kadın personel olması gerektiğine işaret etmesi açısından önemlidir. Göstergenin kullanılması, “hayır” cevabının verildiği durumlarda bile, afete müdahale aşamasında özellikle afete maruz kalan kadınlar, kız çocuklar gibi gruplar başta olmak üzere planlama aşamasında gözetilmesi gereken bir durumu işaret etmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: AFAD



19. İklim Değişikliği ve Kırsal Alanlar

19.1. Göstergelerin Önemi

İklim değişikliği, yalnızca çevresel bir sorun değil; yaşam hakkı, yeterli beslenme, sağlık, barınma, çalışma ve sosyal güvenlik gibi temel insan haklarının kullanımını doğrudan etkileyen yapısal bir eşitsizlik alanıdır. Bu nedenle iklim politikalarının izlenmesi ve değerlendirilmesi, insan hakları temelli ve toplumsal cinsiyet duyarlı bir çerçeve içinde ele alınmalıdır. Uluslararası insan hakları belgeleri, iklim değişikliğinin etkilerinin toplumsal cinsiyet temelinde eşitsiz biçimde ortaya çıktığını açık biçimde kabul etmektedir. Kadınlar, özellikle kırsal alanlarda; tarımsal üretime bağımlılık, ücretsiz bakım yükü, arazi ve kaynaklara sınırlı erişim, karar alma mekanizmalarından dışlanma ve gelir güvencesizliği nedeniyle iklim krizinin etkilerine karşı daha kırılgan konumdadır. Bu nedenle iklim göstergeleri, yalnızca çevresel değişimleri değil; bu değişimlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini nasıl derinleştirdiğini de izlemeyi amaçlamalıdır.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Paris Anlaşması, iklim değişikliğiyle mücadelede “adil geçiş”, kırılgan grupların korunması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi ilkelerini açık biçimde vurgulamaktadır. Paris Anlaşması’nın giriş bölümü, iklim eylemlerinin insan haklarına ve toplumsal cinsiyet eşitliğine saygılı biçimde yürütülmesi gerektiğini belirtmektedir. Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, devletlerin kırsal alanda yaşayan kadınların ekonomik ve sosyal haklarını koruma, üretim kaynaklarına erişimini sağlama ve karar alma süreçlerine katılımını güvence altına alma yükümlülüğünü düzenlemektedir. CEDAW Komitesi, iklim değişikliğinin kadınlar üzerindeki etkilerini bu yükümlülüklerin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmektedir.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi kararlarında, iklim değişikliğinin yaşam hakkı, sağlık hakkı ve yeterli yaşam standardı üzerindeki etkileri açık biçimde tanınmış; devletlerin iklim politikalarında kırılgan gruplara yönelik ayrıştırmış veri üretme sorumluluğu vurgulanmıştır. İklim ve kırsal kalkınma göstergeleri, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları’nın izlenmesi açısından da kritik önemdedir. Özellikle: SKA 1 (Yoksulluğa Son), SKA 2 (Açlığa Son), SKA 5 (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği), SKA 13 (İklim Eylemi), SKA 15 (Karasal Yaşam) kapsamında iklim değişikliği, kırsal kalkınma ve toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki kesişimsel ilişkilerin sistematik biçimde izlenmesini gerektirmektedir.

Göstergeler hak temelli izlemeyi mümkün kılmayı, iklim değişikliğinin kırsal alanlarda kadınlar ve erkekler üzerindeki farklı etkilerini görünür kılmayı, kamu politikalarının eşitlikçi ve kapsayıcı olup olmadığını izlemeyi, devletin uluslararası insan hakları yükümlülüklerini ne ölçüde yerine getirdiğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda iklim göstergeleri, yalnızca teknik ölçüm araçları değil; hesap verebilirlik, izleme ve hak temelli savunuculuk araçlarıdır. Toplumsal cinsiyete duyarlı biçimde üretilen ve yorumlanan göstergeler, iklim politikalarının kadınların yaşam koşulları, emek yükü ve ekonomik güvenliği üzerindeki etkilerini görünür kılarak daha adil ve sürdürülebilir politika tasarımına katkı sunar.

Türkiye’de iklim değişikliğinin kırsal kalkınma üzerindeki etkileri giderek daha belirgin hâle gelmektedir. Kuraklık riskinin artması, tarımsal üretimde verim kayıpları, suya erişimde bölgesel eşitsizlikler ve tarımsal gelirlerin istikrarsızlaşması, kırsal nüfusun yaşam koşullarını olumsuz etkilemektedir. Buna karşın, iklim politikaları ile kırsal kalkınma ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları arasındaki entegrasyon sınırlı kalmakta; mevcut strateji ve eylem planlarında kadınların ve kırılgan grupların iklim değişikliğinden nasıl etkilendiğini izlemeye yönelik göstergeler yeterince yer almamaktadır.

Bu çerçevede geliştirilen göstergeler; iklim değişikliğinin kırsal alandaki ekonomik, sosyal ve toplumsal cinsiyet boyutlarını görünür kılmayı, politika uygulamalarının etkisini izlemeyi ve uyum ile dayanıklılık kapasitesini güçlendirmeye yönelik müdahalelerin değerlendirilmesini amaçlamaktadır. İklim ve kırsal kalkınma göstergeleri, yalnızca çevresel etkilerin değil; geçim kaynakları, gelir güvencesi, bakım yükleri ve toplumsal eşitsizlikler üzerindeki sonuçların da izlenmesine imkân tanıyan bütüncül bir izleme aracıdır.

19.2. Veri Kaynakları ve Sıklığı

Türkiye’de iklim değişikliği ve kırsal kalkınmaya ilişkin göstergeler, farklı kurumlar tarafından üretilen istatistikler ve idari kayıtlar aracılığıyla izlenebilmektedir. Ancak mevcut veri altyapısı, iklim etkilerinin kırsal alanlar ve toplumsal cinsiyet üzerindeki sonuçlarını bütüncül ve düzenli biçimde izlemek açısından sınırlılıklar içermektedir.

Başlıca veri kaynakları arasında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından derlenen, Tarımsal İşletme Yapı Araştırmaları, Tarımsal Üretim İstatistikleri, Hanehalkı Bütçe Araştırması, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) ağırlıklı olarak yıllık olarak üretilmekte olup, tarımsal gelirler, kırsal yoksulluk, geçim kaynakları ve yaşam koşullarına ilişkin temel göstergeleri içermektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan tarımsal destekleme verileri, Kırsal kalkınma programları (IPARD, KKYDP), Sulama, su yönetimi ve tarımsal altyapı verileri, Devlet Su İşleri (DSİ) ve Meteoroloji Genel Müdürlüğü tarafından derlenen Kuraklık göstergeleri, Yağış, sıcaklık ve aşırı hava olaylarına ilişkin iklim verileri, Su kaynakları ve havza bazlı izleme verileri; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından hazırlanan Ulusal İklim Değişikliği Strateji ve Eylem Planları, Sera gazı emisyon envanterleri, İklim uyum ve azaltım politikalarına ilişkin idari veriler ulusal olmak üzere; uluslararası ve tamamlayıcı kaynaklar olarak Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Dünya Bankası’nın tarım, iklim ve kırsal kalkınma göstergeleri, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) raporları ve iklim kırılganlık endeksleri kullanılabilir. Verilerin büyük bölümü ulusal ve bölgesel düzeyde erişilebilir olmakla birlikte, kırsal alanda yaşayan kadınlar, mevsimlik tarım işçileri ve küçük üreticiler açısından cinsiyete duyarlı ve ayrıştırılmış veri üretimi çok sınırlıdır. Bu durum, iklim değişikliğinin kırsal kalkınma üzerindeki eşitsiz etkilerinin izlenmesini güçleştirmektedir.

19.3. Kavramlar

İklim değişikliği:

Doğal iklim değişkenliğine ek olarak, insan faaliyetleri sonucu atmosferin bileşiminde meydana gelen ve uzun vadede gözlemlenen değişimlerdir. İklim değişikliği; kuraklık, sel, sıcak hava dalgaları ve tarımsal verim kayıpları gibi etkiler yoluyla kırsal yaşamı doğrudan etkilemektedir.

Kırsal kalkınma:

Kırsal alanlarda yaşayan nüfusun ekonomik, sosyal ve çevresel refahının artırılmasını amaçlayan; tarımsal üretim, geçim kaynakları, altyapı, sosyal hizmetlere erişim ve yerel kapasitenin güçlendirilmesini içeren bütüncül bir kalkınma yaklaşımıdır.

İklime duyarlı kırsal kalkınma:

İklim değişikliğinin mevcut ve gelecekteki etkilerini dikkate alarak, kırsal alanlarda geçim kaynaklarının sürdürülebilirliğini ve toplulukların dayanıklılığını artırmayı hedefleyen kalkınma yaklaşımıdır.

Kırılganlık:

Bireylerin, hanelerin veya toplulukların iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine maruz kalma ve bu etkilere uyum sağlama kapasitesindeki sınırlılıkları ifade eder. Kırsal alanda kadınlar, küçük ölçekli üreticiler ve yoksul haneler daha yüksek kırılganlık düzeylerine sahiptir.

Dayanıklılık (dirençlilik):

İklim şokları ve çevresel stres faktörleri karşısında toplulukların uyum sağlama, etkileri azaltma ve toparlanma kapasitesidir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı iklim politikaları:

İklim değişikliğinin kadınlar ve erkekler üzerindeki farklı etkilerini gözeterek; karar alma süreçlerine kadınların katılımını ve kaynaklara eşit erişimini hedefleyen politika ve uygulamalardır.

19. 4. Mevcut Göstergeler

CEİD- İDKA- 1. Türkiye’de sıcaklık değerlerinin yıllar itibarıyla karşılaştırılması (°C)

Bu gösterge, Türkiye’de ölçülen yıllık ortalama sıcaklık değerlerini uzun dönem iklim normalleri (1991–2020) ile güncel yıl (2024) verileri üzerinden karşılaştırmaktadır. Gösterge, iklim değişikliğinin en temel ve doğrudan etkilerinden biri olan sıcaklık artışının boyutunu ortaya koymaktadır. Uzun dönem ortalaması 21,8°C olan yıllık sıcaklık değerinin 2024 yılında 25,4°C’ye yükselmesi, Türkiye’de iklim rejiminde belirgin bir sapmaya işaret etmektedir. Artan sıcaklıklar; tarımsal üretim, su kaynakları, gıda güvenliği ve kırsal geçim kaynakları üzerinde doğrudan etkilidir.

Nasıl üretilir?

Meteoroloji istasyonlarından elde edilen günlük sıcaklık ölçümleri yıllık ortalamaya dönüştürülür. Uzun dönem iklim normalleri, 30 yıllık gözlem ortalamasına dayalı olarak hesaplanır. Güncel yıl değeri aynı yöntemle hesaplanarak normallerle karşılaştırılır.

Nasıl yorumlanmalı?

Uzun dönem ortalamasına kıyasla sıcaklık değerlerinde gözlenen artış, iklim değişikliğinin yapısal bir eğilim hâline geldiğini göstermektedir. Artan sıcaklıklar tarımsal üretimi, su kaynaklarını ve kırsal geçim biçimlerini olumsuz etkilemekte; özellikle kadınlar açısından bakım yüklerini ve emek yoğunluğunu artırmaktadır.

Göstergenin veri kaynağı: Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM).

CEİD- İDKA- 2. Türkiye’de alansal yağış durumlarının mevsim normalleri ile karşılaştırılması (mm)

Bu gösterge, belirli bir ay veya mevsimde gerçekleşen alansal ortalama yağış miktarlarının uzun dönem mevsim normalleri ile karşılaştırılmasını göstermektedir.

Nasıl üretilir?

Meteorolojik gözlem istasyonlarından elde edilen yağış verileri alansal ortalamaya dönüştürülür. Mevsim normalleri, 1991-2020 dönemine ait uzun yıllar ortalamasına dayanmaktadır.

Nasıl yorumlanmalı?

Mevsim normallerinin altında kalan yağış miktarları, kuraklık riskinin arttığını ve suya erişimin zorlaştığını göstermektedir. Bu durum, tarımsal üretimde verim kayıplarına ve kırsal yoksulluğun derinleşmesine yol açmaktadır. Kuraklık, özellikle kadınların su temini ve bakım sorumluluklarını artırarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştirebilmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM).

CEİD- İDKA- 4. Tarım sektöründe istihdam edilenlerin cinsiyete göre ayrıştırılmış iş durumu

Bu gösterge, tarım sektöründe çalışan kadın ve erkeklerin istihdam statülerini (ücretli/yevmiyeli, işveren, kendi hesabına çalışan, ücretsiz aile işçisi) göstermektedir.

Nasıl üretilir?

Hanehalkı İşgücü Araştırması verileri kullanılarak tarım sektöründe çalışan bireyler istihdam statüsüne ve cinsiyete göre sınıflandırılır.

Nasıl yorumlanmalı?

Kadınların büyük ölçüde ücretsiz aile işçisi olarak yoğunlaşması, tarımsal emekteki toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri ortaya koymaktadır. Bu yapı, kadınların sosyal güvenlikten dışlanmasına ve iklim kaynaklı risklere karşı daha kırılgan hâle gelmesine neden olmaktadır.

Göstergenin veri kaynağı: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Hanehalkı İşgücü Araştırması (HİA).

CEİD- İDKA- 5. Tarım işçilerinin ortalama aylık ücretleri (TL)

Bu gösterge, tarım sektöründe çalışan kadın ve erkeklerin ortalama aylık gelirlerini göstermektedir.

Nasıl üretilir?

Tarım sektöründe çalışan bireylerin beyan edilen aylık kazançları cinsiyete göre ortalama alınarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanmalı?

Kadınların ortalama aylık gelirlerinin erkeklere kıyasla düşük olması, kırsal yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin toplumsal cinsiyet boyutunu ortaya koymaktadır.

Göstergenin veri kaynağı: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Hanehalkı İşgücü Araştırması (HİA).

CEİD- İDKA- 6. Cinsiyete göre arazi sahibi olan yetişkin nüfus oranı (%)

Bu gösterge, yetişkin nüfus içinde arazi mülkiyetine sahip bireylerin oranını cinsiyete göre hesaplamaktadır. Hesaplama, tapulu arazi mülkiyetini esas almakta; ortak mülkiyet durumlarında bireyin mülkiyet hakkının tanındığı kayıtlar dikkate alınmaktadır. Gösterge, kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı hesaplanarak karşılaştırmalı analiz yapılmasına olanak sağlar.

Nasıl üretilir?

Arazi mülkiyetine ilişkin idari kayıtlar ve hanehalkı anketleri kullanılarak cinsiyete göre mülkiyet oranları hesaplanır. Kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı hesaplanır:

$$\text{Arazi sahibi olan kadınların Oranı (\%)} = \frac{\text{Arazi Sahibi Olan Kadın Nüfus}}{\text{Toplam Kadın Nüfusu}} \times 100$$

$$\text{Arazi sahibi olan erkeklerin Oranı (\%)} = \frac{\text{Arazi Sahibi Olan Erkek Nüfus}}{\text{Toplam Erkek Nüfusu}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Kadınların arazi sahipliğinde daha düşük paya sahip olması, üretim araçlarına erişimdeki yapısal eşitsizlikleri göstermektedir. Arazi mülkiyeti, iklim uyumu ve kırsal dayanıklılık açısından kritik bir unsurdur. Kadınların arazi sahipliği oranının erkeklere kıyasla düşük olması, üretim araçlarına erişimdeki yapısal eşitsizlikleri ortaya koymaktadır. Arazi mülkiyeti; tarımsal üretimden elde edilen gelir, kamu desteklerinden yararlanma, krediye erişim ve iklim değişikliğine uyum kapasitesi açısından kritik bir belirleyicidir. Bu nedenle gösterge, kırsal kalkınma ve iklim uyum politikalarının toplumsal cinsiyet boyutunu izlemek açısından temel bir araçtır.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK, Tarım ve Orman Bakanlığı idari kayıtları

19.5. Önerilen Göstergeler

CEİD- İDKA- 1. Sel, kuraklık, fırtına gibi afetlere maruz kalma oranlarının cinsiyete göre dağılımı

Afet kayıtları kullanılarak belirli bir dönemde (örneğin son 6 ay) afetten etkilenen bireyler tespit edilir. Afete maruz kalan kadın ve erkek sayıları, aynı dönemdeki toplam kadın ve erkek nüfusuna oranlanarak yüzde (%) olarak hesaplanır. Afete maruz kalma, doğrudan zarar görme, tahliye edilme, geçici barınma ihtiyacı veya sağlık hizmetine başvuru gibi kriterler üzerinden tanımlanabilir.

Nasıl yorumlanmalı?

Kadınlar ve erkekler arasında afete maruz kalma oranlarında görülen farklılıklar, iklim değişikliğinin toplumsal cinsiyete dayalı etkilerini ortaya koymaktadır. Kadınlar, bakım sorumlulukları, hareketlilik kısıtları ve ekonomik kırılganlıklar nedeniyle afetlerden daha ağır biçimde etkilenmektedir. Bu gösterge, afet risk azaltma ve iklim uyum politikalarının toplumsal cinsiyet duyarlılığını izlemek açısından kritik öneme sahiptir.

Göstergenin veri kaynağı: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), T.C. Sağlık Bakanlığı

CEİD- İDKA- 2. Kadın ve erkeklerin iklim değişikliği ile ilgili eğitim ve bilinçlendirme programlarına erişim oranları (%)

Bu gösterge, kadınların ve erkeklerin iklim değişikliği, iklim uyumu ve çevresel sürdürülebilirlik konularında düzenlenen eğitim ve bilinçlendirme programlarına katılım oranlarını göstermektedir.

Nasıl üretilir?

Kamu kurumları tarafından düzenlenen eğitim, seminer, atölye ve bilgilendirme programlarına katılan bireyler cinsiyete göre ayrıştırılır. Belirli bir yıl içinde bu programlara

katılan kadın ve erkek sayıları, ilgili yaş grubundaki toplam kadın ve erkek nüfusuna oranlanarak yüzde (%) olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanmalıdır?

Kadınların eğitim ve bilinçlendirme programlarına erişiminin sınırlı olması, iklim değişikliğine uyum kapasitesini ve karar alma süreçlerine katılımını zayıflatmaktadır. Bu gösterge, iklim politikalarının kapsayıcılığını ve bilginin toplumsal olarak adil dağılımını izlemek açısından önemlidir. Erişim oranlarındaki cinsiyet farkları, politika tasarımıyla hedefli müdahalelere ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı.



İşyerinde Şiddet ve Taciz

20. İşyerinde Şiddet ve Tacizin Önlenmesinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasındaki Önemi⁴⁰

20.1. Göstergelerin Önemi

İşyerinde şiddet ve taciz, bireylerin insan onuruna yakışır çalışma hakkını doğrudan ihlal eden, yaygın ve toplumsal cinsiyet temelli bir olgudur. Uluslararası insan hakları ve çalışma standartlarında şiddet ve taciz; fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik zarar ya da bu zararlara yol açma tehdidi içeren, tekil ya da tekrarlanan davranış ve uygulamalar olarak tanımlanmaktadır. Bu olgular; istihdamın kayıtlı ya da kayıt dışı, kamusal ya da özel, yüz yüze ya da uzaktan çalışma dâhil tüm biçimlerinde ortaya çıkabilmektedir.

İşyerinde şiddet ve taciz, kadınları ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa maruz kalan grupları orantısız biçimde etkilemektedir. Kadınların güvencesiz istihdamda yoğunlaşması, bakım sorumlulukları, hiyerarşik güç ilişkileri ve toplumsal cinsiyet normları, şiddet ve tacize maruz kalma riskini artıran yapısal faktörlerdir. Bu nedenle, şiddet ve tacizin önlenmesine yönelik politika ve izleme mekanizmalarının toplumsal cinsiyete duyarlı biçimde tasarlanması kritik önemdedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 190 No’lu Şiddet ve Taciz Sözleşmesi, işyerinde şiddet ve tacizi önlemeye yönelik ilk bağlayıcı uluslararası standarttır. Sözleşme, herkesin şiddet ve tacizden arındırılmış bir çalışma ortamına sahip olma hakkını tanımakta ve devletlere önleme, koruma, yaptırım ve izleme yükümlülükleri getirmektedir. Türkiye henüz ILO 190’ı onaylamamış olmakla birlikte, sözleşmede yer alan ilkeler uluslararası insan hakları belgeleri ve anayasal eşitlik yükümlülükleriyle uyumludur.

İşyerinde şiddet ve tacizin görünür kılınması, yalnızca bireysel mağduriyetlerin tespiti açısından değil; çalışma yaşamında eşitlik, güvenli istihdam ve sürdürülebilir işgücü piyasaları açısından da önemlidir. Bu nedenle göstergeler hem yaygınlığı hem de politika yanıtlarının etkinliğini izlemeye imkân verecek şekilde yapılandırılmalıdır.

20.2. Veri Kaynakları ve Sıklığı

Türkiye’de işyerinde şiddet ve tacize ilişkin toplumsal cinsiyete duyarlı veri üretimi son derece sınırlıdır. Mevcut idari kayıtlar, başvurulara ilişkin bilgileri yeterli düzeyde ayırtmamakta; özellikle işyerinde yaşanan şiddet ve taciz vakalarını cinsiyet, sektör ya da istihdam biçimi temelinde izlemeye olanak tanımamaktadır. Kadına yönelik şiddete ilişkin veriler ise çoğunlukla olayın gerçekleştiği bağlamı ayırt etmemekte; işyeriyle ilişkili şiddet biçimleri genel şiddet istatistikleri içinde görünmez kalmaktadır.

Benzer şekilde, adli istatistikler de işyerinde şiddet ve tacize özgü bir ayırıştırma sunmadığından, bu alandaki vakaların kovuşturma süreçlerine nasıl yansıdığına ilişkin sağlıklı bir değerlendirme yapmak mümkün olmamaktadır. Mevcut veri kaynakları arasında

⁴⁰ Ulutaş, B. ve Ünlütürk, Ç. (2024). İşyerinde Şiddet, Taciz ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2574>)

yer alan Beyaz Kod başvuruları veya Alo 170 hattına yapılan başvurular gibi sınırlı göstergeler ise, cinsiyet temelli çözümlemeye elverişli biçimde kamuoyuyla paylaşılmamaktadır.

Öte yandan, Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından tutulan ve iş kazası kapsamında değerlendirilen vakalar, işyerinde şiddetin yalnızca en ağır ve bildirime yansıyan örneklerini kapsamakta; çoğunlukla formal istihdamda gerçekleşen ve ciddi fiziksel zarar ya da ölümle sonuçlanan olaylarla sınırlı kalmaktadır. Bu durum, özellikle kayıt dışı, güvencesiz ya da ev içi çalışma alanlarında yaşanan şiddet ve tacizin büyük ölçüde istatistiksel görünmezlik içinde kalmasına yol açmaktadır.

Mevcut veriler ağırlıklı olarak idari kayıtlar ve sınırlı anket soruları üzerinden izlenebilmektedir. Bu alanda önereceğimiz göstergeler için kullanılacak veriyi üretebilecek kurumlar arasında Adalet Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü, ceza ve soruşturma istatistikleri (şikâyet yansıyan vakalar), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, iş müfettişi raporları, işyerinde mobbing ve taciz başvuruları (idari kayıtlar), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) başvuruları, kadın destek mekanizmalarına yapılan başvurular, sivil toplum ve sendika verileri, Baroların kadın hakları merkezleri, sendikaların danışma ve başvuru kayıtları, Türkiye İstatistik Kurumu ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı işbirliğiyle 2006, 2016, 2021 yıllarında hazırlanan Türkiye Aile Yapısı Araştırması sayılabilir. İşyerinde şiddet ve tacize ilişkin verilerin eksikliği, şikâyet mekanizmalarına erişim ile fiili başvuru arasındaki farkların izlenememesi, işyerinde şiddet ve tacizin önlenmesine yönelik politika tasarımı ve izleme süreçlerini sınırlamaktadır.

20.3. Kavramlar

İşyerinde şiddet ve taciz:

Çalışma yaşamında ortaya çıkan veya işle bağlantılı olan; fiziksel, psikolojik, cinsel veya ekonomik zarar doğuran ya da bu zarara yol açma tehdidi içeren davranışlar ve uygulamalardır. (ILO 190)

Cinsel taciz:

İstenmeyen, rahatsız edici ve kişinin onurunu zedeleyen sözlü, sözsüz veya fiziksel davranışlardır.

Psikolojik taciz (mobbing):

Bir çalışanın sistematik biçimde dışlanması, küçük düşürülmesi, baskı altına alınması veya yıldırılması yoluyla gerçekleşen psikolojik şiddet biçimidir.

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet:

Toplumsal cinsiyet normları, eşitsiz güç ilişkileri ve ayrımcılıktan kaynaklanan; kadınları ve LGBTİ+ bireyleri orantısız biçimde etkileyen şiddet türleridir.

İşle bağlantılı alanlar:

İşyerinin fiziksel mekânı ile sınırlı olmayıp, işe gidiş-geliş, iş seyahatleri, dijital iletişim ve uzaktan çalışma ortamlarını da kapsar.

20.4. Mevcut Göstergeler

CEİD- İŞTM- 1. “Çalışma ortamı kadınlar için yeterince güvenli değildir” önermesini destekleyenlerin oranı

“Çalışma ortamı kadınlar için yeterince güvenli değildir” ifadesine katılım oranı, işyerinde şiddet ve tacizin öznel algı boyutunu ölçen temel göstergelerden biridir. Bu gösterge, yalnızca yaşanmış olayları değil; çalışanların kendilerini ne ölçüde güvende hissettiklerini, risk algılarını ve iş ortamına dair deneyimlerini görünür kılar. Bu yönüyle söz konusu gösterge, şiddetin bildirilmeyen, normalleştirilen veya içselleştirilen biçimlerini ortaya koymaktadır. Nesnel vaka verilerinin (başvuru, şikâyet, dava sayıları) yakalayamadığı psikolojik ve algısal boyutu ölçmeyi sağlar. Çalışma yaşamındaki güç ilişkilerinin ve toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin günlük deneyime nasıl yansıdığını ortaya koyar. Dolayısıyla bu gösterge, işyerinde şiddet ve tacizin yalnızca “olay” değil, sürekli bir risk hali olarak algılandığını göstermesi bakımından kritik önemdedir.

Nasıl üretilir?

İlgili yılda Türkiye Aile Yapısı Araştırması veri setinde “çalışma ortamı kadınlar için yeterince güvenli değildir” önermesini destekleyenlerin oranı cinsiyet, yaş grubu, öğrenim durumu, İBBS 1. Düzey ve üç büyük ile göre kadının çalışması ile ilgili algılar bölümünde yer almaktadır.

$$\text{Önermeyi Destekleyenlerin Oranı (\%)}, 15 \text{ yaş ve üzeri} = \frac{\text{Destekleyen Nüfus}}{\text{Nüfus}} \times 100$$

Nasıl yorumlanmalı?

Gösterge değerlerinin yüksek olması çalışanların önemli bir kısmının işyerinde kendini güvende hissetmediğini, psikolojik, cinsel veya sözel şiddetin yaygın, kurumsal koruma mekanizmalarının yetersiz algılandığını göstermektedir.

Değerlerin düşük olması, daha güvenli çalışma koşullarını yansıtabildiği gibi, aynı zamanda şiddetin görünmezliğini, normalleştirilmesi ya da ifade edilmekten çekinilmesi anlamına da gelebilir. Bu nedenle sonuçlar, diğer göstergelerle (başvuru sayıları, idari kayıtlar, hukuki başvurular vb.) birlikte değerlendirilmelidir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK- Türkiye Aile Yapısı Araştırması.

CEİD- İŞTM- 2. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı’nın onaylanıp onaylanmadığı (evet/hayır)

Söz konusu gösterge nitel bir gösterge olup yanıtı evet veya hayır olarak kaydedilmektedir. Türkiye tarafından 2006 yılında onaylanan Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı, işyerinde şiddet ve tacizin önlenmesine ilişkin açık yükümlülükler içermektedir. Söz konusu belge, taraf devletlerin çalışanları işyerinde veya işle bağlantılı olarak maruz kalabilecekleri cinsel taciz ve diğer her türlü aşağılayıcı, onur kırıcı ya da suç teşkil eden davranışlara karşı

koruyacak önlemleri alma sorumluluğunu açık biçimde tanımlamaktadır. Bu çerçevede, çalışanların bu tür davranışlar konusunda bilgilendirilmesi, farkındalıklarının artırılması ve etkili koruma mekanizmalarının oluşturulması devletlerin temel yükümlülükleri arasında yer almaktadır.

Nasıl yorumlanmalı?

Türkiye’de sözleşmenin onaylanmış olması olumlu bir gelişme olmakla birlikte, Anayasa’nın 90. maddesi uyarınca iç hukukun bir parçası haline gelmiş olmasına rağmen, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı’nın özellikle 26. maddesinde düzenlenen işyerinde cinsel taciz ve diğer şiddet biçimlerine ilişkin koruyucu ve önleyici yükümlülüklerin uygulamaya geçirilmesinde ciddi boşluklar bulunmaktadır. Mevcut yasal ve kurumsal çerçeve, işyerinde şiddet ve tacizin önlenmesi, izlenmesi ve etkin biçimde yaptırıma bağlanması konusunda bütüncül ve sistematik bir uygulama ortaya koyamamaktadır. Bu durum, işyerinde şiddet ve tacizin görünürlüğünü azaltmakta ve mağdurların etkin korunmasını güçleştirmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Resmi Gazete.

CEİD- İŞTM- 3. ILO 190 Sayılı Şiddet ve Taciz Sözleşmesi’nin onaylanıp onaylanmadığı (evet/hayır)

ILO 190 Sayılı Şiddet ve Taciz Sözleşmesi, çalışma yaşamında şiddet ve tacizin ortadan kaldırılmasını hedefleyen ilk bağlayıcı uluslararası sözleşmedir. Sözleşme, işyerinde şiddet ve tacizle mücadeleye ilişkin evrensel standartları ortaya koymakta; devletlerin, işverenlerin ve sosyal tarafların sorumluluklarını ayrıntılı biçimde tanımlamakta; şiddet ve tacize maruz kalanların haklarını bütüncül bir yaklaşımla güvence altına almaktadır. Bu çerçevede, şiddet ve tacizin tanımı yapılmış, bu kapsama giren tüm davranış biçimleri açıkça yasaklanmış; kapsamlı bir koruma alanı öngörülmüştür. Aynı zamanda işyerinde şiddet ve taciz, iş sağlığı ve güvenliğiyle doğrudan ilişkilendirilerek ev içi şiddetin de çalışma yaşamını etkileyen yapısal bir sorun olduğu vurgulanmıştır. Sözleşme bu alanda uzmanlaşmış yargı mekanizmalarının oluşturulmasını, ceza yargılaması dışındaki süreçlerde ispat yükünün mağdur lehine yeniden düzenlenmesini ve mağdurlara yönelik hukuki, sosyal, tıbbi ve idari destek mekanizmalarının geliştirilmesini öngörmektedir.

Sözleşme çalışma yaşamının sınırlarını son derece geniş bir biçimde tanımlamakta; kayıtlı ya da kayıt dışı, kamu ya da özel sektör ayrımı gözetmeksizin tüm çalışanları kapsama almaktadır. Bu bağlamda, bağımlı veya bağımsız çalışanların yanı sıra stajyerler ve gönüllüler de koruma kapsamına dâhil edilmiştir. Dolayısıyla bir sokak satıcısının kamusal alanda maruz kaldığı şiddet ya da ücretsiz aile işçilerinin deneyimlediği taciz biçimleri de Sözleşme’nin koruma alanı içinde değerlendirilmekte ve bu yönüyle çalışma yaşamına ilişkin dar ve geleneksel sınırları aşan kapsayıcı bir çerçeve sunulmaktadır.

Nasıl yorumlanmalı?

Bu gösterge de nitel bir gösterge olup yanıtı evet veya hayır olarak kaydedilmektedir. 190 sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmesi, çalışma yaşamında şiddet ve taciz ile ev içi şiddetin çalışma yaşamına yansımalarını ele alan ilk bağlayıcı uluslararası belge olması

bakımından büyük önem taşımaktadır. Sözleşme, onu onaylayan ülkeler açısından işyerinde şiddet ve tacizle mücadeleyle yönelik kapsamlı yükümlülükler getirmektedir. Bununla birlikte, Türkiye gibi henüz onaylamamış ülkelerde dahi yürütülen savunuculuk ve farkındalık çalışmaları aracılığıyla, işyerinde şiddet ve taciz konusunun görünürlüğünü artırmış ve kamuoyunda önemli bir bilinç oluşturmıştır.

Eğer onaylanmamışsa devletin: işyerinde şiddet ve tacizi önlemeye yönelik bağlayıcı bir uluslararası çerçeveyi kabul etmediğini, bu alandaki politikaları büyük ölçüde ulusal takdire bıraktığını, uluslararası izleme ve raporlama mekanizmalarından bilinçli olarak muaf kaldığını gösterir. Bu durum, özellikle kadınlar ve kırılgan gruplar açısından koruma boşluklarının devam ettiğine işaret eder.

Türkiye, 190 sayılı ILO Sözleşmesini henüz onaylamamıştır ancak buna yönelik özellikle sendikalar tarafından çok çeşitli kampanyalar yürütülmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Resmi Gazete.

CEİD- İŞTM- 4. İşyerinde şiddet ve tacizi düzenleyen özel bir kanun olup olmaması (evet/hayır)

Bu gösterge, bir ülkede işyerinde şiddet ve tacizin özel bir yasa ile açıkça tanımlanıp düzenlenip düzenlenmediğini ölçer. “Özel kanun” ifadesi; işyerinde şiddet ve tacizi yalnızca genel ceza, iş hukuku veya idare hukuku hükümleri içinde dolaylı biçimde ele alan düzenlemelerden farklı olarak, doğrudan bu olguyu tanımlayan, önleyen ve yaptırım öngören özel bir hukuki çerçeveyi ifade eder. Dolayısıyla bu gösterge, devletin işyerinde şiddet ve tacizi ayrı, özgül ve yapısal bir sorun olarak tanıyıp tanımadığını ortaya koyar.

Yukarıdaki göstergelere benzer biçimde bu gösterge de nitel bir gösterge olup yanıtı evet veya hayır olarak kaydedilmektedir.

Nasıl yorumlanmalı?

Özel bir kanunun varlığı, devletin işyerinde şiddet ve tacizi ayrı bir hukuki kategori olarak tanıdığını, önleme, korunma, başvuru ve yaptırım mekanizmalarını açık biçimde tanımladığını, işveren, kamu otoritesi ve diğer aktörler için net sorumluluklar öngördüğünü, mağdurlar açısından erişilebilir ve öngörülebilir bir koruma sistemi oluşturduğunu gösterir. Bu tür ülkelerde genellikle: Şiddetin türleri açıkça tanımlanır, önleyici yükümlülükler düzenlenir, kurumsal izleme ve yaptırım mekanizmaları yer alır, cinsiyet temelli şiddet boyutu açıkça tanınır.

Özel bir kanun yoksa işyerinde şiddet ve tacizin: ceza hukuku, iş hukuku veya idare hukuku içinde parçalı ve dolaylı biçimde ele alındığını, koruma ve yaptırımların dağınık, belirsiz ve uygulamada zayıf kaldığını, mağdurların hak arama yollarına erişiminin zorlaştığını, kurumsal sorumlulukların açık biçimde tanımlanmadığını gösterir. Bu tür bir yapıda şiddetle mücadele çoğu zaman bireysel başvuruya bırakılmış, önleyici ve yapısal politikalar sınırlı kalmaktadır.

Göstergenin veri kaynağı: Resmî Gazete.

CEİD- İŞTM- 5. ÇSGB iş müfettişlerinin işyerinde şiddet ve tacizle mücadele konusunda eğitim alıp almadığı (evet/hayır)

ÇSGB (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı) iş müfettişlerinin işyerinde şiddet ve tacizle mücadele konusunda özel eğitim alıp almaması, bu alandaki politika ve uygulamaların niteliğini değerlendirmek açısından kritik bir göstergedir. Bu gösterge, yalnızca bireysel olarak müfettişlerin konuya dair bilgisini ölçmekle sınırlı değildir; aynı zamanda devletin konuya yaklaşım biçimine yönelik izleme bilgisi sunmaktadır.

Nasıl Yorumlanmalı?

İş müfettişlerinin şiddet ve taciz konusunda özel eğitim alması, devletin bu olguları sıradan iş uyuşmazlıkları değil, yapısal ve toplumsal cinsiyet temelli hak ihlalleri olarak tanıdığını göstermektedir. Eğitim verilmiyor olması ise şiddet ve tacizin hâlâ bireysel çatışma ya da disiplin meselesi olarak görüldüğüne işaret eder. Ayrıca, yasal düzenlemelerin varlığı tek başına yeterli değildir. İş müfettişleri tarafından yapılan denetimlerde, müfettişlerin konuya ilişkin bilgi ve farkındalık düzeyi, mevzuatın sahada ne ölçüde etkili biçimde uygulanabildiğinin somut bir göstergesidir.

Göstergenin veri kaynağı: ÇSGB İş Teftiş Kurulu Başkanlığı Faaliyet Raporları.

20.5. Önerilen Göstergeler

CEİD- İŞTM- 1. Cinsiyete göre işyerinde şiddet ve taciz nedeniyle ALO 170 başvuru sayısı

Nasıl Üretilir?

Bu konuda resmî ve düzenli biçimde yayımlanmış, cinsiyete göre ayrıştırılmış bir veri bulunmamaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na bağlı ALO 170 hattına yapılan başvurular, dönemsel olarak toplam başvuru sayıları şeklinde kamuoyuyla paylaşılmakta; ancak işyerinde şiddet ve taciz nedeniyle yapılan başvuruların kadın-erkek dağılımı, başvurunun niteliği (psikolojik taciz, cinsel taciz, mobbing vb.) ve başvuru sonucu gibi bilgiler rutin olarak kamuya açık raporlarda yer almamaktadır. Bilgi edinme hakkı kapsamında kurumdan bilgi talep edilerek cinsiyete, yaş grubuna göre, çalışma faaliyeti alanına göre sınıflandırılabilir.

Her başvuru için aşağıdaki değişkenlerin sistematik biçimde kayıt altına alınması gerekir:

- Başvuranın cinsiyeti,
- Başvurunun konusu (şiddet, taciz, mobbing, ücret, işten çıkarma vb.),
- Şiddetin türü (psikolojik, fiziksel, cinsel, ekonomik)
- Başvurunun yapıldığı sektör
- Başvuranın çalışma statüsü (kadrolu, geçici, taşeron, kayıt dışı vb.)
- Başvurunun sonucu (inceleme, yönlendirme, yaptırım, kapatılma vb.)

Belirli bir yıl içinde elde edilen veride şiddet ve taciz nedeniyle yapılan başvurular filtrelendirilerek cinsiyete göre ayrıştırılır. Sayılar elde edildikten sonra toplam başvurular içindeki oranları hesaplanabilir.

Nasıl Yorumlanmalı?

Elde edilen sayılar kıyaslanarak, cinsiyete göre, yaş gruplarına göre, çalışma alanlarına göre eşitsizliklere yönelik yorumlar yapmak mümkündür. Kadınların oransal olarak daha fazla başvuruda bulunması, yapısal eşitsizliğe işaret etmektedir. Düşük başvuru sayısı ise her zaman şiddetsiz çalışma ortamı olduğu değil, erişim ve güven sorunu göstergesi olabilmektedir.

Göstergenin veri kaynağı: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) ALO 170 Çağrı Merkezi idari kayıtları. Yıllık periyotlarda üretilebilir.

CEİD- İŞTM- 2. Cinsiyete göre sağlık kurumlarında gördükleri şiddet nedeniyle beyaz kod veren sağlık çalışanı sayısı

Nasıl Üretilir?

Türkiye’de sağlık çalışanlarının maruz kaldığı şiddet vakalarına ilişkin Beyaz Kod bildirimleri Sağlık Bakanlığı tarafından düzenli olarak açıklanmaktadır; ancak cinsiyet ayrımında ayrıntılı istatistikler kamuoyuyla sistematik biçimde paylaşılmamaktadır. Sağlık Bakanlığı’nın yıllık faaliyet raporları ve TBMM soru önergelerine verilen yanıtlarda toplam Beyaz Kod sayıları yer almakta, ancak bu veriler de cinsiyet, meslek grubu ya da kurum türüne göre ayrıştırılmamaktadır.

Beyaz Kod kayıtları aşağıdaki değişkenlere dair bilgiyi sunmalıdır:

- Başvuru yapanın cinsiyeti ve mesleği (hekim, hemşire, ebe, teknisyen vb.)
- Olay türü (fiziksel, sözel, cinsel)
- Olayın gerçekleştiği birim (acil servis, poliklinik, servis vb.)
- Olayın sonucu (adli süreç, idari işlem, vb.)

Belirli bir yıl içinde Beyaz Kod sistemine girilen kayıtlar cinsiyete göre filtrelendirilerek sayısı hesaplanabilir. Alternatif olarak 1000 sağlık çalışanına düşen Beyaz Kod vakası sayısı sunulabilir. Meslek gruplarına göre dağılım hesaplanabilir

Nasıl Yorumlanmalı?

Bakanlık verilerine göre son yıllarda yıllık 20-30 bin aralığında Beyaz Kod bildirimi yapılmaktadır; bunların önemli bir kısmının hemşireler, ebe ve kadın hekimler tarafından yapıldığı çeşitli sendika raporlarında ve meslek örgütü açıklamalarında vurgulanmaktadır. Türk Tabipleri Birliği, Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası (SES) ve Türk Hemşireler Derneği gibi kuruluşların saha raporları, şiddete maruz kalan sağlık çalışanlarının büyük bölümünün kadınlar olduğunu, ancak bu durumun resmi istatistiklere sistematik biçimde yansıtılmadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, Beyaz Kod verilerinin cinsiyete göre

ayrıştırılmaması, işyerinde şiddetin toplumsal cinsiyet boyutunun göz ardı edilmesine neden olmakta ve politika geliştirme süreçlerini ciddi biçimde sınırlamaktadır. Oysa kadın sağlık çalışanlarının şiddete daha fazla maruz kaldığına ilişkin güçlü bulgular varken, bu alandaki veri eksikliği hem önleyici politika üretimini hem de hesap verebilirliği zayıflatmaktadır. Bu çerçevede, Beyaz Kod sisteminin ILO 190 sayılı Sözleşme ve İstanbul Sözleşmesi’nin izleme mantığıyla uyumlu biçimde, cinsiyete göre ayrıştırılmış, düzenli ve kamuya açık veri üretmesi; sağlıkta şiddetle mücadelede kritik bir yapısal gereklilik olarak değerlendirilmelidir.

Göstergenin Veri Kaynağı: Sağlık Bakanlığı, Beyaz Kod (113) Bilgi Sistemi, Hastane bazlı olay kayıt sistemleri

CEİD- İŞTM- 3. İşyerinde şiddet ve taciz nedeniyle ALO 183 başvurusu yapan kadın sayısı

ALO 183, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde özellikle kadına yönelik şiddet, aile içi şiddet, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve sosyal destek talepleri için başvuru alınan bir hattır. Bu nedenle, işyerinde şiddet ve taciz nedeniyle ALO 183’e yapılan başvurular, kadınların maruz kaldığı şiddetin görünmeyen boyutlarını (özellikle psikolojik, ekonomik ve cinsel taciz) ortaya koymaktadır. Şiddetin yalnızca “işyeri içi bir disiplin sorunu” değil, toplumsal cinsiyet temelli bir insan hakları ihlali olarak algılandığını göstermektedir. Resmi adli mekanizmalara (savcılık, kolluk) başvurmadan önce kadınların başvurduğu ilk temas noktalarından biri olması nedeniyle erken uyarı işlevine sahiptir. Bu yönüyle ALO 183 verileri, işyerinde şiddetin görünmeyen, bildirilmeyen ve bastırılan boyutunu anlamada kritik bir göstergedir.

Nasıl Üretilir?

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, ALO 183 Çağrı Merkezi idari kayıtlarında aşağıdaki bilgiler yer almaktadır:

- Başvuranın cinsiyeti
- Başvurunun konusu (işyerinde psikolojik şiddet, cinsel taciz, mobbing, tehdit vb.)
- Şiddetin gerçekleştiği alan (işyeri, ev, kamusal alan)
- Başvurunun sonucu (danışmanlık, yönlendirme, hukuki destek, sığınma talebi vb.)
- Başvuru tarihi ve ili

Söz konusu veri setinden işyerinde şiddet vakası bildirenler filtre edilerek işyerinde şiddet ve taciz nedeniyle ALO 183’e başvuran kadın sayısı (yıllık) elde edilmiş olur. 100.000 kadın çalışan başına düşen ALO 183 başvuru oranı da çalışan kadınların içinde ALO 183’e yapılan toplam başvurular içinde işyerinde şiddet nedeniyle yapılan başvuruların oranı hesaplanarak elde edilebilir.

Nasıl Yorumlanmalı?

Elde edilen gösterge dönemler itibarıyla düşük sayıların elde edilmesi şiddetin düşük olduğu anlamına gelmeyebilir. Aksine damgalanma korkusu, işten atılma riski, bilgi eksikliği

veya kurumsal güvensizlik nedeniyle başvuru engellerine işaret edebilir. Aynı zamanda sayıların zaman içinde artışı her zaman daha fazla şiddet olduğu anlamına gelmeyebilir farkındalığın artması, kuruma duyulan güvenin yükselmesi, başvuru kanallarına erişimin artması anlamına da gelebilir.

Bu gösterge işyerinde şiddetle mücadelede koruyucu ve önleyici politikaların etkinliğini, kadınların hak arama yollarına erişimini, kurumlar arası yönlendirme ve destek mekanizmalarının işlerliğini ölçmek için kritik bir izleme aracıdır.

Gösterge Veri Kaynağı: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından kaydedilen ALO 183 Çağrı Merkezi idari kayıtları

CEİD- İŞTM- 4. İşyerinde şiddet ve taciz nedeniyle KADES’e başvuru yapan kadın sayısı

KADES (Kadın Destek Uygulaması), İçişleri Bakanlığı tarafından yürütülen ve kadınların maruz kaldıkları şiddete acil müdahale amacıyla geliştirilen bir dijital başvuru mekanizmasıdır. KADES üzerinden yapılan başvurular, çoğunlukla acil, yüksek riskli ve doğrudan güvenlik tehdidi içeren durumları yansıttığı için, işyerinde şiddet ve tacizin en ağır ve görünür biçimlerine dair önemli bir veri kaynağı sunar.

İşyerinde şiddet ve taciz nedeniyle KADES’e yapılan başvurular, özellikle: kadınların işyeri kaynaklı şiddeti acil müdahale gerektiren bir tehdit olarak algıladığını, şiddetin işyeri sınırlarını aşarak bedensel güvenliği tehdit eden bir boyuta ulaştığını, kurumsal önleme ve koruma mekanizmalarının yetersiz kaldığı durumlarda kadınların son çare olarak kolluk kuvvetlerine başvurduğunu göstermesi bakımından son derece kritiktir. Bu nedenle KADES verileri, işyerinde şiddetin en ağır ve görünür uçlarını yansıtan bir gösterge niteliği taşır.

Nasıl Üretilir?

İşyerinde şiddet ve taciz nedeniyle KADES’e başvuru yapan kadın sayısı (yıllık) veya alternatif olarak 100.000 kadın çalışan başına düşen KADES başvuru sayısı; toplam KADES başvuruları içinde işyerine bağlı başvuruların oranı gibi tamamlayıcı göstergeler aşağıda listelenen KADES’e yapılan her bir başvuru için kaydedilen bilgi kullanılarak elde edilebilir:

- Başvuranın cinsiyeti
- Şiddetin gerçekleştiği yer (işyeri / ev / kamusal alan)
- Şiddet türü (fiziksel, cinsel, psikolojik, tehdit, ısrarlı takip vb.)
- Olayın aciliyeti ve müdahale türü
- Olayın gerçekleştiği il/ilçe

Nasıl Yorumlanmalı?

Bu gösterge; işyerinde şiddetin en ağır ve acil boyutlarını izleme, Acil müdahale mekanizmalarının yeterliliğini değerlendirme, kadınların güvenlik ve adalete erişim düzeyini ölçme açılarından stratejik öneme sahiptir. İşyerinde şiddetin yalnızca “çalışma ilişkisi” değil, aynı zamanda yaşam hakkı ve güvenlik sorunu olduğunu ortaya koyar, toplumsal cinsiyet

temelli şiddetin kamusal alandaki tezahürlerini görünür kılar ve ILO 190 sayılı Sözleşme ve İstanbul Sözleşmesi’nin öngördüğü bütüncül koruma yaklaşımıyla doğrudan örtüşür.

Gösterge değerlerinde artış mutlaka şiddetin arttığı anlamına gelmeyebilir. Artış KADES uygulamasının bilinirliğinin artması, kadınların kolluk kuvvetlerine erişiminin kolaylaşması, şiddetin kamusal bir sorun olarak tanınması anlamına da gelebilir.

Düşük başvuru sayıları, şiddetin düşük olduğu değil; korku, güvensizlik, işini kaybetme riski, gizlilik endişesi nedeniyle başvurulamayan vakaların varlığına işaret edebilir.

Gösterge Veri Kaynağı: İçişleri Bakanlığı – KADES (Kadın Destek Uygulaması) kayıtları.

Kamu Harcamaları

21. Kamu Harcamaları

21.1. Kamu Harcamalarının Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi⁴¹

Kamu politikalarının temel amacı toplumsal refahın artırılması, bireyler arasında eşit dağıtılması ve toplumsal ihtiyaçların karşılanmasıdır. Kamu harcamalarının düzeyi ve dağılımı, politikaların bu amaçlara ne ölçüde hizmet ettiğinin temel göstergelerinden biridir. Ulusal düzeyde kamu bütçesi, kaynak tahsisleri aracılığı ile merkezi ve yerel yönetimlerin politika önceliklerini somutlaştırır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden kamu harcamalarının düzeyi ve dağılımı, politikaların eşitlik hedefine ne kadar uygun olarak yürütüldüğünün önemli göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Eğitim, sağlık, sosyal koruma, bakım hizmetleri, istihdam ve toplumsal cinsiyet temelli şiddetle mücadele gibi alanlara ayrılan kaynaklar, kadınların ve kız çocuklarının haklara erişimini, ekonomik ve toplumsal yaşama katılımını doğrudan etkilemektedir. Kamu otoritesinin insan haklarını teşvik etme, koruma ve hayata geçirme yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülüklerin mali kaynak planlamasında gözetilmesi gerekliliği Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW - 1981), Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı (PDEP - 1995), Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) gibi belgelerde belirtilmekte, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi raporlarında somutlaştırılmaktadır.

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik açık politika hedeflerinin ve bütçe belgelerinde bu hedefleri izlemeye imkân veren araçların sınırlı olması, kamu harcamalarının cinsiyet etkilerinin izlenmesini zorlaştırmaktadır. Merkezi yönetim bütçesinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin izini süren göstergeler iki boyutta ele alınabilir: Birinci boyut kadınların güçlenmesi açık hedefiyle tanımlanan faaliyetlere ayrılan kaynaklar, ikinci boyut ise toplumsal cinsiyet eşitliğine katkısının olduğu değerlendirilen faaliyetlere ayrılan kaynaklardır. Bu çerçevede seçilmiş bakanlıkların politika belge ve bütçeleri kadın odaklı irdelenerek iz sürme noktaları belirlenebilir⁴².

Kamu harcamalarının toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle izlenmesi; araçların kısıtlılığına rağmen, devletin eşitlik yükümlülüklerinin yerine getirilip getirilmediğinin değerlendirilmesi, kaynak tahsisinde önceliklerin görünür kılınması ve politika yapım süreçlerinde hesap verilebilirliğin güçlendirilmesi açısından temel bir izleme alanıdır.

⁴¹ Günlük-Şenesen, G. ve Karababa, R. (2025). Kamu Harcamaları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2618>)

⁴² Toksöz, G., Memiş, E., Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Kızıllırmak, B., Şener, Ü., Arslan, H., Kabadayı, A., Akcan, K., Tuncer, S. ve; İnanç, B. (2025). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu 2023-2024. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2594>)

21.2. Temel Kavramlar

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB): Bütçenin kadınlar ve erkekler, kız ve oğlan çocuklar üzerindeki farklı etkilerini değerlendirmek üzere gelir ve harcama politikalarının analizi.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Kamu Mali Yönetimi (TCDKMY): Bütçe döngüsü boyunca ve bütçe kararlarının temelini oluşturan tüm ilgili kamu mali yönetimi sistemleri, süreçleri ve kurumlarında toplumsal cinsiyet temelindeki farklı ihtiyaçların göz önüne alınması gereğini öngören çerçeve. TCDB yaklaşımını merkezi yönetim düzeyinde bütçe sürecine taşımaktadır.

Kamu Harcamaları: Merkezi ve yerel yönetimlerin kamu hizmetlerinin sunumu amacıyla yaptığı tüm cari ve sermaye harcamalarını ifade eder.

Merkezi yönetim bütçesi: Merkezi yönetimin bir mali yıl içinde gerçekleştireceği kamu harcamaları ile bu harcamaların finansmanında kullanılacak kamu gelirlerini gösteren ve Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen temel mali belgedir. Merkezi yönetim bütçesi; Cumhurbaşkanlığı, bakanlıklar ve bunlara bağlı, ilgili ve ilişkili kamu idarelerinin bütçelerini kapsar.

Program Bütçe: Türkiye’de merkezi yönetim bütçesi, program bütçe sistemi çerçevesinde hazırlanmaktadır. Program bütçe, kamu harcamalarının program sınıflandırmasına göre tasnif edildiği, harcamaların amaç, hedef ve performans göstergeleriyle ilişkilendirildiği bir bütçeleme sistemidir. Kamu kaynaklarının hangi politika önceliklerine tahsis edildiğini ve bu kaynaklarla hangi sonuçların hedeflendiğini izlemeye imkân sağlar. Örneğin merkezi yönetim bütçesinde yer alan *Kadının Güçlenmesi Programı*, kadınların ekonomik ve toplumsal yaşama katılımını artırmayı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltmayı amaçlar. Program Kapsamında kadınlara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetleri ile şiddete uğrayan kadınların korunması, desteklenmesi ve diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik hizmetler yer almaktadır.

Kaynak Tahsisinin Yeterliliği: Belirlenen politika hedeflerine ulaşmak için ayrılan bütçe büyüklüğünün ve sürekliliğinin politika hedefleriyle uyumlu olup olmadığını ifade eder.

21.3. Veri Kaynakları

- * Kurum bütçeleri ve faaliyet raporları.
- * Kurumların, esas olarak Bakanlıkların (örneğin Aile ve Sosyal Hizmetler, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Eğitim, Sağlık) Bütçe ve Politika Belgeleri.
- * Kurumsal stratejik planlar. Örneğin Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2021-2025);
- * Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028)
- * Merkezi Kamu Kurumlarının Faaliyet Raporları
- * Plan ve bütçe belgeleri (bütçe kanunu, bütçe gerekçesi, bütçe hazırlama rehberi)

* T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; Hazine ve Maliye Bakanlığı.

21.4. Mevcut Göstergeler

CEİD-Kamu Harcamaları 1: Merkezi yönetim kamu harcamaları toplamı içinde ilgili politika programının alt kaleminin payı (%)

Nasıl üretilir?

Politika önceliklerine (örneğin kadının güçlenmesi programı) veya alt politika önceliklerine (örneğin kadının güçlenmesi programı içinde şiddet ile mücadele) yapılan harcamalar toplam merkezi bütçe harcamalarına bölünür.

Nasıl yorumlanmalı?

Oranın düşük olması, ilgili alana verilen önceliğin sınırlı olduğunu gösterir.

Göstergenin veri kaynağı: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı; Hazine ve Maliye Bakanlığı.

CEİD-Kamu Harcamaları 2: Kamu kurumu harcamaları toplamı içinde ilgili harcamanın payı (%)

Nasıl üretilir?

Kurum bazında belirli bir harcama kaleminin toplam kurum bütçesine oranı hesaplanır. Örneğin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bütçesinde şiddete karşı önlem, nakit transferi.

Nasıl yorumlanmalı?

Kurumun toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilişkili faaliyetlere ne ölçüde kaynak ayırdığını gösterir.

Göstergenin veri kaynağı: Kurumların esas olarak Bakanlıkların (örneğin Aile ve Sosyal Hizmetler, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Eğitim, Sağlık) Bütçe ve Politika Belgeleri.

CEİD-Kamu Harcamaları 4: Merkezi yönetim bütçesinde ana amacın cinsiyet eşitliği sağlamak olan programların varlığı (Evet/Hayır)

Nasıl üretilir?

Bütçe belgeleri taranarak bu tür programların var olup olmadığı belirlenir. Örneğin On ikinci Kalkınma Planında (2024-2028) Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum Başlığı altında Kadın alt başlığının varlığı veya 2024 Yılı Bütçe Gerekçesinde 1. Kadının Güçlenmesi Programı 2. Özel Politika Gerektiren Gruplar: Kadınlara Yönelik Politikalar a. sağlık, b.

istihdam (girişimcilik), c. aile içi şiddet) yer almaktadır. Bu nedenle gösterge “Evet” sonucunu vermektedir.

Nasıl yorumlanmalı?

“Hayır” sonucu, eşitliğin politika önceliği olarak tanımlanmadığını gösterir.

Göstergenin veri kaynağı: Plan ve bütçe belgeleri.

21.5. Önerilen Göstergeler

CEİD-Kamu Harcamaları Öneri 9: Merkezi yönetim bütçesinde yer alan ana faaliyet alanıyla ilgili cinsiyet eşitliğini içeren programlar varsa tahsis edilen kaynakların yeterliliği

Nasıl üretilir?

Farklı alanlardaki kamu kurumlarının ihtiyaç analizi ile yararlanıcı karşılaştırılması yapılması gerekir.

Nasıl yorumlanmalı?

Kaynakların yetersizliği, politika taahhütlerinin sembolik kaldığını gösterir.

Göstergenin veri kaynağı: Merkezi Kamu Kurumunun Faaliyet Raporları

CEİD-Kamu Harcamaları Öneri 10: İlgili kamu kurumu bütçesinde yer alan ana faaliyet alanıyla ilgili cinsiyet eşitliğini içeren programlar varsa tahsis edilen kaynakların yeterliliği

Nasıl üretilir?

Farklı alanlardaki kamu kurumlarının ihtiyaç analizi ile yararlanıcı karşılaştırılması yapılması gerekir.

Nasıl yorumlanmalı?

Kaynakların yetersizliği, politika taahhütlerinin sembolik kaldığını gösterir.

Göstergenin veri kaynağı: Merkezi Kamu Kurumunun Faaliyet Raporları

CEİD-Kamu Harcamaları Öneri 12: Bütçenin cinsiyete duyarlı politikaların performansı üzerindeki etkisini değerlendirecek bağımsız denetim mekanizmasının varlığı

Nasıl üretilir?

Sayıştay raporları ve bağımsız değerlendirme mekanizmaları incelenir.

Nasıl yorumlanmalı?

Mekanizmanın yokluğu, bütçe süreçlerinde hesap verebilirliği zayıflatır.

Göstergenin veri kaynağı: Merkezi Kamu Kurumunun Faaliyet Raporları



Sahne Sanatları

22. Sahne Sanatları

22.1 Sanatın Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Önemi⁴³

Sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğinin mevcut durumunu ortaya koymak ve sanat alanına ilişkin uluslararası insan hakları normlarını değerlendirmek, ifade özgürlüğü ve kültürel hakların hak temelli ele alınması açısından kritik önemdedir. Sanat alanında kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin yaşadığı yapısal engeller, ayrımcılık biçimleri ve hak ihlalleri çoğu zaman “yaratıcı deha”, “sanatsal özerklik” ya da “piyasanın doğal işleyişi” söylemlerinin ardına gizlenir. Linda Nochlin’in 1971’de sorduğu “Neden hiç büyük kadın sanatçı yok?” sorusu ise bu görünmezliğin arkasındaki ataeril sistemi tarihsel ve kurumsal düzeyde ifşa etmiştir. Sanat tarihinin uzun yüzyılları boyunca kadınlar ve ötekileştirilen kimlikler, alana girebilmek, eğitim alabilmek, eser üretip sergileyebilmek ve karar mekanizmalarında yer alabilmek için sanat kurumlarının duvarlarıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu mücadelenin bir ayağı da onlara atfedilen yeteneksizlik ve yetersizlik mitlerini yeniden üreten ideolojik bariyerleri aşmaktır.

Ataeril düzen, kamusal alanı ve kültürel üretim alanlarını “eril akıl”, “deha” ve “yüksek kültür” ile özdeşleştirirken kadınları ve LGBTİQ+ bireyleri özel alana, bakım emeğine ve “zanaat” olarak görülen pratiklere sıkıştırmıştır. Böylece sanatı üreten ve yorumlayan özne konumu erkeklere ayrılmış, sanatın “nesnesi” ise kadın bedenine ve ötekileştirilen kimliklere atfedilmiştir. Bu süreçte sanat dalı, kullanılan enstrüman, eğitim programı, sahne ve izleyici profili bile toplumsal cinsiyet kodlarıyla şekillenmiştir. Bale “feminen”, bazı çalgılar “maskülen” ilan edilmiş; kadınlar sanat akademilerinden, atölyelerden ve sahneden sistematik biçimde dışlanmış. Sanat alanına katılabildiklerinde ise çoğu kez çıplak model, ilham perisi ya da pasif tüketici konumuna indirgenmişlerdir. Benzer şekilde, sanat tarihindeki birçok önemli ustanın eşcinsel kimliği bilinse de heteronormatif anlatı bu kimlikleri bastırmış, görünmez kılmış ya da sansürlemiştir.

Bu nedenle sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğini ele almak, sadece kadın ve LGBTİQ+ sanatçıların görünürlüğüne artırmakla sınırlı değildir. Aynı zamanda sanat alanını biçimlendiren cinsiyetçi yapıları ve kalıpları sorgulamak gerekir. Sanat tarihinde hangi kimliklerin merkezde yer aldığını, hangilerinin dışlandığını ve bu ayrımın nasıl üretildiğini incelemek bu yaklaşımın temelini oluşturur. Mücadele, bireysel sanatçılarla değil; kadın-erkek, feminen-maskülen, heteroseksüel-eşcinsel gibi ikilikler üzerine kurulan hiyerarşik düzenle ve bunu besleyen kurumsal, hukuksal ve kültürel yapılarla yürütülmektedir. Bugün hala “kadınsı” görülen sanat pratiklerinin değersizleştirilmesi, sanat kurumlarındaki cam tavanlar, fonlara erişimdeki eşitsizlikler, sansür ve oto-sansür gibi uygulamalar bu eşitsizliğin sürdüğünü göstermektedir. Medya söylemlerindeki stereotipler ve sanatçılara yönelik şiddet tehdidi de toplumsal cinsiyet eşitsizliğini beslemeye devam etmektedir.

Uluslararası insan hakları belgelerinde doğrudan “sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği”ne odaklanan bağlayıcı bir sözleşme bulunmamaktadır. Ancak kültürel haklar, ifade özgürlüğü, ayrımcılık yasağı ve toplumsal cinsiyet eşitliği birlikte ele alındığında, kadınların ve LGBTİQ+

⁴³ Dayan, C. (2025). Sanatta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Sahne Sanatları ve Sinema Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2612>)

bireylerin sanat alanında özel koruma gerektiren gruplar olduğu açıktır. Kültürel hayata katılım, sanat eğitime erişim, sanatsal ifade özgürlüğü, eşit işe eşit ücret, karar mekanizmalarına katılım ve şiddetten korunma gibi haklar çeşitli uluslararası belgelerde tanımlanmıştır. Bununla birlikte bu haklar uygulamada çoğu zaman eksik, parçalı ve eşitsiz biçimde hayata geçirilmektedir. UNESCO sözleşmeleri, CEDAW, Engelli Hakları Sözleşmesi ve bölgesel belgeler ile özel raportör raporları, sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğini değerlendirmek için temel normatif çerçeveyi sunmaktadır. Sanat alanının genişliği ve kültürel hakların hala “ikincil” ya da “lüks” olarak görülmesi, bu alandaki veri ve göstergelerin sınırlı ve cinsiyet körü olmasına yol açmaktadır. Feminist sanat tarihi ve queer sanat araştırmaları görünmez kılınmış sanatçıları ve deneyimleri ortaya çıkarsa da, bu bilgilerin sistematik göstergelere dönüşmesi halen önemli bir ihtiyaçtır. Bu nedenle sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğini izlemeye yönelik hak temelli bir yaklaşım, yalnızca mevcut durumu belgelemekle kalmaz; aynı zamanda eksik olanı, temsil edilmeyeni ve kayda geçirilmeyen deneyimleri görünür kılmayı da amaçlar.

Toplumsal cinsiyet ile sanat alanı arasındaki ilişkisellik dikkate alındığında, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sanatın hangi aşamalarında ortaya çıktığını ve nasıl deneyimlendiğini incelemek büyük önem taşımaktadır. Sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğini izleyebilmek için erişilebilir, güncel, güvenilir ve cinsiyete göre ayrıştırılmış göstergelere ihtiyaç vardır. Bu göstergeler, hem kültürel haklara erişimdeki eşitsizlikleri hem de sanat kurumlarındaki temsil, üretim, karar alma ve çalışma koşullarında ortaya çıkan yapısal ayrımcılıkları görünür kılmak açısından kritik bir rol oynar. Bu nedenle, sanat tematik alanında sistematik ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir veri altyapısı geliştirilmesi, ulusal ve uluslararası hedeflerin izlenmesi ve hak temelli kültür politikalarının güçlendirilmesi için temel koşuldur. Bu çerçevede, kadınların ve LGBTİQ+’ların sanat alanındaki konumunu bütüncül ve karşılaştırılabilir biçimde değerlendirebilecek göstergelerin geliştirilmesine zemin oluşturacaktır.

22.2 Temel Kavramlar:

Sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği: Kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin sanatsal üretim, katılım, temsil, karar alma ve eğitim süreçlerinde erkeklerle eşit hak, fırsat ve koşullara sahip olmalarını ifade eder. Sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin yalnızca görünür kılınmasını değil, yaratıcı özne olarak özgürce var olabilmesini, güç ilişkilerinin eleştirisini ve dönüştürülmesini de kapsar.

Sanatsal ifade ve yaratıcılık özgürlüğü: Bireylerin sanatsal yollarla duygu, düşünce, kimlik ve deneyimlerini özgürce üretme, sunma ve paylaşma hakkıdır. Bu özgürlük, kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin deneyimlerinin, bedenlerinin ve yaşamlarının sanat yoluyla sansürlü, baskısız ve dışlayıcı normlardan bağımsız biçimde temsil edilmesini içerir. Ataerkil ve heteronormatif yapılarla karşı direnişin ve öz ifadenin bir biçimi olan sanatsal özgürlük, aynı zamanda yaratıcı çeşitliliğin toplumsal cinsiyet rolleriyle sınırlandırılmasına karşı çıkar.

Sanat eğitimi: Bireylerin sanatsal becerilerini ve yaratıcı ifade kapasitelerini geliştirmeyi amaçlayan öğretim süreçleridir. Yalnızca teknik bilgi aktarımı değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin ve özgür yaratıcılığın gelişimini desteklemelidir. Kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin sanatsal öznelliklerini bastıran müfredatlara, cinsiyetçi meslek

yönlendirmelerine ve erkek egemen sanat tarihi anlatılarına karşı eleştirel bir eğitim yaklaşımını savunur.

22.3. Mevcut Göstergeler:

CEİD - Sanat - 1: Cinsiyete göre kültürel istihdam sayısı (bin kişi)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; referans yılda Türkiye genelinde kültürel sektörlerde istihdam edilen kadın ve erkeklerin sayısını, cinsiyete göre ayrı ayrı göstermektedir. Gösterge, kültür ekonomisi ve kültürel istihdam istatistikleri kapsamında, ulusal ve uluslararası tanım ve standartlara uygun olarak belirlenen kültürel faaliyet alanlarında çalışan kişilerin istihdam verilerinden üretilmektedir. Kültürel istihdam; kültürel mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımı ve sunumunda doğrudan yer alan faaliyetlerde çalışan kişileri kapsamaktadır.

Cinsiyete göre kültürel istihdam sayısı, ilgili yılda kültürel sektörlerde istihdam edilen kadın ve erkek çalışanların mutlak sayılarının (bin kişi) ayrı ayrı hesaplanmasıyla elde edilir. Bu gösterge, oran olarak değil sayı olarak sunulmaktadır. Hesaplama, kültürel sektörlerde çalışan bireylerin cinsiyete göre sınıflandırılması ve elde edilen kişi sayılarının bin kişi cinsinden ifade edilmesi esasına dayanır.

Kadın ve erkek için gösterge aşağıdaki şekilde hesaplanır. Örneğin;

$$\text{Kültürel istihdamdaki kadın sayısı} = \frac{\text{Referans yılda kültürel sektörlerde istihdam edilen toplam kadın sayısı}}{1000}$$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge, kültürel sektörlerde istihdam edilen kadın ve erkeklerin sayısal büyüklüğünü göstermektedir. Gösterge, kültürel istihdam içindeki cinsiyet temelli katılım düzeylerinin karşılaştırılmasına imkan sağlar. Ancak bir oran ya da yüzde bilgisi sunmaz. Kadın ve erkek için verilen değerlerin toplamı, toplam kültürel istihdam sayısını vermektedir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK, Kültür Ekonomisi ve Kültürel İstihdam İstatistikleri

CEİD - Sanat - 2: Yaratıcı sanatçılar ve sahne sanatçılarının cinsiyete göre dağılımı (bin kişi)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; referans yılda Türkiye genelinde yaratıcı sanatçılar ve sahne sanatçıları içinde kadın ve erkeklerin sayısını göstermektedir. Gösterge, kültür ekonomisi ve kültürel istihdam istatistikleri kapsamında, ulusal ve uluslararası tanım ve standartlara göre belirlenen yaratıcı sanatçılar ve sahne sanatçıları meslek gruplarında istihdam edilen kişilerin cinsiyet bilgileri

kullanılarak üretilmektedir. Yaratıcı sanatçılar ve sahne sanatçıları; kültürel ve sanatsal üretim süreçlerinde yer alan, yaratıcı veya icracı nitelikteki mesleklerde çalışan bireyleri kapsamaktadır.

Kadın ve erkek için gösterge aşağıdaki şekilde hesaplanır. Örneğin;

$\text{Kadın yaratıcı ve sahne sanatçılarının sayısı} = \frac{\text{Referans yılda toplam kadın yaratıcı sanatçı ve sahne sanatçısı sayısı}}{1000}$

olarak hesaplanır.

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge, yaratıcı sanatçılar ve sahne sanatçıları meslek grubunda kadın ve erkeklerin sayısını ortaya koymaktadır. Gösterge, yaratıcı sanatçılar ve sahne sanatçıları toplam istihdamı içindeki kadın ve erkek verisinin karşılaştırılmasına imkan sağlar. Ancak bir oran ya da yüzde bilgisi sunmaz. Kadın ve erkek için verilen değerlerin toplamı, toplam yaratıcı sanatçılar ve sahne sanatçıları sayısını vermektedir.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK, Kültür Ekonomisi ve Kültürel İstihdam İstatistikleri

CEİD - Sanat - 3: Cinsiyete göre üniversitelerin sanat ile ilgili bölümlerinde okuyan öğrencilerin sayısı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; referans yılda Türkiye’de faaliyet gösteren üniversitelerin sanat ile ilgili bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin cinsiyete göre sayısını, eğitim düzeyine göre (lisans ve lisansüstü) ayrı ayrı göstermek amacıyla üretilmektedir. Sanat ile ilgili bölümler; güzel sanatlar, sahne sanatları, görsel sanatlar, müzik, sinema ve ilgili sanat alanlarında eğitim veren lisans ve lisansüstü programları kapsamaktadır.

Her bir cinsiyet grubu için gösterge aşağıdaki şekilde hesaplanır: Örneğin;

$\text{Lisans programlarında okuyan kadın öğrenci sayısı} = \frac{\text{Referans yılda üniversitelerin sanat ile ilgili lisans programlarına kayıtlı kadın öğrenci sayısı}}{\text{Referans yılda üniversitelerin sanat ile ilgili lisans programlarına kayıtlı toplam öğrenci sayısı}}$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge, yükseköğretim düzeyinde sanat alanında eğitim gören öğrencilerin cinsiyet dağılımını, lisans ve lisansüstü düzeyler itibarıyla ortaya koymaktadır. Gösterge, sanat eğitimi alanında kadın ve erkek öğrencilerin temsiline ilişkin yapısal eğilimlerin izlenmesine olanak sağlamaktadır. Lisans ve lisansüstü düzeyler için hesaplanan değerler mutlak öğrenci sayılarını ifade etmektedir. Bu nedenle, kadın ve erkek öğrenci sayılarının toplamı belirli bir yüzdeye eşit değildir ve oran olarak yorumlanmamalıdır.

Göstergenin veri kaynağı: Yükseköğretim (YÖK) Bilgi Yönetim Sistemi

CEİD - Sanat - 4: Sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği ulusal eylem planının varlığı (Evet/Hayır)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ulusal düzeyde hazırlanmış, resmi bir eylem planının bulunup bulunmadığını tespit etmek amacıyla üretilmektedir. Gösterge, ilgili kamu kurumları tarafından yayımlanan politika belgeleri, strateji dokümanları, ulusal eylem planları ve resmi mevzuat metinleri esas alınarak oluşturulmaktadır. Sanat alanını kapsayan ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik açık hedef, eylem ve uygulamalar içeren ulusal düzeyde bir eylem planının varlığı değerlendirilir.

Bu gösterge nicel bir hesaplama içermemekte, Evet/Hayır şeklinde sunulmaktadır:

Evet: Sanat alanında toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik ulusal düzeyde kabul edilmiş ve yürürlükte olan bir eylem planı bulunması durumu.

Hayır: Sanat alanını kapsayan, toplumsal cinsiyet eşitliğine özgülenmiş ulusal bir eylem planının bulunmaması durumu.

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge, sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik kurumsal ve politik taahhüdün varlığını ortaya koymaktadır. “Evet” olma durumu, bu alanda ulusal düzeyde politika geliştirilmiş olduğunu ve kamu otoritelerinin konuya yönelik sistematik bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. “Hayır” olma durumu ise sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik özel bir ulusal eylem planının bulunmadığını ve politika boşluğu olabileceğini işaret etmektedir. Gösterge, sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği alanında politika izleme, durum değerlendirmesi ve uluslararası karşılaştırmalar için tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır.

Göstergenin veri kaynağı: Kamu kurum ve kuruluşları

21.4. Seçilmiş Önerilen Göstergeler

CEİD - Sanat - Öneri - 1: Cinsiyete ve kültürel faaliyet türüne göre referans ayında ev dışı kültürel faaliyetlere katılımda cinsiyet oranı (%) (sinemaya gitmek, tiyatroya, bale, opera vb gitmek)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; Türkiye genelinde bireylerin ev dışı kültürel faaliyetlere katılım düzeyini cinsiyet ve kültürel faaliyet türü bazında ölçmek amacıyla üretilmektedir. Gösterge, TÜİK tarafından yürütülen Zaman Kullanım Araştırması mikro verilerinden elde edilmektedir. Zaman Kullanım Araştırması kapsamında bireylerin referans ay içinde ev dışında gerçekleştirdikleri faaliyetler kayıt altına alınmakta olup; sinemaya gitmek ile tiyatroya, bale, opera ve benzeri sahne sanatlarına katılım, kültürel faaliyetler başlığı altında izlenmektedir. Ancak bu faaliyetler, yayınlanan resmi istatistiklerde alt kırılımlar halinde değil, “eğlence ve

kültür” ana başlığı altında toplulaştırılarak sunulmaktadır. Bu nedenle gösterge, yayımlanmayan alt faaliyet düzeyinde mikro veriler kullanılarak üretilebilir. Her bir cinsiyet grubu için gösterge aşağıdaki şekilde hesaplanabilir. Örneğin;

$$\text{Referans ayda sinemaya giden kadın oranı (\%)} = \frac{\text{Referans ayda sinemaya giden kadın sayısı}}{\text{Referans ayda sinemaya giden toplam kişi sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge, ev dışı kültürel faaliyetlere katılımı cinsiyetler arasındaki oransal dağılımı ortaya koymaktadır. Gösterge, belirli bir kültürel faaliyete katılanlar içinde kadınların ve erkeklerin payını gösterdiğinden, her bir faaliyet türü için kadın ve erkek oranlarının toplamı 100’e eşittir. Gösterge; kültürel yaşama katılımı toplumsal cinsiyet farklılıklarının analiz edilmesine, kültürel faaliyetlere erişimdeki olası eşitsizliklerin belirlenmesine ve kültür politikalarının toplumsal cinsiyet perspektifiyle değerlendirilmesine imkan sağlar.

Göstergenin veri kaynağı: TÜİK, Zaman Kullanım Araştırması (ZKA)

CEİD - Sanat - Öneri - 2: Cinsiyete göre Kültür ve Turizm Bakanı ve Bakan yardımcısı sayısı/oranı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; referans yılda Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı üst yönetiminde yer alan bakan ve bakan yardımcılarının cinsiyete göre dağılımını ortaya koymak amacıyla üretilmektedir. Veri, ilgili yıl itibarıyla yürürlükte olan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, Resmi Gazete atamaları ve Kültür ve Turizm Bakanlığının kurumsal idari kayıtlarından derlenebilir. Gösterge, yalnızca fiilen görevde bulunan Kültür ve Turizm Bakanı ile bakan yardımcılarını kapsamaktadır.

Her bir cinsiyet grubu için gösterge aşağıdaki şekilde hesaplanabilir. Örneğin;

$$\text{Kadın Kültür ve Turizm Bakanı oranı (\%)} = \frac{\text{Kadın Kültür ve Turizm Bakanı sayısı}}{\text{Toplam Kültür ve Turizm Bakanı sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge, Kültür ve Turizm Bakanlığı üst yönetiminde toplumsal cinsiyet temsiline ilişkin durumu ortaya koymaktadır. Gösterge, karar alma ve politika oluşturma süreçlerinde kadın ve erkeklerin temsiliyet düzeyini izlemek amacıyla kullanılmaktadır. Bakan ve bakan yardımcılar için hesaplanan kadın ve erkek oranlarının toplamı 100’e eşittir. Gösterge, zaman içinde karşılaştırıldığında, kültür ve sanat politikalarının yönetim kademelerinde toplumsal cinsiyet dengesi açısından yaşanan değişimleri değerlendirmeye olanak sağlar.

Göstergenin veri kaynağı: Kültür ve Turizm Bakanlığı Web Sayfası

CEİD - Sanat - Öneri - 3: Cinsiyete ve Genel Müdürlüğe göre üst düzey yöneticilerin sayısı/oranı

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; referans yılda Türkiye’de ilgili kurumun (örneğin Kültür ve Turizm Bakanlığı) merkez teşkilatında yer alan Genel Müdürlükler bazında üst düzey yönetici pozisyonlarında görev yapan kişilerin cinsiyete göre dağılımını ortaya koymak amacıyla üretilmektedir. Veri, ilgili yıl itibarıyla yürürlükte olan Resmi Gazete atamaları, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve kurumların idari kayıtları kullanılarak derlenmektedir. Gösterge kapsamında, genel müdür, genel müdür yardımcısı ve benzeri üst yönetim kadrolarında fiilen görev yapan kişiler yer almaktadır. Gösterge, her bir genel müdürlük için kadın ve erkek üst düzey yönetici sayısı ile bu sayıların toplam içindeki oranları esas alınarak hesaplanabilir. Örneğin;

$$\text{Kadın üst düzey yönetici oranı (\%)}(\text{İlgili Genel Müdürlük}) = \frac{\text{Kadın üst düzey yönetici sayısı}}{\text{Toplam üst düzey yönetici sayısı}} \times 100$$

Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge, kurumun genel müdürlükleri bazında üst düzey yönetimde toplumsal cinsiyet temsiline ilişkin durumu göstermektedir. Kadın ve erkek oranları, karar alma süreçlerine katılımın cinsiyetler arasında nasıl dağıldığını değerlendirmeye imkan tanımaktadır. Her bir genel müdürlük için hesaplanan kadın ve erkek oranlarının toplamı 100’e eşittir. Genel müdürlükler arası karşılaştırmalar, yönetim kademelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği açısından farklılıkları ve zaman içindeki eğilimleri izlemek için kullanılabilir.

Göstergenin veri kaynağı: Devlet Tiyatroları, Devlet Opera ve Balesi

CEİD - Sanat - Öneri - 4: Cinsiyete göre sanatçı kadrosu dağılımı (%)

Nasıl üretilir?

Bu gösterge; referans yılda Türkiye’de sanat alanında faaliyet gösteren kamuya bağlı sanat kurumlarında sanatçı kadrosunda görev yapan kişilerin cinsiyete göre dağılımını ortaya koymak amacıyla üretilmektedir. Veri, ilgili yıl itibarıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı sanat kurumları (örneğin devlet tiyatroları, opera ve bale, senfoni orkestraları, korolar vb.) ile diğer kamu sanat kurumlarının idari kayıtları kullanılarak derlenmektedir. Sanatçı kadrosu kapsamında, fiilen sanatsal üretim ve icra faaliyetlerinde görev alan kadrolu sanatçılar yer almaktadır. Gösterge, kadın ve erkek sanatçı sayıları ile bu sayıların toplam sanatçı kadrosu içindeki oranları esas alınarak hesaplanabilir.

Örneğin;

$$\text{Kadın sanatçı oranı (\%)} = \frac{\text{Kadın sanatçı sayısı}}{\text{Toplam sanatçı sayısı}} \times 100$$

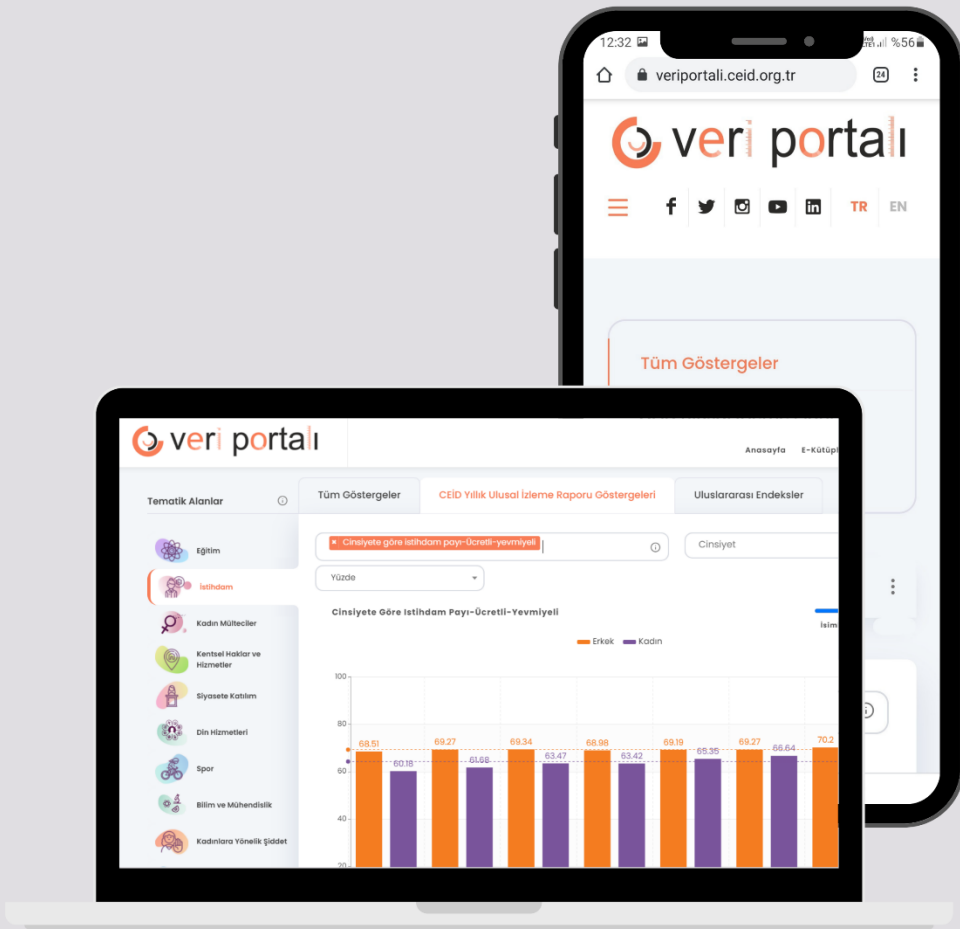
Nasıl yorumlanır?

Bu gösterge, sanatçı kadrosunda görev yapan kadın ve erkeklerin cinsiyete göre temsiline ilişkin durumu göstermektedir. Kadın ve erkek sanatçı oranları, sanatsal üretim alanlarında cinsiyet dağılımının dengeli olup olmadığının değerlendirilmesine imkan sağlamaktadır. Kadın ve erkek için hesaplanan oranların toplamı 100’e eşittir. Zaman serisi halinde incelendiğinde, sanat kurumlarında toplumsal cinsiyet eşitliği açısından yıllar içindeki değişimler izlenebilir ve politika geliştirme süreçlerinde kullanılabilir.

Göstergenin veri kaynağı: Devlet Tiyatroları, Devlet Opera ve Balesi

Rapordaki göstergeleri detaylıca incelemek, kendi çalışmalarınıza aktarmak ve verileri sosyal medyada paylaşabilmek için:

 veri portalı



<https://veriportalı.ceid.org.tr/>

#veriiyileştirir